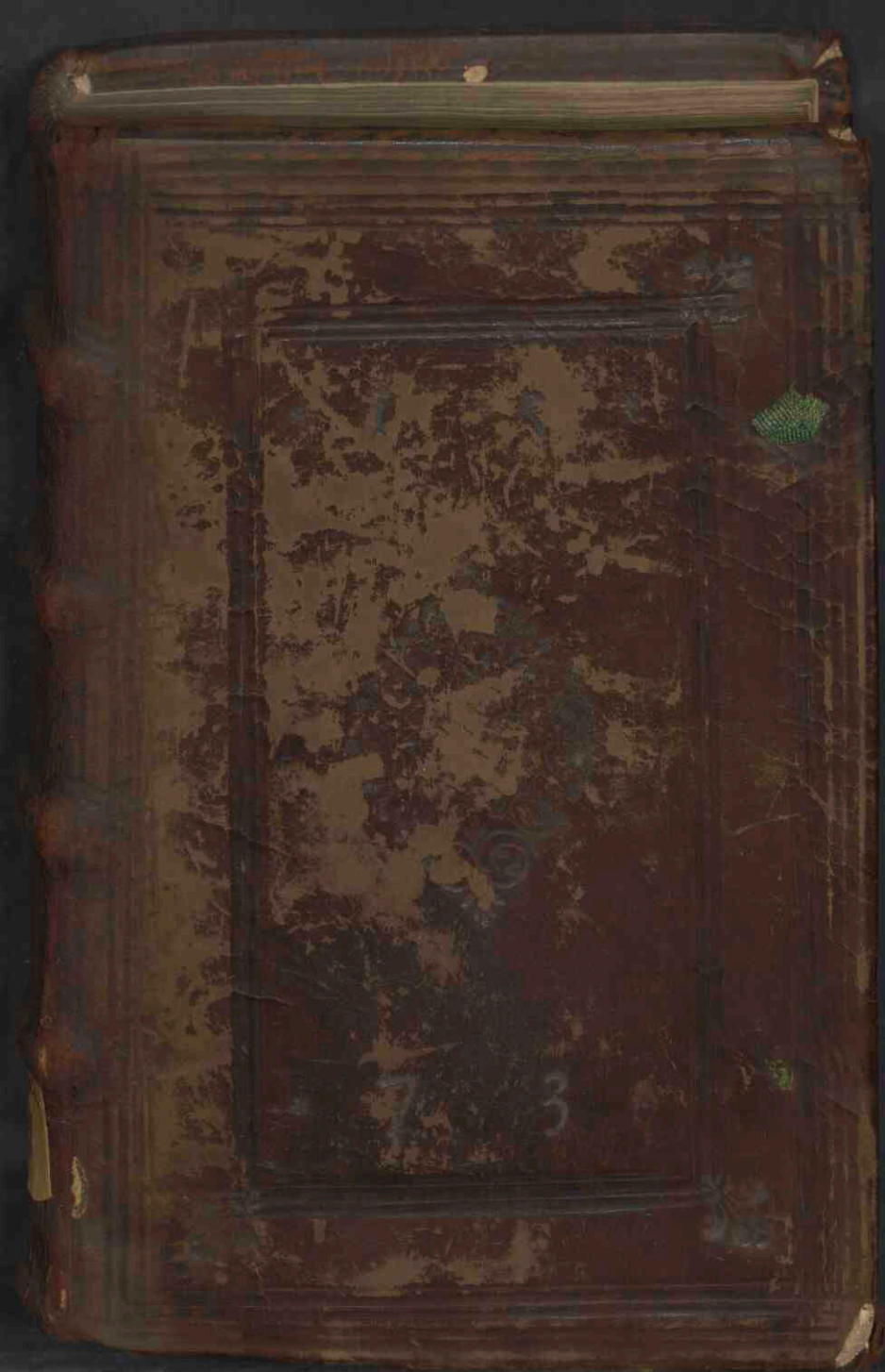

Christiani matrimonii institutio,

<https://hdl.handle.net/1874/424791>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

E. oct.

559

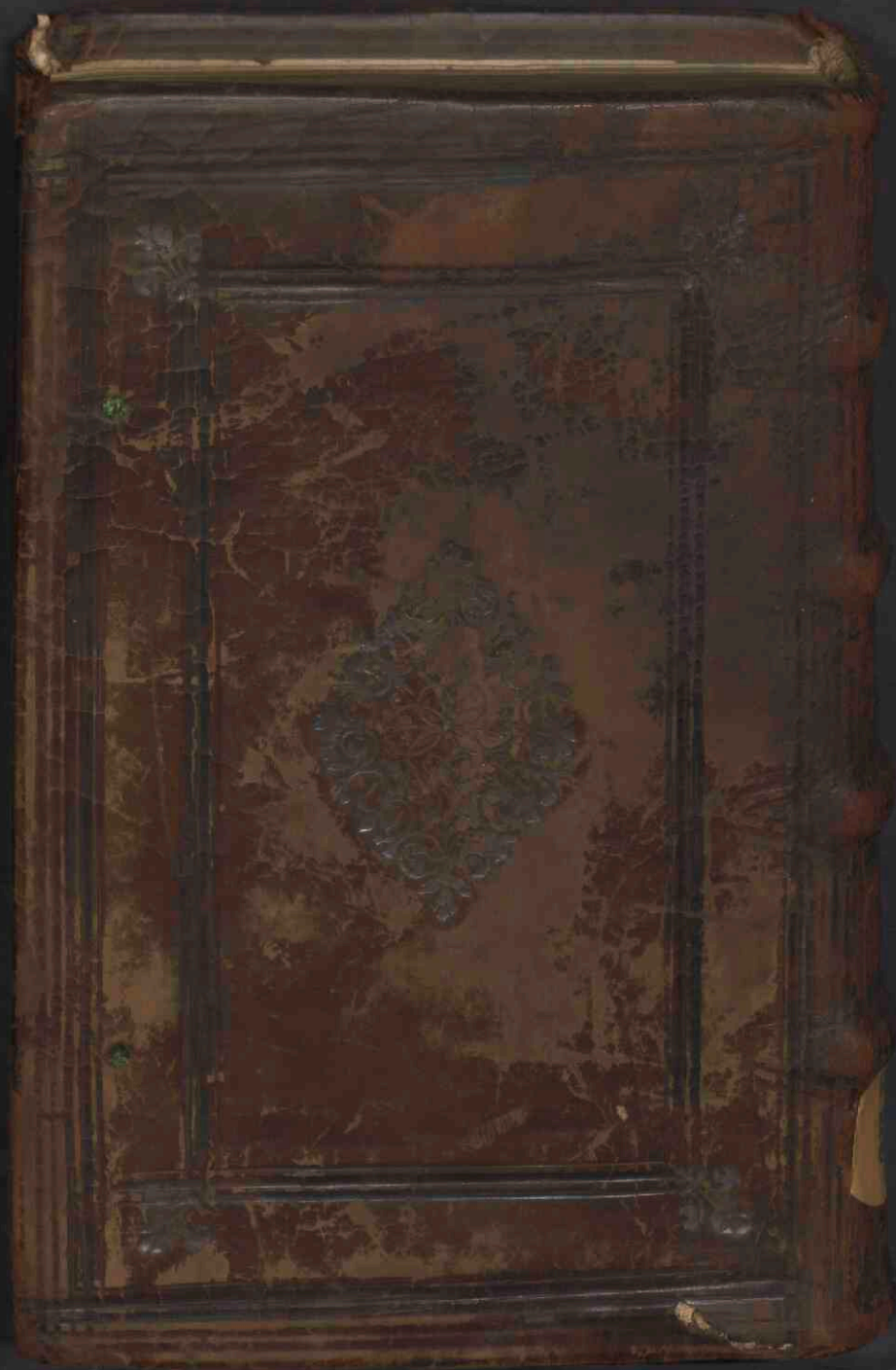

72

h

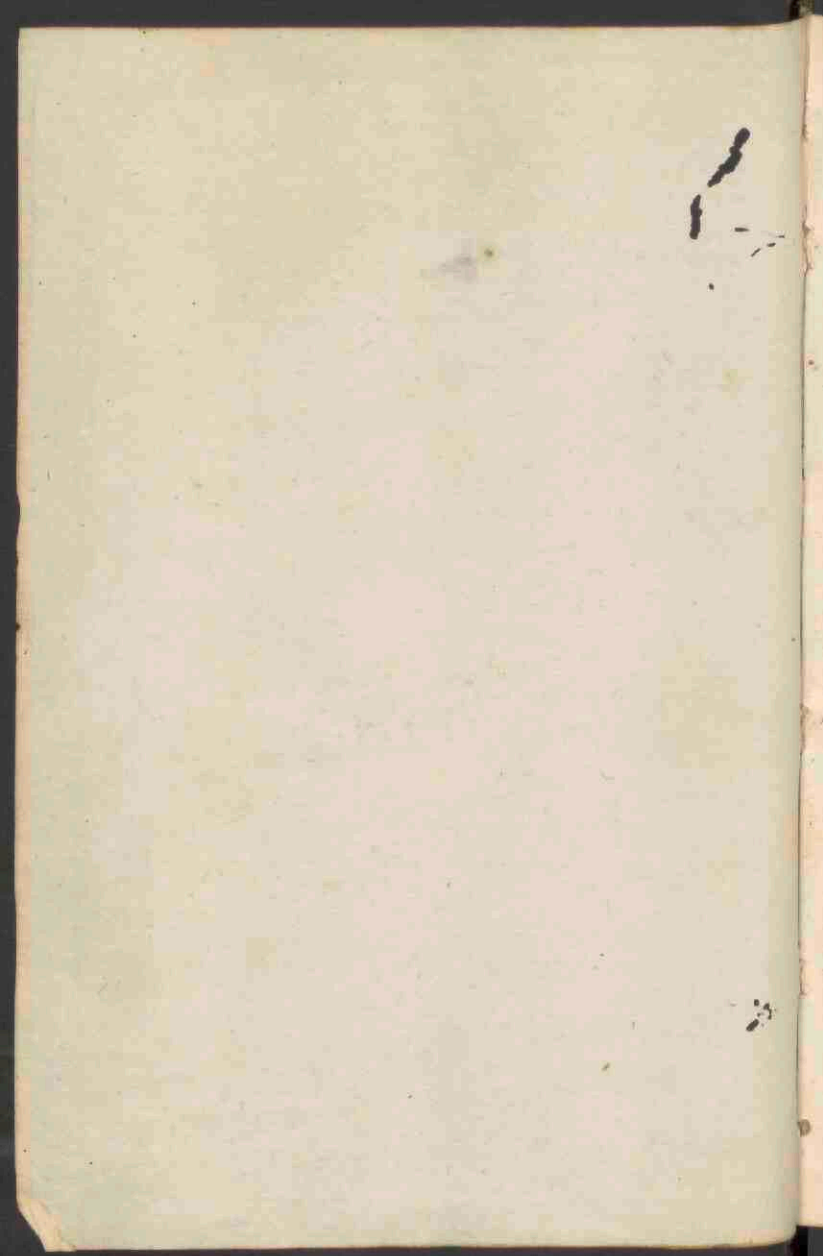
503

539

539

J S

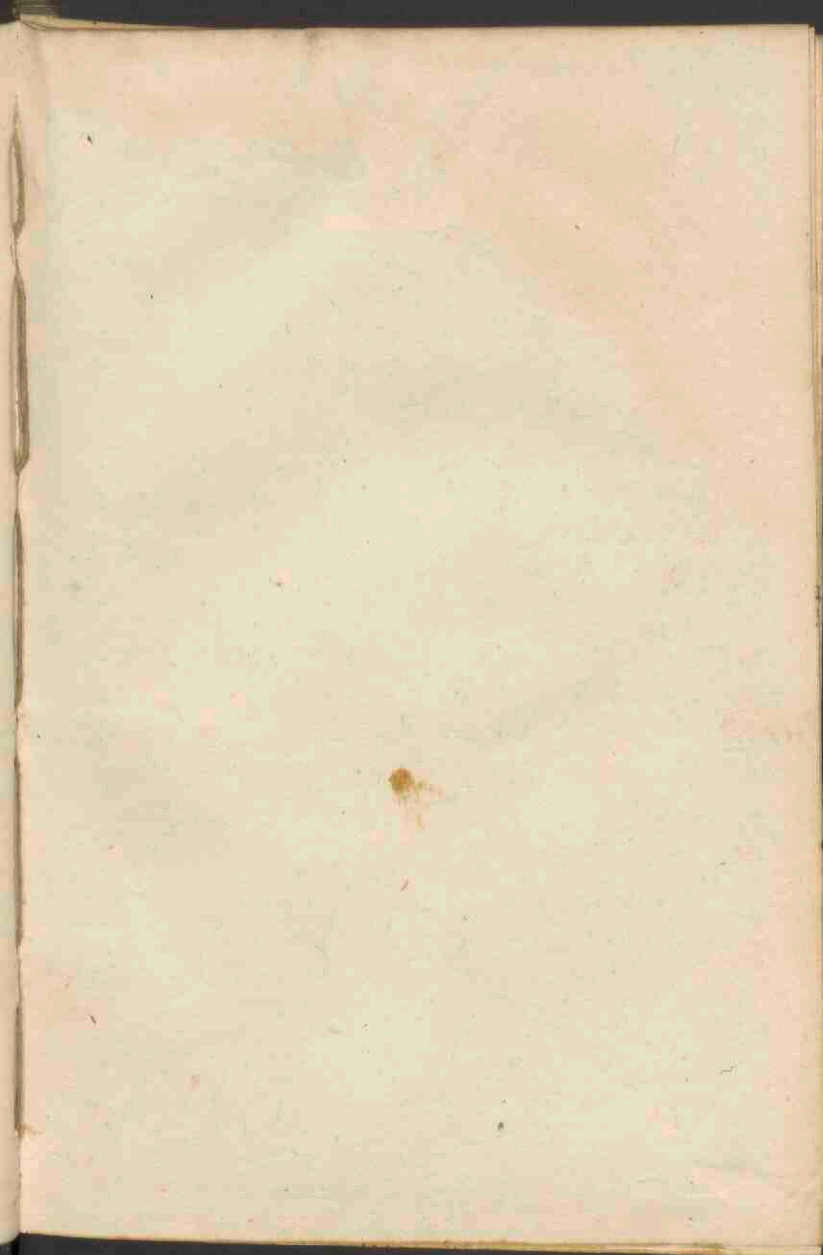
73.

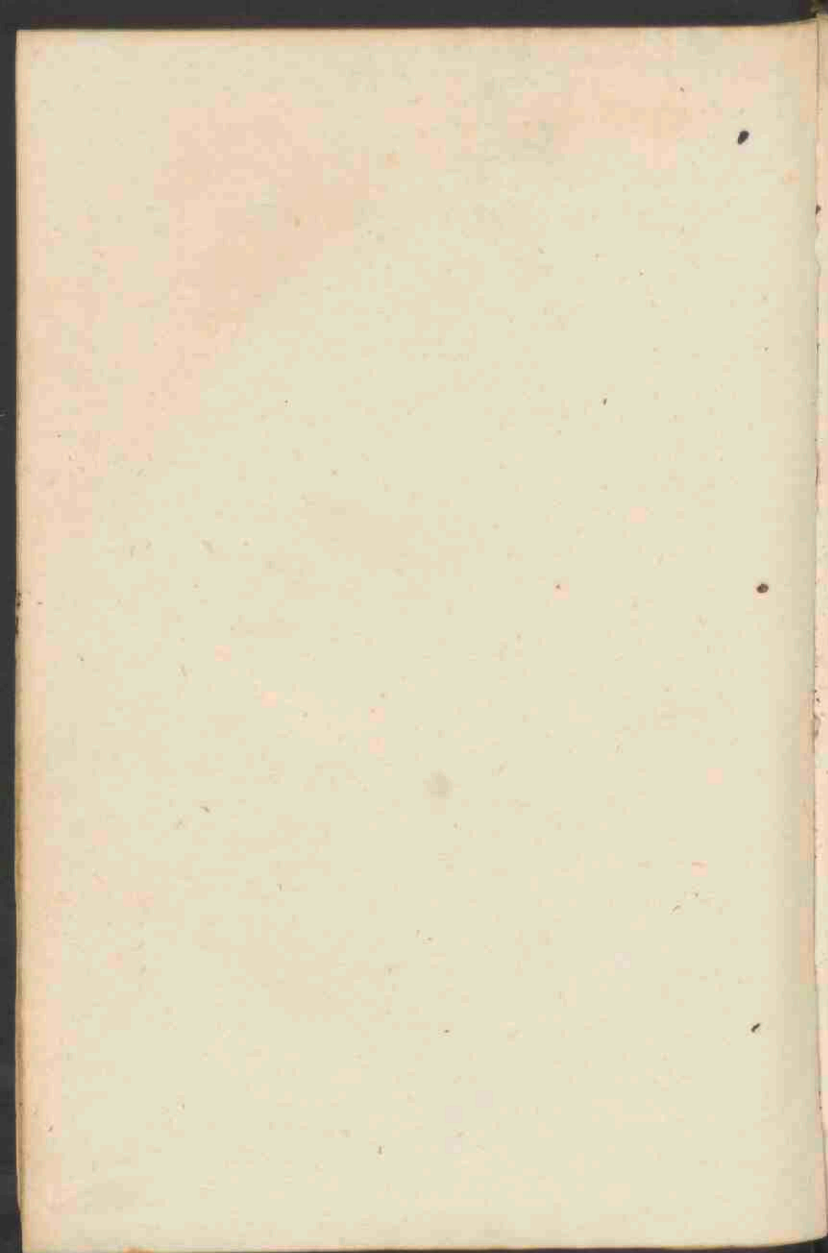
Fortitudine et temperantia.

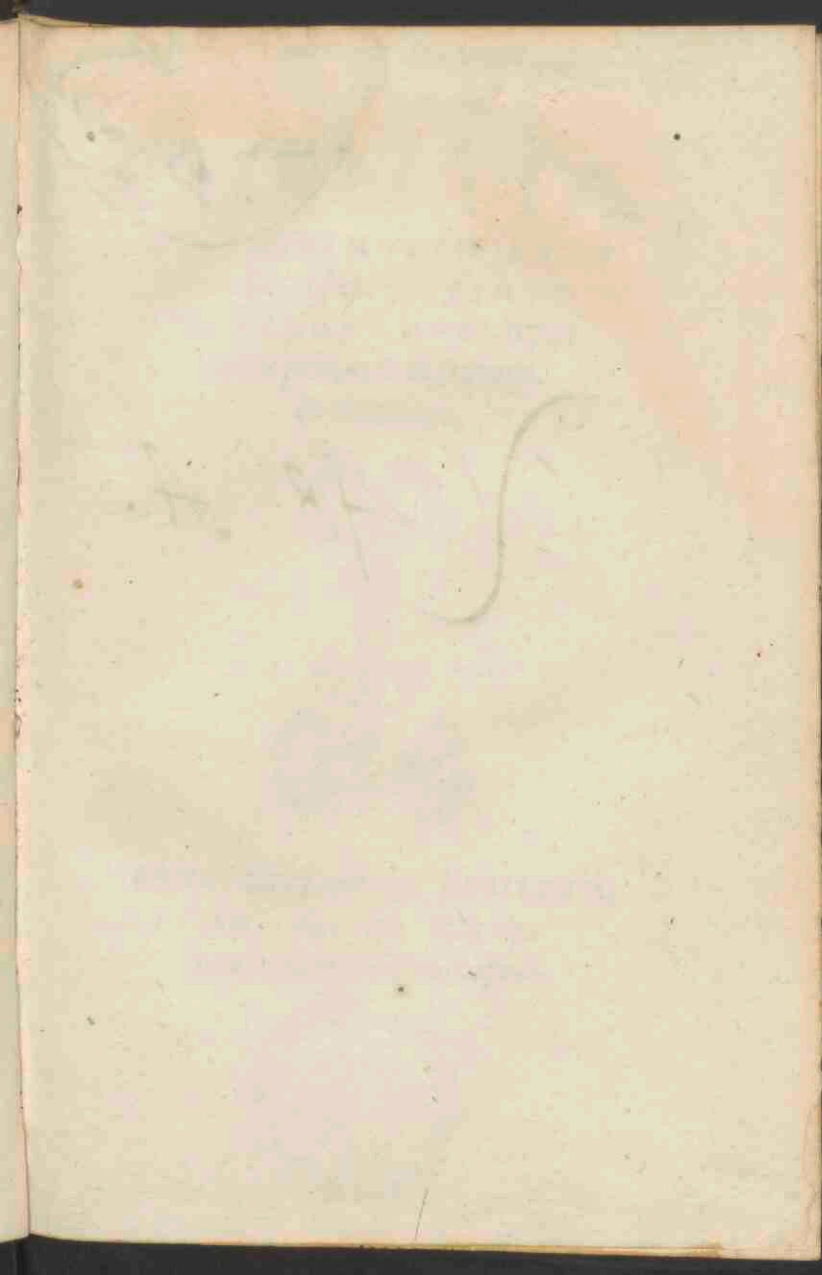
Jysenbaerdel

1234567890
1234567890

[Faint, illegible handwriting]

N. 48. A.

Ex dono Biberon

CHRISTIA

NI MATRIMONII INSTI
tutio, per Des. ERASMV
ROTHERODAMVM, opus
nunc primum & natum,
& excusum.

APVD INCLYTAM BASILEAM,

AN. M. D. XXVI.

Cum gratia & Priuilegio Caesareo.

CHRISTIANITY

IN THE
LIVES OF THE
SACRED
WITNESSES
OF THE
GOSPEL

AND
THE
LIVES OF THE
SACRED
WITNESSES
OF THE
GOSPEL

INCLY

TAE ANGLORVM REGI/
NAE D. CATHARINAE MA/
TRONARVM DECORI D.
ERASMVVS ROTERO/
DAMVS S. D.

AM PLVS/
quàm bienni/
um est, Regi/
na clarissima
quod clarissi/
MOD. G V I L

HELMO MONTIOVIO
aulæ tuæ præfecto, recepi me
nonnihil conscripturum de in/
stitutione Christiani matrimo

a 2 nñ.

nij. Quanquam autem mihi perpetua fuit usq; uoluntas præstandi, quod sponderam, tamen toties tot negotijs, molestijs, ac morbis, ab hoc negotio uel submotus sum, uel auocatus, ut cœperim uereri, ne fidem meam hic requireret, quam sero quidem libero, cæterum an in totum liberem nescio. Nã qui iusto numero, sed iniquo pondere nec satis proba materia resoluunt æs alienum, à commodis creditoribus dimittuntur, cum difficilibus habent litem. Idem mihi metuo, nisi quod res est cum æquissimis ac facillimis creditoribus. Ad hoc ut uiuat spiretq; deinde ut sibi constet quod scribis, plurimum habet momenti calor & impetus animi, si liceat illum persequi. Nunc mihi nunquam contigit totum biduum in argumento suscepto perseverare.

Vnde

Vnde mirabor ipse, si nō offendet passim frigans & abruptus sermo. Quod si ego in depingendo matrimonio non satis probum artificem praestiti, tamen ex tuis sanctissimis moribus absolutum exemplar petere licebit, uel sanctissimi uel felicissimi coniugij. Absit adulationis suspicio. Nō tua bona, sed dona dei in te tum miramur tum praedicamus. ELISABETHAE Hispaniarum quondam reginae, matris tuae uirtutes heroicæ pridē orbe toto celebrantur, cuius integerrimi mores uere bonus odor erat dei in omni loco. Tuæ dotes nobis propius cognitæ sunt, ex quibus & illius uirtutes aestimamus nō aliter quàm ex tabula pictoris artem agnoscimus. Nec minus absolutū opus in MARIA filia tua expectamus. Quid enim non expectemus à puella

EPIST. NVNCVP.

sanctissimis prognata parentibus, &
sub tali matre educata: Dominus hanc
felicitatem orbi Christiano ut
perpetuam esse uelit precor.

Bene uale. Datū Basileæ.

An. M D. XXVI.

Id. Iulij.

CHRISTIA

NI MATRIMONII INSTI

tutio per D. ERASMV M

Roterodamum.

VVM nulla uitæ no/ *Fōtes bono*
stræ portio sit quæ nō *rum ac ma/*
curā haud uulgarē de/ *lorum.*
sideret, tamē præcipua
solicitude debetur ijs,
quæ non solum suam
quandam adferunt uel
utilitatem uel perniciem, uerum etiam se/
minaria sunt unde pullulat omnium affe/
ctuum, opinionum & actionū uel sanitas
uel pestis. Proinde uigilās agricola, quan/
quam nulla in parte sibi dormitandum
putat, tamen arborum radicibus ante o/
mnia prospicit, nimirum intelligens hinc
proficisci totius arboris incolumitatē. Et
ædiles quibus huiusmodi prouincia dele/
gata est, canales quidē non negligunt, sed
ipsis fontibus primam impartitū curam,
quod his uitiatīs, plurimū incommodita/
tis ad uniuersam rem publicā perueniat.

CHRISTIANI MATRIMONI

Allegoria Proinde sancti patriarchæ, quorū omnis
fontiū, quos uita, nobis uiuēdi formam depingit, quo
foderunt pa cuncq; terrarum demigrabant, summo stu
triarchæ. dio parabant sibi fontes aqua salubri sca
 tentes, pro his belligerabātur, hos obtura
 tos refodiebāt, quos & posteritas ut rem
 sacram à maioribus traditā uenerabatur.
 Ac mihi quidem præcipua radix, præci
 piusq; fons, unde maxima pars uel felici
 tatis uel infelicitatis scatet in uita mortali
Coniugium um uidetur esse coniugiū. Huic ineundo,
fons. colendo, peragendoq; si iusta cura impen
 deretur, profecto longe melius ageretur
 cum rebus humanis quàm nūc agitur. Et
 tamen haud scio quo pacto sit, ut uix ulla
 uitæ functio neglectior sit apud Christia
Natiuitas nos, quàm hæc. Magni refert quomodo
& educa quis nascatur, sed multo maxime, quibus
tio. rationibus & exēplis à teneris formemur
 & instituiamur. Atque hos duos uitæ fon
 tes complectitur matrimonium, gignēdi
Res publi & educandi. Quid quod hinc rerum pu
 blicarum etiam felicitas pendet, nisi forte
 nihil interesse putamus, quibus maiori
 bus prognatus, quibus opinionibus im
 butus

butus, quibus exēplis formatus domi sit, qui capessit rem publicam, aut nisi credimus eum sancte tractaturū rem aliorum, qui suā domi nequiter atq; turpiter uiuere consueuerit. Proinde ueteres illi philosophi qui naturā ducem sequuti, recte uiuendi ceu leges quasdam tradiderunt, nulla de re sanctius religiosiusue conscripserunt, quā de cōiugio, quum alij complures, tum præcipue, quorū sanè monumenta nobis extant, Aristoteles, Xenophon, & Plutarchus. Quinetiam ij, qui legibus proditis uitæ mortalium cōsulere studuerunt, præcipuam curam habuerunt matrimonij, multa præscribentes quæ ad firmitatem sanctitatemq; cōiugiorum, & ad liberos sicut oportet habendos educādosq; pertinent. Hinc tot leges de sponsalibus, de diuortijs & adulterijs, de iure parentū in liberos, de officio liberorū erga parentes. Apud Christianos uidetur minor habita matrimonij ratio, quā par erat. Id quomobrē acciderit, nō satis liquet. Equidem præter alia suspicor & illud in causa fuisse, quod præcos illos admirabilis quidam

*Philosophi
de matrimo
nio.*

*Leges ciui
les.*

Christiani.

CHRISTIANI MATRIMONII

dam ardor habebat cœlibatus ac perpetuæ integritatis. Itaq; cõplures extiterũt qui pro uiribus extulerunt laudes uirginitatis, qui uirginibus & uiduis pie sancteçq; uiuendĩ præcepta tradiderunt, erga cõiugatos non fuit eadẽ sollicitudo. Sed bene habet, quod ipse dominus IESVS, haud grauatus est coniugatis non solum honorem habere multis modis, uerum etiam uiuendĩ formã præscribere, quod idem nõ indiligenter fecit Petrus Apostolorũ princeps, sed hoc diligentius Paulus præcipuus Ecclesiæ doctor. Hos igitur potissimũ imitati conabimur & nos aliquid adferre pro nostra uirili, quod coniugij sacramento copulatos uel excitet uel formet, in hoc ut sanctissimæ professioni quam à Christo traditam & honestatam susceperunt, respondeant.

Nõ erat quidem alienum ab hoc argumento matrimonij laudes uerbis attollere. Religiosius enim in eo uersatur, qui didicit meminitchq; quanta sit dignitas sanctitasq; coniugij, uerum quoniam id aliàs à nobis factum est satis, ut mihi cum plerisq;

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

riscꝫ uidentur, plus satis ut quibusdam ini/
 quioribus, nūc tantum ea trademus quæ *Diuisio.*
 pertinet primum ad ineundum auspican/
 dumꝫ matrimonium, deinde ad confir/
 mandū transigēdumꝫ feliciter, post hæc
 quæ ad sobolem educandā faciunt. Nam
 hic est præcipuus coniugij fructus. Igitur *Prima natu*
 natura (ut ab huius elementis sumamus *re.*
 exordium, quāquam & naturæ conditor
 moderatorꝫ deus est cuius omniū præ/
 cipua prouidentia fuit, ut quod cōditum
 esset haberet addita præsidia, quibus suā
 incolumitatem tueretur) nullum firmissimum
 præsidium indicauit, q̄ hominū mutuam
 inter ipsos charitatem ac beneuolētiam.
 Quosdā igitur necessarijs uinculis copu/
 lauit, ut eam cōiunctionē homini nec ac/
 cersere sibi fuerit in manu, nec excutere si *Charitas ex*
 uelit. Quām tenacibus necessitudinis uin/
 culis pietas astringit parentes liberis ac li/
 beros parentibus, cuius admiranda uesti/
 gia licet & in brutis animantibus intueri,
 deniqꝫ in feris etiā & immanibus. Quām
 arcto charitatis fœdere fratres ac sorores
 cōsociauit. Atꝫ hæc naturæ uis adeo pe/
 nitus

CHRISTIANI MATRIMONII

nitus insita est cunctarum gentium sensibus, ut publica nominū usurpatione in obseruantia, charitatis & concordia significationē abierit. Siquidem uulgo patrem appellant cui reuerentiam debent & obseruantiam, filium quem unice charum habent, fratrem quicum eximie cōuenit. Atque hæc beneuolentia quaqua uersum longe lateque spargit ramos, agitque radices, superne recta serie ad auos, prauos, abauos atauos, tritauos; inferne ad nepotes, pronepotes, abnepotes, trinepotes; à dextera leuaque ad fratres, sorores, patruales, consobrinos, cæterosque quibus desunt propria uocabula. Iam si per obliquas ascendas lineas, occurrunt patruus, auunculus, amicus, matertera, patruus & auunculus magni, pronepatus, proauunculus, proamicus & promatertera, cæteri que quibus non sunt peculiæ uoces indita. Sin ad eundem descendas modum, occurrunt turba nepotum ex fratribus ac sororibus, & ex iisdem nepotes ac pronepotes. Quin & in ascensu stirpis sese latius usque fundunt charitatis cognomina. Dyas enim quæ est in parentibus,

INSTITVT. PER ERAS ROT.

rentibus, duplicatur in auis & auis, fit
 ogdoas in proauis & pauis, quæ & ipsa
 rursus duplicatur in abauis & abauis, at
 q̄ ita deinceps in cæteris. Si deorsum spe
 ctes, occurrunt filiorum ac filiarum, nepo
 tum ex his ac pronepotū examina, quem
 admodum & in ramis cæteris, donec lon
 go progressu paulatim euanescat cognati
 onis affectus. Verū hic rursus instauran
 dæ beneuolentiæ succurrit affinitas, uel
 ti renouans naturæ necessarias copulas.
 Est enim hæc coniunctio ceu media inter
 eas quas natura nobis inscientibus aut no
 lentibus adiūgit, & eas quas nobis uolen
 tibus iudicioq̄ asciscimus. Nā & filia nu
 pta parat tibi filiū, & soror elocata parat
 tibi fratrem. Quin & officia nescientibus
 exhibita, succedunt in pietatis uocabula.
 Nam ueluti mater est, quæ uagienti mam
 mam dedit, & nutricius ætatis teneræ pa
 tris amatur uice. Similiter qui pueritiam
 honestis disciplinis expolierunt, ut paren
 tis affectum obtinent in discipulos, ita ui
 cissim ab illis obseruantur parētum loco.
 Iam adoptio cognationem imaginatione
 instaurans,

Affinitas.

*Charitas ex
officijs.*

Adoptio.

CHRISTIANI MATRIMONII

instaurās saepe firmior est uera sanguinis propinquitate. Repperit autem Ecclesia/ stica pietas, quo latius etiam propagaret inter christianos mutuæ beneuolētiae cau

Cognatio fas cognationis religionē innouans, inter *Spirituas* baptistas, susceptores, siue catechistas, *lis.* & eos qui sacro lauacro regenerantur in

Charitas ex Christo. Verum haud scio an hæc omnia *inductiōe a* fœdera superet, animorū coniunctio quæ *nimi.* sola uoluntatum propensione iudiciōque

Hospitium.

coñt. Apud priscos enim, quum adhuc in/tegritatis uestigia residerent in moribus hominū, uix ullum affinitatis aut propin/quitatis nomen sanctius erat, quàm amicitia, quod hospites etiam ac bene meritos cōplectitur. Nō hic remorabor lectorem cōmemorandis amicitiaē legibus, aut ex/aggerandis insignium amicorum exem/plis, quæ clarissimorum hominum literis celebrata nemini possunt esse obscura.

Arctissima Verum inter omnia uel naturæ, uel iudi/ *soæctas è cō* cū, uel utriusq; fœdera nullum uel arctius, *iugio.* uel sanctius coniugio, quod absolutissimā fortunarum omniū cōmuni onem eamq; perpetuam sic inducit, & corpori corpus,

animum

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

animum animo, sic connectit, iungit & co-
agimentat, ut è duobus hominibus uidea-
tur unū reddere. Pythagoras amicitia de-
finiuit unam animam, hic plus est, nimirū
unum etiam corpus. Præcipua coniugij
pars est animorū cōiunctio. Proinde qui
corpora iungūt animis dissidentes, in stu-
pro uiuunt uerius quàm in matrimonio.

Est enim proprie matrimonium legiti-
ma perpetuaq; uiri ac mulieris, studio gi-
gnendæ sobolis, inita coniunctio, uitæ ac
fortunarum omnium indiuiduâ societate
adducēs. Manebit interim iurecōsultis il-
labefacta sua definitio. Definiuimus enim
ad commoditatem negocij quod institui-
mus, ad quod conuenit exemplum omni-
bus numeris suis absolutum.

Hanc enim formā proposuisse non in
hoc tantū profuerit, ut ostendamus, quic-
quid in ulla societate firmum sanctumq;
est, id multo uberius firmiusq; esse in cōiu-
gio, uerum etiam ad alia permulta, quæ in
hac incident disputatione. Eoq; depinxi-
mus germani ueriq; cōiugij simulacrum,
quò scopus sit euidentior, ad quem desti-
nanda

*Definitio
matrimo-
nij.*

CHRISTIANI MATRIMONII

nanda sit omnis intentio ducentis ac nubentis. Nam huic sermoni non admisceamus unicum illud & singulare cōiugium uirginis matris, quod omni prorsus exemplo caret, semperq̄ carebit. Nos uulgaris matrimonij causam tractamus. Et si tēpestiuum uidetur huc aliquid è dialecticorum scholis adducere, quum audis legitimam coniunctionem, genus habes nominis definiti. Nam & fœdus & contractus legitimæ societates sunt, quū absint ab appellatione matrimonij: quū audis studio gignendæ prolis, habes differentiã. Nam ea matrimonij rationem discernit, à cæteris quamlibet legitimis coniunctionibus. Porrò quod adñcitur, uitæ ac fortunarū omnium indiuiduam societate adducens, sit sanè proprii loco. Solet autem natura rei, secundū quatuor causas expendi, proinde si requiris materiam, audis uiri & foeminae, simulq̄ admoneris, coniugia quæ coeunt inter impuberes, aut effœtos non proprie dici cōiugia iuxta exactam huius uocabuli rationē, quod in illo nōdum sit uir ac foemina, in hoc iam esse desierint.

Si

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Si causam efficiētem scire cupis, audis, le-
gitima coniunctio. Lex enim autor est ue-
ri matrimonij, sed huius legis autor est de-
us, qui primus iunxit marem ac foeminā,
moxq; coniugij leges praescrisit, dicens:
Et erūt duo in carnem unam. Et, propter
hoc relinquet homo patrem ac matrē, &
adhærebit uxori suæ. Itē, Crescite & mul-
tiplicamini & replete terram. Itaq; matri-
monia quæ non coeunt legitime, hoc est
autore & auspice deo, nō cadunt in hanc
germanam appellationem matrimonij, li-
cet Ecclesiæ indulgentia quædam coniu-
gij genera, haud quaquam *γνήσια*, patitur
uenire in huius uocabuli consortium. For-
malem causam accipe, dum audis coniu-
ctionem & societatem uitæ. Nō enim est
matrimonium, nisi cōnubialis animorum
consensus interuenerit. Vnde excludūtur
ab hac formula, stupri societas, & coacta
matrimonia. Finis autē est propagatio so-
bolis, unde nec inter effoetos senio, nec in-
ter eos qui deploratæ sunt sterilitatis, ue-
rum coit matrimonium, iuxta propriam
& exactam quā nos proposuimus, matri-
monij

*Matrimonia
quædam tol-
lerat eccle-
sia.*

*Coacta non
sunt matri-
monia.*

b monij

CHRISTIANI MATRIMONII

monij rationē, tametsi quasdam matrimo-
 niorū species secundæ tertiæq; classis non
 reijcit Ecclesia, de quibus nō nihil attinge-
 mus suo loco, si forsitan inciderit opportu-
 nitas. Nunc illud tātum agebatur, ut per-
 spicuum esset, quicquid in ullo societatis
 genere firmitatis esset, id omne in uno ma-
 trimonio coniunctum esse. Sunt autem
 tria præcipue, quæ societates hominū fir-
 mas reddūt, & indissolubiles, natura, lex,
 & religio. Naturæ uocabulo continentur
 non solum parētum ac liberorum, fratrū,
 affinium & cognatorum inter ipsos fœde-
 ra, uerum etiam omnis honesta cōiunctio
 quam omnibus insita ratio iubet seruari,
 nefariam esse cōmonstrans eius uiolatio-
 nem. Nulla lex hominum punit amicum
 perfidum, aut ingratum, sed quis non exe-
 cratur proditorem amicitiae, & ingratum
 erga bene meritos: Hoc malum ideo non
 punit lex ciuilibis, q̄a nulla par flagitio pœ-
 na potuit excogitari, & publicam execra-
 tionem abunde magnum supplicium esse
 duxit. Eoq; turpius est amicitia rescinde-
 re, quàm contractus legitimos, quod hæc
 sine

*Societates
firmas red-
dunt tria.*

Natura.

*Amicitiae
ius.*

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

sine tabulis, sine testibus, sine pignoribus,
 sola fide, liberaq; animorum beneuolētia
 coit. Nec ullis instrumentis quisquam ar/
 ctius obligari potest, q̄ qui gratuita beni/
 gnitate astringitur, ita sponte credentis be/
 neficium, ut sibi nec reposcēdi, nec expo/
 brandi ius faciat reliquum, nimirū fretus
 accipientis animo, de quo tanti sceleris su/
 spicionem nō sustinet in pectus recipere.
 Verum ubi propior animorum coniun/
 ctio, ubi certior fiducia, quā in matrimo/
 nio, quum uterq; uolens sese tradat in po/
 testatē alterius, sibi quodammodo ius adi/
 mens sui corporis, adeo nihil suspicans de
 diuortio, ut in nuptiis uel nominasse di/
 uortiū, pessimi sit ominis? Quanc̄ enim
 apud Iudæos & Ethnicos leges uidentur
 indulisse uiris repudiandi potestatem, ta/
 men sensus cōmunis mortaliū semper in/
 ter inauspicata posuit diuortiū, quemad/
 modum ingratitude & amicitiae pro/
 ditionem. Quin & hoc nomine superat
 omnem amicitiam quamuis arctam, con/
 iugū copula, quod nihil uetat, quo minus
 multos amicos unus habeas: nec potest i/
 dem

Diuortium.

CHRISTIANI MATRIMONII

dem esse beneuolētiæ uigor, in multos di-
 stractæ, qui unius in unum collectæ, id quod
 fit in matrimonio. Apud Scythas indeco-
 rum habebatur, unum esse multis amicū,
 quam Græci uocāt polyphiliam, nec He-
 siodo placet πολυφιλία, nihilo magis quàm
 ἀφελία. Polygynæcia uero quanquam patri-
 archis quibusdam ac regibus concessa le-
 gitur, certe nunc in totum sublata est. Ac-
 cedit autem & efficax naturæ glutinum,
 quod sexus in sexum genuina propensio,
 penitusque insitum gignendæ prolis deside-
 rium, addit fœderi animorū. Et hactenus
 de naturæ firmitate. Iam leges quibus mo-
 dis cauerunt, ne rescinderētur hominum
 societates? addiderunt stipulationes, tes-
 tes, tabulas, obsides, pignora, pœnas.
 Quid horū non multo sanctius adhibetur
 matrimonio, germano ueroque; quod nunc
 tractamus? Interponitur autoritas maio-
 rū, legitimis tabulis ac testibus fiunt spon-
 salia. Intercedit inter sponsum & sponsam
 stipulatio uerbis cōceptis. Olim iuxta Ro-
 manorum leges; apud Censorem uerbis
 conceptis edebatur solenne iusiurandum.
 Vnde

Lex.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Vnde & Aulus Gellius narrat cuidam à
 Censore dictam mulctam, quod interro-
 gatus ex more: Et tu habes uxorem ex a-
 nimi tui sententia: intempestiuo ioco re-
 sponderit: Equidem habeo, sed Hercle nō
 ex animi tui sententia. Id nūc agitur apud
 sacrificum publice, priuatim apud testes.
 De futuris nuptiis pramonetur populus,
 si quis quid forte nouit quod in posterū di-
 rimat cōiunctos. Solenni pompa, specta-
 tore populo, ducitur ac reducitur sponsa,
 quo magis excludatur omnis causificatio
 quæ semel initam societatem queat labe-
 factare. Quod autē pignus certius astrin-
 gat ullum fœdus quàm liberi cōmunes,
 qui ob hoc ipsum Latinis pignora uocan-
 tur: Porro pœna uiolati matrimonij tri-
 plex est. Prima quam ego leuissimam esse
 arbitror, est apud Iudæos lapidatio, apud
 Romanos gladius. Secunda, mortalium
 publica detestatio. Tertia, supremi numi
 nis ultio, quā nemo nocens potest effuge-
 re. Sed de his fusius loquendū dabit̄ aliās
 opportunior locus. Nūc quod institui-
 mus absoluetur. Summa contractuum firmi

Religio.

CHRISTIANI MATRIMONII

tas petitur ex religione, quæ ferè constabat hisce rebus, iureiurando, deuotione, obtestationibus, sacris, alijsq; ceremonijs. Siquidem apud ethnicos, tametsi supersticiosos dæmonum cultores, magna tamen religione peragebatur nuptiæ. Habebant Iouem Gamelium, cui persuasum habebant esse curæ cõiugij fœdera, per quem non essent impuniti qui ea uiolassent: habebant pronubam Iunonem, cuius auspicijs prosperarentur coniugia: habebant Venerem, à cuius munere fluere credebant fœcunditatem, qui nimirum fructus est matrimonij. His auspicijs ac ueluti testibus inibatur coniugium, ac præter sponsaliorum conuenta, præter iusiurandum, quod apud ueteres sanctissimũ habebatur, magno Christianorũ huius temporis pudore, præter execrationem uiolaturi, præter commissas dextras, fidei symbolum: præter iunctum osculum, mutux charitatis indiciũ: præter stipulationem & datam arram, adhibebatur & sacrificium: id peragebat Iunoni, Veneri, & Gratijs, Iuno castum reddere putabatur, Venus

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

nus fœcundum, Gratia beneuolentiam *Dij præsti-*
 mutuam interrumpi non sinebant. Atq; *des crediti*
 illi quidem impijs symbolis piam doctri- *coniugiorũ.*
 nam nobis commēdabant. Quod impie
 tate differimus ab illis, gratias agamus di
 uinae misericordiae, quæ nos per filiũ dei
 liberauit ab impio cultu dæmonum. Cæ
 terũ pudeat nos Christiani cognominis,
 si negligimus quod homines ethnici tan
 to studio seruandum tradiderũt: & si nos
 ad sancte colendum matrimonium non
 commouet uera religio, quum illos huc
 adegerit uana superstitio. Nos enim pro
 Ioue Gamelio habemus deum patrem,
 qui in paradiso dicauit coniugium, remu
 nerator seruantiũ ab ipso præscriptas ma
 trimoni leges, ultor uiolantiũ. Habe
 mus pro Iunone dei filium, qui sua præ
 sentia miraculorumq; primitijs coniugiũ
 consecrauit. Habemus pro Gratijs spiri
 tum sanctum, qui sacramentum hoc sicut
 oportet accipientibus aspirat arcanũ mu
 tuæ charitatis affectum, ut iam nõ huma
 na beneuolentia iuncti studeant uoluptati
 corporis, sed cœlesti dono charitatis affla

CHRISTIANI MATRIMONII

ti, propius iungantur religione mentium
 erga deū, quàm inter ipsos corporali con
 uictu sociantur. Pro Venere habemus san
 ctam Ecclesiam, cuius autoritas decorat
 confirmatq; legitime coita matrimonia.
 Deniq; res ueluti sacra, ut est, peragitur in
 loco sacro, adhibetur legitimus sacramen
 ti minister, proferuntur læti omnis pre
 ces, admouetur Euangelij codex, immo/
 latur non hostia pecudis, sed agni imma/
 culati, qui sacratissimū hoc nobis reliquit
 nunquam interrumpendi foederis symbo
 lum. Tantum ueræ religionis adhibetur
 consecrando matrimonio, & adhuc repe
 riuntur inter Christianos, qui non uereant
 illud ceu rem prophanam uiolare? Quó/
 que sanctius esset nobis coniugium, habe
 returq; iuxta Pauli doctrinam honorabi/
 le connubium in omnibus, & thorus im/
 maculatus, aliqua ex parte deus plus ha/
 buit honoris matrimonio, quàm uirgini/
 tati, quanquam & hæc habet sua peculia
 ria decora, quibus ad angelicam usque di
 gnitatem assurgit. Quid enim habet Ec/
 clesia secundum deum charius aut sacra/
 tius

Heb. 13.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tius septē illis mysterijs, quæ spōsus Chri-
 stus sponsæ suæ ueluti pignora quædam
 redituri, & absentis interim sui, quod qui-
 dem ad corporis sensus attinet, preciosis-
 sima mnemosyna reliquit: Inter hæc cha-
 rissima pignora, inter hæc preciosissima
 monilia, inter hæc sacra sui monumenta,
 matrimonium esse uoluit. Nam hoc ho-
 noris uirginitas sibi nō potest uindicare.
 Quoque magis liqueat quàm magnifica
 res significetur hoc nomine sacramenti, si
 ue ut Græci uocant mysterij, sciendum *In coniugio*
 est in coniugio legitimo, uelut in cæteris *tria.*
 ferè sacramentis, tria spectanda esse, ima-
 ginem, arram, & exemplum. Imaginem *Imago.*
 uoco cōgruentiam signi, cum archetypo
 cui respondet similitudine: arram donum *Arra.*
 spiritualis gratiæ, quod uelut ex pacto per
 administrationem sacramenti infunditur:
 Exemplum quod in illa similitudine no- *Exemplum.*
 bis cōmendat imitandū. Quemadmodū
 autē statuis hoc plus exhibetur honoris,
 quo maior est personæ maiestas quā re-
 præsentant, cuiusmodi sunt principum, di-
 uorum, ac supremi numinis imagines: ita

CHRISTIANI MATRIMONII

sacramentorum dignitas ex eo quod ar/
cana significatione repræsentant æstima/
tur. Quid autem significat nobis illa sensi/
bilis uiri foeminaeque cõiunctio? In primis
summum illud & ipsis etiam angelis ado/
randum mysterium, quo se diuina natura
ineffabili nexu sic iunxit humanae, ut in
unam & eandem hypostasim iungeretur
filius dei, anima humana, et corpus huma/
num, ac cœlestia cum terrenis, æterna cū
mortalibus, uisibilia cum inuisibilibus, in/
finita cum finitis, creata cū increatis, sum/
ma cum imis, indissolubili copula sociarē/
tur. Quid hac societate diuinius? In unā
personam conueniunt tam dissimiles na/
turæ, citra substantiarum confusionem,
sed tanta communione hypostaseos, ut
unus & idem uere prædicetur deus & ho/
mo, filius dei, deus ex deo, immortalis ex
immortali, sine tempore natus, & in tem/
pore homo natus ex homine, idem condi/
tor omnium & conditus, mortuus & ui/
uificator omnium quæ uiuunt, suscita/
tor mortuorum & morti traditus. Audis
utrobique unitatem, hic ex deo & homi/
ne

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

ne unam hypostasim, illic audis huius unitatis imaginem: Et erunt duo in carnem unam. Hic iunguntur, non confunduntur naturæ, illic copulantur non confunduntur sexus. In illa diuina copula, naturis iunctis non confusis, suus manet ordo, & quod potius est amplectitur id quod est infirmius, nimirum humanam naturam diuina. In matrimonij fœdere uiro sua manet autoritas: quæ tamen infirmio rem sexum sic fouet atq; amplectit, ut æqua sit uitæ societas, nō dominatus. Vir enim formæ & actus rationem habet, fœmina materiæ formam appetentis. O dyadem, ineffabili ratione redactam ad henadem, in deo & in homine, in marito & uxore: utriusque coniunctionis autor deus, conciliatrix charitas. Filius suscepit humanam naturam, sed opificium totius erat diuinitatis. Quid audis de matrimonio? Quod deus coniunxit, homo ne separet. Si in persona Christi separari potest deus ab homine, separetur in coniugio maritus ab uxore.

Vbi

CHRISTIANI MATRIMONII

Vbi diuortium incidit, ibi uidetur nunquam fuisse uerum matrimonium. Si recte dixit ille, Amicitia quæ desinere potuit, nunquam uera fuit, rectius dixeris: Cōiugium quod disiungi potuit, nunquam uerum coniugium fuit. Faceſſat calumnia, uerum appello matrimonium, non quod legibus ratum est, sed quod inter uirtute pares ueris affectibus conglutinatur. Quicquid autem animi dotibus copulatur, uix unquam rescinditur. Contulimus unam similitudinem, quatenus res hominum congruere possunt rebus diuinis. Habes ex duobus disparibus unum, habes copulam indigestibilem, habes autorem utriusque eundem, habes charitatem utrobique conciliatricem. Quid enim pertraxit filium hominis in nostræ naturæ consortium, nisi charitas ineffabilis? Et matrimonium quod non conciliat mutua beneuolentia, non meretur nomen cōiugij. Sed ubi fructus cōiunctionis? Hoc ornatu sponsus ille cœlestis trabea nostri corporis ornatus, pcescit è thalamo suo, primū depulsurus riualem, mox sibi uindicaturus spōsam suam
 Eccle

*Fructus con
 iugij inter
 Christum et
 sponsam ec-
 clesiam.*

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Ecclesiam, quā liberauit morte sua, quam lauit ac purificauit sanguine suo, quā dotauit arcanis spiritus sui dotibus. Quam uero numerosam ac felicem sobolem genuit & quotidie gignit è sua sponsa Christus, infuso cœlesti semine sermonis diuini, quemadmodum scribit Iacobus apostolus: Voluntarie enim nos genuit uerbo ueritatis, ut simus initiū aliquod eius creaturæ. Etenim si Paulus recte dicit: Nā in Christo Iesu ego per Euangelium uos genui. Et rursum, Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis: quanto iustius hoc Christo tribuitur huius nouæ generationis autori principi que filiorum, qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate uiri, neque ex uoluntate carnis, sed ex deo nati sunt. Hæc nimirum est illa felicissimæ fœcunditatis sponsa Christi, de qua prædixerat afflatus spiritu Dauid: Vxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ. Vna domus est omnium filiorum Ecclesia. Hic est ille pulcherrimus liberorum chorus, de quibus ibidem cecinit: Filij tui sicut nouellæ oliuarum

1. Cor. 4.

CHRISTIANI MATRIMONII

uarum in circuitu mensæ tuæ. Excisi sunt
 ueteres oleastri, subnatæ sunt recentes oli
 uarum plantulæ, innocentia teneræ, dul
 cissimo fidei et charitatis fructu gravidæ.
 Cingunt mensam dominicam, unde refi
 ciuntur cœlesti cibo potuq; corporis &
 sanguinis sui redemptoris. Spiritu con
 templatus est hęc admirandam sobolem
 Hebræus ille sapiens quisquis fuit, quum
 exclamaret: O quàm pulchra est casta ge
 neratio cum claritate. Quid mirum est
 eam esse pulchram castamq; , quam à pec
 catis abluuit sponsus, quam tot cœlestibus
 ornamentis decorauit? Quid mirum est
 esse cum claritate, quam illustrauit ille ue
 rus sol mundi, qui illuminat omnem ho
 minem uenientem in hunc mundum?
 Hęc est illa sponsa noua, quæ synagogæ
 uidebatur sterilis, penitus extinctio, sicut
 arbitrabantur, sponso, sed re uera in cœ
 lum subuecto. Subduxit quidē ad tēpus
 corporalē præsentia, sed tamen efficax di
 uini sermonis semen in ea reliquit, nō de
 sinēs interim cum illa cōgrediens secretis
 afflatibus insinuare semet in sponsæ gre
 mium,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

mium, ut quotidie gignat ipsi copiosam
 sobolem, ex omni natione quæ sub cœlo
 est, adeo ut ipsa demirans tam uberem fi- Cap. 497
 liorum prouentum, loquatur apud Esaiã:
 Quis genuit mihi istos: Ego sterilis & nō
 paries, transmigrata & captiua: istos quis
 enutriuit? Ego destituta & sola: isti ubi
 erant? Quare nō gignit amplius synago-
 ga? Quia occidit uirū suum, & pro spon-
 so amplectitur iamdudum effœtum Mosen.
 Verum noua sponsa, quum maxime ue-
 xaretur per ludæos ac gentes, exilijs, cru-
 ciatibus, ac mortibus, tum maxime parie-
 bat sponso suo legitimos filios ac filias.
 Nec hunc felicem prouentum ascribit si- Esai. 8.
 bi, sed sponso gratias agēs dicit: Ecce ego
 & pueri mei, quos dedit mihi dominus.
 Primum igitur & omniū maximum my-
 sterium est, quod dei filius humanā natu-
 ram ceu sponfam ita sibi iūxit, ut ex utraq;
 fieret una hypostasis: quēadmodū in ma-
 trimonio è uiro & fœmina fit una caro.
 Huic proximū est, quod is de quo loquit̃
 Ioānes Baptista: Qui habet sponfam spon-
 sus est: indissolubili uincto sibi copulauit
Eccle

CHRISTIANI MATRIMONII

Caput & corpus unū.
 Ecclesiam, non aliter quàm membra cor-
 poris sociatur capiti. Quum audis caput
 & corpus, audis duo uocabula, sed rem
 communione factam eandem. Sic enim
 orat in Euangelio sponsus pro sponsa
 sua, quam à se distrahi non uult: Non
 pro eis rogo tantum, sed & pro ijs qui
 credituri sunt per uerbum eorum in me,
 ut omnes unum sint, sicut tu pater in me
 & ego in te, ut ipsi in nobis unum sint.
 Pater sancte serua eos in nomie tuo quos
 dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos. Ac
 mox ibidem: Ego in eis et tu in me, ut sint
 consummati in unum. Et ut intelligas in
 hoc coniugio mystico esse bonorum ac
 malorum omnium societatem, ipse sic lo-
 quitur in Euangelio: Quod uni ex his mi-
 nimis meis fecistis, mihi fecistis. Et in A-
 ctis apostolorum occlamat Paulo sæuienti
 in filios sponsi, Saule Saule quid me per-
 sequeris? dicturus haud dubie, Quis me/
 os persequeris, nisi unū esset sponsa cum
 sponso. Nescit hæc coniunctio diuortium.
Ioan. 17.
Diuortium.
 Ego, inquit, uiram æternam do eis, & non
 peribunt in æternum, &, nemo rapiet illos
 de manu

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

de manu mea. A calūnia nomē habet diabolus, uigilans & callidus est ad seminandas discordias inter fratres, rixas inter spōsum & sponsam: fremit ereptam ipsi ancillam, ad tantam dignitatem euectā esse, nihil intentatū relinquit, quo moliatur inter bene coniunctos diuortium: sed nihil agit, optimus est spōsus ecclesiæ, nō repudiat semel adamatam: omnipotēs est, ui nō potest depelli: sapientissimus est, technis fatanæ circūueniri non potest. Veterator ille procurat maleficijs sterilitates & abortus, sed spōsus omnia illius ueneficia uertit spōsæ in beneficia. Habes igitur & in hac parabola, sponsi sponsæq; coniunctionē legitimā, habes nexum indissolubilem, habes omniū rerū communionē, habes coniugij fructū, cœlestem generationem, & nouā uti Paulus appellat creaturam. Atq; hac quidē parte matrimoniū sacramentum respondet baptismo. Per matrimoniū enim nascimur huic mundo: per baptismū renascimur Christo: præstātius quidē sic renasci q̄ nasci, sed tamē nisi per matrimoniū nasceremur, nō essent qui Christo per baptismum

CRISTIANI MATRIMONII

ptissimum renasceretur. Porrò quod, ut ait Paulus, ex coniugio nascimur filij iræ, nō est culpa coniugij, sed diaboli, qui primus autor infelicis diuortij, naturam bene conditam peccato corruptit. Coniugium prius erat quàm culpa, quæ si non fuisset sequuta, felices & nihil aliud quàm erasmios genuisset matrimonium. Nec defuerunt homines eruditi, quorum est Ioannes Gerson, quibus uisa est opinio non omnino reijcienda, si quis hanc spem conceperit ex diuinæ misericordiæ magnitudine, infantes ex pijs parentibus ortos, si quo casu cōtingat citra culpam hominis, absque baptisimi munere decedere, non omnino dedendos esse supplicijs æternis. Verum utcūq; de hoc iudicarit Ecclesia, nam meam hic sententiã non interpono, illud cōstat, etiã si nunc omne Christianorū matrimonium gignit filios iræ, gignere tamen in spem paratæ gratiæ. Baptisimus enim nulli negat, & à nullo quū est necessitas, non datur. Fortasse non absurdum fuerit & illud mysteriū in matrimonio scrutari: Pater cœlestis qui ante secula

*In sermone
de natiuitate
te uirginis.*

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

secula genuit sibi parem filiū, & rursus cō
 dito per illum mūdo quodammodo gene
 ri mortalium genuit: idem, eundem crassi
 us etiam ex uirgine Maria produxit. Nec *Coniugij si
 militudo in
 ter deum &
 beatam uir
 ginem.*
 impiæ, mea sentētia, fuerit imaginationis
 hic ponere deum patrem sponsum, sanctis
 simam uirginē sponsam, paranymphum
 angelum, conceptus opificem spiritū san
 ctum, foetum deum & hominem, uelut ex
 homine deoq; mixti generis prolem, quā
 Latini uocant hybridam, uocabulo uideli
 cet à rebus diuinis secludēdo, tantum hic
 significationis gratia sumus abusi. Nec e
 nim sanctorum patrū literæ uerentur uir
 ginem matrē appellare sponsam dei, nec
 Ecclesia ueretur huic accommodare, quæ
 Solomon in Cantico tribuit Ecclesiæ &
 Christo. Quàm hic multa congruunt ma
 trimonio: Gabriel internuncius excipit
 uirginis assensum, uirtus altissimi obum
 brat, uidelicet suo complexu. Spiritus san
 ctus, cōceptus inenarrabilis opifex, super
 uenit, uirginis uterus intumescit, nasci
 tur admirandus ille Geryon, triplicis sub
 stantiæ gigas, cuius decursus fuit primus
 c 2 à sum/

CHRISTIANI MATRIMONII

à summo cælo in uterum uirginis, hinc à
cruce ad inferos, recursus ad thronum ma
iestatis dei, ubi nūc sedet uictor ad dextrā
patris, Apostoli dominum abnegarūt, so
la uirgo, ut pie creditur, perseverauit in fi
de cōiugij. Habes exemplum firmi matri
monij, quod nescit ullum diuortiu. Si quis
uolet hic quartam imaginem matrimonij
contemplari, quemadmodum tota eccle
sia, quæ complectitur omnes pios ab orbe
condito usq; ad mūdi finem, una est spon
sa Christi, una colūba immaculata: ita iux
ta moralē sensum, unaquæq; anima ad
felicitatis æternæ cōsortiu electa, spōsa est
Christi: nec potest in æternum à spōso suo
seungi, cui tot filios genuit quot uirtuti
bus prædita est, quotq; pia doctrina san
ctisq; moribus pertrahit ad amorē Chri
sti. Quum igitur tot mysteriorum symbo
la sint in legitimo matrimonio, merito di
xit Paulus: Sacramentum hoc magnum
est, ego autem dico in Christo & in Eccle
sia. Et hætenus quidē de imagine, quod
ad hanc rem satis esset, dixisse uideor. De
munere uariatum est sententijs Orthodo
xorum.

omnis ani
ma pia spon
sa est Chri
sti.

Arra siue
munus.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

xorū. Vetusiores enim Theologi hactenus admisisse uidentur matrimonium in uocabuli cōsortium, ut faterentur esse rerum sacratissimarum signum, de quibus iam differuimus, Cæterum quoniã negabant infundi gratiam peculiarem ac sacramentalem, excludebant matrimonium ab exacta ratione sacramentorum: in quibus esse signū efficac, idq; ex pacto diuinæ bonitatis, orthodoxorum consensus est. Sed uicit plausibilior recentiorū sentētia, quæ tradit in matrimonio rite suscepto, quem admodum in cæteris sacramētis, infundi peculiare donum spiritus, quo simul & firmiores redduntur ad perpetuam concordiam, & robustiores ad pariter toleranda huius uitæ incōmoda, & instructiores ad sobolem pijs moribus educandam. Sed quemadmodum in alijs sacramentis pro gratia paratur ira, nisi quis ut oportet suscipiat, itidē fit & in matrimonio. Habetis ō coniuges uestræ professionis dignitatē, ne uobis uirginum aut sacerdotum splendor deiciat animos. Est abunde multum quod gloriemini, sed q̄ uere uult gloriari,

Gratia sacramentalis in matrimonio.

CHRISTIANI MATRIMONII

Exemplum.

in domino gloriatur. Gloriabitur autē in domino, qui sic gloriabitur de dignitate cōiugij, ut dignitati imaginum ac magnitudini muneris respōdeat officio pietatis: alioqui dignitas ordinis ad grauiorē condemnationem facit, tātum abest ut iuuet. Habetis exemplum honorabilis in omnibus coniugij thoricq̃ immaculati, coniugij quod auspice deo coierit, quod diuortium ignoret, dissidium nesciat, expers omnis impudicitiaē, pijs operibus foecundum semper in maius meliusq̃ suboleſcētibus. Nec incitū est illud quod à Theologo adfertur, in matrimonio sacramentum, hoc est, sacrum signum esse rei duplicis aut triplicis. Nam uisibilis illa coniunctio quæ fit stipulatione uerborū, data arra, iunctis dextris, porrecto osculo, alijsq̃ solennibus ceremonijs, designat mutuam animorum beneuolentiam, deinde mysticam & ineffabilem cōglutinationem diuinæ naturæ & humanæ, Christi sponsi & Ecclesiæ sponsæ, de quibus iam diximus. Postremo sacramētale donum quod inuisibiliter infunditur ex pacto diuino rite contrahen

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

cōtrahentibus matrimonium. Quod nos
 imaginem diximus, illi uel sacramentum
 uel signum appellant, quod imagine signi
 ficatur illi rem appellāt. Nihil autem pro/
 hibet quo minus idem res sit & sacramen
 tum, si diuersa respiciamus. Est autem du
 plex signum, admonēs & efficax. Itidem
 & duplex res est, quā assequimur, & quā
 imitamur. Cōiunctiones arcanas quas in
 Christo demonstrauius, non efficit con
 iunctio maris & foeminae, sed repræsen
 tat imagine quadā, uelut archetypum o/
 stendens quod sit imitandū, eoq; pronun
 ciant cōiunctionem hominis & dei in hy
 postasi Christi, rem tantum esse nō etiam
 signū. Mutuam inter coniuges charitatē,
 rem etiam esse nō modo signū, sed hoc ab
 illa differre, quod connubialis coniunctio
 ritibus externis peracta, sit aliquo modo
 causa rei quā significat, hoc est charitatis
 & concordiae coniugalī, sed multo magis
 insensibiliter infusae sacramentalis gratiae:
 non quod sacramenti minister, aut ipsa
 signa cōferant gratiam, sed quod per hęc
 deus uelut ex pacto largiat̄ peculiare do/
 c 4 num,

CHRISTIANI MATRIMONII

num, quoties ut oportet peragitur sacra-
menti functio. Et si quis non recipiat hanc
opinione, tamen sacramentum admonet illi
us charitatis & concordiae, & admonendo
uelut hortatur ad illam. Porro iuxta Co-
mœdiae dictum: qui monet, quasi adiuuat.
Iam animorum indiuidua coniunctio, quan-
quam sensibus corporis exposita non est,
eocum signum fortassis recte non potest, tamen
imago recte dicitur. Quicquid enim ad ex-
emplar aliquod expressum est, imaginem
obtinere illius quod imitatur. Quur autem
non etiam & signum: quandoquidem & statua-
as, hominem aut deum repræsentantes, signa
dicimus, etiam quum non uidentur. Sacra-
mentum igitur hoc primum significat tibi
quod & uenereris & imiteris, fontem indi-
cans omnium charismatum, & archetypum
omnis Christianae concordiae: comonstrat
& officium, quod ex imitatione archetypi
debet utrinque præstari, & addit cœleste
donum cuius auxilio possis etiam præstare
quod debetur. Paratum est donum, si tu
præbueris doni capacem animum. Verum hæc
alias fusiùs differetur, si se dederit occasio,
quæ

INSTITVT. PER ERAS ROT.

quæ sese dabit ni fallor. Nūc illud demon-
strare studuimus, inter omnia mortalium
pacta, societates, fœdera, nullum esse sa-
cratius aut firmitus, quàm sit coniugium.
Nullus enim est cōtractus inter homines
tam astrictus, quàm ex causis enascentibus
possit rescindi legibus humanis, unius ma-
trimonij nodū sola mors dissoluit, ac uix
hæc quoq;. Quandoquidem perfecta cha-
ritas, quoniã in animis sita est, non finitur
morte corporis, & ut dixi præcipua cōiu-
gij pars est animorū coniunctio. Proinde
quæ toto pectore dilexit sponsum suū, nō
putat morte diremptum matrimonium,
memoria sponsi fruitur, expectans breue
tempus, quo sequuta præcedentem, iun-
gatur unī, quē unū elegit: & adulterij ge-
nus esse putat in thalamum prioris nouū
spōsum inducere, canēs apud se Vergilia
nū illud, ab amore uere cōubiali pditū:
Ille meos, primus q me sibi iūxit, amores
Abstulit, ille habeat secū seruetq; sepulcro.
Permissa quidē est imbecillitati corpuscu-
lorum humanorū digamia, sed monoga-
miæ applauditur, digamia toleratur. Qd

CHRISTIANI MATRIMONII

si quādo sit ut mulier defuncto marito cōpellatur ad repetendū cōnubium, certe in uotis habuit monogamiam quū primum nuberet: optabat enim si licuisset cū uno ætatē degere. Et uirginitatis genus est unī tantū esse cognitā. Hunc animū quæ non adferunt ad nuptias, hoc est quæ nolint esse perpetuū utrinq; matrimoniū si liceat, & unī nubētes cogitāt alteras nuptias, habētur quidē uxores apud homines, apud deū cōcubinæ uerius sunt quàm uxores. Diuortiū secessu corporali, & adulterium commixtu corporū admissum, puniūt leges. Cæterum exactiora sunt dei iudicia, apud quem mulier, cuius oculis uir alius placuit, iam adulteriū cōmisit. Quæ coniugis mortē optauit, uiricida est: quæ cogitauit de deserendo marito, iam fecit diuortium, imò cui male conuenit cum marito, licet iisdem ædibus, eodem cubiculo, eodem lecto societur, tamē dissociatis animis perit melior coniugij pars. Quid qd ipsa quoq; nomina consensu gentiū indita declarant indiuulsam cōiunctionem ac rerum omniū societate. Cōiunx enim & coniugiū.

Etymologia

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

coniugiū, à cōmuni iugo dici notissimum est, metaphora ducta à bubus, eodē assuetis iugo, quos posteaq̄ cōcordes reddidit assuetudo, cōmode ferunt iugum. Sin iungantur impares aut ignoti, repugnant conanturq̄ iugū excutere. Eadē ratio nominis apud Græcos σϋζυγοσ, qua uoce usus est & diuus Paul. ad Philip. 4. σϋσυγε γυνήσιν, qđ quidā ad uxorē apostoli pertinere credūt, quā ob euāgelium dei uerterat in sororē. Est aut iugū non modo seruitutis, uerū etiam beneuolentiæ. Sic enim Hora. Diffugiunt, cadis Cū fece siccatis amici, Ferre iugum pariter dolosi. Ac rursus: Diductosq̄ iugo cogit aheneo. A ueteribus amicitia definita est ἰσότησ, hoc est æqualitas. Iugū aut æquat, sed nō pprie nisi duos iam cicures & inter se cōcordes. Et habet dñs suaue iugū quo p̄mit carnis nostræ ferociā. Qui se pariter iugo accōmodant, cōmode ferūt matrimoniū, qui repugnant, nihil aliud q̄ molestiā sibi congenitant. Liberū em̄ erat iugū nō recipere, receptū excutere nō licet. Sūt qui γάμον ab eadē ratione dictū existiment, quasi dicas

ἡγάμον,

CHRISTIANI MATRIMONII

ἡγάμορ, qđ duos pariter iungat: alij malūt
 dictū à γεννάμ, id est à generādo: sed à cōiu
 gio minus recedūt qui γάμορ dici putant,
 quasi δάμορ, qđ imposto iugo cicuret ac
 māsuēfaciat indomitos. Nam & Homero
 dicta est παρθένος ἀδμής, id est uirgo indo
 mita, quæ nondū matrimonij iugum acce
 perat. Porrò nubēdi uerbū quod nūc La
 tini sermonis usus propriū fecit foeminis,
 unde & nuptæ dicūtur, olīm erat uiris foe
 minisq; commune. Obnubere autem ue
 teres dicebant obtegere siue obuoluere,
 quod olīm nupturæ caput flammeo obte
 geretur: siue, quemadmodum Paulus apo
 stolus interpretať, ut admoneretur quod
 iret in potestātē uiri: siue pudoris gratia,
 quemadmodum sentit diuus Ambrosius
 tractans de cōiugio Abrahæ lib. 1. Rebec
 ca enim ubi fuisset admonita, Isaac adesse
 cui ducebatur nuptura, descendit è came
 lo, & pallio caput obnubere cœpit. Apud
 Romanos spōsa iam obtecta flammeo ca
 pite quum extulisset pedē è paternis ædi
 bus, uertebatur in gyrum, itaque duceba
 tur in domum sponsi, ne sciret redeundi
 uiam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

uiam ad aedes parentum. Quāquam ope
 riendi signū proprie datum est foemineo
 sexui, tamē res ipsa competit in utrunqꝫ.
 Velatur puella iam uni dicata, ne pluriū
 oculos sollicitet: uelāt & spōsus, uni spon
 sae placuisse cōtentus. Quorsum enim pu
 ella sollicitat procorum oculos, quae iam
 nacta est quod cultu uenari poterat: si cul
 tu sollicitandus est sponsus, Cui colitur iu
 uenis, qui se uni addixit: & pluribus uelle
 placere, stuprū est et adulteriū genus: Iam
 maritus apud Latinos, & ἀνὴρ apud Græ
 cos, sexus cognomina sunt, ut itelligamus
 cōiugium in hoc potissimū paratū, ut ex
 societate uiri foeminaeque gignatur proles.
 Quemadmodū autē uir à uigore dictus
 est Latinis, ita Græcis ἀνὴρ ab ἀνὴρ quod
 est perficio uelut ἀνὴρ, Autoritas enim pe
 nes uirū est, ut & actus generandi principa
 lis. Vnde & ὠδισίς dicit, qđ ut humber foe
 cundā reddit subiectā terrā, ita citra uirilē
 irrigationem sterilis est uxor. Vxorē dici
 putant ab unguendo, quasi dicas unxorē.
 Id inde profectū est, quod, ut Plinius scri
 bit, apud priscos noua nupta priusqꝫ aedes
 sponsi

CHRISTIANI MATRIMONII;

sponsi ingrederetur, postes inungeret ad
 pe lupino, ne quid mali medicamēti infer
 retur. Axungia, q̄ est adeps suillus, ab un
 gendis uehicularū axibus ducto uocabu
 lo, primas tenet in medicamentis, adeo ad
 multa malorū genera medicandi uim ha
 bet, alioqui promptū parabileq̄ remediū,
 sed quod peculiariter ad matrimoniū atti
 net, syncera partus in abortū uergētes nu
 trit, collyrii modo sublita. Rursus ex sue
 quæ nondū peperit, cōducit ad cutē leni
 endā mulieris. Quibus arbitror antiq̄tatē
 significare uoluisse, primū nō facile medi
 cos in ædes esse recipiēdos, sed si qd incō
 modi natū esset, id ab ipsa matrefamiliās
 facili parabileq̄ remedio corrigendū esse,
 ueluti balneis et unctiōibus: quin potius
 occurrendū frugalitate uictus ac salubrita
 te, ne quid morborū irrepāt in familiam:
 eoq̄ remediū postibus illinitur, quo malū
 arceat. Deinde hoc symbolo felices par
 tus auspiciabantur, & abortus abomina
 bātur. Postremo iam monebant, ni fallor,
 spōsæ deponendā esse cutis expoliēdæ cu
 ram, posteaq̄ inuētus est, cui citra fucum,
 probitate

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

probitate morū et obsequio queat cōmen-
 dari. Habet illud peculiare axungia, qđ ru-
 pta, cōuulsa, spasmata & luxata sanat. Pro-
 inde uideri potest adeps postū illitus, o-
 mnē tumultū ac discordiā ab ædibus ex-
 cludere. Adde his qđ biga quædā est cōiu-
 giū duobus innitens axibus, quos si leniat
 morū comitas & animorū synceritas, nec
 rixarū inamœnus stridor audiet in fami-
 lia, & utrisq; cōcordibus quicquid agitur
 felicius succedet. Fortassis habet & hęc si-
 gnificationē adeps lupinus, hoc esse pro-
 bæ cordatæq; matrisfamias, ut, quæ admo-
 dum tradidit Xenophon, etiā ex inimicis
 aliquid utilitatis cōferat in domū. Nam id
 fieri posse, quibusq; rationibus fiat, docue-
 rūt autores grauissimi, Xenophon & Plu-
 tarchus. Si quis irridebit allegorias huius
 modi, cōsideret diuū Ambrosiū ex omniū
 rerum naturis aliquid eliciētem ad morū
 institutionē, ueluti serpentiū cum mure-
 na congressum, quot modis trahit ad de-
 clarandum officium coniugis erga coniu-
 gem: Porro gentiū exempla uehemētius
 nos debēt afficere quàm nostra, Turpissi-
 mum

CHRISTIANI MATRIMONII

mum fuerit Christianis nō obtemperare
 doctrinæ cœlesti, quū idololatræ solo na-
 turæ ductu meminerint officij cōiugalis.
 Iam & Græcis à societate thori maritus
 dicitur ἀκοίτης seu παρακοίτης, uxor ἀκοί-
 τισ, admonet concordia, deterret à diuor-
 tio: quemadmodum ipsdem coniunx à do-
 mestico consortio dicitur συνοικῶν, uxor σύ-
 νοικος, Superest unus de uocabulis scrupu-
 lus, quur matrimonium dicatur potius quā
 patrimonium. Nam quæ fit mater utiq; ma-
 rito patris nomē cōciliat. Primū hoc ipso
 statim uocabulo taxatur, qui libidinis, aut
 honoris, aut opū gratia ineunt coniugium.
 Sola prolis spes ad castū matrimonium de-
 bet inuitare. Quoniā autē domestica res
 est gignere, nutrire, educare & instituire
 teneram ætatem, & hæc peculiaris est ma-
 triffamiliās intra parietes administratio,
 ueteres maluerunt matrimonij quā pat-
 rimonij uocabulum. Maritus foris uel in
 foro, uel in republica, uel in prouincia, uel
 in negociatione uersans, auget patrimo-
 nium: uxor parta seruat ac dispensat, do-
 mi curans liberos teneros ac familiam.

Eandem

INSTITVT. PER ERAS. ROT

Eandē puinciā gerūt mārītus et uxor: sed
 habet suā uterq; functionē, in qua si con-
 cordibus animis uersent, p̄cipua felicitas
 est uitā: sin minus, nullū uitā genus æru-
 mnosius q̄ conitigiū. Verū hac de re plu-
 ra dicemus, ubi locus admonebit, de ratio-
 nibus bene gubernādæ domus, differere.
 Magna t̄ero pars huius negocij pendet
 à delectu, in quo cōuenit hoc esse contan-
 tiorem ac circumspectiorem, quod hic,
 quemadmodum nec in bello, sicut habēt
 prouerbia, nō liceat iterum peccare. Ami-
 cum dimittere licet, & tamē admonet Py-
 thagoras, ne temere cuius manū iniñcia-
 mus, sed diu deligamus quos diligamus.
 Quod autem iudicio cœpimus amare,
 semper amari solet. Quanquam leges nul-
 lam pœnam minantur ijs qui discedunt
 ab amicitia, tamen nemo prudens ac bo-
 nus recipit in amicitiam, nisi quem perpe-
 tuo uelit amare: & si quid, ut sit in rebus
 humanis, inciderit, ut uel fefellerit dele-
 ctus, uel ita mutatus fuerit amicus, ut cor-
 rigendī spes non sit, tamen illud tribuitur
 honorī nominis, ut amicitia dissuatur nō

Delectus.

CHRISTIANI MATRIMONII

discindatur. Proinde si Christiana lex permitteret diuortium, quemadmodum ethnicorum ac Mosis lex permisit, tamen hic in deligendo maior erat adhibenda cura, quam in amicitia. Etenim si discedit amicus, unus tantum decedit amicorum numero. Vxor sola est totius uitae fortunarumque socia, quam nemo dimittit totam. Iam enim illius aliquid delibauit, praesertim si quam uirginem accepit, mulierem repudiat. Dimittit, sed spoliata eo quod habebat preciosissimum, quoque maxime poterat bonis commendari. Quod si accesserint pignora, quomodo dimittes? excludes una cum liberis omnibus? hoc est abdicare liberos, non repudiare coniugem. Dimittes matrem absque liberis? hoc est alienum usurpare. Dimidiatum duntaxat in liberos ius habes. Amicus si repudiet, fortassis effutiet, quod amicitiae fiducia creditum est. At quis magis conscius omnium secretorum, quam uxor? etiam si nihil illi credas. Adde nunc sexum & garulum & uindicem, de uulgo mulierum loquor. Postremo qui dissuit amicitiam, si quem

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

si quem offendit, unū duntaxat offendit: qui repudiat uxore, cum tabulis, cum patris, cum dotibus utriusque traditis, cum affinibus rem habet, qui placandi sunt, imò cum populo rem habet, qui suspiciosi fabulis traducit omne diuortium. Hæc tam multa persuadere debebant, ne quis temere contrahat matrimoniū. Nunc quū Christiana lex nullam spem faciat reliquam dirimendi quod semel coijt matrimoni, lente festinandum est ad id, de quo non nisi semel licet deliberare. In alijs turpe est dicere: Non putaram: hic etiā seruum est, non modo turpe. Legimus aliquos multos magistratum aut uitalle, aut susceptum deponuisse, quod non placeret collega. Ea cura si prudentiæ laudē habet in functione muneris ad summū annuū, quanto magis idē facere conuenit in deligenda collega muneris œconomici, quod ad finē usque uitæ tibi gerendum: nec fas est semel admissam collegam mutare. Minor quidem est pro uincia domus quæ reipublicæ: sed hæc habet tibi charissima pignora. Pauciorū est cura, sed quibus posthabenda sunt omnia.

CHRISTIANI MATRIMONII

Iam quis est qui nō optat liberos prospera ualitudine probacq; indole præditos? Si nihil aliud, certe in hoc erat deligenda coniunx, nisi forte nihil referre putamus, unde nascantur homines, quibus modis enutriantur, quibus institutis & exemplis imbuantur, formentur, & educantur à teneris annis. Ad cōuiuuium uocari excusamus, si sit inter cōuiuuias futurus cuius mores displiceant: neq; cum quibuslibet eadem nauī aut curru uehī sustinemus: et in asciscenda uxore nullus adhibetur defectus, sed ferè clanculum seu furtim potius inter uix puberes, inter bene potos, per lenones ac lenas coit matrimonium, idēq; inter Christianos, quum ne gentiū quidem leges agnoscant tale coniugium. Hinc nimirum inter nos tot pœnitēda matrimonia, tot male cohærentia, dum uterque lupum, ut aiunt, auribus tenet, quem nec retinere nec amittere potest: hinc tot infelicia diuortia, hinc unius sponsi decem interdum sponsæ. Norunt hoc lenæ talium nuptiarum conciliatrices, quod à nostris iureconsultis traditum est: Verba præsentis

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tis temporis reddūt matrimoniū ratum.
 Quin & uerba futuri temporis, si succe/
 dat coniunctio corporū, uertuntur in uer/
 ba præsentis temporis, fitq; matrimoniū
 non modo ratum, uerum etiam consum/
 matum. Eoq; hoc ipsum procuratur à le/
 nis, ut coitus accedat, uix prolati etiam
 uerbis. In hoc largiore potatione uini pu/
 dor ac mens excutitur, nudantur corpo/
 ra, dat solitudo. O matrimonia non Chri/
 stiana. Quid interest inter adolescentem
 ebrium & mente captum? Quid mentis
 habet puella, cui Baccho iuncta Venus
 conduplicauit insaniam? cui lenonum &
 instigatricum uoces incantarunt demen/
 tiam? Et hic appellatur consensus legití/
 mus. Hæc quum fiant de composito, ue/
 luti structis imbecilli ætati insidijs, idq; in/
 scijs, & si sciant, improbaturis parentibus
 aut tutoribus: tamen apud Christianos,
 quibus matrimoniū inter Ecclesiastica
 sacramenta numeratur, appellantur con/
 iugia, nec interim expectatur uel puber/
 tas uel emancipatio. Malicia, inquit, sup/
 plet ætatem: hoc lemmate datur & impu/
 berí

CHRISTIANI MATRIMONII

beribus matrimonij cōtrahendī libertas.
 Deinde habent, inquit, liberi naturale
 ius suorum corporum, quod quidem atti-
 net ad propagationē speciei, quemadmo-
 dum & serui. Id nec parentes liberis, nec
 heri seruis possunt adimere. Nō hæc com-
 memoro quasi præter rationem à maiori-
 bus tradita, sed ex his constitutionibus
 pro suo tempore bene proditis, hominū
 malicia cōglutinat perplexas & infelices
 nuptias, quibus utinam Ecclesiæ procerū
 autoritas possit aut uelit aliqua ratione
 succurrere. Nec enim pium arbitror, nec
 ad publicam tranquillitatem conducibi-
 le, temeritate priuata uerius quàm autori-
 tate, maiorum scita rescindere. In hoc ui-
 gilant Cæsareæ leges, & scita populi, ne
 quid litium oriatur ex hominum contra-
 ctibus. Et tamen tanta est hominum per-
 uersitas, ut ex nullo contractuum genere
 plus turbarum oriatur, quàm ex matri-
 monio. In causa uidetur esse, partim ipsi
 rei natura, partim utriusque iuris collisio.
 Nam prophanæ leges ethnicorum dili-
 gentissime tradiderunt de sponsalibus, de
contra

*Abusus bo-
 nariū legum.*

contrahendis ac dirimendis matrimonijs,
 quas in plerisque sequuta sunt imperatorū
 Christianorum cōstitutiones. Verū præ/
 cipuam huius negocij curam ad se pertra/
 xit ius pontificiū, sic multa corrigēs ex le/
 gibus principum, ut ipsum tamen parū se/
 cum consentiat: nec ab hoc recedūt theo/
 logorum placita. Quū em̄ inter Ecclesiæ
 sacramenta numeretur matrimoniū, mul/
 taq̄ super hoc statuerint Evangelicæ ac
 Paulinæ literæ, uisi sunt pōtiffices suo quo/
 dam iure tractationē huius materiæ sibi
 iudicare. Nec alibi ius Cæsareum magis
 ac reuerentius cedit decretis pontificum,
 quàm in causa matrimoniij. Quāq̄ autē
 nullum fuit unquā Ecclesiæ tempus, quo
 non constiterit suus honos coniugio, ta/
 men in exordijs Ecclesiæ subolescētis mi/
 nus habuit dignitatis, q̄ olim habuit aut
 nunc habet. Nondū inter sacramenta no/
 uæ legis iuxta exactā nominis rationem
 ponebatur, quod quidem ex ueterum or/
 thodoxorum scriptis licet colligere, &
 sic recipiebantur qui ducerent uxores, ut
 hanc laudē auferrent, qd̄ non peccarent:

CHRISTIANI MATRIMONII

cæterū qui se castrassent propter regnū
 dei, felicitatis elogio decorabant̄. Sic em̄
 Paulus: Virgo si nubat nō peccat. Et qui
 sibi non temperat, nō peccat si ducat uxo
 rem. Melius enim est nubere quàm uri.
 Sed dominus beatos pronunciat eunu/
 chos, non natos neq; factos, sed quos exe
 cuit studium Euangelicæ pietatis. Tan
 tum autem honorē habebat Ecclesia uir/
 ginibus deo dicatis, ut horum dignitas pe
 nē obscuraret matrimonij gloriam. Tan
 tum castitatis amorem spiritus ille cœle/
 stis immiserat in animos hominum, ut nō
 solum adulescentes ac uirgines uolentes
 abstinerent à coniugio, uerum etiam qui/
 bus ante susceptam Euangelij professio/
 nem ductæ fuerant uxores, haberent eas
 tanquam non habentes, alijs cōiuges uer
 tentibus in sorores, alijs crebris precatio/
 nibus usum coniugij interrūpentibus, in
 tantum ut Paulus immodicum penē di/
 xerim castimonix studium oppositis legi
 bus coactus sit moderari, præscribens ne
 secubarent nisi ex consensu, moxq; redi/
 rent ad iura matrimonij; deinde ut uxor
 di

*Virginitatis
 dignitas.*

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

digressa uiro suo recōciliaretur: ne ab im-
 pio quidem diuerteret, modo ille conui-
 cium diuersæ religionis pateretur: uīduas
 adolescentiores adhortans etiam ad nu-
 bendum, quod tum ætas lubrica tum ex-
 perta uoluptas exiguam spem præberent
 stabilis ac perpetuæ continentiæ. Nec e-
 rant defuturi, qui Christianos omnes sub-
 mouissent à cōiugio, nisi Paulus clara uo-
 ce fuisset matrimonio patrocīnatus.
 Quanquam autem idem uīduas uult nu-
 bere, tamen id temporis parum sequunda
 fama erat digamīa. Deus autē omnium
 seculorum moderator, quemadmodum
 statim ab orbe condito quum esset coniu-
 gio propagandum genus humanum, ad-
 mirabilem quendam gignendæ prolis a-
 morem immittebat in animos hominum,
 præsertim mulierum: ita mox ab orbe re-
 dempto, quum per Euangelicum sermo-
 nem esset propaganda noua generatio,
 parem castitatis amorem inspirauit men-
 tibus hominū, uidelicet affectum illis tem-
 poribus accommodum. Messis erat mul-
 ta, quæ patebat orbis: pusillo gregi nō

CHRISTIANI MATRIMONII

uacabat simul & gignēdis mundo liberis,
 & cœlo procreandis hæredibus dare ope
 ram . Tot liberos se genuisse gaudebant,
 quot animas Christo lucrificerant. Ita fa
 ctum est, ut intra paucos annos per uni
 uersum orbem numerosissima sobole tri
 umpharet Ecclesia . Cæterum ubi Chri
 stianæ gentis seges uniuersas mundi na
 tiones occupasset, minus erat causæ quæ
 abstineret à coniugio. Itaq; mansit uir
 ginibus sēta dignitas : cæterum paulatim
 accreuit honos coniugij . Nam diu uesti
 gia ueteris affectus remanserunt in ponti
 ficibus , præsertim Romanis . Siquidem
 ætate diuī Gregorij usus Ecclesiæ Roma
 næ obtinebat, ut qui dormisset cum uxore,
 aliquātisper abstineret ab ingressu tem
 pli, multo magis à communione corpo
 ris dominici, nec ingrederentur nisi loti.
 Idem cum S. Augustino consentiens exi
 stimabat mulieris ac uiri cōgressum non
 peragi sine peccato , si libidinis potius q̄
 prolis habendæ causa sumpsissent usum
 coniugij. Quin & uetusti patres certis an
 ni diebus dirimebant usum cōiugij. His le
 gibus

Quomodo
 nata leges
 quedam
 pontificum.

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

gibus non cogebantur inuítí: sed quod ul-
tro pietas hominum agebat, patrum con-
stitutionibus approbatur. Quandoquá-
dem & in alijs multis rebus probabile est
legem ex consuetudine natam, non con-
suetudinem ex lege; ueluti de ieiunio qua-
dragesimali, de interdícito certis tempori-
bus carniú & lactariorum esu. Itaq; pijs
pastores Ecclesiæ ueluti gratulátes ultro-
neæ sui gregis pietati, in angustum con-
traxerunt matrimonijs pomeria, quo lax-
tius se propagaret uarijs ex causis inter
Christianos necessitudo, simulq; daretur
ocasio tuendæ pudicitia. Verum quur
hic astrinxerint, cōtractis cognationis gra-
dibus, addita cognatione spirítuali & affi-
nitate item spirítuali, causam reddūt satis
probabilem. Cæterū quur alibi laxarint
contrahendi matrimonijs ius, non perinde
facile est expedire. Docent enim placita
pontificum solo consensu per uerba præ-
sentis temporis declarato, coire matri-
monium ratum: & huic decreto subscri-
bunt Theologi magno consensu. Atqui
Iustinianus Imperator non permittit fir-
lijs

CHRISTIANI MATRIMONII

l'ijfamiliâs uxorem ducere, citra paren-
 tum autoritatem, in quorum potestate
 sunt; idq; putat naturali simul & ciuili ra-
 tionî congruere, quod natura parentibus
 ius dederit in liberos, id confirmauit ius
 ciuile usq; ad emancipationem. Idem opi-
 nor censuit de pupillis & minoribus, qui
 in tutorum potestate sunt. Quod si licuis-
 set inscijs parentibus cōtrahere matrimo-
 nium, frustra mouebat̃ illa quæstio, num
 furiosi filius filiâ ue possit absq; patris cō-
 sensu contrahere matrimonium. Id per-
 misit Iustinianus, sed præscripta ratione.
 Quin & in sacris literis qui sponsam am-
 biunt, postulant eam à parentibus; nec fit
 stipulatio de uoluntate liberorum, tamen
 si probabile est tum quidem liberos nihil
 aliud uoluisse, quàm quod parentibus es-
 set placitū. Sic Abraham accersit Isaac fi-
 lio suo Rebeccā, eaq; ex uoluntate patris
 ducitur. Sic Iacob iussu patris deligit affi-
 nem Laban, & ex pacto accipit duas soro-
 res, nec murmurat obtrusa dormienti, nec
 queritur præterita, cui post hebdomadā
 dierum erant expectandæ nuptiæ. Ex ar-
 bitrio

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

bitrio foceri gerebatur omne negocium.
 Rursus Deuteronomij 22. stuprator uir/
 ginis nondum desponsæ, numerat patri
 quinquaginta siclos, & ducit uxorem uo/
 lente patre: uirginis assensus non memo/
 ratur. Sic Thobiae filius tradentibus pa/
 rentibus accepit Saram. Declarat idem
 caput Exodi, 22. Si seduxit quis uirginem
 nondum desponsatam, dormieritq; cum
 ea, dotabit eam, & habebit uxorem: si pa/
 ter uirginis dare noluerit, reddet pecuniã
 iuxta modum dotis quam uirgines acci/
 pere consueuerunt. Vides & hic nuptia/
 rum arbitrium in patris esse potestate.
 Rursus inibi, 34. Caue ne unquam habi/
 tatoribus terræ illius, &c. nec uxorem de
 filiabus eorum accipies filijs tuis, &c. Nõ
 præcipitur filijs ne ducant, sed patri, ne
 asciscat nurũ ex improbata gente. Quin
 etiam Genesis 21. Agar eiecta, quoniam
 patris aberat autoritas, ipsa accipit uxore
 filio. Multa sunt huiusmodi in ueteris te/
 stamenti uoluminibus, quæ declarant ius
 contrahendi matrimonij penes matrem
 ac patrem fuisse potius quam penes libe/
 ros.

CHRISTIANI MATRIMONII

ros. Liqueat idem ex epistolæ prioris ad Corinth. 7. Si quis autem turpem se uideri existimat super uirgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri, quod uult faciat: non peccat si nubat. Qui autem firmus stat in corde suo, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, bene facit. Itaque & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. His nimirum uerbis tota potestas coniugij defertur patri. Neque secus interpretatur Theophylactus, ne Ambrosius quidem, nisi quod excludit coactionem aut impulsionem ad coniugium minime procliuis puellæ. Tale fuit & omnium coniugiorum exordium. Qui condidit Adam, uxorem adiunxit. Non ipse questus est, Vxorem uolo: sed conditoris prouidentia dixit: Non est bonum Adam esse solum, faciamus illi adiutorium simile ipsi. Breuiter, nullum extat exemplum, quod equidem sciam, in sacris uoluminibus matrimonij contracti inscijs aut inuicis parentibus.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tibus. Iam & illæ uulgo receptæ uoces:
 Dare nuptum, & elocare filiam: testantur
 parentibus fuisse ius deligendi sponsum
 filiæ. Fortassis alienum uidebitur huc ci-
 tare tragœdiarum & comœdiarum testi-
 monia, quum tamen in illis uelut in specu-
 lo reluceat omnis uita præcorum: Tinda-
 reus enim quum perspiceret sibi pericu-
 lum imminere, si sponsum delegisset He-
 lenæ, ius eligendi transtulit in puellam: sed
 priusquam illa deligeret, procos omnes
 adegit sacramento, ut si quis conaretur
 eam ui distrahere ab eo quem delegisset
 maritum, omnes communibus auxilijs
 raptorem ulciscerentur. Sic & Danaus &
 Belus inter filios ac filias pacti sunt coniu-
 gia. Quin & in comœdijs ex autoritate
 parentum pendent matrimonia. Audit il-
 lic Pamphilus: Hodie uxorem ducas uo-
 lo: Audit idem, Vxorem his moribus da-
 bit nemo, aliâque permulta, & si quid con-
 tractum fuisset inscijs parentibus, per eos
 rescindebatur, si minus placuisset coniu-
 gium: comprobabatur, si placuisset. Sic
 in Andria Pamphilus depellitur ab ada-
 mata

CHRISTIANI MATRIMONII

mata Glycerio: & in Phormione Anti-
pho depellit à sponsa sua, nisi utriq; præ-
ter spem succurrisset error. Quin et apud
Catullum in Epithalamio spōsus hunc in
modum affatur sponsam:

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo.
Non æquum est pugnare, pater cui tradi-
dit ipse,

Ipse pater cum matre quibus parère ne-
cesse est.

Virginitas non tota tua est, ex parte pa-
rentum est. (tri.

Tertia pars matri data, pars data tertia pa-
Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote de-
derunt.

Simo parat abdicationem, patris nomen
recusans, quod Pamphilus clam ipso du-
xisset uxore, unde & puerum sustulerat.
Sic enim loquitur senex: Quid mi pater?
quasi tu huius indigeas patris. Domus,
uxor, liberi inuenti inuito patre. Hæ uo-
ces minantur abdicationem. Quid autem
adolescens? Tibi pater me dedo, quiduis
oneris impone, impera. Vis me uxore du-
cere

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

cere hanc, uis amittere, ut potero feram.
 Quoniam autē uidebatur inhumanū, ut *Coacta con-*
 parentes cogere ad ingrata coniugia: *iugia.*
 quod quidē penē durius erat quā in ser-
 uitudinem dare, eo quod seruitutem utcūq;
 cōsolatur spes manumissionis, quā à con-
 iugij uinculo sola mors liberet: leges Cæ-
 sareæ pariter ac Pontificum statuerunt ne
 citra liberorum assensum ratū haberetur
 matrimonium. Deinde ne parētes impij,
 uel ob quæstū, uel ob aliā quancūq; cau-
 sam detinerent liberos suos in cœlibatu,
 aut obtruderēt eos cōiugibus quibus nol-
 lēt, in fauorē liberorū pronūciauit huma-
 na constitutio, ratum esse matrimonium
 quod inscijs etiam & inuitis parētibus in-
 ter puberes contractum esset per uerba
 præsentis temporis. At hic usu uenit legis-
 lator, quod ferūt Herculi, cui, dum unum
 cornu dissecuisset Acheloo fluuio, magis
 etiam intumescens ex aliā parte minitare-
 tur amnis: imò fit, ut pro resecto uno hy-
 dræ capite plura suppullulent. Nō solum
 enim uerū est, quod dicitur, ex malis mo-
 ribus nasci bonas leges, uerum etiam ex
 e optimis

CHRISTIANI MATRIMONII

*A iurecon/
fultis prodi
tum, qd' so/
lo consensu
coit matri/
monium.*

optimis legibus, hominum peruersitas gignit mores pessimos. Opinor autem huiusmodi esse decretum, solo consensu coire matrimonium, ut qui legem pro ratione temporum statuit, possit eandem pro ratione temporum uel abrogare uel moderari. Atqui iam nunc ex hac lege, quot adolescenter bene natos, quot puellas etiam summo loco natas, uidimus & uidemus implicari infaustis perplexisque coniugijs, ingenti luctu parentum ac propinquorum, nonnunquam & summo reip. discrimine. Ab exemplis prudens tēpero. Hanc fenestram, quæ plus satis patebat hominum maliciæ, clandestinorum coniugiorum opifici, magis etiã dilatat hæc rima: Verba futuri temporis uim habent præsentis, si succedat corporum congressus, etiam si in ipso congressu uerba pronuncientur, mente iam absorpta, etiam si id dolo malo procuratum sit à puella, quo iuuenem illaquearet, etiam si plurimis argumentis constet eum non esse loquutum ex animo. Dixit, coijt, habeat uxorem. Non hæc refero quod damnem constitutionem: sed quo cautiore reddam iuuenes

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

iuuenes ac puellas in contrahendis matrimonio. Nam receptis ab Ecclesia legibus aduersari, nō arbitror esse consultum. Cæterum illius est mutare legē è re nata, qui legē cōdidit. Additæ sunt & alteræ rimæ, per quas irrepere possis in matrimoniū. Quæsitū est an etiā solo nutu possit cōtrahi matrimonium, & responsum est posse. Quæsitū an literis scriptis coëat matrimoniū, respōsum est coire. Quæsitū est an signo, ueluti si quis nūmi fractū dimidiū de puellæ, responsum est coisse matrimoniū. Quæsitū est an p procuratorē inter absentes coëat matrimoniū, respōsum est coire. si procurator à certa persona de cōtrahendo cum certa mandatū acceperit. Quæsitum est, an facto fiat ratū matrimoniū, ueluti si iuuenis dicat: Si me habes pro cōiuge, da basū, responsum est coire. Quæsitū est an silentio coëat matrimonium, ueluti si puellæ pater dicat patri iuuenis: do filiā meam uxore filio tuo: rursus proci pater respondeat, & ego filium meum do maritum filiæ tuæ: si nec iuuenis nec puella cōtradicat, sed tantum obticescat uterq; ra-

CHRISTIANI MATRIMONII

tum erit matrimoniū. Denic̄ si quocunq;
 modo uir mulieri significare queat assen-
 sum conjugalem, ratum est matrimoniū.
 Hæc sat bene haberent, nisi in moribus ho-
 minum esset tanta leuitas ac dissimulatio.
 Primum de cōsensu animorum nemo po-
 test certo iudicare, nisi solus deus. Quum
Perplexa autē Ecclesia non iudicet nisi de notis, ori-
matrimo, untur frequēter perplexa matrimonia, di-
nia. rimunt̄ qui uero matrimonio iuncti sunt,
 & coguntur in iugum qui stupro uel adul-
 terio potius cohærent. Quod si quis per
 uerba præsentis temporis, sed sicte prola-
 ta, cōtraxit matrimonium, ac deinde cum
 alia paciscitur ex animo, etiamsi interces-
 serit iusiurandum, copula & proles succes-
 serit, tamen ad priorem redire cogitur. Si
 obtēperat Ecclesiæ iudicio, prouocat irā
 dei: si non obtēperat, feritur anathemate.
 Quid faciet: E duobus malis quod leuius
 est eliget, patienter feret hominis fulmen,
 ne diuino fulmine pereat in æternū. Epi-
 scopum incusare non potest, qui suo fun-
 ctus est officio. Sibi imputet qui sicte p̄mi-
 serit, si leuissimæ rei, ut ait Plato, grauissi-
mas

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

mas poenas dare cogit. Et tamen interim alteri, quæ nihil peccauit, non licet secunda conscientia nubere: maritum habet, quæ nec tenere potest, nec amittere. Rursum his ex fontibus nascitur uaria difficultas, quæ sint uerba presentis temporis, quæ futuri. Apud deum quidem nihil refert, quibus uerbis significes presentem coniugij consensum, de iudicijs humanis loquimur. Hæ uoces, accipio te in uxorem, & ego te in maritum, contrahunt matrimonium. Fortasse tutius erat addere duo pronomina, meam & meum. Nam & pater accipit uxorem filio. Maior etiam scrupulus fuerit, si uir dicat, accipio te in meam: & illa respondeat, ego te in meum. Nam subaudi potest amicum & amicam. Verbum infiniti modi multam adfert dubitationem. Si dicat uterque, uolo tecum contrahere matrimonium, futuri temporis uerba sunt, nec contrahunt matrimonium, nisi successerit usus coniugij. Si dixerit: uolo te habere in uxorem, & ego te in uirum, coit matrimonium. Verum hic magna inter iureconsultos controuersia est, dum alius ait, alius ne

*Quæ sint
uerba præ-
sentis tempo-
ris.*

CHRISTIANI MATRIMONII

gat, alius amplius deliberandū censet. At
 qui si dicat, prouidebo tibi tanquam uxori,
 raturum est matrimonium, si quidē illa si-
 milia referat. Iam qui roganti, uis hanc
 uxorem: respondeat, uolo: similiter & mu-
 lier interrogata respondeat, coit matrimo-
 nium, quod admiror in quæstionem uoca-
 ri, quum uix alia ratione certius possit cō-
 trahi matrimonium quàm stipulatione.
 Rursum si dicat uir: non te deseram, neq;
 pro meliore neque pro deteriore, quidam
 existimant raturum esse coniugium, alij du-
 bitant. Denique si dicat uir, promitto tibi
 qd' habebo te pro legitima uxore, ac pa-
 rīa respondeat mulier: arbitratur per hæc
 uerba, licet futuri temporis, cōtrahi præ-
 sens coniugiū. Secus si dicat, promitto me
 ducturū te. Causam adferunt, quod in his
 uerbis, promitto tibi quod habebo, subau-
 ditur ex hoc tēpore. Quanc̄ aliud subau-
 diri poterat, uidelicet aliquādo, aut breui,
 tamen id aiunt subaudiendū esse quod fa-
 cit ad fauorem contrahendi matrimonij.
 Atq; huius quidem generis sexcēti casus
 possunt incidere. Plus habent ambiguita-

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tis nutus, aliáq; signa. Neq; enim apud o/
 mnes nationes idem significant gestus: &
 quidã nutus adeo sunt ancipites, ut fallãt
 frequenter & illũ cui innuis. Nam eodem
 capitis motu minamur quo concedimus:
 eodem annuimus puero roganti potesta/
 tem ludendĩ, quo mendico negamus stĩ/
 pem. Et Itali subductis scapulis negant se
 scire quod rogantur, qui gestus nihil certi
 significaret Sicãbro. Huiusmodi ferẽ sunt
 & oculorum significationes. Iam sæpenu/
 mero fit, ut uultus à uerbis diffētiat, adeo
 ut iniuriarũ detur actio, qui uultu non bo/
 no dictus sit uir bonus. Quãquam tutius
 est à talibus iocis temperare. Quidam igitur
 nutus ac gestus, aliáq; signa interpre/
 rantur ex uerbis quæ præcesserũt. Si præ/
 cesserunt uerba iocosa, pro ioco habebun/
 tur signa: si uerba futuri temporis, ad futu/
 rum tēpus pertinebunt nutus & signa: si
 præsentis, præsens erit matrimoniu. Vbi
 p literas aut per procuratorẽ inter absen/
 tes cõtrahit matrimoniu, si qui mãdarat,
 prius mutet sententiã, quàm ille contraxe/
 rit cũ puella, aut illa per literas respõderit,

CHRISTIANI MATRIMONII

irritum erit coniugium. Eadem est dubitatio, si uiro dicenti: Volo te uxorem, uis me maritum: puella ex interuallo longo respondeat, num uir teneatur contractus. Potuit enim interim mutare sententiam. Hic uariis sententijs consultius esse putant, ut absque mora mulier respondeat, aut si intercessit interuallum, renouent uerba conubialia. Existit hic alia quaestio, num ubi contracta sunt inter impuberes ex autoritate parentum sponsalia, si non contradicentes his quae sunt acta, perueniant ad pubertatem, ratum sit matrimonium, negant, nisi signis aliquibus renouatus sit sponsalium consensus. Et tamen apud Benedictinos, ut audio, si puer tacitus perueniat ad pubertatem, silentium habetur pro professione. Rursus hic uaria disceptatio, quae signa ad id sufficiant. His addunt nouas dubitationes, iusiurandum & conditio. Si uir simpliciter dicat, accipio te pro coniuge, rursus alteri dicat totidem uerbis, addatque iusiurandum, etiam si successerit copula corporum, priore contractu tenebitur, secundus erit irritus. Qua quidem in re Romanorum

*Iusiurandum
& conditio
quid ualeat.*

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

manorum Pontificum uaria fuit sententia, id quod testantur Decretales. Quod si quis cum puella contraxerit per uerba futuri tēporis cum accessione iurisiurandi, deinde cum altera contraxerit per uerba præsentis temporis citra iurisiurandum, secundā ducet. Iurisiurandū enim nō idem potest quod coniunctio corporum. Conditio turpi nullus coit contractus, multo minus matrimonium. Honestā conditio coit, si præsitetur. Accipio te uxore, si es uirgo: Hæc conditio pro turpi habetur, & tamē ualeat matrimonium. Nam iuxta legem Mosaicam, quæ pro uirgine nuplisset, si sponsus comperisset illam corruptā, occidebatur. Hic certe probari debet Christianorum legum clementia. Illud mirum, quur existiment per conditionem impossibilem coire matrimonium, uelut: accipio te, si cœlum digito tetigeris. Etenim qui stipulatur quod fieri non potest, declarat se non consentire. Vbi igitur illud axioma, sine consensu non contrahi matrimonium? Rursus aliud questionum examen, ex scopo consensus.

CHRISTIANI MATRIMONII

Cōsensus Si quis ducat uxorem hoc animo, ut mox
quid. ductam relinquat, quibusdam uidetur nō
 contrahere matrimonium. Item si sciens
 ducat sterilem, non ducturus si sciret pari/
 turam, alijs uidetur contrahere, alijs secus:
 immo si quis ducat animum non ut coëat,
 sed ut dotem auferat, quidam putant esse
 matrimonium, alijs negant. Etenim qui
 rem exactius pensiculatur, censent ad con/
 trahendum matrimonium sufficere gene/
 ralem consensum in coniugium, etiamsi
 nec habitare decreuit cum illa, nec habe/
 re rem, nec suscipere liberos, nec seruare fi/
 dem coniugij, imò si in hoc ducat ut uxo/
 rem uendat aut prostituat. Alijs dubitant,
 an qui dotis aut libidinis gratia ducit uxo/
 rem, nō ducturus nisi commoueretur his
 causis, contrahat matrimonium. Et hic
 prodit distinctio finis principalis & secun/
 darij dissecans nodos. Ad hæc quod di/
 ctum est de copula carnali, quæ promiss/
 sionem futuri uertit in rem præsentem,
 non est simpliciter accipiendum. Ex ani/
 mo promissit, sed non coijt animo marita/
 li, ueluti cum uxore, sed ueluti cum quauis
 puella,

INSTITVT. PER ERAS ROT.

puella, eoq; si post cum altera contraxerit uerbis præsentibus citra congressum, prior contractus irritus est apud deum, secus apud hominem iudicem. Iam nõ raro cõtingit, ut alter eorũ inter quos coñt uerborũ consensus & corporũ copula, inficietur utrunq; quid fiet, utroque parato iurare? Quidam existimant uiro deferendum iusiurandum, si mulier ante congressum hunc non fuerit uirgo, cõtrã si uir eo congressu ex uirgine fecit mulierem. Præterea num mulier ultra debeat sui copiam facere uiro, qui post aliquandiu habitam cum ea consuetudinẽ, fateatur se sicte contraxisse matrimonium. Non debet, inquit, illi credere. Sed quid si ille persuaderat, nec illa uiro persuadere queat ut uere consentiat? Hic misere hæret mulier. Sunt alij perplexarũ quæstionũ innumeri Labyrinthi, quos sciens prætercurro, ne molestus sim lectori, qui mihi nunc quoque rogandus est, ut hæc differentẽ paulisper etiam patienter audiat, donec eò peruenero quò uolo: non enim sine causa his immoror, alioqui spinosis ac parũ amœnis.

Ostendimus

CHRISTIANI MATRIMONII

Ostendimus quantum difficultatum inue-
 hat ista contrahendi matrimonij facilitas,
 quæ tolerabilior uideri poterat, si contra-
 hendi facilitati responderet diuertendi fa-
 cilitas. Datum enim esset uel errori uel ter-
 meritati remedium. Nunc facillimus est
 aditus in nassam datus, exitus nullus, a/
 deo ut hoc ipsum, quod concessisse uide/
 tur Euangelium, ius repudiandi adulterã,
 expositione patrum sit astrictũ ad diuor/
 tium thori duntaxat, non ad libertatem
 renouandi coniugij. Mosaicæ legis licen-
 tiam, quæ permittebat quacuncq; de cau-
 sa repudiare, merito contraxit dominus.
 Nunc hoc ipsum quod quibusdam liberũ
 reliquisse uidebatur, maxima ex parte su-
 stulimus. Quantum enim solatiũ est, eie-
 cisse adulteram, si immerenti præscribitur
 misera solitudo, quandiu uixerit repudia-
 ta? Quanquam hoc argumentum de di-
 uortio tale est, ut plane requirat Delium,
 quod aiunt, natatorem. Et hic à maximis
 uiris apprime sudatum est, tum uetustis
 tum recentioribus. Accedunt ad hæc per
 se satis impedita, octodecim impedimẽta
 matrimonij,

*Impedimẽta
 matrimonij.*

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

matrimonij, quorum alia sunt eius generis, ut non dirimant contractum, sed obsistant contrahendo, & contemptorem impedimenti crimini faciant obnoxium, non depellant ab uxore: alia dirimunt ad tempus: alia & contrahendo obsistunt, & contractum distrahunt. Quædam dirimunt matrimonium ratum, non dirimunt consummatum. Nonnulla sic dirimunt, quamuis contractum, ut nec Romanus Pontifex relaxet legis rigorem. Nonnulla, licet non rite contracta, tamen per eum comprobari possunt, si uelit. Rursus alia dirimunt conuictum domesticum aut societatem thori, alia restituunt marem & foeminam in integrum. Sunt quæ neque uinculum perpetuum discindant, neque thori contubernium, tantum adimunt ius exigendi debitum, interim alteri, nonnunquam utriusque. Iam circa unumquodque impedimentorum mille quæstionum examina pugnæque innumerabiles opinionum humanarum. Primum impedimentum est interdictum ecclesiæ, siue generale, quale est quod prohibet clandestina coniugia, siue

CHRISTIANI MATRIMONII

- siue speciale. Quod si interdictum sit per
2. petuū, erit & diremptio perpetua. Huic
ut proximū, ita finitimum est, ne nefastis
anni temporibus contrahatur matrimo-
nium, & si contractum fuerit, dirimi iube-
tur. Attamen hic putant interdictam cele-
britatem & usum coniugij, non contra-
ctum ipsum. Dubitant tamen an quoties
cognoscat uxorem, crimen admittat.
3. Tertium est conditio, eaq; quadruplex,
honestā, turpis, indifferens, impossibilis:
& hinc mille casuum uarietates, magnaq;
sententiarum dissensio, quas omnes refer-
4. re perlongum sit. Quartum est error,
idq; rursus duplex, personæ & qualita-
tis siue fortunæ. Si error incidat in eo qd
ad matrimonij rationem quasiq; substan-
tiam attinet, uelut error personæ, uel sta-
tus, hoc est, si cui obtrudatur Barbara pro
Margarita: aut si liber putatur cui datur
puella quum sit seruus, non coit matri-
monium, quod in altero non sit consen-
sus certæ personæ in certam personam,
in altero non est libera potestas reddendi
debitum. Item si pro uiro ducatur eunu-
chus,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

chus, hoc est, ad coitum inualidus. Et hic
 rursus innumeræ distinctiones, casus &
 opiniones. Studium ac diligentiam ho/
 minum non improbo, tantum illud admi/
 ror, nullum errorem fortunæ obstare quo/
 minus coëat matrimonium. Sunt enim
 quædam fortunæ mala seruitute tristio/
 ra. Quis enim nõ malit cum seruo, quàm
 cum leproso, aut Neapolitana scabie cor/
 rupto uiuere? Valet enim matrimonium
 si mulier non recuset transire in ius domi/
 ni cum marito. Et sunt quædam morum
 uitia, morbis comitialibus aut lepris abo/
 minabiliora. Nec enim consentit puella
 quæ nubit ei qui pro bono sanoque com/
 mendatus est, nequaquam factura si sciret
 qualis esset, præsertim si dolo perperam
 circumuenta est puella. Quod si conditio
 fuisset expressa, accipio te si cares talibus
 morbis, nõ coiret opinor matrimonium,
 si compertum esset illum nõ esse liberum
 ab illis malis. Quinto loco commemo

rant uotum castitatis, id diducitur in duo *votum ca-*
 genera, alterum quod solenniter fit ac cer *stutatis.*
 tis ritibus in templo, alterũ simplex quod
 absq;

CHRISTIANI MATRIMONII

absq; ceremonijs eiusmodi peragitur. Scotus addit publicum ac priuatum. Hic ita definiunt humanæ leges, uotum simplex obstat quo minus legitime contrahas: si tamen cōtraxeris, dirimi nō potest. Votū autem castitatis solenne nō solum obstat contrahendo, uerum etiam dirimit contractum, etiamsi copula cum iureiurando intercesserit. Tantum autem honoris habetur uoto solenni, ut sponsalibus & matrimonio rite contractis, ante corporū mixturam, alterutri altero inuito liceat solenne uotum suscipere, sic ut ædita professione nec sponsus possit exigere debitum ab uxore, & spōsæ liberum sit alteri nubere. Sed hic rursus uarij casus existunt. Si sponsus per uim cognorit sponsam, an puellæ perijt ius suscipiendī uoti solennis? Qui propensiores sunt in fauorē religionis, negant perisse, alij dicunt nihil peccasse maritū, qui re sua ex pacto debita usus est. Illa peccauit, quæ negauit quod negare non licuit. Atqui non idem ius tribuunt sacerdotio quod instituto monachorum. Qui legitime contraxit, ac mox

iniciatur

INSTITUT. PER ERAS. ROT.

instituitur sacerdotio, manet quidem sacerdos, nec tamen desinit esse maritus, etiam si ius non habet exigendi debitum, ut nec negandi, si exigat mulier. Rursus alia difficultas, an puella cogatur manere innupta, donec profiteatur sponsus: Id ferè non fit ante annum exactum. Variatibus sententijs ea vincit, quæ iubet mulierem differre nouum matrimonium usque ad tempus professionis, uidelicet in fauorem uoti. At quid si sponsus eludat, de quo monasterio in monasterium transmigrans, ex uno probationis anno faciat plures? Res sanè perplexa fuerit. Exoritur alia difficultas de uoto simplici: An qui post susceptum uotum simplex contraxit matrimonium, admittat capitale crimen, quoties utitur uxore, an semel duntaxat, primo uidelicet congressu. Variant sententiæ, sed in hoc ferè consentientes, ei qui sic contraxit non esse ius petendi debitum, quamuis exigenti potest ac debet reddere. Iterum, an qui sic contraxit, uxore defuncta liber sit ad contrahendum matrimonium. Quidam aiunt, quidam negant. Tamen qui sunt humaniores, pri-

CHRISTIANI MATRIMONII

mo cōgressu putāt aboleri totā uoti uim.
 Quod si matrimoniū coierit inter duos,
 quorū uterq; tenebat simplici uoto casti/
 tatis, ualet quidē matrimoniū, sed neutri
 ius est exigendi debitū, caterū neuter pec
 cat, si morem gerat exigenti. Hic rursū
 difficultas existit, haudquaq; simplex. Pri
 mum, quur matrimoniū ratū dirimatur,
 consummatū nequaq; , quū utrunq; per/
 fectum sit matrimonium, et licet maior in
 iuria fiat cognitæ quàm intactæ, tamen
 haud mediocriter læsa est conditio puel/
 læ quæ nupta fuit: hæret etiam num in ua
 ria suspitione, num uere sit intacta: & si
 coitus non intercessit, potuerunt alia mul
 ta intercedere, quæ nullus æquo animo
 ferret in sua sponsa. Deinde multos tan/
 git suspicio, ne propter occultum aliquod
 uitiū corporis aut animi dimissa sit. Qd
 si simpliciter dominus uetuit distrahi con
 iuges, nisi stupri causa, dixerit aliquis, un/
 de uoto solenni tanta uis, ut ex coniuga/
 tis faciat cœlibes, cōtra præscriptū Euan/
 gelicum, sicuti uidetur. Ratiocinor enim
 nō pronuncio. Quod si perpetuo uerum
 est

est, minus bonum cedere maiori, uideatur
 sacerdotij professio præstantior cõiugio,
 præsertim quum castitatis professio sit, ut
 aiunt, annexa sacerdotio. Imò nõ absurde
 quis dubitarit, an sacerdotis professio sit
 antepõnenda professioni monachorum,
 de his loquor, qui sacris initiati non sunt.
 Sacerdos iureiurando interposito profite-
 tur obedientiã episcopo: apud nonnullas
 nationes etiam castitatis uotũ exprimit,
 sed apud eas ubi minime seruat. Solo uo-
 to paupertatis superior est monachus, sed
 huic opponi potest dignitas & obligatio
 sacramenti. Nullũ enim nouũ sacramentũ
 accedit monacho, ni fallor. Verũ hæc ua-
 lere sinamus. Fortasse dubitari possit, an
 monachi uotũ sit antepõnendũ obligatio-
 ni conjugali. Humanũ est em̃ quicquid in
 professione monachi geritur. In matrimo-
 nio, quod est sacramenti caput, uiolat di-
 remptiõẽ, quũ clara uoce dicat dominus:
 Qd' deus coniunxit, homo ne separet. In
 propatulo est pontificũ cõstitutio: uerũ
 in reddenda cõstitutionis causa nõ media
 criter sudatũ est à summi nominis Theo-

CHRISTIANI MATRIMONII :

logis. Quidā adferunt hanc rationem, quod
scandalī causa matrimonium cedit uoto
solenni. Nam simplex uotum non adfert
offendiculum. Hoc lemma reiicitur dupli-
ci nomine. Primum, quod nonnunquam sim-
plex uotum non minus habet scandalī quam
solenne, nec minus uulgo notū est. Dein-
de quum sacrae literae pronuncient matri-
moniū non esse dirimendū, negant tantū
oportere ualere scādalum, ut uiolēt Euan-
gelicæ doctrinæ autoritas. Imò ipsa pro-
fessio suscepta potius debebat offendere
pios homines quàm relicta. Reprobatur
& hoc argumentum, maius bonum non
debet impediri per minus bonum. Nam
secundum hanc rationem etiam consum-
matum matrimonium dirimendum erat
per uotum solēne, quod melior habeatur
professio monachorum, quàm matrimo-
nium etiam consummatum. Quanquam
per accessionem coitus matrimoniū non
fit melius, sed firmitus. Item melior est, ut
diximus, status sacerdotalis quàm coniu-
gatorum: potest igitur maritus dirimere
matrimoniū, & initiari sacris. Alij ducunt
ratio

CHRISTIANI MATRIMONII

fitetur monachus, tradit corpus suū in potestatem eius cui promittit, uidelicet Abbatī, ad faciendū id quod habet uoti natura. Igitur nō potest coniugī corporis sui potestatem facere ad usum contrariū, & tamen hoc quoq; reijcīt. Per simplex enī uotum homo tradit corpus suū deo, & tamen tradit uxori corpus suū in usum contrarium continentīæ. Nam quod adferūt quidā, deum nolle sibi corpus suū quenq; tradere nisi per hominē, somniū est, & eadem facilitate negatur qua dicitur, quum hæc dei uoluntas probari nō queat. Reijcitur & illud quod cōminiscunt quidam, quod uotum simplex tantum habet promissionē, uotū solenne mittit eum cui fit uotū in possessionē. Nam qd̄ sola uoluntate gerit̄ inter deum & hominē, tam est firmū in uoto simplici, q̄ in uoto solenni. Iureconsulti fatentur nullā aliam causam posse reddi meliorem, q̄ quod ita statuit Ecclesia. Verū ne hanc quidem recipiunt Theologi, dicentes: Si sola hominū constitutio tantū ualeret, posset & contrarium statui, uidelicet ut professione solenni nō

diti

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

dirimeretur matrimoniū. Quod si recipe-
remus, finis esset cōtrouerſiæ: nūc hoc ue-
remur dicere, ne per homines uideat̄ di-
ſtrahi matrimoniū qđ deus cōiunxit. Cō-
cedunt pontifici tantū iuris, ut possit per-
ſonas inhábiles reddere ad contrahendū,
aut pronūciare matrimoniū non coiffe le-
gitime: dirimendi qđ rite contractum est
potestātē nequaq̄ permittūt. Quærenda
est igit̄ sacra ancora, cui nitamur in tanta
sentētiarū uacillatione. Quanq̄ ne in hac
quidē consentiunt. Nā ut alios prætermi-
tam, Aquinas sic argumētat̄: *Votū solen-*
ne nō ex uoluntate pontificis, sed suapte
natura, ut impedit matrimoniū cōtrahen-
dum, ita dirimit contractū, quod per hoc
amittit homo corporis sui potestātē. Sed
huc recurrit illa quæstio de uoto simplici.
Et hanc opínionē Thomas tā frigide nar-
rat, ut appareat nec ipsi placuisse. Sic em̄
loquit̄: Et quia matrimoniū qđ sequit̄ ta-
le uotū, nullū est, ideo tale uotū dirimere
dicit̄ matrimoniū cōtractū. Nō ausus est
dicere dirimit, sed, dicitur dirimere. Quid
quod hic res controuerſa probat̄ per con-

Inhabilitatio

Thomas.

CHRISTIANI MATRIMONII

trouersam, aut certe dubia per dubiam?
 Nam hoc ipsum quaerit, quare uotū solenne dirimat matrimonium rite cōtractum,
Durandus, quū Paulus dicat, sola morte alterutrius solui. Durandus adfert causam sanè q̄ argutam, an ueram nescio: In matrimonio duplex est coniunctio, spiritalis per consensum, & carnalis per coniunctionē corporum. Duplex item mors est, carnalis, qua separat anima à corpore; & spiritalis, qua quis moritur mundo. Proinde sicut mors carnalis dirimit matrimonium cōsummatum, ita mors spiritalis dirimit matrimonium ratum sed nōdum consummatum. Hæc ratio si ualeret, profitetium bona reciderēt ad cognatos, quemadmodum & mortuorum. Quæ sanè lex olim ab imperatoribus Christianis opposita fuit auaritiæ clericorū ac monachorum, ut scribit Hieronymus. Nunc quum imaginaria mors non ualeat in causa bonorū, multo minus ualere uidetur in causa matrimonij, quod dominus unam tantum ob causam dirimi permisit. Exilium mors est ciuilis, & tamen hæc imaginatio mortis
 non

INSTITVT. PER ERAS. ROT

non excludit exulem ab hæreditate, aut
 possessionibus suis. Deinde qui monaste-
 rium ingrediuntur palàm infame, ubi nec
 castitas seruatur, & habentur propria, nõ
 liberarentur à uinculo cõtracti matrimo-
 nij. Item qui non ob aliud fiunt monachi
 quàm ut fiant Abbates ex pacto. Palàm
 est enim, hos non totos mori mundo. De
 inde si tantum ualet ista mors, ut liberet à
 matrimonio, multo magis liberaret à de-
 bitis, & frustra rogarètur professuri, num
 quid cui deberent, aut num quid cui puel-
 læ spondidissent. Ad hæc uera mors spí-
 ritualis fit in baptismo, quemadmodum
 palàm docuit nos Paulus apostolus, & ta-
 men professio baptismi non liberat homi-
 nem nec à uinculo seruitutis, nec à uincu-
 lo matrimonij, iuxta Pauli doctrinã: mul-
 to minus imaginaria mors professionis,
 quam non tradunt sacrae literæ. Nec satis
 firmum uidetur, quod hic distinguunt in-
 ter sacerdotem & monachum, quorum
 hunc aiunt esse mortuum, illum tantum-
 modo mutilum. Imò sacerdos, si tenetur
 uoto continentia, æque mortuus est, qd

CHRISTIANI MATRIMONII

Scotus. attinet ad rationē matrimonij. Scotus, ne cum alijs sentiat, hoc cōmentus est, quod Ecclesia profitentē uotum solenne reddiderit inhabilem, siue, ut ille loquit̄, illegitimarit ad matrimonium, nec idem fecit in uoto priuato. Hoc pacto uitať, ne contra præceptū domini lædatur rigor matrimonij. Materia siquidem matrimonij reddit̄ inidonea, saluo matrimonij iure. Iam si roges, quur nō eadem potestate reddidit inhabilē, qui simplici uoto semet astringit, præsertim quū contrahendo cum proposito cognoscendī uxorē, capitalem noxiā admittat, respondet: Quia nō sic seipsum posuit in manu dei, quemadmodū alter, qui se posuit in manu Ecclesiæ, quod attinet ad actū matrimonij, eoq̄ Ecclesia liberat à uinculo matrimonij cum, qui sese cōmisit Ecclesiæ iudicio. Alterū uero, qui se sine arbitrio Ecclesiæ, tradidit deo, Ecclesia relinquit̄ suæ cōscientiæ. Si quis roget, cur in simplici uoto pontifex aut nō tollit ius cōtrahendī, quemadmodū in solenni aut nō liberat à peccato, quemadmodum facit in uoto solenni, ubi soluisse matrimo-
nij uin

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

nij uinculum etiã pietatis laudem mereť.
Hic Scotus respondet per forte: Forte, in/
quit, maius malum sequeretur. Hęc sacra
ancora quot modis cõuelli possit, opinor
lectorĩ uel me tacente perspiciũ esse. Tan
tum ostendere uolui quæstionis difficul/
tatem. Sextum impedimentũ est ordo. 6
Nam Ecclesia Romana, quæ dicitur occi/
dentalis, sacerdotes submouit à sacerdo/
tio, deinde diaconos quoq;, demum & hy/
podiaconos: de minoribus ordinibus du/
bitatum est, ita temperata sententia, ut cle/
rici occidentales si habeant uxores, habe/
ant quidem, sed submoueantur ab officio
ministrandi, spolienturq; fructibus Eccle/
siasticis, si quos habebãt. Græcorũ Eccle/
sia hodie ius suũ retinere dicitur. Septi/
mum impedimentũ adferť cognatio, quæ 7
gradibus & lineis distinguit. Linea recta
sursum ducit usq; ad tritauũ, tritauĩ patrẽ
& auũ, cæterosq;, quibus nõ sunt peculia
ria uocabula, sed generali nomine dicunt
maiores siue pgenitores. Deorsum ducit
per filiũ, nepotẽ, & cæteros, usq; ad trine/
potẽ, trinepotisq; filiũ ac nepotẽ, aliosq;
quĩ

CHRISTIANI MATRIMONII

qui generali cognomine dicuntur minores siue posterii. In hac linea quidam existimant perpetuam esse matrimonij contrahendi prohibitionem, adduntque facete, si hodie uiueret Adam, in cœlibatu fore uiuendum. Alijs placet, in quinto gradu redire contrahendi ius. Et haecenus quidam conuenit legibus Cæsareis cum decretis Ecclesiæ, tum in numerandis gradibus, tum in prohibitione matrimonij. Tot autem supputantur gradus, quot sunt personæ, excepta una. In lineis transuersis, quas collaterales uocant, ius contrahendi matrimonij redit post quartum gradum: gradus autem supputandi sunt iuxta ius pontificium, non ciuile. Quod si mas & foemina per lineam inæqualem distat gradu dispari, hoc est, alter sit cognatus in gradu tertio, alter in septimo aut quinto, quidam putant coire matrimonium, alij negant. Hic uariat ius diuinum, ius ciuile, & ius pontificum. Ius diuinum non nisi à proximis gradibus, ipsaque paucis, submouet matrimonij contrahendi potestatem. Nam in exordio mundi necessitatis erat, ut fra-
ter

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

ter gigneret ex sorore, quo colore quidē
 eleuant & incestum puellarum cum pa-
 tre Lot. Vbi creuit hominum genus, con-
 tractum est ius matrimonij, sed in paucis
 gradibus, nimirū primo & secundo, quē
 admodum traditum est Leuitici cap. 18.
 Ibi ueteris ducere matrem, sororem, licet
 ex altero tantum parente, neptem ex fi-
 lio filiāue, materteram & amitam, hoc est
 matris ac patris sororem. Similis autem
 est ratio de sexu fœmineo. Fas igitur erat
 ex fratre sororēue neptem ducere, quem
 admodum Abraham duxit Saram ex fra-
 tre neptem, Gene. 20. & frater Caleph ac-
 cepit illius filiam, Iosuaē 15. In cognatione
 quæ à lateribus accedit, primum in recen-
 sione graduum differentia est inter leges
 ciuiles & cōstitutiones pontificias: secun-
 dum has em̄ hæc tradit̄ regl'a. Quoto gra-
 du personæ distant à cōmuni stirpe, eius-
 dem numeri gradu distāt inter sese: secun-
 dum illas uero, quo numero personæ di-
 stant à cōmuni stirpe, eodem numero
 duplicato distant inter sese: atque id dun-
 taxat in æquali linea. Rursum in linea in-
 æquali

CHRISTIANI MATRIMONII

æquali quot gradibus persona, quæ longissime abest, distat à communi stirpe, totidem inter se distant, idç; duntaxat iuxta ius ecclesiasticum: Iuxta ciuile uero, quot sunt personæ, dempto stirpitate, tot sunt gradus. Caius itaq; prohibetur uxorem ducere sororẽ, sororis filiã ac neptem, ac proneptem etiã, hoc est ex sororis filio filiã uel nepote neptẽ uel natam, quæ Caio proneptis est, quæ distat à Caio quarto gradu. Iuxta supputationem iuris canonici idem prohibet ducere amitam & materteram, ne magnam quidem amitam ac materteram ducere potest, hoc est auĩ auĩũ uel sororem, quod uice parentum habeantur, nec earũdem filias, neptes, uel proneptes. Nec eidem fas est ducere promaterteram uel proamitã, hoc est proauĩ uel proauĩũ sororem, nec earundem filias, neptes, uel proneptes. Eadem est ratio de foeminis. Tulliõla Caij soror non potest nubere fratri, patruo, auũculo, patruo magno, auũculo magno, propatruo, proauũculo. Itẽ non permittitur nubere fratri, nepotibus, pronepotibus ex fratre. Iam in transuersa
 li linea

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

si linea ius pontificium olim prohibebat nuptias usque ad septimum gradum, adeo ut contractum matrimonium nullius esset roboris. Ea prohibitio posterioribus constitutionibus temperata est, ut non excedat quartum gradum. Porro iuxta ius civile in transversalibus triplex est ordo, unus spectans superiora, alter inferiora, tertius quæ à lateribus adhærent. In duobus primis ordinibus idem statuunt leges Cæsarium quod pontificum. Ex latere uero nuptiæ ualent in quarto gradu. In linea recta, ut diximus, eadem est supputatio graduum iuxta ius utrunque. In transversali frater & soror sunt in secundo gradu iuxta leges Cæsareas, secundum pontificias constitutiones in primo. Quæ sit huius differentiæ causa, nihil attinet ad id quod hic agimus exponere. Iuris Cæsarei supputatio ualet adhuc in hæreditatibus ac tutelis: Pontificij iuris in matrimonio. Nihil autem refert utrum cognatio accesserit ex stupro an ex matrimonio.

Octauum impedimentum nascitur ex adoptione. Ea diuiditur in duas species, quarum altera generis nomine dicitur adoptio,

CHRISTIANI MATRIMONII

ptio, altera arrogatio. Adoptantur filij familiae, arrogantur qui sui iuris sunt. Habet autem hoc arrogatio peculiare, quod quisquis arrogatur, in arrogatoris potestatem transeat: non solum ipse, uerum etiam familia eius & liberi, si quos habet, transeunt in ius nepotum, quemadmodum ipse in ius filij. Diuiditur autem adoptio generalis in tres species. Prima est superiorum et inferiorum, quae attenditur inter patrem adoptantem, & filium aut filiam adoptatam: item inter auum adoptantem, & nepotem uel neptem adoptatam. Non enim solum in filij locum adoptari potest aliquis, uerum etiam in nepotis aut pronepotis. In hac prima specie perpetua est matrimonij prohibitio, quemadmodum in recta linea cognationis, adeo ut etiam si soluaturs adoptio, maneat tamen prohibitio. Secunda est quodammodo collateralium inter filium uel filiam naturalem adoptantis, & inter filium uel filiam adoptiuam: inter quos quandiu constat adoptio non cohaeret matrimonium: soluta uero per emancipationem alioque modo adoptione, licet con-

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

cet contrahere. Tertia est inter adoptato-
 rem patrē, & uxorem filij adoptati: Item,
 inter filium adoptatum, & uxore adopta-
 toris: & inter hos est prohibitio matrimo-
 nij perpetua, adeo ut si filius adoptiuus e-
 mancipet, eam quæ patris adoptiui uxor
 fuit, non possit uxorem ducere, quod no-
 uerçæ loco habeatur. Et cōtrà adoptator
 filij adoptati uxorem ducere non potest,
 quod loco nurus habeatur. Nonum im-
 pedimentū nec iura gentiū, nec leges Cæ-
 sareæ, nec lex Mosaica nouit, nec lex euan-
 gelica, sed addidit ex abundantia ueterum
 Pontificū pietas. Ea dicitur cognatio spiri-
 tualis, & contrahitur ex administratione
 sacramentorum, non omnium, sed è duobus
 duntaxat, baptismo cui adhæret cate-
 chismus ac susceptio, et cōfirmatione fron-
 tis. Et hic nō simplex examen quæstionū,
 quid intersit inter baptizantem, leuantē,
 & catechistā, & quousq; se porrigat hæc
 cognatio, ut dirimat matrimonium, & in
 quibus non dirimatur cōtractum, licet ue-
 titum sit cōtrahi. Verum ut rei summam
 in pauca conferam: Cognatio spiritalis

CHRISTIANI MATRIMONII

non habet, pprie certos gradus, sed in tres species diuiditur. Prima dicitur illis paternitas cui adhæret filiatio (nam in re noua, nouis uocabulis utendum est) estq; inter baptizantem, confirmantem, suscipientem, & inter baptizatum, cōfirmatum & susceptum. Secūda dicitur cōpaternitas estq; inter baptizantem, confirmantem, suscipientem, & inter parentes baptizati, confirmati, suscepti. Tertia est fraternitas imaginaria, inter baptizatum, confirmatum, susceptum, & inter proles baptizantis, confirmantis, & suscipientis. In his tribus speciebus perpetuum est, quod spiritalis cognatio per maritum contracta, ad uxorem ab ipso cognitam profertur, non ad sponsam, quandoquidem copula sequuta, tum demum quod unus coniugum agit, & alter intelligitur agere. Si quis igitur desponsauerit mulierē, ac illa suscipiat filium tuum in baptismo, antequam sponsus sponsam cognouerit, tu licite cum ea contrahis. Itidem si alter susciperet uxori meæ puerum in baptismo, ex alio uiro genitum, mihi per eam non
acquiritur

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

acquiritur compaternitas. Hæc locum habent, etiam si laicus in casu necessitatis baptizaret. Igitur in summa sunt uiginti casus, in quibus cognatio spiritalis prohibet matrimonium, decem ratione baptismi, & totidem ratione confirmationis. Primus est inter baptizantem, & baptizatum. Secundus inter uxorem baptizantis prius cognitam, & baptizatum. Tertius inter baptizatum & liberos baptizantis. Quartus inter baptizantem & parentes baptizati. Quintus inter uxorem baptizantis & parentes baptizati. Ad hanc formam ponendi sunt alij quinque casus, de suscipiente & suscepto. Similiter & circa confirmationem alij decem sunt, quinque ratione confirmantis & confirmati: totidem ratione suscipientis & confirmati. In his uiginti casibus cognatio spiritalis obstat matrimonio contrahendo & dirimit contractum. His finitimum est decimum impedimentum, quod nascitur ex affinitate. Affinitas autem iuxta leges ciuiles non nascitur nisi ex nuptiis, secundum ius Ecclesiasticum ex quocumque coitu, de imperfecto &

10.

CRISTIANI MATRIMONII

inordinato dubitant. Nec hic mediocris
 difficultas quæstionum de præcedente &
 sequente affinitate, & quousq; se proferat
 ius affinitatis, & quid agat, an dirimat cõ/
 tractum & contrahendum, & an possit re/
 laxari. Nõ est autem hoc impedimentum
 commenticiũ, sed petitur è iure Cæsareo,
 atq; etiam Leuitici 18. Illic enim prohibe/
 ris ducere nouercam tuam, item filiam no/
 uercae tuæ; nurum tuam, hoc est, uxorem
 filij tui, quod haud scio an accipiẽdum sit
 de uxore à filio uiuo dimissa: Vxorẽ fra/
 tris tui, fortassis uiuo fratre: nam mortuo
 fratre sine liberis, iubetur frater superstes
 suscitare posteritatem fratri defuncto. Et
 Herodes à Ioanne reprehenditur, qui fra/
 tris uxore duxerat uiuo fratre: Item, filiã
 uxoris tuæ ex alio uiro susceptã, aut uxo/
 ris filij filiaũte filiam. Item sororem uxoris
 uetaris in pellicem habere: quanquam Ia/
 cob duas sorores matrimonio sibi iunctas
 habuit. Hic in prohibitione matrimonij
 ferè consensus est legibus prophanis cum
 sacris cõstitutionibus, nisi quod, ut dixi, iu/
 xta placita Pontificũ, ex quocunq; coitu
 nascitur

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

nascitur affinitas, siue licito siue illicito. Affinitatis autem cognomina sunt hæc: Socer socrus, gener nurus, uitricus aut nouerca, priuignus priuigna. Sponsus autem ita loqui poterit: Socer est uxoris meæ pater, & ego illius gener: focer magnus, uxoris meæ auus, ego illius sum progener. Et è conuerso, pater meus, uxoris meæ focer est, hæc illi nurus. Et auus meus focer magnus est uxori meæ siue profocer, illa illi pronurus. Itē pfocrus mihi, uxoris meæ auia est, & ego illius pgener: & retro mater mea uxoris meæ socrus est, illa huic nurus: & auia mea socrus magna est, et uxor illi pronurus. Priuignus autem meus est uxoris meæ filius ex alio uiro natus, ego illi uitricus: & cōtrà uxor mea liberis meis aliūde susceptis, nouerca dicit̄, liberi mei illi priuigni sunt. Frater meus leuir est uxori meæ, soror mea glos. Duorū fratrum uxores Græcis inter se *ἐνωτῆρες* uocantur. Sororis meæ maritus nō habet speciale nomen quo illū appellem, quēadmodum nec uxoris frater. Hos igitur omnes quoniā affinitatis causa inter se parētum

CHRISTIANI MATRIMONII

loco liberorūq; habentur, matrimonio co-
pulari nefas est. Quoties inter cognatos
accedit affinitas: per carnalem copulā ui-
ri & mulieris, inter consanguineos mulie-
ris & uirum, item inter consanguineos ui-
ri & mulierem contrahitur affinitas eius-
dem gradus, cuius est cōsanguinitas. Præ-
terea, quoties inter unam personarum de
quibus quæritur, & cōiugem alterius nō
est, uel nō fuit cōsanguinitas intra quartū
gradum, nulla est prohibitio. Ergo quæ-
cunq; uxori meæ consanguinea est usque
ad quartum gradum, mihi eodem gradu
est affinis, & contrā. Non possum igitur
uxorem ducere, matrem, sororem, auiam,
proauiam, abauiam, atauiam, materterā,
amitam, materteram magnā, amitam ma-
gnam, promaterteram, proamitam uxo-
ris meæ: nec earum filias uel neptes usque
ad quartum gradū: nec aliquā ex his quas
supra affinitatis appellatione contineri di-
ximus. Olim decreta Pontificū ponebant
tria genera affinitatis, quia persona addi-
ta personæ per carnis copulā, mutabat ge-
nus, sed non mutabat gradum. Verum ex
his

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

his tribus secundū ac tertium sublatū est, eoq; nō prohibeor in uxore ducere uxorem sororij mei, quam post sororis meae mortē duxerat, qđ olim nō licuisset, quia coisset matrimoniū in primo genere affinitatis in secundo gradu. Affinitas primij generis, quemadmodū sanguinis propinquitas quarti et ceterioris gradus, impedit matrimoniū contrahendū, & dirimit iam cōtractum. Vndecimū impedimētum 11. dicitur publica honestas, quod potissimū inductum est à Pontificibus ad imitationem affinitatis, quemadmodum spiritalis cognatio imaginatur propinquitatem sanguinis, eoq; dirimit matrimoniū usque ad quartum gradum, quemadmodum affinitas. Tantumq; tribuitur huic impedimento, ut monachus etiam dicatur habere consensum ad contrahēdum, & ex hoc contractu nascitur publica honestas, dirimens matrimonium iuxta quorundā opinionem, quæ quidem originem ducit ex sponsalibus puris ac certis quæ contracta sunt, siue per uerba præsentis temporis, siue futuri, matrimonio nondum consum-

CHRISTIANI MATRIMONII

mato. Tum enim nascitur impedimētum
 inter sponsum & consanguineos sponsæ.
 Item inter cōsanguineos spōsi & spōsam.
 Sed hinc nōnihil relaxatum est, uidelicet
 hoc genus honestatis, quod nascebat ex
 secundis nuptijs. Vxor Caij defuncti, nu-
 p̄sit alteri uiro, unde gignit liberos, talis
 proles cum nullo consanguineo Caij po-
 terat contrahere, nunc licet. Dirimit autē
 honestas hæc sequentia sponsalia ac ma-
 trimonia, non præterita. Inter minores se-
 ptem annis contracta sponsalia non gi-
 gnunt honestatē publicā. Duodecimū
 12. est cōsuetudo siue cōstitutio. Decimum
 15. tertium impedimentū est crimen admis-
 sum, & hic multa opinionū uarietas. De-
 14. cimumquartū est dispar cultus, hoc est, di-
 uersa religio, ueluti si christiana nubat E-
 thnico aut Iudæo. Ac Paulus quidē non
 uult uxorem ab Ethnico discedere, nisi il-
 le recuset conuictū: cæterum non permit-
 tit mulieri liberæ iamq̄ Christū professæ
 nubere, nisi in domino, hoc est, suæ religi-
 onis uiro. Vnde miror hoc à quibusdā ho-
 rum tēporū scriptoribus tradi, fas esse cū
 Iudæo,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Iudæo, cum Ethnico iūgere matrimoniū.
 Si satis est esse marem & fœminā, etiā fra-
 ter & soror mas sunt & fœmina: quod si
 prohibitio diuinæ legis mouet, tale matri-
 monium uetuit Paulus. Decimoquin 15.

to loco metus obstat matrimonio, quan-
 doquidem consensus, si liber non sit, non
 est consensus, adeo ut nihilo firmiter sit,
 etiam si iusiurandum interuenerit. De 16.

cimum sextum est præcedens obligatio.
 Et pronunciantur pura sponsalia nullius
 esse ponderis, si quis cū alia uerbis efficaci-
 bus contraxerit matrimoniū. Eadē est ra-
 tio si præcesserit cōsensus per uerba futu-
 ri tēporis, quamuis intercessisset iusiuran-
 dum. Hic orit̄ quæstio, an quemadmodū
 mortuo marito liberat̄ uxor, ita liberetur
 diutina mariti absentia sine spe reditus,
 aut morte certo nunciata. Decimum se 17.

ptimū est inhabilitas corporum ad usum
 matrimoniū, nisi uitiū accidat post uxore
 cognitā: quod si sit ex habitu ppetuo cor-
 porum, dirimit matrimoniū, aut si ex pro-
 portione organorū genitaliū. Tēporarijs
 enim affectionibus succurri potest. Nam

CHRISTIANI MATRIMONII

medicus corrigere potest aliquod corpo-
 ris uitiū, & ætas accedens auget corporis
 modū. Superest priuatio, ubi quis caret
 his sensibus, sine quibus nec intelligi potest
 quid sit matrimonium, nec declarari con-
 sensus animorū, ueluti qui idem cæcus sit
 surdus & mutus. Hæc eo commemorauī,
 quo sub oculos ponerē quanta sit difficul-
 tas, quantumque periculum in cōtrahendo
 matrimonio, quod tamen semel utcunque
 contractum rescindi nō potest iuxta uigo-
 rem Euangelici præscripti. Multum diffi-
 cultatis habet ipsa rei natura, nō nihil addi-
 dit Euangelica præscriptio, diuortij Iudai-
 ci licentiā maritis adimens: sed multo ma-
 ximam partē Pontificum constitutiones:
 nec minimam hominum circa casus uari-
 antes sententiæ: denique non mediocrē ho-
 minum malicia, bonis legibus abutens ad
 male agendū. In alijs itaque cōtractibus, u-
 bi supremū periculū est, rei pecuniariæ ia-
 ctura, quanto studio uitant captione: &
 in hoc contractu multo omnium difficilli-
 mo, unde pendet totius uitæ felicitas, ma-
 gna etiā ex parte salus animi, nulla adhi-
 betur

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

betur cautio, sed pleriq; sese dant præcipi-
tes uelut in foueam, unde nullus datur exi-
tus. Hinc nimirū illæ quæ passim audium-
tur infelicitè iūctorum querimonîæ. Ve-
rum hic, si usquā aliâs, adhibēdum erat il-
lud, *ω̄̄υδ̄ε β̄ραδ̄έως, & κατὰ ποδ̄ὸς βασιμ̄.* *Simile.*
Videmus enim illos qui scalis paulatim
descendunt in puteū quāuis profundum,
citra læsionem id facere, quū ij qui in pu-
teum incidūt minus altum grauitè offen-
dantur, sæpe rupto mēbro, nonnunquam
& fracta ceruice. Rupto aut luxato mem-
bro succurrit chirurgus, matrimonij pedi-
cis infelicitè illigato nullus inuenitur me-
dicus. Et arbitror corporis mortē leuius
esse malū infelici cōiugio. Viui enim suos
patiunt̄ manes, & ad æternos præludunt
eiulatus. Empturus equum, circūspectas
nūquid appareat uitij, & stipularis redibi-
tionē, si quid habeat uitij latētis: perconta-
ris q̄ sit eius loci mos aut ius in hoc nego-
tio: nec satis fidēs oculis tuis, adhibes aliū
te peritiore: & inter pueros ac teneras uir-
gines tribus uerbis in cōplexu dictis coit
matrimonij. Mercaturus domū aut fun-
dum,

CHRISTIANI MATRIMONII

dum, exploras ac percōtaris omnia, num
 ius habeat tradēdi qui uēdit, num quā res
 habeat seruitutē, num grauata sit cēsu: cō/
 ficiuntur tabulæ, adhibētur testes & stipu
 latio: & unde in matrimonio cōtrahendo
 tanta temeritas, tātaq; socordia? Quotus/
 quisq; est, nō dico iuuenū aut uirginū, sed
 senum etiā, qui norit, uerba futuri tēporis
 uerti in præsens tempus, si successerit con
 gressus? Quotusquisq; nouit pro digamo
 haberi, qui puellā quā pro uirgine duxit,
 post cōperit fuisse uitiatā? Quotusquisq;
 est, qui sciat cognationē suā q̄qua uersum
 usq; ad quartum gradum supputare? Imò
 quotusquisq; est, qui norit omnes cognatos
 & cognatas suas? De cognatiōe spiritali
 multo pauciores cogitāt, quēadmodū &
 affinitatis iura plerisq; sunt ignota. Atqui
 hæc erāt discēda priusq; in eas matrimoni
 um. Alioqui nimio cōstabit tibi frequēter
 unius cōstitutionis peritia, si tuo periculo
 didiceris. Post contractū matrimoniū cur
 rit ad iurecōsultos, uexātur quæstiūculis
 Theologi: quanto satius erat istud anteq;
 cōtraheres facere? Nunc heu sero sapiunt
Phryges,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Phryges, Sic leo cassibus irretitus dicit, si
 præcissim. Atq; hic nō solū turpe est, ue/
 rum etiā infelix dicere, nō putarā: nec em̄
 ulla uenia dat̄ primæ experiētīæ. Proinde
 sunt q̄ Pōtificiarū legū autoritatē conant̄
 subuertere, quo suā excusent temeritatē.
 Atqui qd̄ publica sancitū est autoritate,
 id priuata temeritate rescindere, tum sedi/
 tiosum est, tum etiā impiū: adeo ut si quid
 etiā parū circumspecte statuerit hic aut ille
 Episcopus, uel quia parū fuit attentus, uel
 quia perperam edoctus, uel quia priuato
 quopiā affectu corruptus, modestiæ Chri/
 stianæ, quæ quantū licet satisfacere cupit
 omnibus, sit, ferre ac mussare, nisi patiētia
 secum trahat impietatē. Quāto minus illa
 nō oportet spernere quæ synodis uniuers/
 salibus rite cōgregatis decreta sunt, p̄ser/
 tim si accesserit populi Christiani cōpro/
 batio: Quanc̄ autē decreta corriguntur
 per Decretales, & Decretalis pugnat in/
 terdū cum Decretali, quæ ferè sunt rescri/
 pta Pontificū, tamē usus & gentiū consen/
 sus multū his adiungit autoritatis. Et in/
 ter humanas opiniones quum inter se pu/
 gnant

συγγνωμῆν
 πρὸς τὸ πῶς
 § 9.

CHRISTIANI MATRIMONI

gnant, adhærendū est illi, quæ uidetur omniū tutissima. Nā id curandū homini uere Christiano, q̄ cupit undiq̄ tranquillū coniugiū, ut impleat omnē iusticiā, primū deo satisfaciēs, deinde etiā hominib⁹ quantum licet oībus. Qui nimīū festināt in initio, ferè serius perueniūt ad finē destinātū: hic qui plus satis festināt in principio, nunquā assequūtur qd̄ affectabant. Quisquis enim destinauit cōiugium, hoc spectat, ut habeat q̄ cū sancte tranquilleq̄ degat ætatem cū bona fama. At præpostera res est amor ac temeritas, breuisq̄ uoluptatis lenocinio pertrahunt hominē in perpetuos & inexplicabiles angores. Contrā ratio in cōsiliū adhibita, nō qd̄ dulcissimū, sed qd̄ optimū est eligit, id etiā iucundissimū reddit assuetudo. Quū aut̄ fōs ueræ tranquillitatis ac iucūditatis, sit bona cōsciētia: quæ pōt illic esse uera uoluptas, ubi fons est uitatus. In certis casibus nec Pōtificis auctoritas pōt tibi mederi, et tamē relaxationes eiusmodi ferè nō carēt scrupulo, dū aut̄ omissum est aliqd, aut̄ aliter positū q̄ oportuit, aut̄ secus impetratū q̄ decuit. Tutius est itaq̄ iuxta Comici dictū, nō admittere

Dispensatio

INSTITVT. PER ERAS ROT.

morbū, q̄ admisso quærere remediū. Por-
stremo ut Roman⁹ pōtifex trāquillet tuā
cōscientiam, linguas hominū nō habet in
manu sua. Proinde ueterū prudentia, quo
magis excluderet omnē captionē, p̄mit-
tere solet nuptiis spōsalia, quæ parentū au-
toritate inter impuberes cōtrahebant, sed
nō minores annis septē, qđ hęc ætas tam
etsi nōdū ualet iudicio, tamē habet aliquā
rerū cognitionē, maxie q̄ docilis est eorū
quæ tradunt. Nō absolunt aūt nisi post
adolescētis annū decimūquartum, puellæ
duodecimū, qđ hęc ætas in genere puber-
tatē adferat, licet apud nationes aliq̄s seri-
us contingat pubertas, nec eodē anno pu-
bescāt oēs licet eiusdē regiōis. In causa est
corporum diuersus habitus, uel educatio
syncerior aut corruptior. Verū hac ratioe
princeps cōsultū esse uoluit pudori ac re-
uerētia uel ætatis uel sexus, quū antea pu-
bertas, corporū inspectiōe solita sit explo-
rari. Multū igif moræ intercessit olim in-
ter spōsalia et nuptias, ne possit ignotus in-
ignotā incidere: qđ si tot annos pseueras-
set adolescētū cōsensus, bonā spem cōci-
piebant

CHRISTIANI MATRIMONII

piebāt parētes, firmas & auspicas fore nuptias. Nunc tamen si lex Christiana nō exigit sponsaliorū moras, & ratum iubet haberi matrimoniū, quod inter puberes cōtractum est per uerba præsentis temporis, aut etiā scriptis aut nutibus, idem declarantibus quod uerba prolata, tamē approbat parentū diligentiam, qui non subito profiliunt ad nuptias, sed spōsalibus sic excludunt captionem, ut tamen irrita sint per maiores aut tutores acta, nisi liberorū aut pupillorū consensus accesserit. Igitur si respicias illorum temporū statū, quo ferebat inter Christianos castimonie studium, nec adhuc exuberabat malicia, refrigerata charitate, dices Pontificū de matrimonio cōstitutiones recte pieq; proditas. Sin contempleris horū temporū mores, si reputes, tot hominū milia per orbē Christianū illaqueari cōiugiorum pedicis, fortassis optabit omnibus bene uolens charitas, ut ecclīe matris indulgentia, quæ semper uigilat ad ædificationē suorum nō ad destructionē, quædam relaxet, quædam aliter explicet, non aliter quàm docti fideiq; medici

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

medici sua remedia pro regionū, tēporū,
ac personarū qualitate moderantur. Cor/
porū remedia sunt pharmaca, medici Hip/
pocratis discipuli, morum pharmaca sunt
constitutiones: medici pontifices, Christi
successores. Si decretales corrigunt supe/
riorum decreta quædam, si decretalis cor/
rigit decretalem, si Romanus pontifex in/
pluribus personis relaxat suæ constitutio/
nis rigorem, si in constitutionis interpre/
tatione dissidet Theologus à iureconsul/
to, Theologus à Theologo, iurecōsultus
à iureconsulto, arbitror & Ecclesiam pos/
se pro cōmodo gregis nouare leges quas
statuit, & interpretari quod cōtrouersum
est. Qua de re nōnulla proponemus. Cæ/
terum quoniā hisce turbulentissimis tem/
poribus sunt, qui pontificum & episcopo/
rum constitutionibus omnem derogant
autoritatem, rursus è diuerso qui eas æ/
quant ac propemodum anteponūt Euan/
gelio, illud mihi præfandum est, me, dum
hæc in medium confero, nec contempto/
ribus uelle patrocinari, nec Ecclesiæ pro/
ceribus uelle præire, nec aliud omnino co/
nari,

CHRISTIANI MATRIMONII

nari, quæ si quâ fieri possit, ut infelicitium conscientiarum tranquillitati consulat, idque ex autoritate præsulû, quorum uigilantiæ commissus est grex dominicus. Proinde quicquid hic dicturus sum, non aliter accipi uelim, quæ si in concilio, in quo tractaret hæc causa, quilibet è turba confidentium sedulo suam adferret sententiam, meliori cessurâ, aut irridendam etiam si mereat. In primis mihi uidetur multo minus perplexum fore matrimonij negocium, si quæ de cognatione spiritali constituta sunt, exhortationis uim habeant, non præcepti, sic ut laude illorum pietas, qui hoc reuerentiæ deferunt his, quibuscum spiritalis contracta est propinquitas. Cæterum nihil obstet imaginatio cognationis matrimonio quod deus instituit, Christus approbavit. Nam rationes quas hic adferunt uel iureconsulti uel theologi, tametsi piæ uidentur, tamen non habent tantum momenti, ut necesse sit ob eas dirimere matrimonium rite contractum: alioquin prodita fuisset hæc constitutio mox à temporibus apostolorum, quibus maxime flagrabat castimoniam studium. Nunc uide-

*Spiritalis
cognatio.*

mus

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

mus à recentioribus additã, Nec semper
 efficax est argumētatio, quæ per maius,
 minus, & par cōfert similitudinē, Cognat
 tio carnalis dirimit matrimoniũ, multo ma
 gis spiritualis. Nō em̄ consequit̄: Cognat
 tio carnalis facit hæredē, multo magis igi
 tur cognatio spiritualis. Et pōtifex nō po
 test cōcedere ut quis ducat sororē suã, igi
 tur nō potest concedere, ut aliquis puellã
 ducat uxorē, quã pater aut mater suscepit
 in baptismo. Itē cognatio carnalis se qua
 qua uersum spargit usq; ad quintum gra
 dum, impediens matrimoniũ, igit̄ idem fa
 ciet cognatio spiritalis, qd' secus habet.
 Rursus in generatione carnali nullus ha
 bet præter duos parētes, marem & foemī
 nam: igit̄ in regeneratione spiritali non
 deberēt adhiberi plures. Nūc licet adesse
 quot uelis, & tamē omnes obligat cogna
 tionis imaginatio. Deinde si tantũ tribui
 mus fictioni ppinquitatis, rectius cōgruit
 euangelistæ q̄ baptistæ. Non em̄ proprie
 generat qui baptizat, sed qui docet. Paul⁹
 em̄ ita scribit ijs quos non baptizabat, sed
 quib⁹ p̄dicarat euāgeliũ: Filioli mei quos

1. Corin. 4.

h

2

iterum

CHRISTIANI MATRIMONII

iterum parturio, donec formeſt Chriſtus
 in uobis. Atq; iterū: Nam in Chriſto Ieſu
 per Euāgeliū ego uos genui. Et Oneſimū
 appellat filiū, quem in uinculis genuerat,
 utique doctrina. Nam olim apoſtolorum
 miniſtri plerunq; baptizabāt. Sermo dei
 ſemen eſt quo renaſcitur homo. Naſcitur
 igit ſpiritualis cognatio inter omnes qui
 eundem audiūt Euangeliam, inter diſci-
 pulum & præceptorem, inter maritum et
 uxorem à marito conuerſam. Iam qui di-
 cuntur Catechiſtæ, mea ſententia iuſtius
 deberent appellari patres quàm ſuſcepto-
 res, ſi modo uere ſunt quod dicuntur: & ta-
 men hiſ propemodum licebat ducere ca-
 techumenam, niſi Bonifacius octauus in-
 terpretat9 fuiſſet fieri, quod uix fit: quāq;
 qui dicit, uix credo, ſignificat ſe non crede-
 re: ita qd' uix impedit, interpretari pote-
 ras in fauorē matrimoniū, catechiſmū non
 eſſe ſufficiens impedimentū matrimoniū.
 Nunc autem ubi adſunt catechiſtæ, quū
 infantem accipiunt baptiſmū: Suſcepto-
 res, quos leuantes appellant, uidentur in
 fideiuſſorū locum ſuſceſſiſſe, aut in utrum-
 que

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

que: Respondēt pro infante, Credo. Id ita habere satis declarat S. Dionysius in Hierarchia Ecclesiastica. Quantū quid nunc faciunt in baptismo susceptores, nisi quod uetustæ consuetudinis simulacrum referunt: Spondent in posterum. Quid opus sponsoribus, quū parentes & sacerdotes hoc præstare cogantur ex professione? Quum igitur id quod nunc agitur, nihil aliud sit quam prisca consuetudinis uestigium, non uideo grauē causam, quur contrahentium conscientia tot laqueis impediantur. Grauiissimum autem sit oportet quod dirimat matrimonium contractum, inter quos oportet, et quibus modis oportet: præsertim quū dominus dicat: Quod deus coniunxit, homo ne separet. Audio: Pontifex reddit personas inhabiles, nec deus coniunxit eos, qui contra constitutionem Ecclesiæ contraxerunt matrimonium, & expedit dispensare causas dilandæ inter Christianos amicitia. Has equidem rationes non improbo: sed uereor ne uigorem diuinæ legis opprimant, si incendant in impios ecclesiæ pastores. Verum

CHRISTIANI MATRIMONII

interim hoc mihi sufficit, qd̄ humana con-
stitutū est autoritate, per eandē posse mu-
tari pro cōmodo reipub. Christianæ. De-
nique si plus ualeat cognatio spiritalis q̄
carnalis, in quibus gradibus non relaxat
propinquitatis legē pōtifex, nec hic debe-
bat relaxare. Qd̄ si minus ualeat q̄ illa, di-
lutū est argumentū, qd̄ nobis non hic tan-
tum occinif. Minor aut̄ cognatōnis ratio
uidef̄ in unctiōe frontis. In baptismo re-
nascimur, in cōfirmatione uelut aduersus
hostem pugnaturi donatiuū accipimus.
Hic nulla generationis imaginatio. Hæc
differens non labefacto constitutionē, sed
doctorū rationes examino, num ad tantā
rem irritandā satis habeāt momēti. Et red-
dunt quidē rationes, cur ex cæteris sacra-
mentis nō nascat̄ cognatio spiritalis, sed
quas probabiles possis dicere, necessarias
nō item. Idē sentio de publica honestate,
quæ nascitur ex imaginatione affinitatis.
Quū em̄ matrimoniū sit iuris diuini, nō ui-
deo quur ob scandalū, ex affinitatis fictio-
ne natū, oporteat impediri. Similis est ra-
tio interdicti & feriarū: quū hæc pendeāt
ex ho

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

ex hominū uolūtate, possunt ex hominū uoluntate mutari, si publica suadeat utilitas. Quanc̄ interdīcti casus nō ita frequēter incidit: et diebus nefastis contractū matrimonium hodie ualet, tātum celebritas prohibetur. Iam in adoptione duplex est imaginatio, cognationis & affinitatis, uelut inter adoptatū & adoptātis matrem, auīā, &c. rursus adoptātis filiā, neptē, &c. Similiter inter adoptatū et adoptātis filiū naturalē est imaginatio cognationis. Rursus inter patrē adoptantē, et uxorē filij adoptati, uel cōtra: cui tantum tribuūt leges Cæsareæ, ut in recta lineā, etiā soluta adoptione, maneat phibitio contrahendi matrimonij. Pro causa adferūt reuerentiā ex adoptione contractā. Cæterū ubi est affinitatis imaginatio aut cognationis, iuxta rectā lineā, uolūt perpetuā esse phibitionem: in fictione propinquitatis à latere, soluta adoptione redit ius cōtrahēdi. Hic quoq; multa sunt, quæ pōtificū indulgentia citra pietatis iacturā possent relaxari. Etenim si matrimoniū est sacramentū Ecclesie, idēq; coit per uerba præsētia decla-

CHRISTIANI MATRIMONII

ratū, uidēdū est an principi liceat ob ima/
 ginariā cognationē affinitatē uel, aut re/
 uerentiā imaginariā qd' contractū est diri/
 mere. Cui debem⁹ plus reuerētiā q̄ prae/
 ceptoribus, & tamen hęc reuerentiā nō
 impedit matrimoniū. Senectuti pueritiā
 debet reuerentiā ex præcepto diuino, iu/
 xta illud Leuit. 19, Corā cano capite cōsur/
 ge, & honora personam senis, & time do/
 minum deum tuum, Inter senem & pue/
 rum imaginatio est parentis & filij, & ta/
 men recipit Ecclesia matrimonia inter se/
 ptuagenarium & puellam uix puberem
 contracta, non obstante scandalo, quod a/
 uis uideatur neptem suā ducere, aut puel/
 la patri seni nubere. Multo uero minus er/
 rit pedicatum in contrahendis matrimo/
 nijs, si prohibitio contrahendi consistat in/
 tra eos limites, quos dominus præscripsit
 Leuitici 18, siue inter cognatos, siue inter
 affines, Si quis dicat: Iudicialia sunt, non
 habent robur nisi ex approbatione Eccle/
 siæ: mihi uidētur magna ex parte esse mo/
 ralia, Nam naturæ sensus defert reueren/
 tiam personis, cum quibus illic prohibe/
 mur

INSTITVT. PER ERAS. ROT

mur cōtrahere matrimonium. Porrò quidam adferunt quidam, ideo pontificem in matrimonio posse materiam reddere inhabilem, quum in alijs sacramentis non possit, quod matrimonium cōtractus sit, & cōtractus subesse legibus humanis. Est qui dem cōtractus matrimonium, sed sacramētalis: qui si rite coeat iuxta præscripta legis diuinæ, quid est necesse inducere inhabilitationem? Non dico quod Ecclesia non potuerit cōtrahere ius iungendi matrimonij, aut quod perperam cōtraxerit: sed propono dispiciendum, an his temporibus expediat illaqueatis hominum conscientijs hac indulgentia succurrere, quæ quondam astringendo fauīt & indulsit affectui populi ultro festinantis ad occasiones castimonix, & beneuolentiæ mutux. Reddit & illud inuoluitorem matrimonij causam, quod affinitas quemadmodum & cognatio, ex quocunq; coitu nascitur, quum ex furtiuis congressibus plurimæ lateant cognationes & affinitates. Simplicius est quod ius ciuile non agnoscit affinitatem, nisi ex legitimis nuptijs natam.

CHRISTIANI MATRIMONII

Odiosa est diremptio cōiunctionis, iuxta
 præscriptum diuinæ legis inītae. Porrò cō-
 gnationis & affinitatis reuerentiā, si libet
 ultra legis à deo traditæ præscriptū pfer-
 re, sit illi sanè sua laus, sed incolumi legis
 diuinæ uigore: intra quē si consisteremus,
 non esset qd' interdictū aut cōstitutio con-
 suetudōue loci dirimeret matrimonium.
 Multū igit' laqueorū decederet matrimo-
 nio, si tolleretur illa distinctio, impedit cō-
 trahendū, sed nō dirimit cōtractū. Quod
 eū contractū dirimi nō debet, quid opus
 uetare ne coeat? Et si tantū ualet prohibi-
 tio, ut personas reddat inhabiles cōiugio,
 dirimat & contractū. Nūc ordo etiam hy-
 podiaconi si præcedat, dirimit matrimo-
 nium etiā contractū: si sequatur, neq; diri-
 mit, neq; nō dirimit, sed manet dimidiatū
 coniugiū, sic ut ille non habeat uxorē, illa
 nec cœlebs sit nec nupta: sed citra suā cul-
 pam irretita est infamibus & infelicibus
 nuptijs. Si cœlibatus natura cohæret cū
 sacerdotio ac cæteris ordinibus, simplex
 erat aut dirimere contractū matrimonium,
 alteri reddita sua libertate: aut detrahere
 sacrum

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

facrum ordinē, quemadmodū olim ex sacerdotibus fiebant laici: & adhuc fiunt apud Græcos, ut audio, ob crimen admissum. Quod si Romanus pontifex potest inhabiles reddere personas, ne per consensum coeat matrimoniū, iuxta rationē prædictā, potest itidē & inhabiles reddere ad accipiendum characterē ordinis, qui ut impressus deleri nō possit, certe uidet̄ obstari posse ne imprimat̄. Deinde sicut irritū habet̄ matrimoniū secundū, eo quod qui semel contraxit, non habet liberū consensum: ita qui ducta semel uxore sibi ius ademit iterū contrahendī, nihil agere uidetur si consecret̄. Hæc argumentandi tantum causa dicta sunt. Nunc in quē usum dat̄ consensus sacerdoti & monacho, quibus exercendī cōiugij ius ademptū est, & hic cōsensus qui nulli est utilis, propter honestatem publicam censet̄ officere cōnubijs alienis. Hic & ciuiliū legum seueritas, ceu Tenedia bipennis, aliquā difficultatis partem diffecare poterit, sublato è medio qui in ludificationē matrimoniij simul et ecclesiæ, post ductam uxorē inītiat̄ sacerdotio, iniurius

CHRISTIANI MATRIMONII

iniurius in mulierculam, cōtumeliosus & impius in Ecclesiam, unde dolo malo sacrilegij suffuratur ordinis sacramentum. Simplex furtum luitur pœna capitis, at qui hoc crimen quouis furto grauius est. Prætexitur hic fauor ordinis, sed tacetur iniuriâ matrimonij. Quâquam qualis est ille fauor ordinis, si rima detur irrepenti dolo malo? Est & altera distinctio, quæ sublata uehemēter explicaret nodos coniugiorum. Professio uitæ monasticæ dirimit ratum matrimonium, at consummatum nequaquæ. Statuere posset Ecclesia iuxta præscriptum Euāgelicum, ne qua res dirimat matrimonium, siue ratum siue cōsummatum, nisi sola mors & adulterium. Si diuini iuris est matrimoniū, & coit per cōsensum uerbis præsentibus expressum, quomodo dirimitur humana distinctiōe duarum uocum rati & consummati, uoti simplicis & solēnis? Si in gradibus cognationis pontifices inhabiles reddunt personas, possunt & eos qui ducunt uxores inhabiles reddere, ne uoto sint habiles citra cōsensum coniugis. Quanquæ is cōsensus
 proban

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

probandus erat per episcopos, ac grauate suscipiendus, in ætate præsertim suspecta, quod experientia doceat raro bene cedere talia diuortia. Hic prætexitur fauor religionis, cui merito fauebat olim Ecclesia, eo quod aulicis ac popularibus in paganismum penè relabentibus, quantum ad uitam attinebat, in monachis ac uirginibus uideretur adhuc superstes Euangelicæ professionis uigor: quod utinam & hodie possimus gloriari. Verum id temporis quæ maxime promereretur fauorem monachorum pietas, nusquam tamen legitimus illi sic indultum, ut quisquam inuita ac deserta uxore proriperet sese in monachorum cõtubernium. Cauetur ne per monasticæ uitæ professionem fiat iniuriã creditoribus, quum sanctius sit coniugis debitum quam ullus cõtactus. Si monachus reuocatur ad uxorem, nulli fit iniuriã: si manet, fit iniuriã puellæ, ob causas quas ante retulimus. Hanc materiam nõ ingrediar altius, ne lectorem plus satis remorer: tantum ostendo quid possit Ecclesia, & quid horum temporum status postulet.

CHRISTIANI MATRIMONII

stulet. Quod superest, eorū arbitrio deferro, qui clauo nauis Ecclesiasticæ assidēt. Iam quoniam ex uotis perplexæ dubitationes oriuntur plurimæ, profuerit admonuisse Christianos omnes, ut à uotis non necessarijs, aut etiam inutilibus abstineāt. Si cui cordi est Hierosolymā aut Compotellam uisere, morem gerat animo suo, uotum interponere non est necesse. Et si quod intercessit, semper ei quod est ad salutem & ad Christi doctrinam propinquius, cedat id quod longius abest. Quade re si dubitas, episcopū, parochum, aut alioqui grauem doctumq; uirū consulas licebit: si non dubitas, sequere iudiciū animi tui, tantum ut sincera sit conscientia. Oportet em̄ uota Christianorū plurimū abesse à uotis paganorum, qui decimā bonorū pollicebant Herculi, quo felici⁹ crederet res familiaris. Lenones aliqd uuebant Veneri, quo quæstus esset uberior, aliaq; id genus innumera. Ne Ieptæ quidem uotū in exemplū trahendū est. Cætera Iudæorum uota aut ad figuras legis pertinebāt, aut erant facilia præstatur, aut redimi

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

redimī poterāt, Cæterū oportet omnē uo-
tum esse maturū ac liberū. Qualia sunt igitur
uota quæ in morbo, nauigatione, aut
bello met⁹ mortis extorquet, aut alia quæ
piam affectio mentis, tendens ad insaniam.
Ad hæc uotū hominis Christiani nō aliū
scopū habere debet q̄ salutē æternā. Qd̄
si palàm est, uotū minus conducere ad sco-
pum, q̄ quod uotum nō est, id qd̄ minus
cōducit ad salutē, uideēt debere cedere cō-
ducibiliori. Hæc de uotis uulgarib⁹, quæ
mea sententia, nō suscipere tutissimū est,
aut temere suscepta, p nullis haberi. Hanc
opinionē nō alia conditione meā haberi
uelim, q̄ si cōprobabit Ecclesia, cui cōstat
in manu esse qd̄ proponim⁹, si uelit. Iā de
uoto cōtinentiæ nō simplex est quæstio.
Quidā em̄ negāt monachū uiolare uotū,
si scortetur, nisi duxerit uxorē, quod uotū
sit abdicatio rei prius licitæ. Neq̄ em̄ uo-
tū dici possit, si qs uoueat se nunq̄ fore le-
nonē. Sed om̄ssis ijs quæ non admodū fa-
ciunt ad id quod agimus, plurimum con-
ducet ad expediendam matrimonij cau-
sam, si statuerit Ecclesia, uotum castitatis
irritum esse, nisi cum autoritate præsulis

CHRISTIANI MATRIMONIÛ

suscipiatur, quem oportet et in hac re esse
 difficillimū : deinde inter uotum simplex
 & solenne non esse tantum discrimen, ut
 alterū si præcedat, faciat dimidiatū coniu-
 gium, alterum etiam si sequatur, soluat ra-
 tum matrimoniū, sed utrunq; parī poenā
 dignum esse, qui cum uxoris iniuriā uel
 susceperit ordinem, uel uitā monasticam
 profiteatur, maiusq; scādalum censeatur
 si maritus fiat sacerdos aut monachus, q̄
 si redeat ad uxorem, cui debet perpetuam
 uitæ consuetudinem, nisi mulieris liber ac
 maturus assensus intercedat. Paulus ge-
 nuerat Onesimum in uinculis: Nullū po-
 terat esse uotum sanctius. Inseruiebat apo-
 stolo Paulo propter Euangelium uincto:
 Nullum officiū religiosius. Et tamen re-
 mittit illum hero suo Philemoni. Et impi-
 um sit si sponsa remittat̄ marito: Durius
 enim est, si uxor uoueat inuito marito, q̄
 si contra. Penes uirum enim manet auto-
 ritas. Iam hoc etiam durius apparet, si cō-
 templeris quæ sit nunc disciplina in plerif-
 que monasterijs tum uirorum tum uirgi-
 num, quantaq; paucitas eorum in quibus
 uere

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

uere monastice uiuitur. Ad Euāgelij prof
 fessionem semper licuit inuitis parētibus
 ac maritis cōuolare. Licebat idem seruis.
 Nec tamē apostolus permittit seruo Chri
 stiano, ut herum ethnicum relinquat: nec
 uxori Christianæ, ut idololatrā maritum
 deserat: & impium nobis uideatur, si mo
 nachus aut sacerdos iubeatur redire ad u
 xorem Christianam. Audio quosdam ita
 loqui: Nec parētum nec maritorum auto
 ritas obsistere potest ei, qui afflatu sancti
 spiritus totū se dedicat deo. Quid igitur
 in baptismo est actum: an dimidium ho
 minis dedicatū est deo, dimidium diabo
 lo? Vtinam autem omnes qui profitētur
 institutum monachorum, afflētur diuino
 spiritu. Nullus deberet obsistere, etiamsi se
 præcipitarent in flumen. Atqui palām est
 quod multos afflauit spiritus stulticiæ, te
 meritatis, phreneseos, ambitionis, auari
 tiæ, ocij, libidinis & luxus. Certe eos qui
 clām aut inuitis parētibus, quibus lex di
 uina iubet obediri, dedunt sese in uitæ ge
 nus, unde nō queāt semet in posterū extri
 care, uerisimilius est malo afflari spiritu,
 i qui

CHRISTIANI MATRIMONII

qui quū habeant probos piosq; parentes,
 tamen illis reclamantibus profugiunt ad
 monachos. Decreta Pontificum ius faciūt
 parenti retrahēdi filium è monasterio mi
 norem annis duodecim. Recte quidē hoc
 olim, at nunc, ut opinor, expediret idē ius
 parentibus prorogari usq; ad annū uigesi
 mumquintum. Essent fortasse pauciores
 monachi, sed puriores. Olim filio, qui erat
 in potestate patris, nō erat liberū baptiza
 ri furtim, si parentū assensum impetrare li
 cuisset: nec baptismus liberabat illū ab ob
 sequijs patri debitīs, nisi uocassent ad ma
 nifestā impietatē: et fortasse debebat filius
 adferre patri, sacrificaturo Ioui, thus, si ius
 sisset, ipse sacrificare iussus non debebat.
 Cōiunctius autem matrimonij uinculum
 deus esse uoluit q; patris & filij: Propter
 hoc, inquiēs, relinquet homo patrē & ma
 trem & adhærebit uxori suæ. Non igit ar
 bitror pugnaturū cū pietate, si statuat Ec
 clesia, ne uorū solenne spoliet maritū spon
 sa sua. Habet maritus cui obediat, etiā cui
 debeat obedientiā: paupertatē ipse sibi cō
 flabit, si quæ possidet erogat pauperibus,
 &

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

& quod habet, non ut propriū habeat, sed
 ut cōmune. Continentiæ dimidiū, fateor,
 tātum habet in manu sua, sed hic calculus
 multis alijs bonis operibus p̄sari poterit,
 uisendis ægrotis, subleuādis pauperibus,
 erogandis elemofynis, audiēdis cōcioni-
 bus, erudiēdis liberis, gubernāda familia,
 parando manibus qđ det egentibus: à qui-
 bus officijs, nūc ferē secludūtur monachi,
 monachæq; q maxie prædicant sanctita-
 tis nomine, quū tamen hæc in primis Hie-
 ronymus, Ambrosius & Cyprianus præ-
 scribant uirginibus deo dicatis. Hæc non
 eò spectāt, ut monachos æquē coniugatis
 in uniuersum, sed declarare uolui, incolu-
 mi religione statui posse, quod cōiugio sit
 accōmodatius, cuius negociū agimus in
 præsentia. Iam criminis multa genera con-
 memorātur, & rursus ex his multa quæsti-
 onum examina. Res fuerit expeditior, si le-
 uiora crimina iubeātur ferri, ueluti si quis
 ante matrimoniū habuisset stupri cōmer-
 cium cum ea, quam ducit uxorem. Sin cri-
 men sit enorme, aut lex ciuilis capitæ pœ-
 na liberet alterum cōiugum, aut is libere-

CHRISTIANI MATRIMONII

tur in totum à matrimonio, qui uacat crimine: & pro mortuo habeatur, qui mortem meruit, nisi recusat etiã innoxius à noxia distrahi. Nam æquum est eos non diuidi, qui criminis societate iuncti sunt, uelut in adulterio: quod nunc pro ludo ducitur, quum nulli facinorosi poena seuerior apud priscos fuerit præscripta. Furem nocturnum & alienæ domus perfossorem non erat fas occidere, nisi cum ferro deprehensum. Breviter in nullo facinore lex homini priuato porrigebat gladium, nisi quum esset propulsanda uis, aut quum maritus adulterum in adultera deprehendisset: ne id quidem impune, nisi corpus utrumque perimeret. Et tamen peracto facinore periclitabatur apud iudices, homicidij damnandus, ni docuisset testibus et argumētis, se corpus utrumque in ipso congressu deprehensum occidisse. Dabat hoc dolori maritali, sed non sine discrimine. Lex Mosi tradit adulteram deprehensam lapidandam populo. Quin & apud Græcos & Romanos capitale crimē erat adulteriū. Equidem haud improbarim Ecclesiæ māsuetudinē, quæ mauult poenitentiam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tentiam malefici q̄ mortē. Cæterum ciuiliū legū uidetur hic præpostera clementia, quæ simplicē furem, etiam *πρωτόπαινον* suffigunt in crucē: & hominē, multis adulterijs inquinatū, nulla pœna dignum existimant. Indicebatur quidem olim maleficis ab Ecclesiæ pastoribus satisfactio, & in gratiam Ecclesiæ principes frequēter conuēiebant ad quædam facinora: nunquam tamen Ecclesiæ pœna, quantum uis austerā, gladiū excutiebat potestati ciuili. Animæ medetur Ecclesia, corpora nocētium debētur legibus, quæ si parcunt adultero, nec uxor animum inducere potest ut cū eo uiuat, non absurdū uideatur, pro mortuo haberi qui morte dignus est, itaq; liberetur innoxia. Et tamē uideo ueteres grauiſſimis causis adductos, ut has quas nūc habemus constitutiones de matrimonio proderent. Tantum igitur hæc cōsideranda proposui. De conditione iam dictū est, nullam causam satis grauem adferri, quæ conditio impossibilis ratum faciat matrimoniu, ueluti: si tu es uirgo accipio te uxorem, quā scias esse corruptā quæ peperit.

CHRISTIANI MATRIMONII

Rursum nō uideo, quur conditionē hanc habeant pro turpi: Accipio te in matrimonio, si te cōperero uirginē. Quum enim puella sibi cōscia sit, non debet fallere excipiētem qd' honestū est. Nam Deuteron. cap. 22, seuerē quidem animaduertitur in eum, qui quam pro uirgine duxit, fingit se cōperisse uitiatā: conuictus enim & cæditur & pecuniā mulctatur: at multo seuerius in sponsam, cuius uirginitas nō erat seruata sponso, educebatur extra ciuitatē, & lapidabatur à populo. Nūc autē grauior est causa, quur uirginitatē puellæ deperisci posset sponso, quod ut digamus arceatur à sacerdotio, qui pro uirgine uitiatam duxerit etiā imprudēs. Fortasse quotidiana fierent redibitiones, si dareñ stipulatio uirginitatis, cuius probatio nō minus difficilis quàm custodia, sed hanc corruptelā docuit legum indulgētia. Si placet igitur has odiosas quæstiones excludere, saltem ne obstat ad sacerdotiū, quod insciens duxerit uitiatam. Nec enim urget nos hīc autoritas Pauli, etiā si sciens duxisset uitiatā, etiamsi priore defuncta duxisset alteram,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

eo quod idem Apostoli præscriptū com-
 plectitur alia multa, quæ nunc non sub-
 mouent à sacerdotio: certe ratio naturalis
 non repugnat, quin si cōditio, quam exci-
 pit contrahens matrimonium, sit eius mo-
 mēti, ut uerissimile sit non coiturum fuisse
 matrimoniū, nisi latuisset uitiū, solui pos-
 sit cōtractus. Veluti si quis se fingeret esse
 prædiuitis cuiusdam filium, quum esset
 mendicus: aut claro genere prognatum,
 qui natus esset, ex incesto: aut sanū, qui le-
 pra, scabieq; quam Neapolitanam uocāt:
 aut morbo comitiali laboraret, liberandus
 esset qui conditionem apposuisset consen-
 sui, puniendus qui sacramento fraudem
 admiscuisset. Grauior enim pœna debe-
 tur illis, qui re sacra ad maliciam abutunt;
 ueluti qui per confessionē sacramentalem
 exercēt lenocinium, aut per eucharistiam
 magicas artes. Siquidē hic dolus cum im-
 pietate cōiunctus est, nec solum afficit in-
 iuriā proximū, uerum etiam Ecclesiæ dei
 contumeliā irrogat. Atq; adeo si non es-
 set expressa conditio, constaret tamen es-
 se falsum opinione, qui pactus est coniu-
 gium.

CHRISTIANI MATRIMONII

gium. Aequitas itaq; uideretur suadere dissolutionem per dolum initi contractus, si qui falsus est, remittere fraudē nolit, praesertim si constat, ab altero contrahentium data opera procuratum, ut alter falleretur, quod genus exempla permulta iactantur popularibus fabulis, neq; tamen non uera. Non enim consentit qui addit cōsensui conditionem, si ea nō extiterit. Iam uere dictum est hoc à iureconsultis, nihil minus cohærere cum assensu, quàm errorē. Vbi enim error est, ibi cōsensus nō est: & personæ quidem error liberat eum qui circumuentus est, error uero qualitatis aut fortunæ non item. Sed quid, si grauius incōmodum adferat error qualitatis aut fortunæ, quàm error personæ? Leuius enim esse potest nubere Ioanni quē putabas esse Petrum, quàm nubere lunatico, aut leproso, aut morbo comitali obnoxio quē credebas esse sanū. Erit quidem destinātium matrimonium, quanta fieri potest cura prouidere ne capiatur: uerum in his quæ magni momenti sunt, nec prouideri quibunt circunuētæ personæ, partim succurrere

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

rere poterit Pōtificum autoritas: pronun-
 ciando nō coisse matrimonium, partim ci-
 uilium legum seueritas, per quas nō sit im-
 punē malis imponere matrimoniū fūco.
 Nō enim ad hoc institutum est matrimo-
 nium, ut in fraudem illiciatur simplicitas,
 sed ut coniugum uterq; suo bono iunga-
 tur alteri. Captio est non coniugium, quū
 alter habet prædam quā captabat, altera
 decepta plorat: nisi mauis hoc raptus ap-
 pellare genus. Sunt autem hodie permul-
 ti, qui hoc nomine pro lepidis ac facetis
 habentur, quod subinde uertentes solum,
 nunc hanc, nūc illam ducant uxorē, non
 nunquam usq; ad duodecimam, nec alio
 quæstu uiuūt. Hos impios impostores &
 humani generis pestes oportebat in cru-
 cem tolli. Ac mea sententia minus impedi-
 tum esset matrimoniū negociū, si crimē *Crimen.*
 alia ratione puniretur. Nūc dirimitur ma-
 trimonium, si sponsus stupro mixtus fuit
 sorori sponsæ: quāquam hoc ad affinitatē
 pertinere uidetur. Poterat alia uia caueri,
 ne bono sit illi sua malicia, etiāsi maneret
 matrimonium libero legitimoq; consensu
 i 5 cōtractum.

CHRISTIANI MATRIMONII

contractum. Sed has diremptiones facile tulerim, si liberentur ambo, in crimine capitali lex ciuilis alterum liberauerit. In his alijsq; permultis poterit autoritas Pontificum habiles & inhabiles reddere personas, sic ut aut nihil sit actum contrahendo, aut simpliciter ratum sit quod contractum est, ut uel utraque persona teneatur obstricta, aut utraq; pariter liberetur. Recte quidem Ecclesiæ leges damnant clandestina coniugia, sed utinam hisce temporibus sic damnarent, ut furtim contracta pro non contractis haberentur, nisi maiorum accederet autoritas, & solennis utriusque stipulatio, quod olim apud censores fieri solitum, nec sine iureiurando, supra demonstraui. Nullum opinor in sacris literis exemplum inueniri, filios familias, aut pupillos clam ipsi, in quorum potestate sunt, contraxisse matrimonium, quod illis reclamantibus ualuerit. Olim parentes etiam ius uitæ ac necis habebant in liberos. Et quanquam iniquum est, ut parentes liberos suos ad ecelibatam adigant, posteaquam pubuerint, tamē sacri doctores

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

res, in quibus est Ambrosius, æquum pu-
 tant, ut inter complures procos deligendi
 ius sit penes parentes, qui si tam sint inhu-
 mani, ut liberos habeant pro seruis, aut iu-
 mentis, & aut nolint illis prospicere de
 matrimonio, aut alicuius commodi gra-
 tia obtrudant illos maritis aut uxoribus pa-
 lam indignis, designari poterunt qui talia
 bus succurrant. Sunt patruus, sunt auus, sunt
 magistratus, sunt Episcopi, quibus hoc ne-
 gotij poterat delegari. Quum leges Cæsa-
 rum seruis subuenerint, durius apud do-
 minos habitis, aut infami contumelia affe-
 ctis, quanto magis oportet consulere libe-
 ris ac pupillis, aduersus parentum, tuto-
 rum & curatorum iniquitatem: qui si suum
 commodum uenantur ex incōmodo libe-
 rorum, iam ex parētibus fiunt tyrāni. Quid
 autē mirum huc degenerasse mores Chri-
 stianorum, quum & hodie reperiantur (di-
 ctu abominādum) qui suos liberos turpis
 quæstus gratia prostituāt. In tutoribus et
 curatoribus alienis rarior est fides. Apud
 Britannos nobilium filij, orbatu patre, ue-
 niunt in potestatem tutorum. Id ius emi-
 tur

CHRISTIANI MATRIMONII

tur aut impetratur à rege . Quod quoties incidit in alienos, sic aliquando tractantur bona pupilli, ut ni uxorem ducat, quã præscribit tutor, haud multum fructus sit accepturus è suis agris. Tempus autem tutela profertur usq; ad annũ uigesimali secundum. Et hæc uocant matrimonia, quũ iure ciuili cautũ sit, ne tutor aut curator pupillam fidei suæ commissam ducat uxore, ne liberi quidem horum: quanquam hoc ius ecclesiasticũ non uetat. Nec tutorũ igitur, nec parentũ tantum ualeat autoritas ut liberis aut pupillis obtrudatur uxor nolentibus: nec tamẽ usq; adeo laxandæ sunt habentis licentiæ, inconsultæ ætati, ut furtim, ut temere, ut poti, ut incantati, ut dictis in ipso corporum cõplexu tribus uerbis, cõtrahant matrimonium, hoc est, conficiant Ecclesiæ sacramentum. Utinam uigeret illa prisca inter parentes & liberos pietas, ut nec illi secus consulere suis, q̃ sibi consultum uellent, nec hi diffiderent maiorum suorum prouidentia. De uirgine loquens Paulus, totã autoritatẽ deferret patri, de uidua dicit: Cui uult nubat, tantum

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tantum in domino. De uirgine non dicitur
 cui uult nubat, sed: si nupserit uirgo, non
 peccat, quasi nuptias uirgini permittat eti-
 am inuitis parentibus, sponsi delectum nō
 permittat. Aequissimum tamen uidetur,
 ne res tanta peragatur, nisi quorum peri-
 culum uertitur, consensus intercedat. Da-
 mnanda sunt enī coacta matrimonia. Pro-
 inde si sponsus uehemēter abhorret ab ea
 quā parētes uolunt obtrudere, aut si spon-
 sa, non ilico obtemperandum erit illorum
 affectibus, sed dandum aliquod temporis
 spaciū, si forte corrigatur iuuenilis illa cu-
 piditas, rebus ad rationis iudiciū exactis.
 Verū si durat affectus non omnino absur-
 dus, erit humanitatis parentū, hic aliquid
 de suo iure cōcedere, quemadmodū apud
 Comicum Clitiphoni reñcienti quas ma-
 ter offerebat, pater concedit illam ducere,
 quam filius malebat. Talis autē sit tēpera-
 tura, ut nec maiorum spernatur autoritas,
 nec liberis pereat sua libertas. Valeat uin- *cōsensus li-*
 catq; contrahentium cōsensus, sed sit con- *ber.*
 sensus liber, uerus ac legitimus, præsertim
 in negotio, quum omnium difficillimo,
 tum

CHRISTIANI MATRIMONII

tum immedicabili, si quid peccatū fuerit.
 An ibi liber est consensus, ubi metus ur-
 get, cadens in ætatem adolescentis tene-
 ram; aut in puellam, præter ætatē & se-
 xu imbecillem: Ingens telū est paternarū
 facultatum amissio. Quosdam magis ter-
 ret infamia q̄ pudor. In coercenda pue-
 ritia lasciuia ualeat parentum seueritas
 usque ad uerbera: in negotio matrimonij,
 persuasioni locus esto, coactioni nequa-
 quam. Rursum ubi per lenam, per uinū,
 amētia parentē: per impudicos lusus, per
 noctem pudore carentē, per magicas epa-
 gogas, inter uix puberes intercedunt tria
 uerba: an illic est cōsensus, ubi nullus est so-
 brius sensus, sed totum pectus temulētia,
 libido, & maleficæ uoces triplici occupa-
 runt insania: Nullus ualet contractus ini-
 tus cum homine mente capto, non ualet
 cum impubere, aut cum annis minore q̄
 oportet: & ratum est omnium maximum
 matrimonij fœdus, quū adsit ætas, cui le-
 ges ob rerum imperitiā inopiamq̄ iudi-
 cij succurrunt, in leuibus etiam contracti-
 bus: ubi præest temulentia, quæ plus est
 quam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

quàm infania, adeo ut nonnūquam ebrietas continua sit perpetuæ dementiæ: Ira breuis infania dicitur, temulentiæ uix prolixus medetur somnus. Olim ita præibat iudex: Habés ne uxorē ex animi tui sententiæ? At quā animi sententiā mihi narras, ubi nō uno modo excātatus est animus? Cum absente loquitur, ut habent prouerbia, cum ebrio qui litigat: & præsens præfenti loquitur puer, qui temulentus cum temulēta paciscitur matrimonium, quem si perconteris expectum, quid dixerit feceritq; , non satis meminerit. Nihil habent ponderis uerba, quæ proferuntur ab homine parum integræ mentis, nisi constat actum fuisse lucidis interuallis. Pro irritis habētur quæ metus expressit, quod mens nec libera nec sui iuris sit: & ualebunt per insaniam cum uī coniunctam dicta: Nam artibus huiusmodi expugnare puellarum aut adolescentum animos, non modo fraus est, uerum etiam uiolētia. Legimus quosdam uoluptate superatos, qui cruciatibus subigi non poterāt. Et ad has fraudes instruuntur puellæ, quo maritum locupletem

CHRISTIANI MATRIMONII

locupletem inueniant: iisdem & iuuenes
 insidiantur bene dotatis. Et si his machi-
 nis parum proficitur, adduntur magicæ
 preces & ueneficia. Quot iuuenes noui
 summo loco natos, reque lauta, muliercu-
 lis irretitos, quibus tam nihil erat bonæ fa-
 mæ quàm rei. Quantus illic parentum lu-
 ctus, quantus cognatorum moeror? Tenta-
 batur diuortium, utriusque ablegatione, spon-
 si in Galliam, sponsæ in Hollandiam: muli-
 er sollicitabatur ad uitam monasticam, rei-
 cusanti parabatur uenena: sponsus ne per-
 deret ecclesiasticos fructus, quos habebat
 opimos, expectabat nouæ nuptæ mortem,
 illa profuga sequuta est uirum, parentes ab-
 dicabant sponsum. Breuiter, omnibus fru-
 stra tentatis, erat indissolubile matrimoni-
 um. An in hoc matrimonium congruit, quod
 ait dominus: Quod deus coniunxit homo
 ne separet? An ita magis dicendum: Quod dia-
 bolus per suos ministros coniunxit, deus
 per suos ministros separet. Non potest Ro-
 manus Pontifex irritare consensum inter perso-
 nas legitimas declaratum. Esto, sed pronun-
 ciare, ni fallor, potest talem consensum non esse
 legitimum.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

legitimum, ne personas quidē esse legiti-
mas, quæ mentis nō sunt cōpotes. Si Ro-
manus Pont. inhabiles reddīt, inter quos
intercessit cognatio spiritalis, nimirū po-
terit & hos inhabiles ad contrahendū red-
dere, ut nō solum non ratū habeat matri-
monium, uerū etiam pœnas dent, qui ma-
lis artibus tales conglutinant nuptias. Si
dixeris: Discant suo malo cautiore esse.
Audirem, si liceret uxores uel reuendere,
uel permutare. Hæc si semel male cecide-
rit alea, non est quod arte corrigas. At le-
ges ciuiles non grauantur pupillos & mi-
nores subleuare suo fauore, restituētes in-
tegrum, si contractus incommodus est
pupillis: si commodus, comprobatur. Ca-
uetur ætati obnoxia dolo, et plectitur qui
struxit insidias simplicitati, cui debebatur
fauor. Oportet autem Ecclesiasticas leges
humaniores esse quàm ciuiles. Quod igi-
tur controuersiarū nascitur ex uerbis præ-
sentibus & futuris, ex matrimonio rato
& consummato, ex signis, nutibus, & scri-
ptis, magna ex parte tolletur, si dignaren-
tur Ecclesiæ præceres statuere, nullū ma-
trimo

CHRISTIANI MATRIMONII

trimonium prius esse ratum, quàm apud
 magistratus ad hoc designatos, adhibitis
 testibus, clare conceptis uerbis uterq; so-
 brius ac liber alteri condicat coniugium,
 eaq; uerba scripto seruentur. Quod fur-
 tim inter sese fecerant, si coitus sit, pro stir-
 pro censeatur, si consensus qualibuscunq;
 uerbis declaratus, pro simplicibus uerbis
 habeantur: matrimonium non sit, donec
 apud iudices ac testes à sobrijs ac liberis,
 solennibus uerbis declaratus sit matrimo-
 nialis consensus. Idē censeo de ijs, qui quā-
 loqui non possint, signo aut nutu decla-
 rant animi uoluntatem. In alijs contracti-
 bus excipitur dolus malus, & rescinditur
 pactum: Hic in re tam ardua sacrâque iu-
 uat esse dolosum, & captioni patet simpli-
 citas. Fruitur suo maleficio captator, &
 in damno hæret ætas innoxia. Nec dubi-
 to, quin his quæ proponimus tum melio-
 ra tum plura sint dispecturi proceres Ec-
 clesiæ, si deus hanc curam, mea sententia
 non minimã, immiserit cordibus illorum.
 Neq; enim, quod sæpius mihi testandum
 est, hic propositum est, ullo pacto consti-
 tutio

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

tutiones aut consuetudines, in publicum
 usum receptas, conuellere, sed potius ex
 autoritate maiorum firmitati felicitatiq;
 coniugiorum consulere. Quam ad rem
 cum primis conduceret, si impedimento
 rum laquei, quātum fieri posset, salua pie-
 tate, tollerentur, & à præscriptis diuinæ
 scripturæ quàm minimum recederetur:
 & si quid esset adijciendum sacræ scripturæ,
 id potissimum eò spectaret, ut quàm
 expeditissimus esset coniugij contractus.
 Nunc, ut antea dictum est, alibi uehemen-
 ter laxata est contrahendi facilitas, per ea
 quæ magis petita sunt ex opinionibus iu-
 reconsultorum, quàm è sacris literis: alibi
 quod ex sacris literis laxari poterat, id cō-
 tractum est. Pro digamo habetur, qui bo-
 na fide duxit puellam pro uirgine, quam
 post comperit furtiuo stupro fuisse cogni-
 tam, & arcet auidū à sacerdotio digamiæ
 imaginatio: siue, ut melius dicam, inculpa-
 tissima rei ignoratio, quam nec præscire
 potuit maritus, nec præstare. Idc̄q; si factū
 esset ante baptismum, arbitror ceu digamum
 reijciendum à sacerdotio: quemad-
 modum

CHRISTIANI MATRIMONII

modum imputatur uxor ante uiri baptis-
 smum mortua, si post baptismum duxerit
 alteram, frustra reclamante Hieronymo.
 8. *Timo. 3.* Fateor, beatus Paulus uult episcopū esse
 unius uxoris uirū, uidelicet qui tum tem-
 poris cogebatur habere testimonium nō
 solum à Christianis, uerū etiam ab ethnī-
 cis & Iudæis, quos sollicitabant ad Euan-
 gelij professionem. Id autem ætatis idem
 erat episcopus, sacerdos, & presbyter.
 Quod igitur de illorum temporum epi-
 scopo, quem oportuit undiquaq; inculpa-
 bilem esse, uelut impiorum iuxta ac pio-
 rum oculis expositum, ne quod offendū-
 culum daretur Euangelio, dixit Aposto-
 lus, dilatatum est ad omnes presbyteros,
 præsertim quū horum paucitas, quæ fuit
 ante annos nongentos, sic excreuerit, ut
 mundus undiq; scateat agminibus pres-
 byterorum, ut iam periculum non sit, ne
 quis alienetur ab Euangelio, si recipiatur
 in presbyterorū ordinem, qui sciens etiā
 antea maritus fuisset uiduæ, modo cæte-
 ra responderent ordinis dignitati. Nam
 hodie si quis episcoporū uulgus contem-
 ple

INSTITVT. PER ERAS. ROT

pletur, longe alia sunt quàm uxor non uir
 go, quæ populo possent esse offendiculo,
 si ex illorum moribus æstimet Euangelij
 doctrinam, ne quid interim commemo-
 rem de hæreticis, schismaticis, Iudæis, &
 alijs, qui sunt à professione Christiani no-
 minis alieni. Proinde quum mutata sit se-
 culorum ratio, sublataq; prorsus ea causa,
 propter quam Paulus non uult episcopū
 esse digamum, ne repetita coniunx suspi-
 cionem præbeat incontinentis animi, ta-
 men adhuc urgemus tria Pauli uerba, u-
 nius uxoris uirum: quasi solum hoc apo-
 stolus præscripserit in episcopo deligen-
 do, quum eodem in loco postulet ut sit ir-
 reprehensibilis, sobrius, ornatus, prudens,
 pudicus, hospitalis, doctor, non uinolentus,
 non percussor, sed modestus, non litigiosus,
 non pecuniæ cupidus. Ac mox, non neophytus,
 ne in superbiam elatus, in iudicium incidat
 diaboli. Eadem ferè exigit ab episcopis, scribens ad Titum: Oportet *Cap. 1.*
 enim, inquit, episcopum sine crimine esse,
 sicut dei dispensatorem, non superbum,
 non iracundum, non uinolentum, non per-

CHRISTIANI MATRIMONII

cussorem, non turpis lucri cupidum, sed
hospitalem, benignum, sobrium, iustum,
sanctum, continentē, amplectentem eum
qui secundum doctrinam est fidelem ser/
monem, ut potens sit exhortari in doctri/
na sana, & eos qui contradicunt arguere.
Quur ex tam multis huius constitutio/
nis apostolicæ capitulis, sola urget uxor/
cula, quum scortorum colluies & con/
cubinarum greges non imputentur? Si
non admitteretur ad Episcopi siue sacer/
dotis munus, nisi qui pudicitiam serua/
set illibatam, uidebatur pulchre congrue/
re, ut uirginitatis honos cum ordinis di/
gnitate iungeretur, quo magis esset popu/
lo uenerandus episcopus: nunc pudicitia
non exigitur, sed imputatur uxor uel alte/
ra, uel non uirgo: & adeo imputatur, ut
nec ineuitabili ignorantia fiat gratia. Di/
gamus non arcetur à sacerdotij functio/
ne, quod crimen admiserit, qui nihil pec/
cauit, ducens uxorem legitime: laudem
etiam promeruit, caste sancteque colendo
matrimonium, & ad pietatem educandis
liberis. Quur igitur arcetur? Nempe quia
apud

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

apud populum, ad calumniandum propensum, magis autem apud Christiani nominis hostes, incontinentiæ suspicioni patet, qui coniugium iterauit. Oportet autem episcopum nō tantum à malo, sed ab omni specie mali cauere, ne doctor Euangelicæ philosophiæ, ne dispensator mysteriorū dei, ne lucerna candelabro imposita ut luceat omnibus, qui in domo sunt, quacunque occasione det offendiculum uel impijs uel infirmis. Hæc ratio ualebat illo seculo, quum eximia puritas exigeretur ab episcopis. Nunc hoc quod leuissimum est exigitur, neglectis tam multis quæ magis decent episcopum. Qui ad hæret meretrici, inquit Apostolus, unum corpus efficitur. Qui imprudēs duxit corruptam pro uirgine, dicitur diuississe corpus suum, & qui cum tot meretricibus habuit consuetudinem, non diuisit corpus suum, sed tanquam purus ac putus, & ut Græci dicūt τὸ ἐλάττω, recipitur ad quatuor aut quinque, si libet, episcopas. Si qui secundam uxorem extulit, non obstat crimen admissum, sed leuis ac popularis suspicio,

CHRISTIANI MATRIMONII

uel metus potius incontinentiæ, qd' apud
ethnicos etiam olim male audiebat digama,
quid est quod arcet eum qui duxit ui
duam? an quod Mosi lex uetat, ne sacer
dos ducat corruptam aut uiduam, trahi
tur ad eum qui nondum cogitat de sacer
dotio? Augustino non obstitit gemina con
cubina: & nunc imputat uxor ab alio furto
delibata, nescio sponso. Si placet uigor a
postolicæ legis, ut arceat ab episcopi fun
ctione, qui iugum iterauit: cur recipit omni
libidinum genere per omnem uitam con
spurcatus? Et si Paulo uidetur ad geren
dum sacerdotium idoneus, qui domui suæ
bene præsit, qui liberos habeat morige
ros ac pudice educatos: quid in quo hæc
expetunt iudicatur indignus uel presby
teri nomine, non ob aliud nisi quod erra
uerit in uirgine? Romanus pontifex non
relaxat apostolicæ constitutionis uigorẽ,
etiam in ijs qui tantum pietatis ergo sa
cerdotium expetunt, nisi fiant monachi.
Tunc enim pro mortuis habentur, ac no
mine commutato, pro Laurẽtio digamo
renascit Thomas monogamus. Verum
ut hæc

INSTITVT. PER ERAS, ROT

ut hæc recte fiant, quur dissimulat primū
huius legis capitulum: Oportet episcopū
irreprehensibilē esse: Nō dixit, nullius cri-
minis conuictū ac damnatū, sed ἀνεγκλη-
τομ, hoc est adeo inculpatis moribus, ut in
eum nō cadat ulla probabilis mali facti su-
spicio. Si dicēt digamīā in propatulo esse,
uitæ sordes nō æque patere, quid dicem⁹
de neophyto? Eligi potest episcopus non
dum baptizatus, quod accidit diuo Am-
brosio: imò diui Hieronymi temporibus,
ut ipse testatur, summa pietas habebatur
esse neophytum. Commendarat illum ui-
tæ integritas, ante baptismum actæ, eoq̄
non metuitur ne neophytus elatus in su-
perbiam, incidat in laqueum diaboli. La-
xatur hic uigor Apostolicæ legis: in sola
uxore non relaxatur. Quid autē dicemus
de manifestis criminibus quorundam sa-
cerdotū & episcoporum? Admittitur ad
multiplex sacerdotium, qui in multis præ-
lijs ducem gessit: qui palam ac populo te-
ste homicidium admisit, & qui prophā-
nis legibus pœnas dare debuit, recipitur
ad episcopi dignitatem. Quod si urget ad

CHRISTIANI MATRIMONII

huc lex Pauli, iuxta quam incontinentiæ suspicio, ex iterato matrimonio cōcepta, arcet à sacerdotio; multo magis arcebunt nefariæ libidines. Rursus si crimen quod probabiliter obijci potest, obstat, quo minus aliq̄s fiat episcopus, multo magis submouebit ab officio suscepto crimen manifestum. Digamū igitur à sacerdotio non submouit uigor apostolici præscripti, quod ne Theologi quidem inficiantur, sed humana constitutio. Optarim legem, à Paulo præscriptam, in omnibus partibus suis obtinere suū uigorē: nunc ubi sublata est causa quæ Paulum mouit, tamen manet impedimentū digamiæ etiā usq̄ ad semel ductam uiduam, aut corruptam pro uirgine ductam, idēq̄ per imprudentiam, & cætera tam multa uel negliguntur omnino, uel facile relaxantur Romani Pontificis indulgentiā. Quod si tantum potest hominum autoritas, ut matrimoniū contractum dirimat, optarim ut eadem autoritas caueret, ut coniugia inter uix puberes, furtiuis congressibus & arte maleficarum conglutinata, rescinderētur, aut pro
non

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

non contractis haberi iuberet: legeinque
præscriberet, ad cuius regulam contracta
matrimonia pro ratis ac legitimis habe-
rentur. Hac ratione consuleretur tot ho-
minum milibus misere coniugiorum pe-
dicis irretitis. Deinde quemadmodum
studio castitatis, quod olim uehementius
erat inter Christianos, cōstitutiones quas
dam receptas esse, ueluti de gradibus pro-
rogatis & spiritali cognatione dictum
est: ita poterunt eadem pro temporum
ratione mutari. Nā leges humanæ, quem-
admodum & pharmaca medicorum, ad
salutem hominū accommodantur. Verū
ea res erit curæ primoribus Ecclesiæ, quū
Christi spiritus hanc uoluntatem illis in-
spirauerit: nobis hæc tantum admonendi
gratia dicuntur: quæ si præter rationem
dicunt, pro nō dictis haberi uolum⁹. Nos
enim haudquaquæ præimus ijs quos duces
sui gregis dominus esse uoluit: nec Eccle-
siæ cōstitutiones aspernādas ducimus. Si
quid placet in his quæ p nostra simplicita-
te cōtulimus, gaudebim⁹ hominū cōscien-
tijs explicandis aliquid adiumentū dedisse:
si nihil

CHRISTIANI MATRIMONII

si nihil placet, certe uotum charitatis & pia sedulitas ueniam promeretur, si nihil laudis auferat. Hæc tamē pluribus uerbis saltem in hoc differuisse profuerit, ut cognita matrimonij difficultate circumspectiores sint in cōtrahendo. Hactenus quæ dicta sunt à nobis, utcūq; caueri tum possunt tum debent. Cæterum ut contingat uxor apta, morigera, docilis, & in his quæ didicit perseuerans, non est procis in manu, sed à deo qui autor est ac prosperator omnis cōiugij, petendum est, ut quod agimus uelit esse lætum ac felix. Huc nimirū uocat nos Solomon dicens: Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à domino autem proprie uxor prudens. Quo quidem in loco diuus Ambrosius notat Græcæ uocis emphasim. Sic em̄ ea lingua refert sententiam: οἴον καὶ ὑπαρξίη μερίζουσι πατέρες πολλοί, πὰρὰ δὲ κυρίως ἀρμόζεται γυνὴ ἀνδρί: id est, Domum & facultates distribuunt parentes liberis, cæterum à domino adaptatur uxor uiro. Nec enim potest esse felix coniugium, ubi nō est harmonia, quæ nascitur similitudine morum & ingeniorum,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

rum, ac mutuis obsequijs, Nam his rebus
 potissimum gignitur aliturq; concordia.
 Eodem uerbo usus est Paulus scribēs Co 2. Cor. 11.
 rinthijs: Despōdi uos uni uiro, ἡμεσοσάμω
 Triste iugum est, non coniugium, ubi dis/
 sidium est animorum: & inamabilis can/
 tio est, quæ non habet harmoniam. Rur/
 sus Solomon: Qui inuenit mulierem bo/
 nam, inuenit bonum, & hauriet iucundi/
 tatem à domino. Hic rursus pro eo quod
 bonum habet nostra translatio, Græci le/
 gunt χάριτας, id est gratias, tametsi sensu
 consentiente. Bonum enim dixit pro insi/
 gni bono, ac ueluti mundo bonorum: &
 qui uertit gratias, copiam bonorum ex/
 pressit numero multitudinis. Si per tuam
 incuriã tibi contigit infelix matrimoniũ,
 agnosce culpam, & memento patienter
 ferre malum, quod ipse tuo iumẽto accer/
 siuisti: si citra culpam, tolerato, quia sic do/
 mino uisum est ob causas occultas, qui te
 melius nouit quid expediat saluti tuæ. Sin
 obtigit prosperum ac felix, ne tribuas hu/
 manæ prudẽtiæ, sed agnosce, iuxta sapien/
 tis doctrinam, eam hilaritatem tibi profe/
 ctam

CHRISTIANI MATRIMONII

ctam à domino. Huic igitur tuarum nuptiarum auspici gratias agito. Confirmat Sirach, quod dixit Solomon: Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium deum, dabitur uiro pro factis bonis. A deo manat omne bonum, teste Iacobo: is pro sua inscrutabili uoluntate partitur inter homines sua dona. Vulgus autem existimat illos plurimum debere deo, qui formosi, aut diuites, aut generosi nascuntur. Sed quid prædicat nobis Ecclesiasticus? Cui contigit uxor bona, partem bonam sortitus est. Ea pars non temere datur quibuslibet, sed timentibus deum, quiq; sibi benefactis deum reddidere propitiū. Item Solomon parœmiographus: Sapiēs, inquit, mulier ædificat domū suā, insipiens extructam quoq; manibus destruet. Ad hæc Ecclesiastes, lustratis omnib⁹ quæ sub celo sunt, comperit amariorem morte mulierem. Si res tam acerba est uxor mala, cogita quàm ingens sit dei donū, mulier bona. Vbi sunt igitur, qui consultis astris uenātur horam fortunatā ineundo matrimonio; qui magicis artibus illicitunt puelas

Cap. 26.

Cap. 14.

las

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

las aut iuuenes? His si contingit infelix
coniugium, ut ferè fit, non habent quod
incusent deũ, sed astris impostoribus scri-
bant dicam, & mendacibus dæmonibus
intendant crimen, uel potius sibi ipsis, qui
spiritibus impijs fidere maluerunt quàm
deo longe benignissimo, diuiti in omnes
qui inuocant ipsum. Veteres illi, quanq̃
ignari ueræ religionis, tamen pro sua su-
perstitione nihil rerum seriarum auspica-
batur, nisi à sacris ac numinis alicuius in-
uocatione. Gesturi bellum immolabant
Martì, nauigaturi Neptuno, negociatur
Mercurio, ducturi sponsam Iunoni ac
Veneri; & Christiani sic matrimonium
inimus, quasi res sit ludicra, & utcunque
lubitum erit rescindenda, quum ab hoc
fonte pendeat totius uitæ uel calamitas
uel felicitas. Merces aliquò deportatur
ri uouemus aliquid muneris Nicolao, &
sponsam ducturi nullum appellamus nu-
men? A quo uero potius petamus auspici-
atum coniugium, quàm ab eo qui insti-
tuit, qui consecrauit connubium? Depre-
camur

CHRISTIANI MATRIMONII

camur aduersam ualetudinem, & non de
 precamur malam uxorem, morte tristio/
 rem: Precamur à deo felicem annonam,
 & non precamur faustū coniugium: Soli
 Christiani nouerūt Ecclesiæ sacramenta,
 extra quam nulla est uera religio. Gentium
 autem superstitio in mille discrimina fuit
 dissecta, nec defuit aliqua natio tam bar/
 bara, quæ uix ullū numen agnosceret: nul/
 la tamen fuit tam immanis & effera, quin
 religionis aliquid tribueret matrimonio:
 Aristoteles, Xenophon, Plutarchus Chri/
 stum non agnouerunt, tamen de nulla re
 scripserunt sanctius ac religiosius, quàm
 de matrimonio. Siquidem Peripateticus
 ille, quanquā alioqui non admodum me/
 mor numinis, de cōiugio sic loquitur: Exi/
 stimare debet mulier bene composita, mo/
 res uiri esse legem suæ uitæ, impositā ipsi
 à deo per cōiunctionem matrimonij, atq;
 consortij. Quis docuit hunc atheon, auto/
 re deo iungi matrimonia: Iterum aliquan/
 to post: Quamobrem qui ista negligit, &
 deos uidetur negligere. Propter deos igi/
 tur quibus præsentibus sacra fecit, & uxo/
 rem

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

rem duxit, &c. Qui negat mūdum à deo
cōditum, fatetur matrimonium absq; deo
nō coire. Quid autem Xenophon: apud
quem quum Socrates interrogasset Ischo
machum, num ipse sponsam docuisset ea,
quæ spectant ad bene gubernādum fami
liam, respōdet hunc in modum: Minime,
sed rem diuinā feci, quū cæteris dijs, tum
præcipue Ioui, ut mihi quæ foret optima
docere contingeret, illi perdiscere: & colli
git similia fuisse uota spōsæ, uel hoc argu
mento, quod se mariti monitis docilem ac
morigeram præbuisset. Meminit & Plu
tarchus de sacrificio, quod ex more fiebat
Iunoni cōiugali. Quin et lectulū ipsum cō
nubiale, genio cuipiā sacrū habitum, de
clarat Iuuenalis, sic inuehens in adulteros:
Antiquum & uetus est, alienum Posthu
me, lectum

Cōcutere, & sacri geniū contēnere fulcri.
Apud ignaros ueræ religionis religiosum
erat coniugium: & apud ueræ religionis
professores, res est prophana ludicraq;
Sī nos nō mouent Ethnicorum exempla,
certe uertamus oculos ad exempla patri
archarum

CHRISTIANI MATRIMONII

Gen. 24. archarū, quos nobis proponunt sacræ lité-
 ræ. Isaac quomodo iunctus est Rebecca?
 num furtiuis congressibus? num sortile-
 gijs, aut maleficijs? Abrahæ patri cōcessit
 delectum uxoris. Is spectatæ fidei famulo,
 sed pri⁹ sanctissimo iureiurādo obstricto,
 delegat hāc prouinciā, ut omniū maxime
 seriā: nec alijs tamen auspicijs quàm æter-
 ni numinis. Sic enim loquitur: Dominus
 cæli & terræ, qui tulit me de domo patris
 mei, & de terra natiuitatis meæ, q̄ loquu-
 tus est mihi, & iurauit mihi, dicens: Semi-
 ni tuo dabo terram hanc, ipse mittet ange-
 lum suum coram te, & accipies inde uxo-
 rem filio meo. Rursus ubi famulus perue-
 nerat quò proficiscebatur, orat iuxta pu-
 teum, & ad bene fortunandas nuptias im-
 plorat domini misericordiam: ubi uotis
 respōdissent omnia, prostratus in terram,
 adorat dominum, agitq̄ gratias, quod illo
 prosperate res euenisset ex sententia. Nec
 tamen abducitur puella nisi ex consensu
 parentū, qui filiam lætis omīnibus tradūt,
 dicuntq̄: A domino egressus est sermo,
 non possumus extra placitum eius quic-
 quam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

quam aliud loqui tecum. Sic, nimirum sic
 inire debent fortunata cōiugia. Filius sim-
 pliciter obediens, unice diligit sponsam su-
 am, ueluti per parentē à deo datā. Famu-
 lus fidelis ac pius, exequendis mandatis
 meminit & religionis & obedientiæ, fami-
 liæ suæ referens disciplinā. Abraham non
 legitur cōsuluisse filium, quam uellet uxo-
 rem: nec Rebecca rogatur, num talē uel-
 let maritum. Neuter alterū uiderat: & ta-
 men inter eos uehemens & cōstans amor
 fuit, adeo ut Isaac obliuisceretur mœroris,
 quem ex obitu matris conceperat: uideli-
 cet & matrem ipsam relicurus & adhæ-
 surus uxori suæ, si res ita tulisset: nunc ma-
 tris memoria quodammodo cessit amori
 coniugis. Neutra ex parte fit mentio de
 ætate, de forma, de cēsibus. Sufficit socero
 & socruī, quod ita deo uisum est. Nō hæc
 eò dicuntur, quod probem adacta cōiugia,
 sed imagine proposita demonstrare uolui:
 quātum absint à forma Christiani coniu-
 gij, qui furtim, inscijs & inuitis parētibus,
 libidinis & uini auspicijs, per malas artes
 conglutinant incestas nuptias. Quanto
 plures

CHRISTIANI MATRIMONII

plures sunt inter Christianos, qui propius
accedunt ad exemplum Sichem Euei, qui
post raptam & constupratam Dinam fili-
am Iacob, per patrem Emor ambiit ma-
trimonium, nihil non deferens. Quis fuit
exitus uiolenti ac præposteri matrimonij?
Post triduum interfecti sunt omnes eius ciui-
tatis mares, rebus cunctis in prædam ab-
actis. Conueniebat inter puellam & iuue-
nem, at non conueniebat inter parentes.
Noui quendam clari generis, qui noctu ap-
pulsus nauigio, & furtim ingressus arcem,
rapuit filiam unam cum patre sene, raptam
abduxit quod uoluit, & uisum est aulicis fa-
cinus elegans. Sic ille temulentus, nepos,
prædo, furiosus, habuit optimo genere
sanctissimisq; moribus ac probe dotatam
coniugem: illa crucem perpetuam, ac suæ
pietatis materiã. Quid autem beatus Isaac,
nonne formam ineundi matrimonij, à pa-
tre traditam, transfudit in filium Iacob?
præscribit familiam, unde uolebat accipi
coniugem. Nihil recusat Iacob, suscipit lon-
ginquam ac periculosam peregrinationem,
nec uim incogitat, nec insidias struit puel-
læ, sed

INSTITVT. PER ERAS ROT:

la: sed post uisionem angelorū, adorat do-
 minum, & erecto lapide, quem capiti sup-
 posuerat dormiturus, obiter nostrorū tem-
 porum procis suam exprobrans mollitiē,
 quorum ceruices uix durant innixæ plu-
 mis anserinis, uotum nūcupat deo. His au-
 spicijs fretus adit puellam, nec illi clām lo-
 quitur de matrimonio, sed paciscitur cum
 Laban patre cōiugium Rachelis septem
 annorū seruitio: nec interim attingit ada-
 matam puellā, uersans in iisdem ædibus,
 atq; adeo pascuis communibus. Demum
 obrusa per dolum Lia, non suscitāt diuor-
 tium, sed renouata pactiōne, recipit alte-
 rius hebdomadis conditionem, tanta uis
 erat amoris: sed rursus tanta pudicitia, ut
 intra tot annos nulla cōsuetudinis occasio
 perpulerit animum illius, ut ante legitimū
 tempus furtiuo cōgressu delibaret coniun-
 gem suam. Quotusquisq; nūc inter Chri-
 stianos celebrat nuptias, ut nō ordine præ-
 postero prius cognita sit coniunx q̄ du-
 ctā, imò sapius cognita priusquā despon-
 sata: Nōnullis sponsis tam impotēs est ar-
 dor libidinis, ut corpusculo puellari uim
 1 3 adferant,

CHRISTIANI MATRIMONII

adferant, non tam delibantes uirginitatē,
 quā ipsam uirginē in summum uitæ di-
 scrimen adducētes. Et miramur inter chri-
 stianos esse parū auspīcata coniugia, quæ
 sic cōeunt absq; deo: Vis audire exitum
 sancte inīti cōiugij? Genuit iacob duode-
 cim filios, Israēlitarum tribuum princi-
 pes, quibus ubi benedixisset mandassetq;
 quæ uoluit, collegit pedes suos super le-
 ctulum, & appositus est ad populum suū.
 Cæterum Esau, quoniam nō accepit uxo-
 rem ex patris sententiā, sed opes ac formā
 sequutus, duxit uxores tres ex gēte Cha-
 nanitide, ex his suscepit filios, impiārū ac
 reprobatarū gentiū, semperq; Israēlitico
 populo rebellīū autores. Vnde de dispari-
 bus fratribus dispar æditum est oraculū:
 iacob dilexi, Esau autē odio habui. Nam
 ad hoc quoq; ualet cōiugium, diuinis inī-
 tum auspīcijs, ut piā deoq; gratā gignas
 posteritatem, non tantum in hoc ut suauiter
 atatem cum uxore transigas. Eoq; toties
 uetuit dominus, ne Israēlitici miscerēt
 connubia cum impijs ac prophanis genti-
 bus. Quin & Thobia filius, angeli ductu
 auspicioq;

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

auspicioꝝ dei repperit uxore, coit matri/
 monium fideiussore dei nūcio Raphaële,
 patre filiam in manū iuuenis tradēte cum
 bonis ominibus: Deus, inquit, Abrahā, &
 deus Isaac, & deus Iacob uobiscum sit, &
 ipse coniungat uos, impleatqꝫ benedictio/
 nem suā in uobis. Quoꝝ magis ratū esset
 coniugiū, sumpta charta describitur initū
 cōiugium. Sponsus & sponsa tres dies ac
 noctes in eodem cubiculo peragūt in san-
 ctis precibus, et pudicis cū deo colloquijs.
 Quarta demum nocte iungūt castos com-
 plexus, idꝫ iuxta monita Raphaëlis, cū ti-
 more domini, prolis amore potius qꝫ libi-
 dinis, ut in semine benedictionē conseque-
 rent: sic enī legimus in eo libro. Ea demū
 sunt auspicata coniugia, quæ bene fortu-
 nat deus, quæ non ab astrologis, aut ine-
 ptis ominibus, sed à sanctis precibus sor-
 tiuntur auspicia. Vis audire qꝫ fuerit felix
 hoc cōiugiū? Duas luctuosas domos uer-
 tit in gaudium, & abacto malo genio, libe-
 rata sponsa, illuminato Thobia patre, pijs
 gratulationibus resonāt omīa. Qd' aut un-
 quā fuit coniugiū felicius, qꝫ sacratissimæ
 uirginis

CHRISTIANI MATRIMONII

uirginis & Ioseph: Id uero num coit clari-
 cularijs cōgressibus: Nequaquam. Quid
 enim audis ex Matthæo: Quum despon-
 sata esset: & iuxta Lucam audis angelum
 missum ad uirginem despōsatam uiro, cui
 nomē erat Ioseph de domo David. A qui-
 bus desponsatam: nimirum à parentibus,
 qui teneræ uirgini sponsum ex tribu legi-
 tima, iuxta legis præscriptum, delegerāt,
 Et in sanctis parentibus agebat uoluntas
 numinis. Viuebat spōsus cum spōsa, iun-
 gebatur eodem tecto, fortassis & cubicu-
 lo communi, & incolumis fuit integritas.
 Thalamus non coitu, sed sanctis precibus
 dedicabatur. Cubiculū in templū est uer-
 sum, ubi quotidiano piorū uotorum suffi-
 tu litabatur deo: expectabāt coeleste ora-
 culum, nec prius iudicabant esse fas auspi-
 cari connubialem congressum. Quod au-
 toribus parentibus iuncti sunt, erat obedi-
 entia, quam illis debebāt: quod abstinent
 à congressu, religionis erat. Video pluri-
 mos beatissimæ uirginis cultores, qui lau-
 des illius decantēt, qui statuas illius donar-
 rijs ornent, cereis adorēt: uerum ubi sunt,
 qui

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

qui uirginis exemplum studēt æmulari:
 Atqui hic erat cultus illi lōge gratissimus.
 Quir petīt coniugij felicitas ab astris aut
 fortibus: ab exemplis erat petēda. Aedi-
 tum est hoc exemplum, non ut assequaris
 in omnibus, sed ut sequaris p uiribus. Au-
 dis desponsatam à parentibus: ne speres
 igitur felices nuptias, quas inuitis aut in-
 scijs parentibus furtiuo congressu per uer-
 ba de futuro, & copulam de præsentī con-
 glutinas. Si parentes aut nesciunt aut fun-
 gi nolunt officio: sunt aliij cognati, sunt se-
 niores, sunt magistratus & Episcopi, quo-
 rum cōsilio felicius coire potest matrimo-
 nium. Audis sponsi & sponsæ domesticā
 consuetudinem absq; contactu corporū.
 Hoc abs te quidem nō exigitur, uerum in
 hoc ualeat exempli splendor, ut uxor ha-
 beatur gignendæ proli potius quàm libi-
 dini, utq; parcus ac uerecundus sit usus
 coniugij. Talem prolem sic parere nō nisi
 uni datum est uirginī: & tamen si pro tua
 uirili fueris æmulatus exēplum legitime
 inīti, pureq; culti matrimonij, sperare lice-
 bit liberos eius cultores, quem illa pepe-
 rit.

CHRISTIANI MATRIMONII

rit, Genuit illa filium dei sine uiri concubitu: si legitime natos ad pietatē institueris, habebis & tu filios dei, cohæredes Christi. Hæc erit abūde magna felicitas, Verū ideo uidemus inter Christianos esse tam multa luctuosa coniugia, quod non solum recedimus ab exemplis sanctorū, quæ nobis sacris uoluminibus commēdata sunt, uerum etiā ab Ethnicorum, qui coniugia, quæ nos approbamus, pro irritis ducebant. De hoc iuri liberorū, ut inuiti nō adigantur ad matrimoniū: detur hoc auctoritatī parentū, ut sine his liberi non contrahāt matrimonium. Et si desideratur in parentibus uel iudicium uel integritas, ut nunc prolapsi sunt hominum mores, designetur iudex, cuius æquitas succurrat cōmodo liberorum. Sunt prætores qui probant aut rescindunt contractus uulgares: sunt ædiles, qui curant, ne uini mensura sit æquo minor, & res tāta per leues & inter leues, nullis grauibus arbitris peragitur.

Ergo quoniā iudiciū pēdet utrinq; partim è parentibus, partim è liberis, cōuenit ea proponere, quæ iudiciū uitiant aut syncerum

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

cerum reddūt. Nec enim ideo cessare de-
bet industriæ nostræ sedulitas, qđ omnis
successus fiducia sit à deo, qui uoluit in o/
mnibus actionibus nostris hæc duo con/
iungi, summã de ipso fiduciam, & nostrã
pro uiribus, imò pro doni ab ipso dati mo/
dulo uigiliã. Vult nos ab ipso pēdere,
non quemadmodū pēdet infans à matre,
sed quēadmodum dux à rege suo. Nauan
da est opera strenue, sed ex illius præscri/
pto, illi cōmittendus euentus, cuius auspi/
cijs omnipotentibus res geritur. Primum
igitur fuerit, quemadmodū diximus iudi/
ciū rectū ac felix à deo precibus flagitare.
Deinde considerandum quem scopū tibi *Delectus*
proponas: hinc enim potissimū pendet iu/
dicij synceritas, aut corruptela. Qui in de/
ligendo genero, aut nuru, ceu præcipuum
scopū sibi proponunt formã, atate, opes,
aut generis claritudinē, aut factionē præ/
potentē, sæpenumero pro felicissimis con/
ciliant inauspicatissima matrimonia, quū
caput huius felicitatis in hoc sitū sit, ut a/
pta sit coniunctio, & inter bonos & æqua/
les sit perpetua concordia. Quod reliquū
est

CHRISTIANI MATRIMONII

est, procurabit dominus: & quod optimū est, faciet etiam felicissimum. Quanquam nihil potest infelix dici, quod approbante deo geritur, quicumque sequetur euentus. Nam frequēter summa, re uera, calamitas est, quam mundus appellat absolutā felicitatem. Fateor, non sine causa celebratur literis eruditorum Pittaci dictum: Aequalē ducito, quandoquidem & iuxta prouerbum: pares cum paribus ut facillime cōgregantur, ita firmissime cohærent: uerū hæc æqualitas non ex opibus tantum, sed ex omni genere bonorū æstimāda est: in quibus rursus non est inuertendus ordo, quod uulgus hominū solet, protinus ad cēsum, de morib⁹ ultima fiet quæstio. In hac supputatione primū ad calculū uocanda sunt bona animi, deinde bona corporis, postremo quæ uocant̄ externa. Atq; in ipsis animi bonis ordo quidā est: sunt enim animi bona, quæ nō statim reddunt bonos, ueluti docilitas, memoriæ felicitas, eruditio, faciendia, solertia, dexteritas, quod his ad turpitudinē abuti liceat. Cæterū pudicitia, sobrietas, tēperantia, modestia, ueritas, prudentia,

Inuenalis.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

dentia, taciturnitas, fides, uigilantia, protinus, ubi adsunt, reddunt hominē bonum: & si ad hęc indoles ipsa uidetur esse pro- pensa, spem optimā præbent, puellā ad tuos mores fingi posse: certior etiā spes fuerit, si ad bonā indolē accesserit proba educatio. De uitijs eadem fuerit iudicandi ratio. Sunt autem quædam animorū dotes, quæ se statim in ipsa, quod aiunt, fronte proferūt, pudor, pudicitia, comitas, modestia, quanquā certissimus animi index est oratio. Loquere, inquit Socrates, adolescēs ut te uideā: Philosophus enim oculos habebat in auribus non in facie. Multi sat habent uidisse puellā, cuius nuptias ambiūt: si uere cupiūt uidere, colloquātur. Quoquā minus fallantur, illud diligenter inquirendum, apud quos & quibus rationibus puella sit educata. Magni quidē refert benenata esse, sed longe magis, recte fuisse educatā: adeo ut nō raro uideamus adolescentes, ac puellas ex optimis, pgnatas, & præclaris naturæ dotibus præditas, sic educationis indiligentiā degenerasse, ut spurij ac suppositiui uideri deteriores possint: rursus

CHRISTIANI MATRIMONII

rursus nothos apud probos liberaliter educatos, ingenuis etiam honestate morum antecellere. In his rursus, non tantum spectandum, quæ sint dotes naturæ, uerum etiam quæ sit ingeniorum harmonia: non enim semper similibus similia congruunt. Si iuuenis erit natura lentior, conueniet sponsa uigilantis ingenij. Si spūsus erit profusior, congruet uxor frugalior, & ad rem seruandam attentior. Rursus si iuuenis erit ardentior ingenij, accommodabitur puella temperantis naturæ, quæ pro tempore norit & cedere, & obsequi. Quandoquidem huiusmodi differentiæ ingeniorum etiam in bonis naturis reperiuntur, quæ nisi apte committantur, reddunt parum felix coniugium. Verum inter omnes animi dotes in primis spectandum est, quæ pietate se gesserint erga parentes, & quantum sit affectus pietatis erga deum. Ad nullam enim uirtutem non erit docilis, qui pietatem didicit. Verum hic uigilandum, ne pro pia ducas superstiosam. Quemadmodum enim uera pietate nihil tractabilius, ita superstitione nihil præfractius.

INSTITVT. PER ERAS. ROT

Ea pestis fœminis quàm uiris est famili
 arior. Est tamen aliqua leuis superstîtio,
 ad quam æquum est uirum conuiuere,
 donec proficiat uxor. Iam ut Paulus uxo
 ri Christianæ permittit, uti cum uiro, qui
 nondum uelit profiteri Christum, mane
 at, si modo ille non exhorreat diuersæ re
 ligionis consortem: cæterum non permit
 tit nubere, nisi eiusdē religionis uiro: quan
 quam hoc à Christianis parum fuisse ser
 uatum, declarat Tertullianus: ita tempo
 ribus hisce consultum uiderur, ut uir ferat
 uxorem, uxor uirum, si forte alter per al
 terum corrigatur, inter quos non omnino
 cōuenit de dogmatibus, de quibus hodie
 feruet per uniuersum orbem disceptatio,
 nisi rabies impietatis eò processerit, ut
 abnegetur totus Christus cum sacris lité
 ris, & apostolorum symbolo, quæ manife
 sta est apostasia. Cæterum illud prouiden
 dum, ne matrimonio iungantur, quorū al
 ter uehementer infectus est improbatae fa
 ctionis studio. Nam iuxta doctrinam apo
 stolicā, impar coniugiū ferri debet, si citra
 nostrā culpam cōtractum est: at contrahi
 non

CHRISTIANI MATRIMONII

non debet. Porro utrum sit consultius, uirginē rudem ducere, an uiduam iam institutam, pro suo quisq; animo statuatur. *Spōsa rudis* Vt deo quosdam eius esse sententiā, quæ uideatur Ischomacho Xenophontico placuisse, ut fatius esse putent ducere uirginē teneram, quæ è parentis aëdibus nihil adferat ad sponsum, præter pudicitiam, uerecundiam, & mores ad omnia dociles. Quæ enim nō sit eadem recte instituendi ratio, pro tanta ingeniorum uarietate, nō quæuis institutio cuius accōmoda est. Neque enim raro uidemus duos optimos uiros, quorum neuter alteri sit accommodus ad perpetuam uitæ cōsuetudinem. Proinde qui felicem quidē naturam, sed rudem elegit, si bonus artifex est, fingit ad suos mores coniugem, & succedet, auspice deo, si modo mores ipsius respondeant ad honesti regulam. Contrā alij fugientes institutionis tæditū, quod & longū est, nec ubiq; succedit, malūt uiduam, iam domitam ac formatā. Nec displicet horū sententiā, modo reputēt, qualem illa se præbuerit uiro priori, quibusq; rationibus & artibus fuerit

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

rit ab illo docta. Cōfidendum em̄ est eam
 & tibi morigeram docilemque futuram,
 quæ se præbuerit obsequentem marito
 defuncto. In his igitur non tam dispicien-
 dum est, an sit æqualis uxor, quàm an sit
 apta: nam Pittaci dictum utrunq; comple-
 citur, πῶς κατὰ σαυτόν, id est tibi congruã.
 Congruunt autem nonnunq; quæ nec æ-
 qualia sunt nec similia. Stultissimum au-
 tem fuerit, studio male moratam uxorem
 domum ducere, quæ tuam patientiã exer-
 teat: quemadmodum à Socrate factum le-
 gimus, qui quũ duras haberet uxores mo-
 rosas & intractabiles, demirantibus ami-
 cis quamobrem eas ferret, more suo εἰς τὸ
 βέβωπον respondit, se domi discere tolerantia, ^{εἰς τὸ}
 qua foris esset utẽdum. Et fortasse Socra-
 tes nõ in hoc duxerat: illud tamen miran-
 dum, hominem philosophum uel non de-
 legisse sibi dociles, uel nõ instituisse quem
 admodum oportuit: nisi forte studiosior
 fuit reipublicæ quàm rei domesticæ. At
 qui ut demus alicubi rempublicam ante-
 ponẽdam rei domesticæ: certe præcipuã
 curam sibi poscunt à bonis uiris uxor, li-
 m beri,

CHRISTIANI MATRIMONII

berī ac familia, Quod si sua cuiq; domus negligatur, nec ciuitas ex his constans poterit subsistere. Satis erit uiro bono, aut probæ mulieri, si ferat quod nec mutari nec corrigi potest. Malum accersere de mentis est. Abunde multum malorum, etiam si nihil à nobis prætermissum fuerit, inuehunt casus rerum humanarum, semper ad deteriora procliuuium, tantum abest ut oporteat asciscere.

Quæadmodum aut de arte non recte iudicat nisi artifex, ita de probitate nō recte iudicat nisi uir probus, ac rerum usu callidus. Itaq; qui cupit deligere probā sponsam, necesse est ut ipse prius se reddat uirum pbū. In hoc iudicio potiores sunt tribuendæ maioribus aut parētibus, nō tantum ob id qd' iuuenibus ac puellis ferè solent amor imponere, cæcus, ut aiūt, iudex: uerum etiam ob id quod ætas grandior, multa rerum experientia callidior, rectius consulit q̄ iuuentus, quæ cupiditatibus ducitur magis quàm ratione, cuiq; rerum inscitia, iuxta laudatam ueterum sententiam, parit cōfidentiam, atq; hoc propior est

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

est periculo, quod non metuit periculum.
 Amori frequenter honesta uidentur quæ
 foæda sunt, quemadmodum scripsit Theo-
 critus, sibiq; blanditur, uiolentiam ac fero-
 ciam in proco fortitudinis nomine do-
 nans, profusionē appellat benignitatem,
 intemperantiam libidinis effrenem pecu-
 tiari uocabulo γυναικοφιλίαρ uocat: Item
 in puella meretriciam dicacitatem appel-
 lat urbanitatem, oculorum, incessus, ac ge-
 stuum lasciuiam interpretat̃ comitatem.
 Sunt qui totos mores in hoc esse sitos exi-
 stimant, si puella consueuit subinde flecte-
 re genua, componere manus, & os angu-
 stiore rictu contrahere, in conuiuio q̃ mi-
 nimū attingere potus aut cibi, sed corpo-
 re prius clanculum pasto, non porrigere
 sinistra ubi dextera oportuit, summis di-
 gitis attingere cibum, in risu nō ostendere
 dētes: huiusmodi nugis edoctā existimāt
 satis instructā ut ad sponsum eat. Imò pe-
 nitus erat animis inserēda p̃bitas, quæ se
 fronte, oculis, uultu, totoq; corporis ge-
 stu proferat citra fucum, sed quemadmo-
 dum bona corporis temperatura ultro se

CHRISTIANI MATRIMONII
uero totius corporis colore atq; alacritate
te prodit.

Ad recte iudicandum non minimum
habebit momenti famæ præiudicium, nō
quod hæc non sæpe mentiatur, tam ficti
prauicq; tenax quàm nūcia ueri, sed quod
non abs re dixit Hesiodus, nō omnino de
nihilō esse, quod populari fama iaciatur.
Ad hæc quemadmodum arcet à sacerdo
tio etiam falsa infamia: ita qui cōnubium
optat undiquaq; felix, curare debet ut ta
lem deligat, de qua mentiri fama ueretur.
Etenim si C. Cæsar merito repudiavit u/
xorem ob adulterij suspicionem, quū ipse
citatus testis, negasset se quicq; de uxore
suspiciari, quod existimaret Cæsar's uxo/
rem non solum uacare oportere crimine,
uerum etiam omni criminis suspitione:
quanto iustius abstinebit iuuenis ab eius
cōiugio, quæ licet innocens, tamen popu
laribus fabulis circumfertur. Quisquis re/
pudiat, labem inurit famæ coniugis. Pro/
cus qui abstinet à coniugio, uidetur non
assequutus quod petebat: & manet inte/
grum puellæ nubēdi ius. Iure notatus est
ad

ab Olympiade iuuenis ille, qui duxerat uxorem eleganti quidem forma, sed fama parum secunda: Demens, inquit, oculis duxit uxorem, non auribus. Nihil autem periculi sit, si quis simul & auribus & oculis ducat uxorem, modo oculos & aures habeat philosophicas, hoc est, aures habeat in oculis, et oculos in auribus. Oculus qui non uidet nisi formam corporis, & summam cuticulæ gratiam, non est oculus philosophicus. Oculus philosophi per ea quæ sunt corporis perspicit animi formam, & huc potissimum transfert amorem suum. Nam ipsa frontis modestia, oculorum simplicitas, uultus ipse, totiusque corporis gestus, sermo quidam est uiro prudenti: itaque audit etiam quæ tacita cernit, quod contemplator in oculis habeat aures. Certius tamen iudicium est ex auribus oculatis, quam ex auritis oculis.

Erit & illud spectandum in sponso & sponsa deligenda, num quã artem didicerit atque exercuerit. Si res est tenuis, necessarium erit artificium: sin ampla, tamen duplicem adferet commoditatem nouisse artem. Primum

CHRISTIANI MATRIMONII

enim si quis casus eripuerit facultates, ut hoc genus rerum est fortunæ ludibrijs obnoxium, habebit quò fugiat inopiam, & absteineat à malis artibus. Artem non solum quæuis alit terra, iuxta prouerbium, sed quæuis etiam fortuna, aut ut rectius dicam, quamuis fortunam alit ars. Deinde minus indulgetur ocio, quæ morum præcipua pestis est. Solon legibus cauisset legitur, ut filius quem parentes nullam artem docuissent, non cogeretur illos alere senio defectos, aut ad inopiã redactos. Atqui uetustissima lex erat inscripta mentibus omnium nationum, ut liberi, si parentibus hoc officij grauentur impendere, quod pulli ciconiarum reponunt suis parentibus, uelut impij cõijciantur in uincula. At Solon indignos iudicauit hoc officio parentes, quibus non fuisset curæ sic instituere liberos, ut esset quo possent ipsis succurrere. Impudenter enim uidetur officium repositum, qui ipse cessauit in officio: nec æquum uidetur eum uelle merere, qui quum esset tempus non fecerit sementem. Quod si liberi à parentibus, quã

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

quum essent minores, neglecti, post sua
 pte industria parauerunt sibi fortunam,
 non prohibebat legislator humanitatis
 officium, sed tamen eos à succurrendi ne-
 cessitate liberauit, quo magis excitarētur
 progenitores ad iuuentutem honestis ar-
 tibus instituendam: quæ res uel ad hoc
 conducit, ut rudis ætas ad ocium ac libidi-
 nem procliuis, & ad uitium, ut inquit ille,
 cerea, minus pateat corruptelæ.

Sunt autem artium uaria discrimina.
 Summa diuisione secantur in liberales &
 mechanicas. Liberales animi iudicio po-
 tissimum constant, quod genus sunt, Rhe-
 torica, Arithmetica, Geographia, & Iuris
 scientia. Mechanicæ requirunt operam
 manuariam, qualis est architectura. Sunt
 quædam inter has mediæ, ut statuaria, pi-
 ctura, & medicina: harum enim minima
 pars manibus peragitur, sed animi iudi-
 cio potius. Aduersus inopiam certissimū
 præsidium est ars medicandi, quæ lon-
 gissime abest à necessitate mendicandi.
 Huic proxima est iuris prudentia, affinis
 politica.

CHRISTIANI MATRIMONII

Plurimos alit & Grammatica, sed alit tantum: quæ complectitur & poëticen, & ut nunc sunt tempora, rhetoricen. Nam ab adytis Theologiæ cōiuges arcentur, idq; non tam legibus pontificijs, q̄ Theologorum conspiratione. Inter Politicas artes præstantiores sunt, aut certe quietiores, quibus in pace locus est, ut Rhetorica ac Iurisprudentiâ, q̄ quibus utendum in bello: non quod præclara res non sit, militaris rei peritia uim hostium à ciuium capitibus ac fortunis propulsare; sed quod, ut nunc uetus mos inoleuit, bellum ferè per homines barbaros & immanes geritur, qui Carum more uitam habēt uenalem. Attamen tam peruersa sunt hominum iudicia, ut puellæ putent sese præclaras nuptias esse nuptias, si Carî nupserint, qui uenalem habet animam, & ad quem uis odorem belli prouolat, relictis uxore liberisq; conducendus ad lanienam: ac nobilitatis partem esse ducunt, commisceri uïro tot sacrilegijs, rapinis, cædib⁹, incestis, alijsq; sceleribus abominando. Expectent quidem à deo præmiũ, quæ tales uiros si corrigere

INSTITVT. PER ERAS. ROT

rigere non queant, perferunt. Cæterum, me quidē autore, nulla puella talibus nūbet, si continget alius maritus quamuis humilīs, modo peritus artis innocuæ. Inter artes quæ corporis ualeitudini simul et augendæ rei familiarī cōducunt, primam laudem ueterum consensus tribuit agriculturæ: quæ quum olim, potentissimis regibus et clarissimis senatoribus fuerit honorifica, nunc ad abiectissimos homines relegatur, ad quos labor omnis redit, fructus ad ociosos: eoq̄ rediere mores, ut puella prorsus abiecta uideatur, quæ locata est agricolæ. Atqui si corporum ualeitudinem spectemus, quæ iure numeratur inter præcipua bona, non est alia uita salubrior: si frugalitatem, nusq̄ minoris uiuitur: si quæstum, non aliunde lucrum innocentius: si, quod est præcipuum, uitæ integritatem, non est alibi minus corruptelæ. Verum non est huius instituti, decantare laudes uitæ rusticanæ. Factum est id eleganter, quum ab alijs multis disertissimis uiris, tum præcipue à Xenophonte Græco, & Vergilio nostro, Nec error popula-

CHRISTIANI MATRIMONII

ris tantum apud sapientes uiros ualere debet, ut quod per se melius est, posthabeatur deterioribus: quin illud potius agendum, ut exemplo laudabili suus honos restituitur. Cæterū quos ciuilia munia non patiuntur ruri perpetuo uitam agere, tamen poterunt sese uelut amphibij, utriusque uitæ instituto partiri. Id fiet, si, quoties datur ab urbanis functionibus uacatio, rursus se conferant: quod quo fiet crebrius, hoc melius habebunt agrorum prouentus: deinde ipse uegetior & alacrior redibit ad ciuilia negocia, atque hac uicissitudine nec urbis nec ruris unquam tædium sentiet. Vxor interim domi seruare ac distribuere curabit, quod maritus ex agro conuehi iusserit. Hoc uitæ genus longe tum felicius tum innocētius, tum denique tutius est hac negociatione, quæ nunc uulgo exercetur, quæ uiros bonam anni partem procul arcens à penatibus, per montes ac maria, per loca latrocinij infamia, magno cum incolumitatis discrimine, sæpe etiam rerum omnium iactura, uolitare cogit. Talibus quæ nuptæ sunt, non multū absunt à uidiuis

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

à uicibus, nec unquam securo uacuoque
 sunt animo, dum nunc maritis, nunc mer
 cibus, frequenter utrisque metuunt. Et ut
 omnia recte sint, tamen exanimantur ua
 nis rumoribus, nonnunquam & inso
 mnijs. Tutius & innocuum est cum fide
 libus agris habere cōmercium, qui quod
 acceperunt multo cum fœnore reddunt.
 Nec male audit hæc fœneratio: quoque
 diligentius coluntur, hoc uberiores red
 dunt prouentum. Et si quando uotis pa
 rum respondet annus, proximus sarcit
 prioris dispendium. Non solum autem
 accipiunt ac remittunt cultorem suum in
 columem, uerum etiam ualentiores red
 dunt, si sublanguidum acceperunt. Hæc
 negociatio nescit fraudem, quã uulgaris
 ista uix absq; dolis agatur, nec temere fe
 lix est, nisi uafris ac uersipellis. Christia
 nis uero lucrum fraude partum, damnum
 est non lucrum: neq; quicq; oportet esse
 dulce Christianis, qd' arrodit conscientia.
 Quemadmodũ docet Solomon; Melior Cap. 17.
 est buccella sicca cū gaudio, q̃ domus ple
 na uictimis cum iurgio. Vbicunq; est ani
 mus

CHRISTIANI MATRIMONII

mus sibi male cōsciū: ibi perpetua rixa
 est, quam effugere non possis quocunq;
 te uerteris. Et iterum: Melius est pauxil-
 lum cum iustitia, q̄ multi fructus cum ini-
 quitate. Cōcinit his & psalter: Melius est
 modicum iusto, super diuitias peccatorū
 multas. Habent multa bona qui deum hā-
 bent, cum quantulacunque substantiola.
 Cæterū ubi deus abest, & adest mala con-
 scientia, quid esse potest amplum aut ma-
 gnum? Valeat possessor oportet, ait ille:
 at impijs ea pars ægrotat, quæ si ualeat,
 etiam aduersa uertit in hilaritatem. Adde
 his, quod lucri male parti ferè infelix est
 exitus, iuxta Plautinum illud: Male par-
 tum male disperit. Quoties em̄ uidimus,
 opes usuris, monopolijs, alijsq; fraudibus
 diu congestas, semel uel incendio uel tem-
 pestate perire, uel à principibus confisca-
 ri, qui dissimulantes uendunt illis mono-
 poliorum ius, sinuntq; spongas impleri
 affatim; at ubi uisum fuerit commodum,
 impletas exprimūt. Quid attinet hic cō-
 memorare de planis & impostoribus, ue-
 lut qui ex gēmis adulterinis, aut ex auro
 factitio

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

factitio quæstum faciunt, qui per Alcumî
 sticam aut fictitiã magiam deludunt in-
 cautos: aut qui turpium uoluptatum mi-
 nistri sunt, quales cupediarij, popinato-
 res, lenones, tibicines, & funabuli: Quid
 de chartarijs & aleonibus? nam & hinc
 uiuunt quidam. Puella quæ sciens nubit
 talibus, digna est malo, quippe faulrix ne-
 quitia. Si dicat: Non possum cœlebs ui-
 uere, nec obtingit alius maritus: felicius il-
 li polliceor matrimoniũ, si uel infimo ue-
 teramētario nupserit, q̄ talib⁹ artificibus.
 Hactenus de uirorum artificijs. Cæ-
 terum puella, quæ sub parentibus didicit
 curare rem domesticã, artem didicit haud
 quaquam aspernandam. Huic enim nun-
 quam defuturũ est quod agat domi: quin
 & ad confirmandam corporis ualetudi-
 nem satis erit exercitationis, si domus par-
 tes frequenter obeat, nunc in culina, nunc
 in gynæcitide, nunc in andronitide, nunc
 in thalamo, nunc cœnaculis, aut ipsa com-
 ponat quæ oportet, aut alijs præscribat
 quid factõ sit opus. Fusus & colus omni-
 um quidem fœminarum sunt instrumen-
 ta, ad

CHRISTIANI MATRIMONII

ta, ad uitandum ocium idonea, Ocium autem quū omnibus perniciosum est, tum adolescentibus ac mulieribus longe perniciosissimum. Sunt em̄ uiri qui res magnas tractant sola mentis agitatione. Puellaris animus nisi detineatur occupatione, protinus in deteriora dilabit̄. Et recte quidem faciunt, qui quod nolint suas filias ad opificium educari, uel ob facultatum abundantiam, uel ob generis ac fortunæ dignitatē, tamen docēt eas artem texendī aulea, aut Serica, aut canere fidibus, ne desit quo fallant ocium; rectius tamen facturi, si eas bonis literis erudiendas curarent. Nam quæ textit, sic est occupata, ut tamen interim uacet audire iuuenum fabulas, & obiter respondere iocis. Cæterum quæ libris intenta est, totum illic habet animum. Adde quod studia, si cœperint adlubescere, uehementiore quodam cæstro percellunt animum, quàm ulla cæterarum artium: quibus ut maxime depellatur ocium, tamen hoc habent studia, quod quo magis exercentur, hoc magis dulcescunt, tum ad extremam usque senectutē cultorem non deserunt.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

deserunt. Postremo non solum excludunt
 ocium literæ, uerum etiam puellarum ani-
 mū optimis præceptis imbuunt, & ad uir-
 tutē instituunt. Penelopen Telemachus
 interdum remittit ad colū & fusum, quæ
 tamen & auleorū texendorū perita fuisse
 legit. Quin & alijs heroinis ferè artis hu-
 iusmodi scientiam tribuunt poetarum mo-
 numenta. Vbi sunt igitur isti parētes, qui
 liberos suos parum ingenuos esse credunt,
 si quid omnino bonarum artium didicerint
 præterquæ ducendū choreas, conuoluandū, et
 ineptis facetijs altercandū? Cyrus ille ma-
 gnus Persarum rex apud Lyfandrum glo-
 riatur, quod ipse suis manibus arborū or-
 dinem in quincūcem digessisset, sic ut an-
 gulorū inter ipsos cōgruentia, & ambula-
 tionū apta series, ipso etiā, p̄spectu delecta-
 ret oculos. Apud Roman. principib⁹ uiris
 adeo non est sordida uisa cultura agrorū,
 ut uiri nobiles, quorū est Cato & Varro,
 non grauati sint hac de re diligēter libris
 æditis p̄cipere. Nūc plebei quoq̄, quibus
 tantū est census, ut citra manuariā opam
 p̄p̄modū uiuere liceat, nō patiūtur suos
 liberos

CHRISTIANI MATRIMONII

liberos artem innocuā discere, sed ad uoluptates & ocium illos educant, putantque pulchrius esse bonum aleatorem dici, quam bonum agricolam.

Epilogus. Igitur in bonis animi diiudicandis primū illud est, ut norit ea de quib⁹ iudicat. Virtutē autē ferē nec nouit nec amat, nisi qui possidet. Et hac quidē in parte, sicuti dictū est, potior esse debet parentū aut maiorū quam liberorū calculus. Præstat enim illis habere fidem, qui tum suo tum aliorum malo docti, sciunt quid sit expetendum, quid fugiendum, quam committere, ut ætas imperita suo malo prudentiam colligat. Proximum, ut ratio adhibeatur in consilium, non affectus. Et hic rursus expedit, ut liberi parentum iudicio deferant, quod hi liberi sint ab œstro Cupidinis, qui frequenter imponit ætati iuuenili. Tertium, ut inter animi bona distinguant. Sunt enim alij alia præstantiora: summum autem locum tenet pietas. Sunt rursus quædam quæ non statim bonum reddant possessorem. Potest enim esse bona tatrix, quæ non sit bona mulier; & potest esse bonus iurecon

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Iurēcōsultus, qui malus sit uir. Quartum,
 ut non solum spectetur quid pulcrum sit,
 uerum etiā quid sit aptū. Quemadmo-
 dum enim Christianis nihil aptum uideri
 debet, quod non sit honestum, tamen pul-
 crum esse potest, quod huic aut illi nō sit
 accommodum. Harmoniā uero tanta uis
 est, ut aliquoties inter dissimiles, sed apte
 iunctos firmior sit cōcordia quā inter si-
 miles, etiamsi rectissime dictum est, simili-
 tudinem esse conciliatricē beneuolentiā:
 neq; enim iisdem rebus capiūtur omnes,
 imō incredibilis est ingeniorum uarietas.
 Quintum, ut in explorandis animi bonis,
 non tam oculis fidat quā auribus, quin
 potius ex omnibus cōiecturis colligat. pu-
 ellæ mores & ingeniu: ex maioribus, nam
 ferè fit, ut ex bonis nascantur boni: ex edu-
 catione quæ plus habet momenti, quā
 genus ipsum: ex ante acta uita, ex fama, cu-
 ius oportet parētibus non minorem esse
 curam q̄ pudicitia. Quorum hoc oportet
 præcipuum esse studiū, ut integram
 puellam tradant sponso. Verum non tra-
 dunt integram, cui si corpus illibatum est,

CHRISTIANI MATRIMONII

tamen est contaminata fama. Ex his itaque rebus longe certior erit diuination, quam ex ullis præpetibus auibus aut solistimis tripudijs. Qui bene coniciet hunc uatē putata optimū. Veruntamen, ut in obseruando uolo adhiberi diligentia, ita nolim abesse ciuilitatem, quæ consulat pudori fama; præsertim uirginū. Quidam enim proci, postea; uident alium prælatū, fingunt ac spargunt dedecora puellarum, ne uideantur præteriti, sed contempsisse magis quod assequi non poterant. Quanto illud humanitati Christianæ cōgruentius, etiamsi quid deprehensum sit infelicitatis in fortuna moribus; uirginis elocāda, dissimulare ac tegere. Quemadmodum turpe non est iuuenibus ambire sponsam, quod uirginibus sit indecorum, ita nihil decedit illorum famæ, si non assequuntur, quod ambiunt: quandoquidem una non potest nisi uni nubere. Proinde quoties unius puellæ plures sint proci, consultum fuerit electionem sponsi deferre parētibus, quo minus inuidiæ recidat in uirginem. Quod si una uni displicere cœpit propius inspe-

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

sta, non difficile fuerit aliquid comminisci
 causæ, quod uirginis nuptijs non officiat.
 Inciuilis enim licitator habetur, qui gem-
 mas uenales alijs testibus uituperat. Si
 precium placet, quid opus erat uitupera-
 re? sin minus, liberum est abire tacitum.
 Sed multo inhumanissimum est puellæ,
 quæ tibi non contingit, fictis probris offi-
 cere, quo minus nubat alteri. Ad hæc in-
 commoda uitanda cōsultum fuerit, ab hu-
 iusmodi negocijs populū arcere, sed clām
 inter parentes transigere. Sic enim & mi-
 nus erit rumoris aut inuidiæ, si quid fefel-
 lerit: & felicius cedit uenatus, si rumor nō
 inuitarit æmulos.

Interim dixerit quispiā, quū inter mor-
 tales semper bonorum magna fuerit pau-
 citas, si boni cum bonis tantum iungātur,
 quid de malis futurum est? Habeant sanè
 similes labra lactucas: & qui simul pecca-
 runt extra coniugium, simul agant pœni-
 tentiā in cōiugio. Certe qui malis artibus
 uirgines simplices illexerunt ad stuprum,
 deberēt quidem bonorum uirorum suasu
 ducere quas uitiarūt, saltem ad elocandū

CHRISTIANI MATRIMONII

tū dote, etiā legibus cogi oportuit. Quir hic adeo cessant Christianorum leges? quia hic magnatū quotidianus lusus est, quorum arbitrio leges rogantur & abrogantur. Atqui nō cessabit lex diuina, quæ saltem apud Christianos plus ualere debet quàm lex humana.

*Delectus ex
corporis bonis.*

Hactenus quidē de delectu qui ex animi bonis sumitur, satis dictū arbitror, nūc de corporis bonis nonnihil attingendum, nec interim litigabo cum Stoicis ac Peripateticis de uocabulo, bona ne sint appellanda an commoda potius. Et in his ferè præposterum est uulgi iudicium. Formæ & ætas spectatur in primis, quæ duæ res si solæ cōciliant amorem, non poterit esse perpetua beneuolentiā. Quū enim ætatis flos sit admodum breuis, & formæ gratia, nō ætatis tantū accessione, uerum multis alijs de causis frequenter intereat, necesse est simul & beneuolentiā perire, sublatis fontibus unde manabat. Amicitia igitur quam perpetuam esse uolumus, ex his rebus oportet proficisci, quæ nec casibus expositæ sunt, nec ætate marcescūt. Audi
Christia

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Christiane proce Sapiētis cōsiliū: Fallax, inquit, gratia & uana est pulcritudo, Mulier timens deum ipsa laudabitur. Te rapit flos ætatis, rosam adamas mox colapsuram, noli fidere, fallax est gratia, Stupes formā corporis: sed audi, uana est pulcritudo. Quare uana: quia nitet ad breue tēpus. Quare uana: quia sæpe mēdax est. Etenim fucus est nō uera species, quæ sub cute formosa tegit animū deformē. Quid igitur hærent oculi tui in superficie: intende philosophicos oculos, & perspice formam animi. Ea uel sola sufficit ad conglutinandam perpetuam beneuolentiā, cui si accedat forma corporis, uelut aurū ad dītum gemmæ, non sunt reiicienda diuorum munera, ut inquit Homerus, modone præpostera sit rerū æstimatio. Ad eam igitur formam deflectas oculos, ad quam altera collata fucus est ac mēdacium. Vbi nam ea: En tibi commonstrat sapiens, eoque modo citauī loco: Mulier timēs deū, ipsa laudabitur. Hic est animi flos, hæc est interni hominis uere suspicienda species, pietas ac religio. Animus enim qui deum

CHRISTIANI MATRIMONII

timet, nullum illius præceptū uiolat, eoque
 nec rugam habet nec maculā. Quid pro-
 dest, si cutis nauū non habet, quū uitiōrū
 maculis totus sordeat animus? Clamat itē
 Cap. 40. Esaias: Omnis caro fœnū est, omnis gloria
 eius quasi flos agri: exiccatū est fœnum,
 & cecidit flos: uerbum autem domini ma-
 net in æternū. Hæc propheta iubetur non
 loqui sed clamare, nimirū mortalibus ad
 ista sordastris. Si quicquid corporeū est,
 flos fœni est, quanto magis ætatis aut for-
 mæ gratia? Sed audis aliam formam, per-
 petuo uernātem etiā in extrema senectate:
 Verbum domini manet in æternum. Vbi
 uiget uerbum domini, ibi perpetua gratia
 decoris, concilians amicitiam nunquā in-
 termorituram. Veruntamen quoniā ma-
 trimoniū constat ex corporum & ani-
 morum coniunctione, nonnulla est haben-
 da ratio commodorum etiam corporaliū,
 ut hac quoque parte constet uel æqualitas
 uel similitudo. Qui philosophus est, omni-
 no negliget formam quamuis infelicem,
 si modo dotes animi pensabunt huius rei
 detrimentum. Videmus inter decrepitos
 &

INSTITVT. PER ERAS. ROT

& decrepitas manere uigorem cōiugalīs beneuolētīæ, quum iam ueteris formæ ne uestigiū quidem ullum supersit. Qui minus hoc in homine prudēte præstat ratio, quod in alijs efficit consuetudo: Qui non ducit uxorē, nisi uel gignendæ proli uel re frenādæ libidīni, huic sexus abunde commendat coniugem. Qui non tenebit tantum philosophiæ, ut possit animi bonis esse cōtentus, eligat formam mediocrem, quā alijs statā, alijs uxoriā uocāt, quæ nec tædiū habeat abominantis, nec illicis gratiæ tantum, ut adulteros inuitet, aut accersat infamiā. Etsi forte contigerit insigne decus formæ, morū integritas, uitæ frugalitas, & cultus simplicior, hæc incōmoda facile uel excludet uel mitigabit. Nusquā autē tutior est formæ thesaurus quàm domi, nec usquam magis uersari decet pudicam coniugē. Periclitata est Sara, sed peregre: rapta est Dina, sed apud exteros. Deus curā habuit pudicitīæ Saræ, quod maritum dei iussu peregrināntem comitata est: Dina uiolata est, quod præter auctoritatē patris, obambularit in aliena ciuitate,

CHRISTIANI MATRIMONII

ſpectatrix ac uiciſſim ſpectanda.

De ætatis delectu certa præſcribere haud
quaquam facile uidetur: etenim qui rudẽ
puellam quærunt quã ad ſuos mores for
ment, ijs magis conuenit ætas tenera, &
in quemuis habitum flexilis. Qui malunt
iam formatam, præferunt ætatem medi
am, uelut in fœminis uſq; ad annos trigin
ta, quæ nondum emarcuit, & adhuc ad pa
Libro. 7. riendum eſt idonea. Ariſtoteles in politi
cis deſignat in puella annos octodecim, in
ſponſo 37. Minores iungi non uult, ne li
beris natis, nulla ſit erga parentes reueren
tia, ob ætatis uiciniam, Maiores iungi diſ
ſuadet, quod parentes citius deſiciant, q̃
ut poſſint frui liberis ſuis. Hanc ætatẽ quã
dixi tribus de cauſis probat. Primũ, quod
mediocre diſcrimen ſit inter liberos & pa
rentes, deinde quod illis annis maturuit
tum uiri tum fœminæ corpus. Poſtremo,
quod ſic iuncti ferẽ pariter deſinunt gi
gnere, mulier circiter annum quinquageſi
mum, uir circiter annum ſeptuageſimum,
atq; id quidem in genere dictũ ſic habet:
alioqui quemadmodũ multi gignũt diu
tius,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tius, ita non pauci citius desinunt. Quam obrem hic non tam numeranda est ætas, quàm expēdenda corporis affectio. Sunt enim quædam temperaturæ, quas medici crases appellant, tam infelices, ut prius cōsenerint quàm ad iuuentutem peruenerint, non dicam ad senectutem. Quanquā autem ea cura parentū esse debet, ne sponsus sponsæ iungatur, nisi iam ad plenū maturuerint, & ad iustam pubertatem peruenerint, non solum ob id ne præproperus congressus lædat aut interimat etiam adhuc tenera corpora, uerum etiā ne partus inualidi & imbecilles nascantur, ob semen adhuc liquidius, minusq; concoctum q̄ oportet: tamen existunt sæpenumero causas, quæ suadent non expectare tempus, quod fortasse medicus aut philosophus præscriberet. Paulus nullum certum tempus ausus est præscribere: Si se non continet, inquit, cui uult nubat. Cæterū ad hoc ne iuuenes aut puellæ præcoces euadant ad libidinē, plurimū habebit momēti diligens educatio, disciplina parētum, uictus sobrietas, occupationes assiduæ, cōuictus

CHRISTIANI MATRIMONII

pudicus: præscripta doctrinæ Euāgelicæ.
 Quid aut nouū aut mirum, si qui summa
 parentū indulgentia, uel neglectu potius,
 per ocium & luxū educātur ad lasciuiam
 inter iuuenes aut famulos intemperātes,
 ociosos ac lasciuos, inter ineptos lusus &
 obscœnas fabulas, ante tēpus rapiātur ad
 libidinem? Verū ubi monitis, alijsq; lasci-
 uix frenis nihil proficitur, tutius est indul-
 gere matrimonio, ne quid accidat deteri-
 us. Hieronymus ut rem prodigiosam nar-
 rat, Solomonem adhuc puerū genuisse fi-
 lium, & nutricē quādam ex puero qui cū
 cubitabat factā fuisse grauidam. Nunc ra-
 rum exemplū nō est, præsertim apud Gal-
 los, puellā uix decem annos natā esse uxo-
 rem, undecimo anno iam matrē dici. Ve-
 rum hæc prodigiosa nō oportet in exem-
 plū uocari. Quin potius oībus remedijs,
 quoad licet frenanda est ætatis, ad dulcia
 magis q̄ ad salutaria pronæ, lasciuia, sed
 ita ut cōtinētā psuadeas, nō extorqueas.

Illud prodigiosum uidetur, quod tamē
 in nōnullis fieri uidemus, præsertim apud
 Britānos & Italos, ut tenera puella nubat
 septuagē

INSTITVT. PER ERAS ROT.

septuagenario. Certe Veneri, quod aiūt,
 litasse oportet tales sponfos, si feliciter ce/
 dit matrimonium. Sed multo etiam absur/
 dius est, quod & ipsi uidimus, si mulier se/
 xaginta sex annos nata nubat iuueni, uix
 uigelimū annum egresso. Nam uir quam/
 uis senex ex puella potest suscipere libe/
 ros. Anus ex iuuenē mater fieri nō potest.
 In utroq; tamen foeda species est: nam ta/
 lis spōsus nō cum uxore, sed cum filia dor/
 mire uidetur, & talis sponsa filio nupsisse
 uidetur non coniugi. Sed huiusmodi nu/
 ptias si conciliat diuitiarum amor, foedae
 sunt, si libido, foediores. Eas tamē leges ec/
 clesiasticæ nō rescindunt, quamuis popu/
 li salibus ac dicterijs flagellentur. Sunt ta/
 men qui nolint duas ætates æque floren/
 tes cōiungi, eo quod dicant temperantio/
 rem fore uoluptatis feruorem, si tenera
 puella sponso prouectiori iungatur. Nam
 ut sponsa sit uiro grandior, præter naturæ
 rationem esse uidetur. Etenim qui gran/
 diorem duxit, etiam in coniugio diu cœ/
 lebs sit oportet. Verum hoc quoq; coniu/
 giorū genus excusat partim incōtinentia,
 partim

CHRISTIANI MATRIMONII

partim obsequiorum mutuorum commo-
ditas. Indecora est senilis intemperantia,
concordia semper est fauorabilis.

Inter bona corporis primum locum bo-
nae ualitudini tribuunt prisca proueria,
proximū formæ. Proinde qui sapiunt ma-
gis spectant, quàm salubri, quàm uege-
to, quamcūq; temperato corpore sit spōsus
aut sponsa, quàm ætatis modum. Seni nu-
psit, quæcūq; nupsit ualudinario. Anū
duxit, quicūq; duxit morbis obnoxiam.
Sunt autem morbi temporarij, qui depul-
si reddunt interdum firmiora corpora, ue-
luti febris, aut pituita: sunt qui nunquā re-
linquūt, quos semel ceperint, ueluti poda-
gra, hydrops, aut morbus comitialis, apo-
plexia, paralytis. Sunt uitia morbis omni-
bus tristiora, lepra, & scabies uulgo dicta
Neapolitana, quæ uix ulli cedit lepræ.
Sunt & animorum morbi, phrenesis, pa-
raphrenesis, lethargus. Rursus sunt alia
quæ morbos dicere nequaquā possis, debili-
tates aut uitia possis, quod genus sunt, cæ-
citas, claudicatio, aut mēbrum mutilum
manicumq;. Nam strabi uitium formam
lædit

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

lædit potius quàm ualetudinem. Sunt & leuiora quædã uitia: quæ tamen offendût si adsint, quale sit oris graueolëntia, aut insignis linguæ balbuties, aures surdastræ. Nullum est horum tam atrox, quin ferendum sit in coniugio, si post initum matrimonium acciderit (est enim communis utri usq; fors) eo quod nemo mortalium nouit, quid ipsi sit euenturum. Aequum est autem ut hoc ferat in coniuge, quod coniugi fuerat ferendum in marito, si fors ita uisum fuisset superis. Sed parentum quorundam insaniam satis demirari nõ queo, qui puram ac sanam uirginem tradunt sponso lepra noua corruptissimo. Quid enim hæc scabies differt à lepra, nisi quod grauiores habet cruciatus, maius uitæ periculum, & contagium præsentius. Et eiusmodi cadaueri iungitur innoxia uirgo? Quæso si parentem occidit puella, num excogitari poterat atrocius supplicium? Numerantur anni, spectatur forma, supputatur dos, & corporis sanitas nõ uocatur ad calculum? Quis unquã sciens leproso locauit filiã? Quid refert hunc morbum non appellari leprã, quum

CHRISTIANI MATRIMONII

quum sit malū lepra detestabilius? Quæ
 charitas potest esse coniugis erga maritū,
 à quo statim in ipsiſ nuptiarū auspicijs ta-
 li monili donata est? Quæ pietas liberorū
 erga parētes, unde uitam acceperunt mor-
 te tristiorem? Atque adeo quum principi-
 bus ac magistratibus ea curæ debeant esse,
 quæ spectant ad fortunarum & corporum
 incolumitatem, uehemēter admiror,
 quur tot annis ea pestis neglecta sinatur
 tam late serpere, præsertim quum præscri-
 ptum simul & exemplum habeamus è sa-
 cris libris de submouendis leprosis? An
 ideo parcitur malo, quod à proceribus ori-
 tum credatur, quemadmodū Elephantia-
 sis, de qua Plinius hunc in modum: Aegy-
 pti, inquit, peculiare malū, & quū in reges
 incidisset, populis funebre, Lichen quam-
 uis horrēda foedaq; pestis pepercit foemini-
 nis, & infimæ plebi, Hæc nec gēti, nec æta-
 ti, nec sexui, nec cōditioni parcit ulli, non-
 dum etiā natos attingens. Submouētur
 ex urbibus quos leuiter afflauit lepra: &
 hij poculis, lectis, mensis, colloquijs, oscu-
 lis, denicq; coniugijs permixti, terrarum or-
 bem

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

bem inficiunt, uidelicet in procerum gra-
 tiam. Habet hoc malū & illud peculiare,
 quod qui hoc affectus est, gaudet etiā ali-
 os in malī consortiū pertrahere. Hoc ni-
 mirum est diabolici cuiusdā liuoris. Nam
 ipse sua culpa prolapsus in calamitatem,
 nihil aliud agit, quā ut quoscūq; potest
 perpellat in societatem maliciā. Verū de
 his quomodo suo fungantur officio, qui-
 bus incolumitas ciuū commissa est, ui-
 derint aliī. Certe parentum erit, qui minu-
 ta permulta spectāt in deligendis spon-
 sa nequaquam hoc tantum malum negligere,
 quod non solum filiā certum minatur
 exitium, uerum etiā posteritati. Iam illud
 mihi respondeant uelim, si casu quopiam
 filia constuprata esset ab homine leproso,
 nōne curarēt stupratorem exurendum,
 si possent? Quid igitur sanæ mētis habēt,
 qui scientes ac uolētes uirginem innocen-
 tem leprosi tradunt amplexibus? Rursum
 si filiā nuptijs destinatae, leprae morbus
 prāter expectationem obtingeret, nōne
 luctus miserabilis totam familiā, totamq;
 cognationem occuparet, plorantibus ob-
 misericor

CHRISTIANI MATRIMONII

misericiordiam & alienis. Nūc quum filia,
 nepotes ac pronepotes totaq; posteritas
 lepræ proditur, quasi re bene gesta, saltat
 & canitur in nuptijs. Quis est sanæ men/
 tis, qui non malit semel omnibus fortunis
 suis exui, quàm ingens opum incremen/
 tum lepra depecisci? Felicius igitur collo/
 caris filiam tuam, si tenui figulo, aut holi/
 tori sano, quàm si satrapæ leproso nuptiū
 dederis. Et haud scio utri grauius impij
 sint, qui exponunt liberos suos, an qui sic
 elocant: nisi quod illis ut res pessime ca/
 dat, uelox interitus est, hic mors lenta. Tū
 uidemus multis feliciter cessisse, quod ex/
 positi fuerint, hic quid potest esse felix, ni/
 si hac in parte felicitatem ponimus, quod
 ob mentis insaniam, nōnunquam nostris
 malis ideo delectamur, quia nō sentimus
 esse mala. Rescinditur matrimoniū cum
 eo cōtractum, qui ad congressum marita/
 lem est inidoneus, & ualet contractū cum
 eo qui pus habet pro semine, & scabiē gi/
 gnit pro liberis? Quid, quod nec mēs ua/
 lere potest affecta malis corporis? & tali/
 bus portentis obtrudunt, qui sibi sani ui/
 dentur

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

dentur, filias aut filios suos: & minore cura paratur gener quæ equus. Hic enim excipiunt occulta uitia, diligenter obseruatur ea quæ uenditor præstare non cogitur: in matrimonio contrahendo prudentes manifesta negligimus. Proinde sequendum morum expansionem, prima ratio debet haberi ualetudinis. Sunt autem quædam corporis uitia, quæ contagij periculo uacant, ueluti claudicatio, cæcitas, pars corporis manca aut mutila, aut alioqui prodigiosa deformitas. Et in his æqualitas facit ad coniugij concordiam. Noui apud Britannos sacerdotem procero sanoque corpore, uirum probum, qui mihi narrabat sibi undecim esse fratres, quorum nemo corpus haberet infelicius quam haberet ipse: patrem fuisse tibijs contractis, ut sella uendendus esset, si locum mutare uellet, tum re tenui, duxit uxorem cæcā: & facti causam dixit: Sic melius, inquit, inter nos constabit amicitia, feremus nos inuicem pares calamitate, neutri futurum est quod exprobet alteri. Nec fefellit hominem suum iudicium. Nullus unquam inter illos sermo

CHRISTIANI MATRIMONII

fuit non amicus & blandus. Pietati deus
 successum addidit. Tranquillus & inno-
 cens erat conuictus, felix fecunditas.

*Delectus ex
 bonis exter-
 nis.*

Superest ut de bonis externis dicam⁹, quæ
 partim talia sunt, ut nobis imprudentibus
 obtingant, qd' genus est, ex claris aut opu-
 lentis maiorib⁹ nasci; partim eiusmodi, ut
 nostra quoq; industria parent & augean-
 tur. In hoc ordine primas tenet generis cla-
 ritas, præsertim ea quæ uera uirtute parta
 sit. Vulgaris enim nobilitas sunt antiquæ
 diuitiæ. Atqui non raro fit, ut opes sceleri-
 bus parentur. Alioq; uera nobilitas si qua
 est præter ipsam uirtutis opinionem, certe
 domesticum habet exemplum recte uiuendi
 ex maioribus: à quo si degenerarint, ad ni-
 hil aliud ualēt stemmata, nisi ut famosior red-
 dant illorum improbitas. Nunc apud nonnullas
 nationes inane nobilitatis nomen impunita-
 tē adfert scelerum. Etenim si piraticam aut latro-
 cinium exercent plebeiis, in rotam subigunt:
 si eques, aut quæ minimam nobilitatis possit
 fingere, & si quam habet turriculam, latronum
 speluncam, bellum appellat, quod aliquoties
 indicit is, qui pedem ubi ponat non habet.
 Vnde

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Vnde talibus ius indicendi belli: unde ius sub belli simulati p̄textu, in publicis uis, in alienis ditionibus spoliare quoslibet: Quoties ad aleã, scortationes, potationes deest pecunia, ad belli titulũ cõfugitur, & hostis est, quisquis habet aliqd ad prædã idoneũ. Principes ac præcipue Cæsar optime mereret de rebus mortalium, si talia porteta tolleret de medio, cum suis equis & turribus, nec sineret illis in facinore deprehensis in aliud prodesse generis titulũ, nisi ut uelut eminentes in altiore rotã tollerentur. O parentũ dementiã, qui putãt re cuius cõsultum filiã, si tali equiti nupserit, q̄ si bono agricolã, aut perito fabro. Et inani nobilitatis fuce decepti, malũt generum, qui bene parta male dissipet, q̄ qui sua industria rem traditã seruet augeatq̄. Hic puellis poterat ignosci. Sexus et ætas gloriã cupientior est, nec ualet rerũ iudicio, sed tantum qd̄ in præsens delectat, spectat. Parentibus uenia dari nõ potest, qui postea turpiter deplorant calamitatẽ, quã excludere poterant. Etem quũ tot extent exẽpla sic initorũ coniugiorũ, debebãt ex

o 2 alienis

CHRISTIANI MATRIMONII

alienis periculis sapere. Valeat igitur nobilitatis inane nomen uel facinoribus partæ, uel malefactis inquinatæ, uel emētitæ, uel asciticiæ. Ementiri nobilitatem impostorum est, quod tamen faciunt nonnulli, quo peccent excusatius tutiusq;. Emerere nobilitatem stultorum est, ueluti tumo gloriantium, quum sapiens ueram etiam nobilitatem cōtemnat. Et tamen aliquid est è claris probisq; maioribus prognatum esse: sed longe plus iuxta maiorum decora educatum atq; institutum esse. Proinde si ad calculum uocatur maiorum imagines, simul expēdatur ingenium, mores, & educatio, ne postea deplorent experti, quod prouerbio Græco dici solet, Heroum filij noxæ. Honesti generis habeatur ratio potius quàm clari. Neq; quicquam apud te ualeant isti proceres, quibus domi nihil est nobilitatis, præter maiorum imagines. Abunde nobilis est, qui uirtute præcellit: nec ignobilis uideri potest, qui ex legitimo coniugio prognatus est. De nothis autem aut spurijis semper in peiorum partem uergit suspicio: quanquam
&

INSTITVT. PER ERAS. ROT

& sæpe numero fallit. Quemadmodum enim res ipsa docet, ex optimis parētibus nasci pessimos liberos: ita contrā ex illicito concubitu uidemus nōnunquam nasci præclaros uiros. Lepte nothi nomen apud Hebræos inter uirtute celebres habetur. Themistoclis gloriā nō obscurat nothi cognomen. Socrates nullius nominis liberos reliquit. Cicero M. Tullij filius, uinor sus, ineptus, multumq; patri dissimilis fuisse legitur. Commodus imperator omnium illaudatissimus, ex Antonino omnium laudatissimo prognatus est. Quod arbitror uxoribus imputandum, quæ gignūt & primam ætatem educant. Nam Socrates habebat uxores male moratas. Marci Tullij Terentia repudiari meruit. Antonini Cæsaris uxor, non unius adulteri familiaritate male audiūt. Proinde cōueniet utriusq; parentis non tantum stemmata, sed & mores æstimare. Si in cæteris paria faciunt nothus & ingenuus, patritius ac plebeius, præferēdus est ingenuus ac patritius. Sin uera bona in plebeio præponderant, non tantū sit apud te nomen nobilitatis

CHRISTIANI MATRIMONII

litatis, ut malis filiam tuam apud illum uere, qui alienis decoribus illustris est, & apud eum qui talis est, ut ipse possit etiã obscurũ genus suis decoribus nobilitare. Fateor res est admodum plausibilis, maiorum imaginibus cõmendata probitas: sed quoniã nũc uulgo nobiliũ artes ferè sunt alea, chartæ, potationes, choreæ, nugæ, scortationes, qui filia optat felix sanctũq; coniugiũ, educationem ac mores expendat, hoc est propria bona potius q̃ aliena. Et hic patiar aliquid dari receptæ gentiũ opinionĩ, modo discrimen in ueris bonis sit exiguũ. Nam in Christianorum matrimonijs oportet hunc scopum semper esse præfixũ, primũ ut legitimũ, deinde ut sanctum, postremo ut cõcors ac tranquillum sit matrimoniũ. Nec infelix haberi debet, in quo cõtigerint hæc tria. Olim sangebãt cœlestes deos cum nymphis aut cum hominibus commisceri, unde semideos nasci credebãt: quemadmodum ex Venere & Anchisã natus credit̃ Aeneas, ex Semele & Ioue Bacchus, Ioue & Alcmena Hercules. Nec desunt qui somnient talem esse mixturam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

mixturā patricij cum plebeia. Verū hanc opinionem, quam in ethnicis etiam ridēt philosophi, oportet ab animis Christianorum q̄ longissime propulsatā esse. Omnes per baptismum nascimur legitimi filij dei, omnes eadem manet hæreditas: ille nobilior est, qui melius exprimit imaginē conditoris, qui pater est cōmunis omnium pie uiuentium: qui propius accedit ad exemplum unigeniti illius, qui nos omnes fraterno cognomine dignatur. Si placet nobilitatis ratio, hic demū est uera nobilitas. Paulus ait maritum infidelem sanctificari per mulierem fidelem, & contrā: quanto magis oportet uxorē nothā aut plebeiam nobilitari per uirum patritium, & cōtrā?

Seruitus quidem odiosa res est, quā & Paulus iubet effugere, si modo liceat. Verū hanc oportuit à Christianorū uita iam olim sublatam esse. Quid enim magis indecorū, quā ut inter Christianos, quos omnes ex æquo Christus redemit precio sanguinis sui, alius alium non pro fratre, & cohærede regni cœlestis, sed uix pro homine ducat, ære mercans perinde ut iu

CHRISTIANI MATRIMONII

mentum, ac si libet, reuendens: nec aliter habens utensque quam brutis animantibus: imò durius aliquando tractans religionē fratrem quam equum suum. Qui
Cato. Christum non nouit, admonet, ut seruos homines esse memineris. Paulus apostolus seruū baptizatum transire uult in nomen fraternum. Sic enim cōmendat Onesimum suo domino, unde profugerat: Tu autē illum ut mea uiscera suscipe. Et paulo ante dixerat eum filium charissimum: Quem, inquit, genui in uinculis. Ac mox: Ut illum reciperes, iam non ut seruū, sed pro seruo charissimum fratrem. Si ergo habes me sociū, suscipe illum sicut & me. Tātum hīc ualuit communis baptismus, ut qui prius seruus esset, & seruus fugitiuus, Paulo fieret filius charissimus, domino frater charissimus. Apostolus nō uult seruū à domino discedere, nisi manumissum, ne quod offendiculum daretur subolescenti Euangelio: qua de causa nec uxorem Christianā uult à marito, licet ethnico, diuertere. Quod si leges hominum urgent dominij iura, certe uertantur animi,
 si mi

INSTITVT. PER ERAS. ROT

si minus uertitur conditio. Serui non iam metu fungatur officio suo, ad oculum, ut ait ille, seruietes, sed ex animo faciant omnia, in simplicitate cordis timentes dominum, gnari quod si homines impij sunt aut inhumani, quibus seruiunt, tamen à Christo, cuius amore seruiunt heris, recepturi sunt precium abunde magnum hæreditatis æternæ. Domini uicissim quod iustum & æquum est præstare debent humaniter, tanquam fratribus, & conseruis, & cohæredibus: fratribus, quod eidem patri renati sunt per baptismum: conseruis, quod communi domino nihilo minoris constat seruus homo quam dominus: cohæredibus, quod in distribuendis præmijs, quæ promisit Euangelium credentibus, nihilo potiores habebunt heri quam serui: neq; cuiquam officiet conditio, sed proderit pietas. Verũ aliàs fortassis hæc incident opportunius. Tantum hic admonere uolui, cautionẽ adhibendam, ne quis imprudens ancillam ducat pro ingenua. Rescindunt quidem & hominũ leges hoc matrimonium: commodius tamen est ui-

CHRISTIANI MATRIMONII

tare laqueū, quàm extricari posteaq̄ in-
 cideris. Seruī uero aut ancillæ qui se pro
 ingenuis obtrudunt liberis, idq̄ dolo ma-
 lo, deberent meritas pœnas dare legibus.
 Diuitiarum uero debet esse leuissima ra-
 tio, præsertim si sit alterutri tātum census,
 unde possint munde uiuere, aut artificit̄
 fundi loco. In Comœdijs quidem pronū-
 ciantur infirmæ nuptiæ, quæ pauperem
 sponsam iungunt diuiti sponso, quod ea
 detur in seruitutem uerius quàm in ma-
 trimonium. Cæterum inter Christianos
 quos tot modis æquauit Christus, non o-
 portet tātum ualere dotis supputationē.
 Quanquam felicius ferè cedit, si sponsus,
 ut dixi, locuples asciscat sibi sponsam in-
 dotatam, quàm si cōtra. Proinde laudem
 meretur ille diues, qui puellam tenui for-
 tuna, sed indole bona, sibi adoptat in ma-
 trimonium, cui tanto plus habet honoris
 ex humanitate sua, quanto fortuna est ini-
 hil ad concordiam facit & opum æquali-
 tas, quæ spernenda non est, si cæterorum
 item

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

item commodorum aut incommodorum ratio subducatur, ubique seruato quem indicauimus ordine.

Hoc pacto si coeant matrimonia, uide licet autoritate parentum aut maiorum matura deliberatione, uigilanti delectu, sano rerum iudicio, sed super omnia in deum fixa spe: non habebit mundus tot infelicia perplexaque coniugia, nec tam multa diuortia. Solus deus est qui mortaliu animos perpetua charitate glutinat, qui nostras actiones suo fauore prosperat. Eum non alia re magis possumus emeri, quam si iuxta illius praecepta uiuentes, fiduciam successus omnem in illum conijciamus, qui solus nouit quid nobis expediat, qui nihil immittit suis, nisi felix ac faustum, etiam si iuxta uulgare iudicium uideatur aerumnosum. Proinde si contingit uxor ex animi sententia, deo gratiae sunt agenda: sin aliter, sic cogita, quem admodum nonnullos per morbos & rerum iacturas ad se trahit purgato: ita tibi datam esse morosam uxorem, quae uirtutem tuae exerceat, quod sanctissimis uiris
Iob

CHRISTIANI MATRIMONII

Iob et Thobix uidemus accidisse. Qualis
 si tibi quoque contigerit, subijce te uolunta-
 ti diuinae: & si minus potes mederi uitius
 uxoris, amplectere datam à deo tolerantiæ
 materiam, dicēs cum Paulo: Virtus in in-
 firmitate perficitur. Dabit ille finem mal-
 lorum, qui tanquam sapiens medicus no-
 uit tempora, & momēta temporum. Illud
 scito, nullam ibi esse infelicitatem, ubi con-
 stat mentium ac uoluntatum sinceritas.
 Iam præter hæc omnia quæ dicta sunt, est
 quidam arcanus ingeniorum consensus,
 aut odium: unde fit, ut aliquis in hunc aut
 illum propensus sit, nulla intercedēte cau-
 sa, quæ illi melius uelit quàm alteri: rur-
 sus ab alio prorsus abhorreat, nec causam
 possit dicere, quam ob rem illum oderit.
 Veteres illi sophi fingeant hinc cognatio-
 nem aut dissidium genitorum: uerum hoc
 commentum utcūque habet, comperimus
 inter homines occultam naturarum affi-
 nitatem, aut dissidium, ut sæpe numero di-
 cas illud epigrammatis:
 Non amo te Volusi, nec possum dicere
 quare.

Hoc

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Hoc tantū possum dicere: non amo te.
 Huic affectui nequaquā fidendum est, præ-
 fertim in mulieribus, quod plerunquē teme-
 rarius sit ac temporarius: cæterum si con-
 stat, si perpetuus est & inuincibilis, nō exi-
 pedīt *θεομαχίη*, mea quidem sententia: sed
 indulgendum est arcano naturæ sensui,
 quem & in animantibus, & in herbis ac
 plantis uidemus.

Postea quā igitur sano sobriocūq; iudi-
 cio coñt legitimū matrimoniū, proxi-
 mum erit dare operā, ut inter coniunctos
 coalescat ac roboretur mutua beneuolen-
 tia. Nam inter nōnullos in ipsis statim ini-
 tijs prius dissilijt amicitia, quā cœperit
 conglutinari, aut quā alter alteri uel no-
 tus fuerit, uel assueuerit. Quo quidem in
 officio primæ partes erunt parentum ac
 maiorum, uidelicet præmonere sponsum
 ac sponsam, ut deponant ferociam animo-
 rum, quæ solet rerū imperitis uirginibus,
 & adolescentibus ætate feruidis adesse:
 sed uterq; mansuetis animis commune iu-
 gum suscipiant, seseq; uicissim alter alteri
 accommodēt, donec assuetudine familia-
 rita

*Charitas
mutua.*

CHRISTIANI MATRIMONII

titateq; contracta, uterq; alterius ingenitū
 ac mores nosse cœperit. Quo facto, non
 magni negocij fuerit, mutuis obsequijs ut
 rare offensas, ac benevolentiam perpetuā
 alere, quæ si semel fuerit cōfirmata, haud
 facile rūpetur: fietq; quod in uasculis glu-
 tino commissis fieri uidemus, si mox ut
 iuncta sunt offendas, udo etiā num glutino,
 ilico rumpūtur: sin expectes donec di-
 rato uisco cohæserint, uix igni ferroue di-
 strahuntur, citiūsque franguntur ea quæ
 natura iunxerat, quàm quæ glutino com-
 missa sunt. Parentum itaque monitis in-
 struenda puella est, ut se nouo spōso com-
 modam ac morigeram præbeat: et si quid
 offenderit, in meliorem partem interpre-
 tetur, aut certe ferat, nec temere ad rixas
 iurgiaq; prosiliat, aut ex ædibus sese pro-
 riptiat, donec contracta fuerit conuictu fa-
 miliaritas, quæ faciet, ut quæ prius offen-
 debant delectent, quæq; uidebantur intol-
 lerabilia, facillime tolerētur. Cæterum ab
 offensis summo studio cauēdum, quod iux-
 ta fabulam Homericam, uelox sit Ate, se-
 gnes Litæ. Leuibus aut offensis ex altera
 parte

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

parte recens ortis, non difficile fuerit me-
 deri. Cæterum si reciproca talione cœpe-
 rint propagari, & altius agere radices, dif-
 ficillimum fuerit reuellere, ut non resideāt
 mali uestigia : quemadmodum ruptura
 membrorum, aut altius actū uulnus, uix
 unquam ita tollit arte medicorum, quin
 aut dolor per occasionem recurrens, ad-
 moneat ueteris mali, aut foeda cicatrix nō
 sinat obliuisci plagæ. Perstricta cutis, aut
 leue uulnuscum facile sanatur, atque e-
 tiam obliteratur. Quemadmodum au-
 tem nullum ingenium hominis tam felix
 est, ut nullum omnino nœuum habeat: ita
 uix ulla natura tam est deplorata, quin a-
 liquid habeat uitij admixtum, quod pos-
 sis uel probare, uel certe ferre. Hic igitur
 Epictetus est audiendus, qui monet unam
 quamque rem ea prendendam ansa, qua
 possit teneri, non ea qua teneri nō possit.
 Est enim hominum genus, quibus omnia
 displicent in omni uita mortaliū : nec mi-
 rum, quia non flectunt oculos nisi ad ma-
 la, rebus humanis admixta. Tales erant
 Heraclitus ac Democritus, quorum alter,
 quoties

CHRISTIANI MATRIMONII

quoties in publicum prodibat, flebat, alter ridebat: uter altero infanior, incertum. Talis erat qui dixit, optimū aut nō nasci, aut q̄ ocysissime aboleri. Contrā Metrodorus quoniam ex omnibus quod inerat cōmodorum excerpebat, nullā uitæ partem non probabat. At sapientis quidem est, commoda cum incommodis cōferre, si quando libera est cōsultatio. Cæterum ubi mutare uitæ genus non est liberum, ab incōmodis ad commoda flectēdi sunt oculi. Ita commodius ferēs, quod mutari non potest. Id eo facilius erit, si cogites in te quoq; plus esse fortasse, quod sit alijs ferendum. Deus, in quo nihil est mali quod ferendum sit, tamen tanta lenitate fert errores & delicta nostra: & tu tot uitij obnoxius, nihil uitij ferre potes in socia uitæ, quæ tibi ferenda sit, etiam si ferre nequeas? Si paria faciūt in uitij uir et uxor, pensatio est nō tolerantia, & hostimentū est non beneficium, ignoscere ignoscenti. Apud iureconsultos quatuor sunt contra cētuum formulæ: do ut des: do ut facias: facio ut facias: facio ut des. Quid enim meretur

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

returille, qui dat ueniam, ut ipsi uicissim delinquenti uenia detur; Si tua mala superant, impudenter facis, qui non feras uerucam in altero, quum tuis tuberibus potestules dari ueniam. Quod si tu prudentia bonitateque præcellis, hoc magis oportet, iuxta Pauli doctrinam, fouere quod infirmius est. Tuam firmitatem dei donum esse memeto, datum in hoc uti proximi subleuet infirmitatem, præcipue coniugis. Nullus enim carnem suam odit aut horret, tametsi uitiosam, sed fouet magis ac nutrit eam. Et alioqui uir interdum cedere debet uxori, tanquam uasculo infirmiori. Vxor multo magis deferre debet autoritati capitis. Caput enim uxoris uir, autore Paulo. Hoc enim est maritus uxori, quod animus corpori. Præstantior est animus, sed bono corporis, cui semet accommodat ut proficit, non dominatur ut opprimat. Charitas, qua sponsus prosequitur sponsam, facile perficiet, ut puellæ mores ad tempus aut ferat aut corrigat: rursus puella si ad sponsum attulerit amorem coniugalem cum decete reuerentia coniunctam, quæ uel iuxta naturæ

p leges

CHRISTIANI MATRIMONII

leges debet tum sexui, tum autoritati, non facile respondebit marito, sed obsecundās ac cedēs, sibi deuinciet illius animum. Habent & dulcissimarum rerum inītia quamdam suam molestiam, uelut acerbītatem quandam, progressu temporis in dulcorē abituram. Quid uīno suauius? At hoc ab uua uenit primū acerba. Proinde qui statim resiliunt à uirgīne, cuius acerbītatem ferre non possunt, nihilo consultius faciunt, quàm si quis gustatā uuam immaturam, offensus acore, contemnat, alijsq; maturæ suauitatem relinquat. Expectas matura uīna, donec tempore deponant austeritātē: expecta & tu paulisper, donec noua nupta maturescat. Seponis subacria mala, donec tempore fiant mītiora. Hac acerbitas frequenter arguit ingeniū uegetum minimeq; flaccidum. Minus enim uirium habent, nec ætatē perinde ferūt, in quibus precox est maturitas. Neque mel, inquit prouerbiū, neq; apes. Si quod dulce est expectas, ferēdum est quod adiunctū est molestiæ. Sic enim habet natura rerū humanarū, ut nihil uoluerit esse tam suauē, quin aliquid

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

aliquid aloës admiscuerit. Habent & adol-
 lescentes, nondū multo rerum usu forma-
 ti, quiddam ferox & insolētius, quod pau-
 latim aetate mitescit. Proinde puellæ quæ
 protinus offensæ resiliunt à sponsis suis &
 simultatem suscipiunt, non minus incon-
 sulte faciunt, quàm si quis apis ictum per-
 pessus, mel alijs relinquat. Gratissima ro-
 sa de spinis nascitur. Nullus excindit ro-
 sarium, offensus aculeo, sed fructus amo-
 re, quod molestum est dissimulat. Tradūt
 apud Bœotos hunc fuisse morē, ut spon-
 sam opertam ad sponsum deducturi ser-
 uo ex asparagis cōtexto coronarent. Id quī-
 dem quo magis ridiculū uidetur, hoc ma-
 gis excitat spectatorem, quid sibi uelit. Ni-
 mirum ueteres illud intelligi uolebant, in
 congressu primo rudis & indomitæ uir-
 ginis ac iuuenis rerum imperiti, nonnihil
 futurum asperitatis ac molestiæ, quæ si
 perferatur, ex ea molestia consequi suauis-
 simam uitæ consuetudinem, quemadmo-
 dum asparagus herba spinosa est, uel po-
 tius tota spina: nihil enim habet foliorum,
 & tamen hinc nascitur fructus & in cibus

CHRISTIANI MATRIMONII

gratissimus, & ad multa utilis medicamē-
 ta. Et asparagus quidē semper asparagus
 est, nec semper habet fructum: at coniugū
 asperitas uertitur in perpetuam dulcedi-
 nem, ac fructum habet perennem, si semel
 coaluerit mutuis officijs uitæ coniunctio.
 Sunt & in bonis ac bene natis ingenijs
 quædam non uitia, sed tamen ita peculia-
 ria, ut molestiam adferant nisi assueueris.
 Veluti sunt uina quædam, in quibus nec
 austeritatem, nec acorem possis incusare,
 sed suum quendā ac genuinum habent sa-
 pore, quē uulgo soli dicunt, submolestū
 ijs qui nōdum assueuerunt, quæ tamē mo-
 lestia paucorum dierum assuetudine pel-
 litur. Quod facis in uino, facere grauaris in
 coniuge. Rursum sunt uitia, ceu næui qui-
 dam, leuiora, ad quæ p̄stat conuiuere. Vi-
 tiat enim omnem uitæ iucunditatē moro-
 sitas, quā Græci μικρολογία appellāt. Ea
 uel de lana, quod aiunt, caprina rixam mo-
 uet. Plurimum autem faciet ad confirman-
 dum amicitia perpetua quædā morum co-
 mitas, sic tēperata inter blanditiem & au-
 steritatē, ut nec reuerentiā tollat, nec con-
 suetudinis

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

ſuetudinís iucundítatem uítiet. Hæc faci-
 et, ut nec correptio, ſi res ita tulerit, offen-
 dat, ſi tempeſtiua, ſi commode adhibita, ſi
 laude blanditijsq; temperata. Ad uitãdas
 igitur offenſas, cõcordiamq; conglutinan-
 dam præcipuum erit, cuius aliqua pars
 etiam à parentibus tradi poterit ſponſo
 & ſponſæ, ut uterq; ſtudeat alterius mo-
 res & ingenium habere cognitum. Ipſa,
 inquit Maro, uiri molles aditus & tẽpora
 noſti. Item apud Comiçũ ſeruus, ſenſum
 illius, inquit, pulcre calleo. Mores amici
 noueris non oderis, habet prouerbium.
 Id multo magis oportebit in coniugio fa-
 cere. Vt ſuum cuiq; palatum eſt, ita & in-
 genium. Alij alijs rebus capiuntur aut of-
 fenduntur. Hic citra uitium, obſequium
 amicitiam pariet. Verecũdum ſilentium,
 aut comis blandaq; reſpõſio sæpe graues
 offenſas excludit. Quur recuſas hoc, qd'
 interdũ das famulo aut mercenario, dare
 coniugi, qui cum uelis nolís tibi perpetuo
 uiuendum eſt? Quanquam autẽ oportet
 mutuũ eſſe obſequium, tamen præſcribit
 hoc tum natura, tum ſacrarũ literarũ auto-
 ritas,

CHRISTIANI MATRIMONII

gratissimus, & ad multa utilis medicamē-
 ta. Et asparagus quidē semper asparagus
 est, nec semper habet fructum: at coniugū
 asperitas uertitur in perpetuam dulcedi-
 nem, ac fructum habet perennem, si semel
 coaluerit mutuis officijs uitæ coniunctio.
 Sunt & in bonis ac bene natis ingenijs
 quædam non uitia, sed tamen ita peculia-
 ria, ut molestiam adferant nisi assueueris.
 Veluti sunt uina quædam, in quibus nec
 austeritatem, nec acorem possis incusare,
 sed suum quendā ac genuinum habent sa-
 pore, quē uulgo soli dicunt, submolestū
 ijs qui nōdum assueuerunt, quæ tamē mo-
 lestia paucorum dierum assuetudine pelli-
 tur. Quod facis in uino, facere grauaris in
 coniuge: Rursum sunt uitia, ceu næui qui-
 dam, leuiores, ad quæ p̄stat conuiuere. Vi-
 tiat enim omnem uitæ iucunditatē moro-
 sitas, quā Græci μικρολογία appellāt. Ea
 uel de lana, quod aiunt, caprina rixam mo-
 uet. Plurimum autem faciet ad confirman-
 dum amicitia perpetua quædam morum co-
 mitas, sic tēperata inter blanditiem & au-
 steritatē, ut nec reuerentiā tollat, nec con-
 suetudinis

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

suetudinis iucunditatem uiet. Hæc facit
 et, ut nec correptio, si res ita tulerit, offen-
 dat, si tempestiua, si commode adhibita, si
 laude blanditijsq; temperata. Ad uitãdas
 igitur offensas, cõcordiamq; conglutinã-
 dam præcipuum erit, cuius aliqua pars
 etiam à parentibus tradi poterit sponso
 & sponsæ, ut uterq; studeat alterius mo-
 res & ingenium habere cognitum. Ipsa,
 inquit Maro, uiri molles aditus & tẽpora
 nosti. Item apud Comicũ seruus, sensum
 illius, inquit, pulcre calleo. Mores amici
 noueris non oderis, habet prouerbium.
 Id multo magis oportebit in coniugio fa-
 cere. Vt suum cuiq; palatum est, ita & in-
 genium. Alij alijs rebus capiuntur aut of-
 fenduntur. Hic citra uitium, obsequium,
 amicitiam pariet. Verecũdum silentium,
 aut comis blandaq; respõsio sæpe graues
 offensas excludit. Quur recusas hoc, qd'
 interdũ das famulo aut mercenario, dare
 coniugi, qui cum uelis nolis tibi perpetuo
 uiuendum est? Quanquam autẽ oportet
 mutuũ esse obsequium, tamen præscribit
 hoc tum natura, tum sacrarũ literarũ auto-

CHRISTIANI MATRIMONII

ritas, ut mulier obsecundet uiro potius quam
 uir uxori. Paulus enim maritis charitatē
 & comitatem præscribit: Viri, inquit, dili-
 gite uxores uestras, et nolite amari esse ad
 illas. Mulieribus autē quid præcipit? Obe-
 dientiam & obsequium: Mulieres, inquit,
 subditæ estote uiris sicut oportet in domi-
 no. Eoq̄ natura toruum quiddam, ac fer-
 roculum addidit maribus, blandū ac mol-
 le foeminis. Fortassis ridicula uidebitur
 collatio, sed tamen ad docendum, quod
 institutum apta. Qui bestias, aut feras,
 aut equos indomitos tractant, nihil prius
 discunt, quam quibus rebus iritentur aut
 mitigentur. Leones aspici limis indignan-
 tur: tauri puniceo colore efferantur, Lyn-
 ces sonitu tympanorū in rabiem aguntur
 sic ut seipsas dilanient, elephantī suis stri-
 dore terrentur, & in coitu deprehendi in-
 digne ferunt, equus ferociens palpo &
 popismate mitescit. Huius generis alia
 sunt innumera, quæ qui obseruant, facile
 uitant quod offendit, & adhibent, quod
 iritatas bestias mitigat, itaque tuto uer-
 santur cum natura noxijs ac feris animan-
 tibus.

INSTITVT. PER ERAS ROT.

tibus. Idem si fiat inter cōiuges, facile con-
 stabit conuictus tranquillitas, & si quid
 dissidiū fuerit subortum, haud magno ne-
 gocio sopietur. Sunt quidā alioqui boni,
 natura celeriores ad iram, sed quæ mox
 euanescat si non repugnes. Quid facili-
 us quàm hic uel obticescere modeste, uel
 comi commodoq; sermone demulcere?
 Est qui responsantem non ferat, si quid of-
 fendit, ne consolantem quidem, donec est
 ægritudo recēs. Hic facile paratū ac mini-
 mo sumptu remediū adferet in aliud tem-
 pus dilata oratio, dū uulnus admittet con-
 tactū. Est quem in cōuiujs delectat hilari-
 tas, hic uxor quāuis ingenio seueriore de-
 ponet superciliū, & marito obseruiet ali-
 quātulū, incolumi tamē pudore matrona-
 li, & reuerentia marito debita. Est qui nec
 iocosum mendaciū perpeti possit, est qui
 fucos horreat, qui certo cibi genere aut
 colore figuræque uestis delectetur aut of-
 fendatur: in hisce rebus quamlibet minu-
 tis, tamen obsequij commoditas excludet
 offensam aletq; beneuolētiam. Sunt & fa-
 bulæ certæ, quibus pro suo quisq; ingenio
 p 4 delecta/

*Comitatem uxoris
 riam requiri,
 ad consopien-
 mariti animi
 calorem. dt.*

CHRISTIANI MATRIMONII

delectatur aut offenditur. Interrumpendus igitur saepenumero sermo molestus, et interijciendus qui delinit. Ipse noui quendam, natura subiracundum sed ira placabilis, qui nunquam adeo successit uxori, quin si quis ad canendum aut recitanda carmina, quae coposuerat, prouocasset, ilico uelut oblitus omnium quae praecesserant, canere ac recitare inciperet. Quo minus mirandum, si quibusdam uxoribus cum uiris male conuenit, quum data opera discrepant ab illorum moribus. Si dolet uir, tum uultu sunt hilari: si gaudet, illae moerent: si ridet aut iocatur, loquuntur seria tristiisque: si maritus uoluptatem appetit, ibi pudicae sunt plus satis ac tetricae. Nimirum istud, ut scite dixit quidam, fortassis est cum uiro habitare, conuiuere nequaquam. Conuiuius est, uoluptatum & curarum, iocorum ac seriorum, laetorum ac tristiium societas. Non satis est uxorem esse probam ac pudicam, nisi sit accommoda uiri moribus. Nullus enim dixerit esse bonum speculum, quantumuis auro gemmisque decoratum nisi similem reddat imaginem: ita frustra mulier

*causam sub
nectit, quare
dissidia in
ter coniuges
subinde ex
leuissimis in
imitijs oriax
tur grauis.*

¶

*accommoda
similitudo*

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

mulier opulenta, clara aut formosa est, nisi uiro congruat. Quod si speculum pro ridentis imagine reddat flentis, aut pro hilari mœrentis, nonne mendax & inutile iudicabitur? Vxor autem quæ uiro dolente gaudet, aut gaudente mœret, non solum non congruit, uerum etiam cõtumax in illum uidetur. Rursus sunt quædã, quibus absente uiro nihil est lætius, eadem præsentente uiro turbidæ sunt ac putidæ, quas non dissimiles dixeris lunæ, quæ quum soli proxima est, obscuratur cõditurq̃: quo longius abest, hoc magis enitescit. Atqui contra facere decet probam coniugẽ, quæ est iuncta uiro, tum oportet esse sociam hilaritatis: quum abest maritus, domi latitare, nec aliter quàm si uidua sit agere. Peccant hic non leuiter & mariti quidam, domi tristes & austeri, foris hilares ac festiui. Verum tales qui nolunt uxores domi suarum uoluptatũ esse participes, docent illas alibi quærere risus iocosq̃. Quanc̃ non est probæ mulieris sic ulcisci coniugis uitium ut imitetur, sed commoditate potius ac suauitate morum animum illius

CHRISTIANI MATRIMONII

*Stupescum ad
fructus et plan-
tas refertur do-
ctus et elegantius
in masculinis som-
niis. Vide Plin.
Col. Varro: et fil-
ros, alios rei su-
stine a scriptores.*

ad domesticæ consuetudinis amorem al-
licere. Qui stolones inferunt in alienam
stirpem, summam curam adhibent ut coa-
lescât quæ commissa sunt, argilla stupacq;
oblinunt, & quemadmodum eleganter a
Marone dictum est: Vdo docent inolefce
re libro: ne uel leuis iniuria uitiet recētem
coniunctionem: ubi iam cicatrix uulnus
obduxit, detrahunt illa fomēta, nec ullam
peculiarem gerunt curam. Ita grauius est
diffidij periculum in primo statim sponsi
sponsæq; cōgressu, dum adhuc tenera re-
censq; coniunctio est, quam corroborat
diutina familiaritas. Videmus enim nec
eiusdem generis animātia uelut equos se-
se mutuo perpeti, priusquam assueuerint,
contrā postquam contracta est familia-
ritas, uidemus canē cum felibus, & lupo
cum agnis esse concordia. Quanto magis
id sperandum est inter hominem & homi-
nem, animal ad societate natum, & quod
amplius est, inter uirum & foeminā, quos
ita finxit natura, ut alter sine altero uiuere
non possit, nisi uis quaedam natura poten-
tior eos afflauerit. Recte igitur consulunt
qui

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

qui monēt, ut primus sponsæ cum spōso
 cōgressus careat omni molestia. Huc per-
 tinere credunt ueterem coniugiorum ri-
 tum, quo sine lumine sponsa in sponsi tha-
 lamū inducebat̃. Sic enim apparet fuisse
 deceptum Iacob patriarcham, pro Rache-
 le, obtrusa sorore Lya. Eius rei geminam
 causam adferunt scriptores, uel ut consule-
 retur pudori sexus, uel ne quid primo con-
 gressu, q̃ morosissimus est, offenderet ocu-
 los sponsi. Solon autem non solum oculo-
 rum fastidio uidetur consuluisse, uerum
 etiā olfactus. Statuit enim, ut sponsa prius
 quam induceretur in thalamum, ad secre-
 tum cum sponso cōgressum, malum cydo-
 niū arroderet, ne quid offenderet oris ha-
 litus. Hæc cura uideri poterat indigna le-
 gumlatore, nisi frequēter res nihili dirime-
 rent mortalium amicitias. Et tamē illis lux-
 bens assentior, qui putant sapientem uirū
 huius legis inuolucro spectasse quiddam
 altius, uidelicet in primis cauendum no-
 uæ nuptæ, ne cōmittat, ut in primo statim
 colloquio, quicquam ab ore proficiatur
 quod aures & animum offendat iuuenis.

Nam

CHRISTIANI MATRIMONII

Nam ab ore proficiscitur oratio, certissimā tum imago tum testis animi, per quā euidentius intuetur qualis sit puella, quam si totum corpus clarissima luce cōtemplaretur. Quod si liberos ad honestū aliquē ciuem legatos instruimus, quibus uerbis sint eos cōpellaturi, quibus modis ad singula respōsuri, ne quid offendat eos quos conueniunt: Quāto magis hoc prouidentum est parentibus, ut prima coniugū colloquia careant offensione, sintq; cōdita pudica quadam urbanitate, eo quod quū inter notos ac familiares etiā cōuitia cum risu excipiātur, in primis cōgressibus ignorantū offendunt & simpliciter dicta. Nullū aut malū cotoneum, nullum aromatis aut unguētī genus suauius fragrat cordato iuueni, q̄ sermo pudicus, sobrius, prudens ac reuerens, promanans ab ore nouæ nuptæ, & amabilis ingenij simulacrū secum deferens. Porrò nulla res efficacior est ad conciliandam, retinendam ac stabiliendam inter homines beneuolentiā quàm sermo mutuus: Hic homines ferarum ritu quondam palantes, contraxit in ciuitatis cōsortium,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tium: hic ciuitates cum ciuitatibus, nationes cum nationibus, regna cū regnis fœderauit: hic regē à tyranno distinguit. Tyrannus cogit, rex persuadet. Est autē coniugium quasi regnum quoddā, sed quod longissime absit à tyrannidīs imagine. Nihil enim illic ui geritur, sed suasu ac beneuolentiā geruntur omnia, Plato non uult legem quicquam præscribere, quod non persuadeat esse tum honestum tum utile, nec uideo quur hanc opinionē impugnet Seneca. Est quidē maritus autor & caput foeminæ, & imperat, at non quemadmodum possessor pecudibus, sed quemadmodum animus corpori. Sūtq; huius mores ceu uiua lex uxori, quemadmodum recte docuit Aristoteles: sed lex Platonica, persuadens uerius quàm cogēs, & spontaneam ducens potius quàm trahēs inuitam. Græci scriptores literis prodiderūt, apud præscos Veneri Mercurium adiūgi solere. Hic statim miretur aliquis, quid Veneri cum Mercurio? Antiqui sapientes putāt hoc esse significatum, beneuolentiā inter coniuges non tam coire uoluptate corporum,

CHRISTIANI MATRIMONII

rum, quàm coniunctione animorum, atq̃
 horum glutinum est oratio comis & ami
 ca. Venus enim per se tum ebria est, tum
 uiolēta, multos uī cogit sub iugum, ut ille
 dixit, aheneū, sed firma est beneuolentiā,
 quam sanis bonisq̃ rationibus conciliauit
 oratio, quā Mercurio tribuit antiquitas
 Psal. 13. Nolite, inquit, fieri sicut equus & mulus,
 in quibus nō est intellectus. De quibus &
 Cap. 5. apud Hieremiam queritur dominus: E
 qui amatores in fœminas, & emissarij fa
 cti sunt, unusquisq̃ ad uxorẽ proximi sui
 hinniēbat. Tales erant sponsi sine Mercurio
 sequuti Venerem, quos alium post ali
 um occidit dæmon Asbodæus. Et utinā
 inter Christianos non laude etiā ueheren
 tur huiusmodi mariti, qui sic auspicantur
 primos cum uxore congressus, quasi uī ra
 ptam constuprent, discindunt indusium li
 neum, lacerāt uestes, aut si quid aliud mo
 ratur equinam libidinem: dicas sponsum
 furere non amare, neq̃ quicquam minus
 illic esse dicas quàm cōgressum sacramen
 talem. Verecundius ineunt coniugiū bru
 ta quædam animantia. Nec hoc satis, nū
 merantur

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

merantur & in uulgum sparguntur primæ
noctis congressus. O coniugium inter Chri
stianos minime Christianum. Tametsi spō
sa sponso debet obsequium, tamen adhiben
dus est Mercurius qui prius iungat animos
quàm corpora, & usum corporis persua
deat nō rapiat. Qua quidem in re monen
dæ sunt uirgines, ut neq; prouocent ultro
spōsos suos ad coitum, minuit ea res amo
rem, neq; petentibus nimium tetricas ac
præfractas sese præbeant, quorū illud, ne
scio quo pacto, reddit mulierē uiro uilio
rem minusq; charam, alterū amorē uertit
in odium. Non prouocare, matronæ est,
comiter negare pudoris, obstinate recusa
re perfidiæ est. Rursum uereor ne quis di
cat mihi, quur tu Christianis auribus inge
ris Veneres & Mercurios. Age mutentur
deorum nomina, seruetur bona sententiã.
Habemus & nostrum Mercurium, sermo
nem dei patris, qui cōciliat omnia quæq;
in cœlis quæq; in terris. Hūc testem & au
spicē faciamus Christiani cōiugij, nequid
impurū geratur cum cōiuge, sed ex huius
præceptis ac legibus maritus uxori per
suadeat,

CHRISTIANI MATRIMONII

suadeat, ut uolens ac lubēs faciat quod dī
 dicit domino placere. Hunc in primis cō/
 precentur pariter coniuges, ut suo fauore
 bene fortunet nuptias. Cōprecationi suc/
 cedat sancta confabulatio. Deinde cōgres/
 sus pudicus, & reuerēs, multumq; dissimē/
 lis stupro aut raptui. Scio non defuturos
 qui sibi bellī uidētur ac festiui, quibus hęc
 absurda uideātur, sed ualeant illi sine Chri/
 stianismo bellī. Nos bonis & Christianis
 hęc scribimus. Quibus Christi doctrina
 sordet, saltem audiant senem Ethnicum in
 comœdia loquētem filio: Abi domum ac
 deos cōprecare, ut uxorē accersas. Ille pro/
 phanus nō uult accersi spōsam, nec putat
 satis auspicas fore nuptias, nisi sponsus
 deos comprecetur: at tu tibi parū elegans
 uideris, si priusquam sponsam contingas,
 compreceris eum, qui primus iunxit uxo/
 rem uiro, ut uelit tuum coniugium firmū,
 castum, ac felix esse. Si non pudet te Chri/
 stianū dici, ne pudeat id facere, quod ma/
 xime cōuenit hominī Christiano. Quod
 si quis requirat precandī formam, nec hęc
 grauabor tradere. In hęc igitur sermē sen/
 tentiam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tentiam orare licebit: Gentis humanæ cō-
 ditor, redemptor et propagator deus, qui
 primus in paradiso coniugij fœdus inter
 generis nostri principes dedicasti, cuius
 filius unigenitus nobis hoc sacramentum
 multis modis cōmendauit, primū ineffa-
 bili modo sibi uelut in matrimonium ad-
 iuncta nostra natura, rursus in spōsam ad-
 optata sibi sanctorum omnium Ecclesia,
 ad hæc è coniugio nascens citra uirilem
 operam, deinde miraculorum suorum pri-
 mitias in nuptijs auspicans, aqua uersa in
 uinum optimū: denicq; qui sacrosanctum
 hoc fœdus, quo rebus mysticis responde-
 ret, prorsus indissolubile esse uoluit, dicēs:
 Quod deus coniunxit, homo ne separet:
 quæsumus ut, quādo iuxta tua præcepta
 sanctam hanc societatem legitime pepigi-
 mus, digneris tuo perpetuo fauore pro-
 sperare quod tuum est, ut pari iugo simi-
 liq; studio tuæ uoluntati seruiamus. Exu-
 let è nostris ædibus omnis impuritas, or-
 mnisq; discordia. Da nobis pacem illam
 ueram, quam mundus dare non potest: da
 rem quanta necessarijs usibus satis est: da
 q prolem

CHRISTIANI MATRIMONII

prolem in tui nominis gloriã educãdam,
 ut hic in tuis præceptis simul persevera-
 tes, simul ad uitæ cœlestis hæreditatẽ per-
 uenire mereamur. Hac formula si quid ha-
 bes melius, utere. Iam colloquij formã po-
 tes ex Thobix libro colligere. Filij, inq̃t,
 sanctorũ sumus, et nõ possumus ita cõiun-
 gi sicut gẽtes quæ ignorãt deũ. Atq̃ indi-
 dem potes & orandi formam mutuare, si-
 minus placet nostra. Cæterum colloquij
 forma huiusmodi uideĩ congruere spõs-
 Christianis. Sponsus hunc in modũ exor-
 diatur: Charissima mihi, religione soror,
 matrimonio cõiunx, ita uisum est deo, ut
 nos sanctissimo cõiugij fœdere copularet:
 Mihi paratum est, quod parẽtibus etiam
 ipsis, quibus secundũ deũ nihil habeo cha-
 rius, sit antepõndũ: tu quoq̃ fortita es,
 quod charius habere iuberis q̃ progeni-
 tores tuos. Sumus em̃ parentibus sangui-
 nis propinquitate iũctissimi, sed nos duo
 iuxta diuinæ scripturæ uaticiniũ, in unam
 carnem, hoc est in unũ hominẽ, quodam-
 modo per matrimoniũ cõflati sumus: iu-
 gum accepimus, qđ excuti q̃ diu uiuimus
 non

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

non potest: nec est quod spectemus diuor-
 tiū, sed utrinq; danda est opera, ut sit felix
 tranquillūq; consortiū. Si cōcordabim⁹
 inter nos, etiā in fortuna q̄uis tenui suau-
 ter hilariterq; uiuemus. Sin, quod deus a-
 uertat, corpora quidē iūgat domus et tha-
 lamus, animos disungat discordia, quan-
 tūuis affluerit opū, in suauē ac miserā ui-
 tam transigemus. Proinde sit inter nos ta-
 lis quædā charitas, qualis est inter animā
 & corpus, inter Christū & Ecclesiā. Si nō
 strā amicitia nulla alia res cōciliat q̄ ætas,
 aut forma, aut corporis uoluptas, aut o-
 pes, nec firma nec sincera futura est inter
 nos cōcordia. Sin animos nostros inter se
 cōglutinarit par erga deū pietas, ac simile
 religionis studiū, nec paupertas, nec mor-
 bus, nec senitū, nec ullus casus human⁹ po-
 terit interrūpere iucūdam uitæ societate.
 Ego conabor pro uiribus, ut tibi præstem
 maritū nō pœnitēdū: nec dubito quin tu
 cōtrā pro uiribus sis annexura, ut mihi of-
 ficijs respōdeas, aut etiā superes. Ego te gi-
 gnēdis liberis duxi, nō libidini. Quod si iu-
 xta Pauli monita, uolumus nostrū coniu-
 bium

CHRISTIANI MATRIMONII

bium esse honorabile, & thorū immaculatum, sit nostra cōsuetudo sancta & pacifica, sit cōgressus parcus & pudicus, sit pia sollicitudo in instituēdis ad pietatē liberis reliquaq; familia, sic tamē ut summū præfidiū præcipuaq; fiducia sit nobis in auxilio dei, qui res famulorū suorū etiā parū fortunatas bene fortunat. Abunde multū uoluptatis nobis suppedabit concors animus, & bona conscientia. Totius rei domesticæ summam in duas partes diuidemus: ad te peculiariter pertinebunt quæ domi geruntur, ad me quæ foris gerenda sunt, sed ita ut inter nos nihil sit propriū. Quoniam autem fieri non potest, ut homines omnibus horis sapiant, si quando te monuero, sic cogites uelim, me tuæ rei consulere potius quàm meæ: & si quid à me secus quàm oportet geri uideris, non grauabor admoneri à fortunarū omnium socia. Cæterum autoritas, quam uiro natura tribuit, confirmauit autoritas apostolica, te non grauabit: sed mutua charitas condulcabit omnia. Ad hoc igitur sanctū negocium, aspirante deo, concordibus animis

INSTITVT. PER ERAS. ROT

nimis paribúsque studijs accingamur. Ita
 ceu par columborum tranquillã & inno-
 xiam uitam agemus: tu seruabis nidum,
 ego prouolans circumagar, ut importem
 domũ quod uictus necessitas exigít. Vnũ
 simus, & quemadmodũ scriptum est, mi-
 ferebitur deus duobus unicus. Ad hæc
 Christiana sponsa quid respondebit? For-
 tassis hunc in modum excipiet: Optime
 spõse, mihiq; nõ minus uenerande quã
 amande, ego me cum primis felicem exi-
 stimo, cui contigit coniunx, præter alias
 dotes, tam pius etiã et cordatus. Equidem
 tibi à parentum ædibus corpus adfero ca-
 stum et illibatum, animum uero polliceor
 tuis monitis obsequentem, si quid præscri-
 bes, non solum in his quæ spectant ad mu-
 nia rei familiaris, uerum etiã ad ea quæ
 religionis sunt ac pietatis. Tu uide tantũ
 quomodo meingas & instituas. Spem
 optimam habeo, deum bene fortunaturũ
 quod amanter inter nos gesserimus. A ta-
 libus exordijs, à talibus colloquijs auspi-
 cari debet Christianũ matrimonium: eoq;
 multa uidemus coniugia, quæ nihilo plus
 q 3 habent

CHRISTIANI MATRIMONII

habent honestatis quàm concubinarum
conuictus, nec multo minus obscœnita-
tis: quorum ut sunt irreligiosi ingressus,
ita progressus irrequiet⁹, infelices exitus.

De celebra-
tis nuptijs.

Tam ipse sermonis cursus me propemo-
dum appellat, ut aperiam quæ sint officia
mariti, quæ uxoris. Id quidē aggrediar, si
prius admonuero nōnulla, quæ pertinent
ad solennes ritus, hoc est præludia nuptia-
rum, in quibus Christianorū uulgus pro-
pmodum grauius peccat, quàm ulli fecerint
aut faciant ethnici. Nec hic simplex est er-
ror: peccat ambitione, luxu, intemperantia,
lasciuiaque. Primū illud inciuilitatis est, spon-
sum & sponsam, quū rem tantā tamque se-
riam aggrediant, tot ridiculis ceremonijs
graurari, quas aliās alibi pro suo arbitratu
cōmīniscuntur homines, quasi parua ludi-
craque res sit, iuuenē cum uirgine sancta pu-
dicaque copulari. Detur hoc sacramēto, quod
nupta deducitur in templū, ibique peractis
ritibus deducitur domū: quorsum attinet
publica tumultuosaque cōuiuia, mox à præ-
dio lasciuæ saltationes usque ad cœnam, in
quibus tenera puella nō potest cuiquam
recusare

recusare: sed patet domus ciuitatis: Cogitur ibi misera uirgo cum ebrijs, cum scabiosis, nonnunquam cum scelerosis, & qui furandi quàm saltandi curiosiores ueniunt, iungere dextram, apud Britannos etiã oscula. Rursus à tumultuosa cœna saltatio, mox repotia. Vix post noctis mediũ licet delassatis ire cubitum. Post exiguũ interuallum ante thalamũ insano tumultu perstrepunt omnia, irrumpit in cubiculum, dicunt obscœna uerba, redit ad prioris diei uesaniã. Nam hic Corybanticus furor in quibusdã regionib⁹ prorogat in triduũ. Quid inhumanius aut inciuilius, quàm sollicitos animos, & corpora nouum laborẽ aggressura, talib⁹ ineptijs delassare? Quanto suauius inter parentes ac pauculos ex proxima cognatõe, modeste sobrièq; agitare nuptiale conuiuium: Verũ hic ut ubiq; multa mala suadet ambitio, quæ luxum comitẽ trahit. Videntur mendicorũ nuptiã, nisi magna turba procerũ, matronarum, diuitũ, & honoratorũ uocetur ad eam pompam: et dicuntur honorificæ nuptiæ, in quibus per luxũ magna pecuniæ

CHRISTIANI MATRIMONII

uis perijt, in quibus q̄ plurimi uomuerūt
 ac febrim ex intemperantia ac delassatio-
 ne contraxerunt: in quibus quàm licentis-
 sime indultū est turpiloquijs & ineptijs.
 Præclara nimirum auspícia ad uitam pu-
 dicam, frugalem, & sobriam, quam aggre-
 ditur sponsus, iam abiectis uitæ prioris in-
 eptijs: & in hoc ducit sponsam, ut eam ad
 pudicitiam ac frugalitatem erudiat. Quis
 docuit sanctam coniugij professionem à
 bacchanalibus auspiciari? Hiscine modis
 initur sacramentum: & in ipso limine ma-
 tronalis instituti docetur puella luxum, la-
 sciuiam, ambitionem, cæteraq̄ quæ mini-
 me congruunt probis coniugibus? Quid
 hoc est aliud ô Christiani, q̄ in ipso tem-
 plo Vestæ agere Floralia? Hæccine sunt
 auguria quibus initur felix coniugium?
 Nefas erat olim in nuptijs uerba mali o-
 minis dicere. Quod autem omen sinistre-
 rius q̄ turpiloquijs, quàm obscenitatis, q̄
 impudicarū facetiarum? Olim uirgo obre-
 cta flammeo ducebatur ad sp̄sum. Quid
 enim opus erat eam ostendi populo, quæ
 uirum inuenit? Satis est uni notam esse,
 quæ

INSTITVT. PER ERAS. ROT

quæ non debet nisi unî placere. Apud Ita-
 los magna cura uirgines innuptæ domi
 continent: apud Venetos, si fors prodeunt,
 nec sine custode id faciunt, nec nisi caput
 ad scapulas usq; tegente uelo: Nonnas esse
 dices. Atqui tolerabilius erat uirginem
 nudari, proferriq; in publicum, cui spõsus
 est inueniendus. Sed obsecro quo consilio
 puella, cui iam turpe est pluribus placere
 uelle quàm unî, nuda traducitur in publi-
 cum? Cui iam nudatur? Cui pingitur &
 colitur? Nec illud minus ineptum, quod
 passis capillis uirginem discernunt ab ea
 quæ uirum cognouit, An non satis est, si
 marito sit probata uirginitas, nisi populũ
 faciat testem? Quid autem his nugis pro-
 ficitur, nisi quod petulantes linguas in uir-
 ginem prouocant frequenter innoxiam?
 Procliuis est ad maledicentiam populus,
 & exitiale malũ est inuidentiã, quam exci-
 tat ostentatio. Quas enim uoces audimus
 nonnunq; iaci in uirgines, dum ea pompa
 ducuntur & reducuntur per ora mortali-
 um, præcinente cantore, & uelut ad spe-
 ctaculum euocãte multitudinem? Quory

CHRISTIANI MATRIMONII

sum attinet uirginitatis decus exponere
 linguis & ludibrijs hominū. Tutior est il-
 le thesaurus, si recondatur. Deinde quor-
 sum attinet digamis exprobrare priores
 nuptias. Ante matrimoniū sit aliquod sa-
 nè discrimen inter innuptā & nuptā, inter
 uirginem & uiduam: ubi iam coijt mati-
 monium, quid utilitatis habet hoc discrimē?
 Monogamis & digamis suus honos
 erit apud deū. Quamq̃ ignominia est nō
 honos, teneram ac uerecūdā uirginem
 passis crinibus, nudam, addito fucorū &
 uestiū lenocinio, iuuenum intemperanti-
 bus oculis, & male loquacibus populi lin-
 guis exponere. An hoc honorificū uirgi-
 ni, cuius præcipua dos est pudicitia, iue-
 num suspiria uocesq̃ post se trahere? Pro-
 stituendi genus est, nō honorificētia. Qui
 uidens mulierem concupiuit, adulterium
 cōmisit, iuxta sententiā euangelicā. Et nō
 minima uirginitatis pars est, fama illiba-
 ta. Decessit igit̃ aliquid pudori uirginis,
 quæ tam multorū oculos delectauit, quæ
 concupita est, quæ uocibus impudicis im-
 petita, & quæ fortasse noctu quibusdā oc-
currit

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

currit in somnis, & inanis imaginis ludibrio stuprū, ut ita loquar, perpessa est. At qui in poetarū fabulis, indignat̃ Iuno, qđ Ixioni nubem pro ipsa subiecerit Iupiter: nec satis habet quod ab adultero cōtacta nō sit, sed adulterij genus iudicat, per imaginem & falsam opinionem fuisse stupratam. Tenera res est uirginitas, nec aliter quā rosa lactea, quamuis leui auræ flatu perdit aliquid genuinæ gratiæ. Sinite itaq; parentes, sinite sponsam uirginitatē totam adferre in sponsi sui thalamū: sic futura est marito charior, sic futura est fama uirginis integrior. Res sancta, res casta, puris sanctisq; ceremonijs peragatur, ut in his protinus discant sponsus & sponsa, quā sobrii, pudici, quietique mores deceant coniugium, Credis matrimonium esse sacramētum Ecclesiæ? Credis. Et credis ab ipso deo institutū? Scio credis. Credis infundi sicut oportet hoc utentibus sacramento, donum spiritus? Credis. Quare igitur res tam serua, tam sacra, prophanis ritibus peragitur? Age dic mihi, quū uirgo quæpiam accipit uelum diui Francisci
 aut

CHRISTIANI MATRIMONII

aut Dominici, quis ferret si illic adhiberentur inepti lusus, risus, citharæ, fistulæ, motiones, choreæ? Quin potius illic confessione purgatur nuptura, orat, abiicit mundani fastus exuviū, prosternitur, uelatur, adhibetur sacrum, interdum & exhortatio sancta. Nihil ibi petulās aut ineptum. Et tamen quæ sic nubitur, non iniatur nouis sacramentis. Tu ad tantum sacramentum, cuius deus autor esse uoluit, quod ipse dominus tot modis tū per se, tum per apostolos suos nobis commēdauit, uelut ad rem prophanā ludicris ineptijs, intermperantibus, parumq; pudicis ritibus accedis? Qui sacramentū accipit indigne, pro gratia reportat iram dei. Quin in ipsis etiam templis nō abstinetur ab his ineptijs. In ingressu iuuenum pugnis contunditur sponsus. Inter sacrum ineptitur gestibus & nutibus; iaciuntur impudicæ uoces. Quis credat illic rem seriam agi? An non turpe est apud ethnicos, idolorum cultores, sanctiores fuisse ritus ineundi cōiugij quam apud Christianos? Nemo nō optat sponsam frugalem, pudicā, & modestam;

& in

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

& in ipsis statim initijs docem⁹ eas luxū,
 impudentiam, & arrogantiam. Qui dia/
 conus ordinatur, expurgat conscientiam
 suam, componit sese ad pietatē, ut purus
 accipiat purum mysterium: quanto ma/
 gis cōgruebat idem fieri in nuptijs, quā
 ista quæ nunc fieri uidemus? Certat pom/
 pa uestiū: certatur apparatus conuiuiorū:
 certatur donarijs. Humanitatis speciē ha/
 bet, qd' nouis cōiugibus datur aliquid su/
 pellectilis. Qui mos illud inuexit, ut spon/
 sus exhauriretur donarijs, ex quibus ad
 ipsum plus odij redit q̄ gratiæ? Quod sic
 datur, alij redditum non datum, alij debi/
 tum existimant. Complures indignantur
 se posthabitos alijs, quibus datum est ma/
 ioris pretij munus. Oritur inter ipsos qui
 acceperunt æmulatio: tum sponsus non/
 nullam gratiæ iacturam facit, alienās eos
 suo sumptu, quos studebat conciliare. Et
 hinc æstimatur inter Christianos nuptia/
 rum dignitas, si q̄ plurimum rei perierit
 in donarijs. Adde his insanas impensas in
 sponsæ uestitum. Quis autem nō dicam
 insanas, quum sciam quosdam tantum æ/
 ris

CHRISTIANI MATRIMONII

ris alieni contraxisse, dum ad ostentatio-
nem adornant sponfam, ut intra duos men-
ses coacti sint & uestes & uasa diuendere,
sed iniquiore precio quam emerant. Quid si-
bi uult talis ostentatio? An metuis ne spon-
sa tua mundi cultusque sit futura negligen-
tior? An times ne uideare plus habere me-
tis, quam ille qui nuper tali magnificen-
tia decoxit? An uero studio habes tenuio-
ris fortunae ciuibus exprobrare suam pau-
pertatem? An per se parum graue onus est
paupertas? Si turpe ducis uinci re mala, ni-
hil agis: ut omnes superiores praecurras,
succedet qui te quoque superet insania. An
opes parum obnoxiae sunt inuidiae, nisi ia-
ctes etiam & ingeras oculis hominum?
Quantum nihil omnium magis perit, quam
quod in esculenta poculentaque prodigit.
Pro conuiuio publico nullus proprie gra-
tiam habet: quidam etiam male precatur
conuiuatori, quod per illum febrim & cru-
ditatem contraxerint. Atque in has ineptias
interdum profundit trium annorum census.
Et apud Christianos nullae sunt leges sum-
ptuariae, nulli censores, qui talia exempla
coher

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

coherceant. In hoc coeunt coniugia, ut etiam qui tenues sunt, laborent manibus, quo, iuxta Pauli monita, sit, quod suppetent suis, deinde largiantur etiam aliquid egestate pressis. Et Christiani quibus res est, in ipso limine matrimonij turpiter profundunt, ut iam neque sit quod erogent in egenos, neque quo familiam alant. Iam quod pauperum uirgines magnifico cultu, sed uel conductitio uel commodatitio, nuptias celebrant, qui candidior est, interpretabitur solatium aliquod paupertatis, quae nunc non tantum molestiam habet, uerum etiam probrum. At quorsum attinet opulentas ostentare strepitum fortunae suae, quam tamen nolunt tenuibus impartiri. Discruciare iuuat inopes, non subleuare. Sufficiat diuitibus sua felicitas, nec alijs paupertatis onus conduplicent exprobrando. Imo quo quisque potentior est, ac locupletior, hoc magis exhibeat alijs exemplum frugalitatis: ita pariter fiet, ut & diuitibus minus inuidiosa sit ipsorum felicitas, & tenuibus minus onerosa paupertas. Quid magni sit, si praetens

CHRISTIANI MATRIMONII

potens heroina, gemmis, auro, purpura,
 pellibus magno emptis cōspicienda pro/
 cedat: Licet his domi, quoties libet, frui.
 At uere magnificum uereq; splendidum
 fuerit, si mūdo simpliciq; cultu redarguat
 mediocrium ambitionem, ultra domesti/
 cæ rei modū semet hisce rebus uenditan/
 tium. Vtra speciosior laudatio, stultæ ne
 plebeculæ, quæ stupens ad gemmarum
 & auri splendorem, sic loquit: Hui quan/
 tum fundorū illa gestat in corpore: quod
 in cultu illius uilissimum est, aurum est: in
 terim nec corpus laudatur nec animus: an
 cordatorum, quorū hæc auditur oratio:
 Quanta est huius præpotentis sceminæ
 probitas ac modestia, quàmque mores
 huius non sapiunt fortunam: Quanto de
 centius ornatur hac populari munditie,
 quàm aliæ tota suæ fortunæ pompa: An
 non pudebit posthac plebeios homines,
 quibus uix suppetit cēsus par necessarijs
 usibus, tam insolēter iactare diuicias, quas
 animo possident magis quàm scrinio: In
 hisce rebus exempla sobrietatis ac frugali
 tatis non ab alijs utilius proficiſcūtur, q̄ a
 uobis

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

uobis o principes & heroinæ. Libenter enim inferiores imitatur quod a uobis fuerit ostensum: & mediocris fortunæ quæ sunt, uel pudore continebuntur, ne turpiter luxu diffluant, si conspexerint uobis damnatam esse diuitiarum ostentationem. Intelligent enim id iudicio fieri, quum alioquin fortunæ magnitudo, uitæque libertas posset apud multitudinem excusare luxum, nisi displiceret animo. Non oportet homines Christianos usquam obliuisci frugalitatis ac modestiæ, quibus adeo nihil per luxum oportet perire, ut necessarijs potius aliquid detrahendum, quod subleuanda proximorum inopiæ seponatur. Quod si quibus alijs in rebus, fastui, luxui, lasciuiaeque locus esse uidetur, certe in nuptijs, unde uitæ coniugalis auspicijs sumitur, procul abesse decet. Nunc hæc pestis irripit etiã in ipsa sacra remedia. Quid enim aliud professio matrimonij, quam abiuratio iuuenilium uoluptatum, stuprorum, commensationum, profusionum, aleæ, & si quid est in puellis fastus, si quis amor cultus elegantioris, si quid lasciuiae? Et his malis

CHRISTIANI MATRIMONII

dedicatur inter nos coniugium. Quid est
baptismus, nisi abiuratio satanae? At nunc
illic quoque superbiae certamen est. Deligun-
tur susceptores, uel pro dignitate, uel in
spem munerum. Atqui Paulus docuit, ut
qui catechizatur suum catechistam partici-
pem faciat omnium suarum facultatum.
Nunc praepostere dant qui catechistarum ui-
ces gerunt, magis ex more quam ex re. Si place-
bat benignitas in pauperes, poterat clam
alioque titulo dari, nunc quia sacramentum
ambitione contaminamus? Saltim mors quae
diuites aequat pauperibus, summos infir-
mis, debebat nos docere frugalitatem ac mo-
destiam. Quid autem nostris funeribus am-
bitiosius aut minus frugale? Sed satis iam
diu mihi uideo rixatus cum moribus uul-
gi, quos utinam corrigeremus, ut admoni-
tionem uertere liceret in encomium. Nunc ad
id quod inter miseramus nostra sese recipiet
oratio. Satis enim ostensum esse uidetur,
quibus modis sit ineundum matrimonium,
& initium actionum ferè respondet exitus.
Qui semet in puteos, ut dixi, praecipitant,
aut qui incidunt imprudetes, grauius offe-
duntur.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

fenduntur: qui paulatim descendunt in ab-
 tissimos puteos, nihil patiuntur incommo-
 di: ita qui temere nulloque iudicio ducunt
 uxores, hi solent deplorare, sero licet, infe-
 lix coniugium: raros autem conperias, quos
 poeniteat contracti matrimonij, qui ex con-
 silio maiorum, qui maturo sobrioque dele-
 ctu tales asciscunt, quas perpetuo queant
 amare. Quicquid enim affectuum arbitrio
 geritur, temporarium est. Quod ratione iu-
 dicioque tractatur, firmum est ac perpetuum.
 Verum ne in caeteris uaga defluat oratio,
 ad tria capita contrahemus uniuersum ser-
 monem qui superest: sic tamen ut ab ini-
 tio proposita diuisione non recedamus.
 Paulus praecipua quaedam bona recenset,
 fidem, spem, & charitatem, quae uoces ui-
 dentur & totius coniugij felicitatem com-
 plecti. Est enim & hic praecipua charitas,
 quae si adsit, caetera prona sunt ac procli-
 uia. Est huic iunctissima fides, sine qua non
 potest subsistere mutua coniugum bene-
 uolentia. Est denique spes boni prouen-
 tus. Siquidem praemia sancte culti matrimo-
 nij sunt liberi dociles frugique. In primis igitur

CHRISTIANI MATRIMONII

tur persequemur quod orsi fueramus de
 charitate. Primum concilianda, deinde fo
 uenda confirmandaq̄, postremo sarcien
 da, reconcinnandaq̄ si contingat rescindi.
 Conciliatur autem, alitur, & constabiltur
 hisce fermè rebus, materia, similitudine
 morum, æqualitate, mutuis obsequiis of
 ficijsc̄, sanctis monitis & adhortationi
 bus, pignoribus, & contrarijs rescinditur.
 Charitas enim quæ leui de causa uertitur
 in odium, non erat syncera. Quemadmo
 dum ignis è pilis leporinis aut stipulis ari
 dis emicans subito desinit, nisi sublit ma
 teria solidior, quæ flammam conceptam
 alat: itidem amor, quem corporum uolu
 ptas, aut aliæ friuolæ causæ gignūt, etiā si
 uideatur admodum uehemens, tamē diu
 turnus esse nō potest, nihilo magis quàm
 hæ res unde nascitur. At res solidæ, ueluti
 ferrum, tardius quidem ignescunt, uerum
 ignē semel conceptum diutissime retinēt.
 Rursum sunt materiæ quæ fumidū & ob
 streperū, quædam etiā ingrati odoris ignē
 reddunt: talis est amor inter improbos ex
 turpibus causis conciliatus, iurgijs ac rixis
 molestus,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

molestus, cōuictus intolerabilis, quem de-
 nicq; sequitur fœdæ buccina famæ. Huius-
 modi strepitum ac fumum uidere licet in-
 ter nonnullos malis auibus coniugatos,
 adeo ut sæpe maritum nonnunquã & cō-
 iugem exigat ex ædibus, & uterq; uertit
 in uulgi fabulam. Purus autē ignis nasci-
 tur ex lignis, quæ hinc uocantur acapna,
 ex cedris odoratus, tranquillus ac purus,
 si puro linteo ceram puram circumlinas:
 aut si lino quod uiuū uocāt, eo quod igni
 non absumitur, suggeras oleū ætate depu-
 ratum, nec quicquã aquei liquoris admi-
 xtum habens. Talis nimirū non est amor,
 quem in animis improborum ac stultorū
 gignit uoluptas, aut ambitio, aut diuitia-
 rum admiratio, aut uitiorum similitudo,
 sed quem inter pios ac sobrios uirtus con-
 glutinat, qua reuera nihil pulcrius aut a-
 mabilius, quæ si cerni queat oculis corpo-
 reis, longe plures excitaret in amorem sui
 quàm ulla forma aut ullum ornāmētum.
 Sunt rursus materiæ quædam, quæ ignē
 citius extinguant quàm concipiāt. Huius-
 modi sunt & hominū ingenia quædā, sic

CHRISTIANI MATRIMONII

ab omnibus gratijs abhorrentia, ut nec se
 ipsos amare possint, tantum abest, ut ami-
 citiam cum alijs diu tueri queant. Nō mi-
 rum autem si sunt & incōstantes & infeli-
 ces amicitiaē quas gignit Cupido, quippe
 cæcus & uolucer. Hic est ille Cupido ter-
 restris, Veneris terrenæ filius, qui temere
 immittit nūc in hos nūc in illos, impuros
 ac meretricios amores. Cæcus fingitur,
 quod talis beneuolentia non coit iudicio
 rationis, sed temerario carnis affectu: uo-
 lucer quod turpis amor facile uertitur in
 odium, & alterne nunc bellum habet, nūc
 pacem, nunc inducias, nunc rursus bel-
 lum, nihil constans, nihil tranquillum aut
 perpetuum. Eoq; poëtæ amantiū impetū
 furorem uocant non amorem. Nimirum
 ubi ratio sepulta est, ibi quid esse potest ni-
 si dementia? Verū philosophus ait, & alte-
 rum esse Cupidinē, è Venere cœlesti pro-
 gnatum, quo nihil oculatius. Is nō exocu-
 lat, quos attingit suis iaculis, sed ex cæcis
 reddit oculos. Hic formas ostendit ani-
 morum, qui summi illius pulcri referunt
 imaginem, quæ conspecta protinus rapit
 in

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

in amorē sui, iungitq; puras, iunctas stabili-
 lit amicitias, semper in melius maiusq; gli-
 scentes. Nimirum omnis ueræ pulchritu-
 dinis fons est ipse deus, in quo quicq; est,
 pura bonitas est, mera synceritas, pura sa-
 pientia. Nec inuidet alijs suam pulcritudi-
 nem, impartit largiter, quemadmodū do-
 cet Iacobus apostolus; omne donum opti-
 mum, & omne donū perfectū, non è terra
 proficisci, sed è sublimi à patre luminum.
 Spargit em̄ scintillas suæ lucis in animos
 electorum, ex quibus inter bonos oritur
 amabilis quidam & castus ardor mutuæ
 beneuolentiæ, suo fonti respōdens. Quem-
 admodum enim illa lux non nouit nubi-
 lum, aut tenebrarū uices: itidem sic contra-
 ctus amor, semper serenus est ac tranquil-
 lus, neq; nouit rixarum ac simultatum ui-
 cissitudines. Quos igitur hoc glutinū cō-
 misit, inter hos non est opus pactis, testi-
 bus ac tabulis. Vera uirtus nescit interi-
 re. Interna igitur forma, internæ opes, in-
 terna nobilitas conciliare debet Christia-
 na cōiugia: et si fors alijs ex causis orta est
 beneuolentiā, tamen huc transferenda est

CHRISTIANI MATRIMONII

quo fiat perpetua. Est enim hic ordo naturæ, ut ab his quæ sensibus patēt corporis, proficiamus ad ea quæ nō nisi mentis agitatione percipiuntur. Nec hunc ordinem in totū aspernatur Christiana pietas, quæ corporalibus rudimentis imbecilles homines paulatim euehit & manu ducit ad res animi. Proinde quos in amorem rapit forma corporis, ueluti somniō quodā admonentur illius uere summiq; pulcri, cuius ideo Plato putat in nobis excitari reminiscentiā, quod insita sit ingenijs hominū propensio quædam ad honesta, quam in brutis nullā esse uidemus. Quod si discusso somniō, mētis oculos, amans intendat in latentē animi formā, tum uere pulchris cèdent illa uanæ pulchritudinīs ludibria. Quemadmodum fœtus æditi cognato liquore nutriūtur, & adultorum etiam corpora cognatis elemētis maxime uegetantur, ita uerus amor iisdem ferè rebus alitur quibus gignitur. Nam amor quem uoluptas, aut opes cōciliarunt, tam non est uerus amor, q̄ illa non sunt uera bona. Qui cōiugem, bene dotatā ducit, nō ducturus nisi

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

nisi dos inuitaret, non amat uxorē, sed pecuniam. Qui libidinis causa ducit formosam, suis ipsius amore ducitur non coniugis. Quis enim illos dicit amicos, qui senes orbos captat in spem hæreditatis? Nihil o iuuentius amas dicitur iuuenis qui puellæ struit insidias, erepturus illi si possit quod habet optimum, pudicitiam ac famam honestam. Quæso quid atrocius moliretur inimicus? An crudelius hostes sæuiunt in captas uirgines? Probitate conciliandus est amor, ac probis item moribus alendus. Efficax habet philtrum, quam uirtus facit amabilem. Ut ameris amabilis esto: nihil autem uere præter uirtutē amabile. Quo magis insaniunt fœminæ quædam, quæ fucis, incantamentis ac ueneficijs illectat uiros in amorem sui. Eleganter apud Xenophontem Ischomachus hac isagoga castigat uxoris uitium, quam animaduertenter cerussa, purpurisso, stibio, fucis cæterisque pigmentis utentem, quo uideretur formosior, tum cothurnis altioribus, quo procerior uideretur, quales in tragœdijs gestantes inducuntur diuæ & heroinæ. Dic mihi,

CHRISTIANI MATRIMONII

inquit, uxor, nōne his legibus iniuimus
 coniugiū, ut quod esset utriq; facultatum
 in cōmune conferremus? Annuīt. Iam si
 posteaq; tu tuā portionē bona fide contu-
 lisses, ego pro ueris gemmis fictitias, pro
 auro gnesio darem adulterinum: pro tor-
 quibus aureis, uítrum auri bracteis obli-
 tum: pro monilibus solidis, ligna auro, ar-
 gento & incrustamētis obducta, num bo-
 ni cōsuleres? Et utrum iudicares me plus
 tibi contulisse, si talibus technis tibi impo-
 nerem, quàm si quod haberē ut est in me-
 dium cōferrem? Quum uxor respōdisset
 se non posse diligere maritū à quo talibus
 dolis deluderetur, ille sic perrexīt: Atqui
 nos in hoc potissimum conuenimus, ut al-
 ter alteri corporū nostrorū copiam face-
 remus. An non ita res habet? Quum hoc
 annuisset uxor: Sūm ne, inquit, tibi grati-
 or aut charior futurus, si corpus hoc ut est
 nullo medicamēto uitiatum cōmunicem,
 aut si os oculosq; minio infectos tibi prae-
 berē? Vbi negasset illa coniugis oculos ul-
 lo minio pictos sibi gratiores uideri posse,
 quàm si eos puros intueretur: Et mihi, in-
 quit,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

quit,puta mentem eandē esse,nec me tam
 mentito,quē cerussa stibioq; inducis, dele
 ctari,q; natiuo tuo colore. Hoc tam com/
 modo sermone correctā mulier, abiecit o/
 mnia tectoria formæq; medicamenta. Ete
 nim fucata facies, persona est non facies.
 Nullus aut tam lenis est maritus qui ferat
 personatā uxorem. Cæterū quæ se pingit
 comitq; secus q; uiro gratum esse nouit, sa
 tis declarat sese pluribus uelle placere q;
 oportet mulierem pudicam: cuius præci/
 pua laus est unī placuisse, cui despōsa est,
 cui tradita est, cui uelata est. Pingi uirgi
 nem nubilem, imposturæ genus est: fuca
 ri coniugatam, adulteriij genus est. Quis
 autem est tam stultus maritus, ut fucis in
 uxore capiat, si sciat? quis tam stupidus,
 ut non sentiat, uel mane dum comitur, uel
 in balneis, uel in sudore, uel alio quopiam
 casu decidente fucō, qualem fabulam me/
 morat Galenus? Quū enim in cōuiuio lu
 sus agítaretur, quo quisq; cogereť facere
 qđ primus fecisset, ad quē ordo p̄scriben
 di ius deferebat: Phryne meretricula, sen
 tiens multas adesse anchusa, purpurissoq;
 p̄ctas

CHRISTIANI MATRIMONII

pictas foeminas, iussit ut quisq; immittas
 in aquam allatam manus ilico semel ad fa-
 ciem admouerēt, moxq; linteolo deterge-
 rent aquam. Id ubi factum esset, fucatarū
 uultus uarijs maculis deformes appare-
 bant, alibi delapso tectorio, alibi manente,
 alibi conuulso, sola Phryne ueluti lota for-
 mosior etiā apparebat q̄ antea, quod ni-
 hil haberet fuci. Satis hoc erat poenae me-
 retriculis, nam tales arbitror in eo fuisse
 cōuiuio. Grauiora meretur uxor Christia-
 na, quæ marito fucorum præstigijs cona-
 tur imponere; nimirum aut ipsa stultissi-
 ma, aut maritum pro stultissimo ducens,
 si se sperat falsuram, pessime de mariti mo-
 ribus sentiens, si credit illum ementitis co-
 loribus delectari. Quid enim dicturus sit
 uir, cui coniunx osculum petenti, folliculū
 offerat oblitū bitumine? Aut quid inter-
 est per uitrum intueatur maritū, an per sti-
 biū? Iam si maxime maritus obtingat tam
 stupidus, ut fucorum mendacijs falli gau-
 deat, nō est Christianæ, quæ coniugē pro-
 fessa est non amicā, in eiusmodi mariti uo-
 tis obsecū dare. Corporis pudicum usum
 debet

INSTITVT. PER ERAS. ROT

debet marito, nō scortorum delicias. Procul igitur absint à coniugio philtrea, ueneficia, medicamenta, picturæ, tantum adsit mundicies in cultu, simplicitas in forma. Nō amat qui deceptus aut coactus amat. Si maritus est candidus, sufficiet sexus cōmēdatio. Sin est fastidiosior, efficacissimū incantamentum & ἑπαγωγὴν habet morum comitas & oratiōis iucūditas. Apud Olympiadem Alexandri magni matrem delata est muliercula quædam, in quā deperibat Philippus, quasi medicamētis animum regis in amorē suū pertraheret. Itaque iussit accersī, ubi uenit coram, forma uisa est liberalis, mores cōpositi, sermo comis. Tum Olympias: Valeāt, inquit, ueneficiorum calumniæ, tu medicamentum habes in teipsa. Quanto facilius uxor cōiugem, qui cum assidue uiuit, pelliciet in amorem suū. Circe ueneficiorū perita fuisse perhibetur, ea uiros ad se pertractos consueuit in uarias ferarum formas uertere, quo facto nec ipsa potiebat suo uoto, nec illi poterant amare quæ læserat, si mens reddita fuisset. Inter socios Vlyssis, quos in porcos

CHRISTIANI MATRIMONII

cos uerterat, nihil erat iucundæ consuetudinis, nisi forte grūnitus illam delectabat. Solum Vlysses, quem dementare nō poterat diligebat, moribus ac sermone capta potius quàm forma: at ille nec Circe, nec Calypso, quoniā ueneficijs utebātur, amare cōstanter potuit, constans in amore Penelopes, quæ pro fucis & medicamentis habebat pudicitiam. Inter Christianos uero ne mundus quidem operosior probandus est, ut animi sobrietas non tantum in corporis simplicitate, non tātum in uictus frugalitate, uerum etiam in uestitu reluceat. Nam ut corpus uestis quædam est animi, ita cultus tegumētum est corporis: & quemadmodum corpus ipso gestu, uultu, fronte & oculis mētis imaginē quandam præ se fert, ita cultus pudici, castiq; corporis uestigia quædam ostendit. Quanta uociferatio in eum, qui Benedicti aut Francisci profitetur institutū, si uestis professione non respondeat: Nec minus indecorū, si, qui in baptismo renunciauit mundo & omnibus satanæ pompis, toto cultu mundum et satanæ pompā præ se ferat. Quod si qua

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

si qua mulier esset nupta uiro nondū pro-
 fesso Christū, fortasse Paulus illi daret ue-
 niam, si marito gerens morem paulo am-
 bitiosius uestiretur, usurpans interim ser-
 monem Hester: Domine tu scis necessita- CAP. 14.
 tem meam, quod abominer signum super-
 bia & gloriae meae, quod est super caput
 meum in die ostentationis meae. At quae
 Christiana nupsit Christiano, debet ext-
 stimare nihil esse gratius oculis mariti, q̄
 quae professioni Christianae cōgruunt. Et
 si forte maritus nō meminit suae professio-
 nis, admonēdus est ut meminerit. Is si subi-
 to mutari nō potest, temperandum obse-
 quiū ut paulatim proficiat, & assiduitate
 flectat q̄ uiolētia uinci nō potest. Magna
 uis est uirtutis, si quis eam cōstanter urge-
 at. Monachus qui pro ueste Franciscana
 sumpsit chlamydē militis, apostata dicit̄:
 Christianus homo, q̄ pro ueste modesta,
 uestit̄ holosericis, qd̄ Romanis etiā impe-
 ratoribus olim fuit inuidiosum, imò holo-
 chrysis & gēmeis, suae professionis habitū
 abiecit: & hactenus quodammodo apo-
 stata est, nisi necessitati reclamet animus.

Habet

CHRISTIANI MATRIMONII

Habet autem uxor, quo mariti placet iracundiam, ob cultus modestiam obortam. Poterit enim illum his uerbis compellare: Mi charissime coniunx, nonne sic inter nos conuenit, ut paribus studiis seruiremus pietati, quam in baptismo professi sumus? Conuenimus. At pietatis regulam unde potius petemus quam è sacris literis? Non aliter unde melius. Nec postulas ut tibi morem geram, si quid præcipias quod palam aduersetur præceptis earum. Non sum tam impius ut quicquam tale postulem. Nec alia fuit unquam mea de te opinio, uerum beatus Paulus scribens ad Timotheum, cuius dæter præscribit qualis debeat esse cultus matronarum: Similiter, inquit, & mulieres in habitu ornato, cum uerecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis uel ueste preciosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Vult hic Paulus uxorem esse tectam, non nudam oculis populi, deinde tectam habitu decente foeminam, quæ profiteatur pietatem: Decorum autem cultum non esse in compositione aut tinctura crinium,

1. Timot. 2.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

crinium, nec in auro gemmæque collo circundatis, nec in purpura byssouæ preciosa: sed in ueris ornamentis animi, quæ sunt uirtutes. Quemadmodum euidentius etiam 1. Pet. 5. docet Petrus: Similiter & mulieres subditæ sint uiris suis, ut etiam qui non credunt uerbo, per mulierum conversationem sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conversationem uestram: quarum non sit in capillatura aut circundatio auri, aut indumenti uestimentorum cultus: sed qui absconditus est in corde homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres, sperantes in deo, ornabant se, subiectæ proprijs uiris. Si princeps apostolorum uestitus modestiâ præcipit ihs, quæ maritis impijs nuptæ sunt, quo pertrahatur ad Christianismum: quanto minus conuenit ab uxore Christiana coniugem professionis eiusdem, exigere cultum, nec decorum pudicis foeminis, nec utilem ad tuendam pudicitiam? Quâto satius hoc sumptus, quod male periret ornando corpori, subleuan-

CHRISTIANI MATRIMONII

dis pauperum necessitatibus impēdetur?

Similitudo.

Rectissime quidem dictum est ab antiquis, similitudinem præcipue morū & ingeniorum, amoris esse parentem: sed plurimū refert quæ sit materia similitudinis. Turpiter em̄ cohærēt, quos cōmunia cōciliant uitiā: nec satis firmiter cohærēt, quos res fortunæ ludibrijs aut casibus seniove obnoxia conglutinarūt, qđ genus sunt uoluptas, ætas, forma, dos, ualetudo, uires. Solus uirtutū cōsensus nodū habet Herculanū, quē olim et in nuptijs sacrum fuisse legim⁹. Nec tamē omnino falsum est, quod prouerbio Græco dici solet, homines cōciliari malis, non animi sed fortunæ: ueluti nothæ cum notho melius cōuenit, aut exulī cū exule, cum ancilla seruo, claudæ cum mutilo, deformi cū deformi.

Aequalitas.

In similitudine uero spectatur æqualitas. Quanq̄ potest incidere similitudo, inter quos non est æqualitas: rursus æqualitas, inter quos non est similitudo. Quum paupcula nubit prædiuiti, nec similitudo est nec æqualitas, et ideo dicitur in seruitutem dari potius q̄ in matrimoniū. Rursus quum

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

quū summo loco nata nubit plebeio, nec
 firmæ sunt nec expertes infamiæ nuptiæ.
 Quū opibus, ætate, genere, forma pares
 coeūt, pariter et similitudo adest & æqua
 litas. At quū prædiuiti plebeio nubit cla
 ris maioribus prognata, licet re prætenuis,
 similitudo quidē nō est, sed tamē adest æ
 qualitas. Item quū eruditione præcellens
 ducit nobilem, aut insignis medicus bene
 dotata, inter dissimiles est æqualitas, dum
 inter se paria faciunt, dissimili bonorum
 genere. Inter Christianos autem nō oportet
 esse morosam æstimationē æqualita
 tis, quos dominus Iesus, cuius auspicijs co
 eūt nuptiæ, tot modis æquauit, eadē mor
 te redemit, eodē sanguine lauit, eadē fide
 iustificauit, eodē spiritu uegetat, iisdem ro
 borat sacramētis, eodē dignat̄ honore co
 gnominis, fratres illos uocās ac filios dei,
 ad eandē hæreditatē uitæ coelestis uoca
 uit omnes. Quid hic tu supputas reditus?
 qd generis imagines ex annalib⁹ cōfers?
 Cōsidera nō quid nati sitis, sed qd renati.
 Ignobilis tibi uideri non debet, quam de
 us agnoscat pro filia, Christus pro sorore.

CHRISTIANI MATRIMONII

Pauper uideri qui potest, qui cohaeres est
 Christi: Hic erit Christiani candoris, ut
 suam quisque coniugem sibi commendet
 pensatione bonorum. Contigit infelicio/
 re forma, specta decus animi. Abunde for/
 mosa est, quæ pudica est, quæ sobria, quæ
 modesta. Contigit indotata, sed industria,
 sed frugalis, ad rem parandam alacris, ad
 seruandam uigilans: sat habet dotis, quæ
 tali dotata est ingenio. Verum hic adhi/
 bendus est columbinus ille simplex & E/
 uangelicus oculus, non ille pharisaicus, ini/
 quus & inæqualis. Sunt enim conspicil/
 la, quæ res ostendunt maiores quam sunt,
 & sunt quæ minores uideri faciunt: sunt
 quæ lucem addunt, sunt quæ caliginem:
 denique sunt quæ longius semota reddunt
 conspicua, propius admota obscurant. At
 pharisaic⁹ oculus sui dissimilis & inæqua/
 lis est, quum intuetur aliena mala, etiam quæ
 minima sunt, uidentur maxima: rursum
 quum ad propria mala deflectitur, quæ ma/
 xima sunt, uidentur minima: imò uel cæ/
 cutit non uidens: uel hallucinatur, aut, ut
 Græco uerbo melius dicam, *πῶς βλέπει*, uir/
 tutem

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tutem esse iudicans quod est uitiū: rur-
sus in alijs ut uitiū detestans quod est uir-
tutis: ad ea quæ procul absunt lynceus ac
perspicax, ad proxima lusciosus: quales fe-
runtur oculi lamiarum, quæ domi nec ea
uident in quæ impingunt: foris nihil tam
abstrusum quod nō perspiciant. Huic lon-
ge diuersus est oculus ille bonus & colū-
binus, ad quædam proximi uitiā conu-
uens, quædam benigne interpretās, quæ-
dam eleuās, priorum malorum iudex
iniquior. Vbi tales adsunt oculi, non faci-
le pariet dissidium inæqualitas. Et tamen
iuxta sensum humanum, minus inæquali-
tas habet periculi, si uir præcellat, quàm si
mulier, quod in illo plus ualeat ratio, in
hac magis regnēt affectus: quibus si acce-
dat materia, facile rapiunt ad mariti con-
temptum. Erit autem hoc humanitatis
Christianæ, si forte contigūt uxor, multo
inferior his bonis quibus uulgius æstimat
homines, huic aliquanto plus honoris de-
ferre, quàm si paria cum marito faceret.
Quibus res sunt minus secundæ, pronio-
res sunt ad male suspiciēdum, adeo ut sæ-

CHRISTIANI MATRIMONII

penumero, quod casu iocouae factū est, rapiant in contumeliā. Si puellā felici forma præditā, ludens appelles aniculam, nō offendetur: offenderetur aut̄ prouectior, ac forma parū secūda. Sic Paul⁹ nos docuit, membris nostri corporis minus honestis plus addendum honoris. Id aut̄ quū factūmus, utiq; nobis ipsis honorē deferimus. Proinde maritus qui dehonestat coniugē suā, nōne seipsum dehonestat. Perpetuo quidē oportet utrūq; alteri deferre honorem, sed potissimū alijs præsentib⁹, aut altero absente. Nullus cōtemnet mulierem quāuis humilem, si uiderit eā suo marito preciosam & unice charā esse. Ne sic cogites: Hæc sic nata est, tātillum attulit: sed, uxor est. Multo minus hæc cogitatio congruit uxori: Indignus est cui ceda ac pferā. Sic potius cogitet: Maritus est, cui dū præsto officiū, domino præsto. Rursum maritus sic obsecūdet uxori, ut superciliū aliquando deponat, autoritatē nunq̄: sæpe comē sese præbeat, abiectū nunq̄. Hoc p̄scribit natura, idē docent sacrae literæ, deniq; sic expedit ipsis etiā mulieribus. Et in p̄sonis diuinis

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

diuinis ordo est, licet nulla sit indignitas. Vbi null⁹ est ordo, ibi nec honor est. Cæterū ubi curr⁹ bouē agit, hoc est, ubi p̄pōsterus est ordo, ibi sumā est infelicitas. Hic bifariā peccat utrinq; . Sūt em̄ mariti, qui coniuges opulētas honestoq; loco natas, quoniam arte carēt eas moderandi, deprimūt et abijciūt, quo dignitate detracta, facilius impent submissioribus. Qui quidē, mea sentētia, nihilo cōsultius faciūt, q̄ illi, qui quoniā ob humilitatē aut imbecillitatem corporis, siue ob imperitiā artis equestris, nō possunt in equos generosos & altos cōscendere, docēt illos flexis genibus submittere sese. Tales nimirū uidere est et amicos et principes quosdā. Illi uiles ac depressos reddūt amicos, quo magis habeāt obsequētes; hi populū & finitimos lædūt attenuātq; , quo suā augeāt potentiā. Atq; quemadmodū qui sic tractat amicos, iam et ipse ex amico trāsiūt in dominū, habetq; pro amicis seruos et adultores: itidē princeps, qui nō nisi malo suorū ac finitimorū nouit ornare potentiā suā, ex principe uidetur in tyranni nomen degenerasse: nec

CHRISTIANI MATRIMONII.

iam habet ciues aut socios, sed mancipia,
 & hostes dissimulatos. Cæterū qui calles
 artē gerēdi principatus, populū quem na-
 cius est humilē, euehit ad dignitatem: si
 nactus est præpotentē & illustrem, erigit
 animum suum, ut præclaris uirtutibus in-
 dustriaq; moderandi, ditionis suæ splen-
 dorem æquet, aut etiā superet. Idem mul-
 to magis oportet fieri in amicitia: cui si de-
 sit æqualitas, iam amisit amicitiaē nomen.
 Proinde si quid habet uxor eximiaē digni-
 tatis, ne deprime quod eminent, quemade-
 modum agasones solent eminentem clitel-
 larum partem impositis saxis ad æquali-
 tatem redigere: uerum adnitere potius ut
 decoribus uirtute partis assurgas ad uxo-
 ris dignitatem. Certe non inuidebit uxo-
 ris splendori, qui semper cogitarit, id quod
 res est, omnia bona cōiugis magis esse ui-
 ri quàm uxoris. Eodem animo sunt erga
 familiam, perinde quasi singulis inuideāt,
 non ferunt erectos animos, nec perpeti-
 queunt nisi abiectissimos: tum denique ag-
 noscūt pro suis. Tales, opinor, famulos
 suos uerterēt in asinos, si possint, quo ma-
 gis

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

gis haberent obnoxios seruituti. Hic locū
 habet mimus ille celebris: Male imperan/
 do summum imperium amittitur. Nō est
 speciosa res imperare alinis, aut homini/
 bus, haud ita multum ab asino differenti/
 bus: sed erectis, liberis, & excelsis ingenijs
 liberaliter imperare, præclarū est. Hic u/
 xor ita cedit uiro, ut socia sit imperij, ut la/
 tus uiro claudat. Peccāt igitur mariti, qui
 uxores, quantum possunt, uertunt in an/
 cillas. Nec minus peccāt ij, qui suapte cul/
 pa uxores sibi uertunt in dominas: quem
 admodum crassa quidē Minerua, sed ue/
 rissime monet Epicietus. Dum enim ui/
 ret aetas & forma, uoluptatis amore nimi/
 um indulgent illarum affectibus, captant
 muneribus, quod non sine causa prophā/
 nis etiam legibus uetitum est: permittunt
 illis in cultu, in uictu, in excursionibus, in
 fucis, breuiter, in omnibus animo suo mo/
 rem gerere: adulantur illis abiectissime, se
 seruos, illas dominas appellando. Vbi de/
 floruit aetatis gratia, iā uere dominas ha/
 bent, & quidem imperiosas: de quibus ta/
 men mariti iure queri non possint, quum

CHRISTIANI MATRIMONII

eas ipsi tales reddiderint. Deprimere dignitatem uxoris, quo uelut ancillæ quodlibet imperes, tyrannidem sapit: abijcere te sub uxoris imperiū, extremæ stultitiæ est. Qui frenum moderari nescit, hunc frequenter excutit generosus equus, quū peritus tuto premat tergū illius. His duobus modis nō pauci peccant cōiuges. Totidē modis peccāt fœminæ. Quædā em̄ sibi displicent, marito suā excellentiā uelut inuidentes, seseq; in seruitutē datas, non in matrimonium elocatas queritant: qd' nequaquam facerent, si subiectæ animis cogitarent, omnē mariti felicitatē uxori cōmunē esse. Cui igitur inuides ô mulier, quæ inuides marito; cui nisi tibi ipsi: Odiū profitentur multi, nemo fateet inuidiā. Minorē em̄ se profitetur quisquis inuidet. Si res tam execrabilis est, inuidere felicitati alienæ, quanto turpius est quenq; inuidere sibi: Ediuerso nōnullæ, quo cōiugibus suis imperent pro suo arbitratu, trahātq; ceu bubalū naribus quò uelint, dementāt eos ueneficijs, quæ philtrea uocant Græci, quod nolētes etiā in amorē pertrahant. Quid tandē his
arti

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

artibus proficiunt: Exemplo Circes cum
 suis & asinis ætatē degunt. Quid enim
 aliud sunt, quibus uenena precēsque magi-
 cæ mentē excantarūt: Quanquid men-
 tis habēt tales fœminæ, quæ malūt impe-
 rare stupidis, attonitis, & mente captis, quæ
 parēre sapiētibus ac sanis: In pfectiōe ue-
 ro quis sanus nō malit seq uidentē & uiæ
 gnarū, quæ ducere cæcum: Si lethargus aut
 paraphrenesis, aut casus quispiã reddide-
 rit maritū mētis parū integræ; nōne cla-
 mītare uxor, se mulierē oīm miserrimā,
 cui cū demente sit ætas oīm exigēda: Et
 felix sibi uideēt, quæ ex sano reddiderit in-
 sanū: De obsequendo iam ante nō nihil at-
 tīgim⁹. Nulla est natura tā oīmibus nume-
 ris absoluta, ut nō aliqua ex pte sit qd' mu-
 tatū uelis. Nec temere reperias hoīm par,
 tā cōpositū ad ppetuā uitæ cōsuetudinē,
 quin cōuict⁹ satiētas oboriat, nisi uicissim
 alter alteri obsecūdarit in loco. Nō neces-
 se habet maritus, quēadmodū ait è comœ-
 dia pater, oīa pro suo iure agere, multo mi-
 nus uxor. Quēadmodū ingētes uentorū
 tumult⁹ nōnunquā sedat exigua pluuia, ita
 rixam

Obsequia.

CHRISTIANI MATRIMONII

rixam in immensum exiturā, si quis repugnet, cōponit ac mitigat lenis cōmodaq̃ respōsio, nōnunq̃ & iocus in tēpore dict⁹. Sermo lenis componit iras, atq̃ idem facit interdum & silentium. Sunt qui facile & acriter commouentur, sed quorum ira ut subito oboritur, ita mox subsidit si nullus instiget. Hic maximo malo facillimū erit remedium, obticuisse tantisper, dum animus ad se redierit. Quod ubi factū fuerit, non solum manet incolumis pristina gratia, uerum etiam accessit aliquid uigoris. Etenim qui sibi redditus est, agnoscēs se præter causam fuisse commotum, iam ipse sibi irascitur, magisq̃ propitius est uxori, quæ frustra destomachantem sua lenitate perpessa sit. Itaque si quid erit eius generis, ut referat admoneri maritum, suo tempore tractabiliorem inueniet uxor sermoni necessario. Nec conuenit uxorem meminisse, si quid per iracūdiam dictum est odiosius, maxime quum ipse non meminerit qui dixit. Sic potius cogitet: Hæc ira loquit̃ nō maritus. Hic silentiū, quod semper ornat pudicā matronā, etiam præ
 lens

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

lens adferet pharmacū . Ne tamē eiūsmo-
 di sit silentiū , ut tacente lingua uultus sit
 loquax, contumaciā & neglectum mariti
 præ se ferens . Siquidem hoc loquax silen-
 tium peius est quouis sermone. Sit uultus
 reuerens ac submœstus , hoc est , animi
 præ se gerens imaginem, nihil habens tor-
 tum aut superciliosum . Ut sunt autem
 qui responsantem non ferant: ita reperias
 qui non leuius offendantur silentio . Hic,
 iuxta Græcorū prouerbiū , animi ægre af-
 fecti medicus adhibebit lenis & salubris
 oratio, parca uerbis, sed accommoda , ut
 media sit inter silentiū & responsum . Dic-
 rem melius habere quàm delata sit, aut fa-
 cillimum esse remedium, aut uociferando
 quod factum est infectum fieri non posse.
 Si periculum est , ne quamuis blandis di-
 ctis offendatur, tutissimum præsidium est
 silentium . Cæterum asperis uerbis ne tum-
 quidem agendū est cum marito , quū ma-
 xime est placidus . Etenim uxorē pugnare
 cum uiro, cum deo pugnare est, qui dixit:
 Quia sub potestate uiri eris, & ipse domi-
 nabitur tui. Mitigat quidem hoc ius cha-
 ritas:

CHRISTIANI MATRIMONII

ritas: sed tamen nō aufert auctoritatem uiro. Paulus ideo mulieres iubet silere in Ecclesia, quod potestatem habeant super caput suū. Idem mulieris caput uirū appellat. Pietas igitur hortatur, ut uiro mulier subdita sit. Quod si minus traditū esset diuinis literis, tamen ipsa ratio suaderet, esse lenibus dictis aut silentio potius utēdum quàm ferocia. Quid enim optat prudens mulier, nisi ut à marito qd' uult impetret? Quod si plus impetrat sermo blandus ac modestus, q̄ ferrox & asper, quid opus est experiri iurgijs, quæ ferè nihil aliud proficiunt, q̄ quod ex irato reddūt insanū: ut ne dicam interim, quod nōnunq̄ pro malis dictis referunt mali pugni. Boreas uentus est omnium uehemētissimus, agitās nubes, ciens tonitrua, diffringēs quercus, excitans terræmotū. Contra Zephyrus est omnium placidissimus, ad cuius aurā flores exiliūt e terra. Et tamen quū Boreas conatur ui penulā auellere uiatori, quid proficit? Nimirū ut ille magis ac magis astringat penulam, aut uestē sumat uillosiorē. Cæterū ubi leui flatu spirare cœperit Favonius

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

uonius, iam ultro ponit & penulā & tuni
 cam. Saltem hoc exemplū admoneat uxo
 rem, quanto consultius sit cum uiro blan
 dius agere, q̄ iurgijs contendere. Ignem,
 inquit Pythagoras, gladio ne fodias. Ac
 recte monuit nobilis ille mimographus:
 Bona mulier parendo apud uirum impe
 rat. Honestissimum uictoriae genus, pati
 endo uincere. Fœminæ pulcherrimū im
 perij genus, obsequendo impare. Quod si
 molesta est toruitas, quā uirili sexui addi
 dit natura: cogitet mulier hāc austeritatē,
 etiā si nōnūq̄ subamara est, esse salubrē fa
 miliaē. Est hoc germē q̄dā fortitudinis.
 Vbi p̄ cōiugibus ac liberis subeundū est
 uitæ discrimen, quæ maritalis animi præ
 sentia. An hic in cōiuge desideret uxor ab
 esse masculā ferociā? Vbi petit fama ma
 tronæ, quid nō audet maritus? Feras igit̄
 ō mulier, toruū illd̄ genuinū tui cōiugis in
 quotidiano cōuictu, q̄d̄ experiris tibi salu
 tiferū, si quādo res exigat fortē uirū. Vbi
 ppulsanda est uis hostiū, à fortunis, à capi
 tibus tū tuo tū liberorū tuorū, utrū tū ma
 ritū simiū esse malle an leonē? Nō dubiū
 q̄n leonē. Obserui igit̄ leoni tuo cōmodis

CHRISTIANI MATRIMONII

moribus, cauēs ne illius iram merito in te
 exasperes. Plures te ueluti leā reueribun-
 tur, si tu leoni tuo detuleris reuerentiā.
 Præstat esse leam amico leoni subditam,
 quàm habere collusorem simium. Olim
 sponsa quū primum in ædes sponsi dedu-
 ceretur, ex more talibus uerbis alloqueba-
 tur illum: Vbi tu Caius, ibi ego Caia. Iti-
 dem & tu tecum cogita: Vbi tu leo, ibi e-
 go lea: ubi tu dominus, ibi ego domina:
 ubi tu herus, ibi ego hera: ubi tu domus
 gubernator, ibi ego gubernatrix. Cæterū
 si pro Caia tentes agere Caium, iam nec
 domus erit nec familia. Sunt tamē in quī-
 bus & maritus interdū cedere debeat u-
 xori, uel quia nullius momenti sunt, uel
 quia proprie ad muliebrem functionem
 pertinent, uel quia uehementer ad rem fa-
 miliarem pertinent. Primi generis exem-
 plum erit, si certo genere cultus delectet
 mulier, qui tamen nihil habeat dedecoris:
 aut si suis quibusdam ieiunijs aut precib⁹
 teneatur. Ad hæc interdum conuiuendū,
 tametsi tutius est uxorem sic assuescere,
 ut in maximis pariter ac minimis obtem-
 peret

INSTITVT. PER ERAS ROT.

p̄eret animo coniugis sui. Proinde conui-
uendum erit potius quàm obsequēdum.
In his autem quæ sunt matronalis prouin-
ciæ, qđ genus sunt, cura rei culinariæ pe-
nuriaræq̄, cura infantium & ancillarū, ma-
ritus non facile interpellabit uxorem, nisi
uiderit aliquid admonitione dignum, &
cedere nō grauabitur, si uiderit illam plus
sapere. Et in serijs rebus habet ille sexus
nōnunquam mascula consilia, ueluti quū
hortatur ad deponendū similitatem. Tri-
bunt enim philosophi muliebri sexui so-
lertiam, hoc est dexteritatem quandam in
consilijs extēporarijs, quod multa cogita-
tione negētur proficere, quemadmodum
uiri. Et uiris nonnunquam uehemens af-
fectus excussit iudiciū. Hic si bene mo-
net uxor, ne pigeat audire uirum. Obtem-
perauit Abraham Saræ coniugī, ac uari-
antibus sententijs passus est uxoris suffra-
gium uincere. Eiecit ancillā cum filio. At-
qui primum durum erat audire: Eijce filiū
tuū cum matre sua. Sed audit à domino:
Ne tibi uideatur asperū super puero tuo,
& ancilla tua. Omnia quæcunque dixit

CHRISTIANI MATRIMONII

rit tibi Sara, audi uocem eius. Puta & tibi marite idem dici à domino, quoties id quod admonet uxor, ad famam salutemue tuam pertinet. Quicquid enim tibi dixerit ratio, hoc à domino dictum existima. Multis saluti fuit seruatorum consilijs obtemperasse, quo minus te pigeat admittere consilium uxoris. Quorundam autem est tanta morositas, ut si quid alteri placuit, ob hoc ipsum displiceat, quod illi placuit: nec ulla res tam friuola est, in qua dignetur alter alteri concedere. Inter tales non mirum est si friget charitas. Iam est hominum ingenijs insitum ἀψίχορον quiddam, id est, fastidium quoddam presentium, quo fit ut nihil diu placere queat, sed iucundissimarum etiam rerum ilico suboriatur satietas. Cui malo duplex est remedium, intermissio et officium. Nam intermissio consuetudinis quodammodo renouat amicitiae iucunditatem, & officijs mutuis, non aliter quam ignis leni aura, alitur beneuolentia mutua. Intermissione recte consulit amicitiae uergenti in tedium. Caeterum interruptio conuictus inter maritum & uxorem affectanda non

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

da non est: multis illam præscribit neces-
 sitas, ueluti negociatoribus & aulicis: eo-
 quod beneuolentiæ connubiali plus im-
 minet periculi ex diutina segregatione;
 quàm ex perpetua coniunctione. Secu-
 bandi uero quis modus sit habendus, Pau-
 lus diligenter præscribit, quæ res sanè si
 commode adhibeatur & ex consensu mu-
 tuo, multum attulerit adiuuenti ad ser-
 uandam cõiugalis beneuolentiæ fragran-
 tiam. Munusculis alere beneuolentiã in *Officia.*
 ptum est. Emptus amor non est amor, nisi
 si forte talia sint munuscula, ut non precio
 sed symbolo quopiam aut ingenij monumẽ-
 to commendentur, aut iocum habeant nõ
 illepídum. Quod genus sunt, epistolæ, car-
 mina, prisca nomismata, nouæ rei pictura.
 Quanquam in matrimoniũ nõ est tutum
 recipere exemplum, quod lege uetitis fe-
 nestram aperiat. Et officij quidẽ uocabu-
 lum cõplectitur quicquid facere debet uxo-
 ri maritus aut uxor marito: Qualia sunt
 & inter liberos ac parẽtes, seruos ac domi-
 nos, de quibus suo loco nonnihil dicetur.
 Sine illis enim non constat ulla familiæ
 concordia.

CHRISTIANI MATRIMONII
cōcordia. Sed nos interim de leuiore quo
dam officiorum genere loquimur, quibus
tamē alitur seruaturq; mutua charitas, ac
mitigatur si quid forte subortum est alie
rioris animi. Cuius generis sunt illa, Ma
ritum proficiscētem cum osculo faustisq;
precationibus dimittere, redeuntem à pe
regrinatiōe cum suauio uultuq; alacri ex
cipere: Rursus euntem ad forum aut in au
lam, ad limen usq; deducere: Redeuntem
hilariter excipere, in cōpellando non præ
termittere charitatis aut honoris uocabu
la. Non decet uxorem de absente marito
multa uerba facere, ne in laudem quidem
illius: si tamen ita res poscet, sit sermo bre
uis & honorificus: si quid in marito uitij
est, uel dissimulans, uel eleuans. Deinde si
quid senserit marito charum esse, siue sit
auicula, siue canis, siue aliud quiduis, eius
curā præcipuā agat. Hæc leuia sunt, tamē
non leue momentum adferunt ad retinen
dam inter coniuges beneuolentiam. Simi
libus officijs maritus certabit cum uxore.
Si quid peccatum erit, officijs abolebitur
offensa: si nihil erit, excitabitur ac reuiuē
nescet

INSTITVT. PER ERAS. ROT

nescet beneuolentia. Iam & liberi commu- Pignora.
 nes si contingant, adamantinis uinculis a/
 stringunt cōiugalem amicitiam. Verum
 non ut officiosus esse potest qui uult, ita
 potest & liberos sibi dare. Illud tamen in
 nobis est situm, ut pietatis affectum in il/
 los geramus. Porro quo chariores erunt
 liberi, hoc minus offensarum coalescet in/
 ter maritum & cōiugem. Qui solo ductu
 naturæ uiuebant, liberos appellarunt pi/
 gnora. Pignus autem datur ad confirma/
 tionem contractus, in quem usum dantur
 & obsides. Ac principes quidem dum co/
 nantur fœdus inire perpetuum, eos quos
 habent charissimos, dant, ac sumunt ob/
 sides, in quos sæuitur interdū, si fides alte/
 rutrius eluserit. At natura quanto sanctio/
 ra pignora commēta est? Quum uxor gi/
 gnat marito, uterq; alteri dat obsidem, in
 quo spiret uterq; ueluti duobus in unum
 cōflatis, quod utriq; sit charius quàm ipse
 sit sibi. Hac arte natura maritum uxori ac
 uicissim uxore marito dedit obsidem, ut
 iam distrahi nec uelint propter insitam er/
 ga liberos charitatē: neq; possint, quod li/
 berorum

CHRISTIANI MATRIMONII

berorum possessio sit indiuisibilis. Verba diuertētium sunt, tua tibi habe. Cæterum quum uētum erit ad liberos, cui dices, tua tibi habe. Hic neuter sua sibi habere poterit, nisi simul habeatis, quod ambobus ex æquo cōmune est. Atq; hic cōtemplari licet miram naturæ sollicitudinē, in eodē uultu duos simul depingit, & in eodē corpusculo duos repræsentat. Illic agnoscit uxoris imaginē maritus, & uxor agnoscit mariti simulacrum. Nōnunquam relucet aliquod uitæ figuræ uestigiū, interdum & propatruū aut proamitam expressam dicas, quo pluribus argumentis tibi commēdaretur pietatis affectus erga liberos. Proinde qui ad hūc naturæ sensum obscuruerunt, nō dicam quod iam desierint esse Christiani, homines esse desierunt, imō infra brutorum naturam degenerarūt, & ultra leonum ac tigris feritatem effertī sunt. Equidē hanc esse causam arbitror, quod nullum extet speciale præceptum quo parentes iubentur diligere liberos suos, quēadmodum nemo iubetur seipsum diligere. Solon rogatus, quare nullam pœnam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

nam statuisset in parricidas, quum leuiori
 bus etiã commissis pœnas indixisset: re/
 spondit se nunquam fuisse suspicatum, in
 ciuitate sua exoriturum tam impiũ faci/
 nus. Hanc legem sic insculpsit intimis o/
 mnium affectibus natura, ut superuacanea
 uideat humana lex. Atq; illud interim mi/
 rum, nusq; extare plura officiorũ exẽpla,
 q̃ ubi nulla lex est officium exigens. Histo/
 rici cõmemorãt amicorũ paria nõ ita mul/
 ta. Cæterũ uita mortaliũ scetet exemplis
 patrũ, quos nõ piguit suæ uitæ iactura, li/
 berorũ uitam redimere. De Aenea legis:
 Omnis in Ascanio chari stat cura parëtis.
 Clamat apud Esaïam dominus: Nunquid Cap. 49.
 obliuisci potest mulier infantem suum, ut
 nõ misereatur filio uteri sui: Sed uæ mali/
 ciæ mortalium. Inueniuntur inter Chri/
 stianos, quæ recens æditos infantes iugur/
 lant: quæ cientes abortum, necant etiam
 nondũ natos. Sed facessant ab hoc sermo/
 ne rara quædã portenta uerius quàm ex/
 empla. Ergo si liberi contingunt, habetis
 obsoles mutux charitatis: si non contin/
 gunt, non est orbitas ubi uiuit charitas.

CHRISTIANI MATRIMONII

Sic enim Helcana consolatur uxorem suam: Quamobrem affligitur cor tuum? Numquid non ego melior tibi sum quam decem filii?

Institutio.

Iam institutio coniugis ut plurimum adfert momenti ad cōglutinandam charitatem, ita magna ex parte uiris in manu est. Etenim quod de liberis dixit comicus, non minus conuenit in uxore: Vt suam quisque uult esse, ita est. Quemadmodum igitur deligenda est coniugio quæ docilem ac tractabilem indolem præ se ferat, ita post initum cōiugium nulla debet esse potior priorue cura marito, quam ut uxoris animum imbuat philosophiæ Christianæ decretis, paulatim instillans amorem studiorum ac ueræ uirtutis. Si fortunæ patiuntur ocium, saluberrimum est puellam Græcis Latinisque literis erudiri. Sin facultatum tenuitas uocat ad operam manuariam, tamen hæc tamen erudienda est, ut expedite legat linguam popularem. Ex libris enim aliunde uersis hauritur non minima pars sapientiae. Verum tamen ne muliebris animus ad inania somnia delabatur, prius à marito certis dogmatibus ad lectionem præparanda est.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

est, & in ipsa lectione tam diu gubernan-
 da, donec iam sine cortice nare consueue-
 rit. Neq; uero hæc eò pertinent, ut mulier
 negligat conciones Ecclesiasticas, sed po-
 tius ut eas maiore cum fructu audiat. Au-
 diet igitur illas & frequenter et reuerēter,
 sed plus eruditionis illinc domum referet,
 si lectione præparata accesserit. Quod si
 lectio desit, maritus instructor, lectionis ui-
 ce fuerit, per hunc exercenda est uxor,
 non solum in hoc ut intelligat audita, ue-
 rum etiam ut meminerit. Multis enim in-
 exercitatis sic elabuntur omnia, ut nihil
 referat audisse. Credunt autem supra ui-
 res humanas esse tam prolixam orationē
 memoria complecti, quum exercitatis ni-
 hil sit facilius. Ad intelligentiam igitur si-
 mul & ad memoriam conducet, si prius
 quam adeas concionem, argumenti sum-
 mā, de quo uerba facturus est ecclesiastes,
 prædiderit uxor. Curabit obiter & illud
 maritus, ut eis audiendis assuescat qui di-
 cunt quàm optime. Primum enim quod
 optimum eligendum est, id fiet assuetudi-
 ne iucundum etiam. Post auditam igitur

CHRISTIANI MATRIMONII

communem cōcionem maritus,ocium &
 locum nactus,exiget ab uxore quod audi
 uit,nec oportet primā exactionem esse se
 uerā,blanditijs & laude condulcanda est,
 donec proficiat rudis animus. Interim di
 ligēter indicabit maritus quomodo sit in
 gressus Ecclesiastes, in quot propositiōes
 diuiserit concionē,quo quancq; modo pro
 positionē sit prosequutus, quid in quacq;
 dixerit dignum memoria, tum si quid pa
 rergum admiscuerit, aut si quid in perorā
 tione noui adiecerit. Hinc nascetur mulie
 ri iudiciū simul & memoriæ uis. Nec alie
 num fuerit quasdā argumentationum for
 mas seu rectas seu uitiosas indicare, tum
 usum similium & exemplorum. Ad hac
 enim,quoniā à natura proficiscunt,nemo
 non docilis est,& possunt crassiore, quod
 aiūt,Minerua tradí. Vbi id erit unum at
 que alterum mensum factum, iamq; certū
 iudiciū, certa q; memoria parata fuerit
 uxori,tum expediet interdū diuersas au
 dire cōciones hac lege,ut uxor quod audi
 uit uiro communicet, uir uicissim uxori.
 Hoc pacto fructus cognitionis duplicabit
non

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

non absq; sancta confabulationis uoluptate. Sensim autē maritus eximet è pectore cōiugis uulgares ac præposteras de rebus opiniones, proq; his ueras ac philosophicas inseret. Muliebre corpus nihil præclarum gignit, nisi maritus semē generosum indiderit: & si quid gignit, informe quiddā est, è corruptis humoribus cōcretum, medici molas uocant. Id multo periculosius accidit in animis foeminarum, nisi uir saluberrimas opiniones, ueluti semen efficax, instillarit, unde mox pullulabit honestissimus uirtutū prouentus, pietatis, sobrietatis, pudicitia, modestia. Ast ubi mulier iam senserit sese ex institutione mariti transformatam, ac seipsam contulerit cum ea quæ prius fuerat, tum incipiet apud sese dicere: O me felicem quæ in talem maritum inciderim. Qualis eram futura belua, nisi hic institutor obtigisset. Iamq; incipiet non solum diligere ut maritum, sed suspicere ut præceptorem, reuereri ut patrem: aut ut Christianius dicam, deū in marito uenerari. Hic nouo Cupidini cedit ille uulgaris amor, neq; in magna felicitate

CHRISTIANI MATRIMONII

felicitate ponet, quod opera mariti mater facta sit. Agnoscat se debere coniugii longe meliorem fecunditatem quam non confitebitur aetate, sed annorum accessione magis efflorescit. Inter fortunatas numeratur Hecuba, regina erat Ilii, complurium ac praestantium liberorum parens. Haec omnia debebat marito Priamo. Sed quid fortuna in diuersum commutata, praedoloris impotentia uersa dicitur in canem. Quod si a marito didicisset, nec rebus asperis oportere deijci, nec laetis insolescere, aut neminem esse felicem uel infelicem nisi bonis ac malis animi, plus illi debuisset, quam si totius Asiae reginam fieri per eum contigisset. Apud Homerum sic Hectori loquitur Andromache:

ὄν μοι ἔοσι πατὴρ ἢ πότνια μήτηρ,
ἴδ' ἔ κασίγνητος.

Quid adhuc magni dixit, pater, mater, frater, & maritus? Felicior est quam dicere potest: Tuis monitis ex bestia facta sum homo, ex imbecilli fortis & intrepida, ex pharisaea uere Christiana. Rideo magorum praestigias, non exanimor ad solis defectus, tonitrua seu terramotus, docta haec naturalibus

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

ralibus è causis pficisci. Pro secundis pariter atq; aduersis gratias ago deo, sciens ab illo immitti quicquid obtigerit, & expedire nobis quicquid immittit ille. Sedulo quidem adutor ut omnibus bene faciam, nec patior dei gratiã in me uacuum esse. Cæterum nec in factis nec in meritis meis pono spem salutis, sed in immensa misericordia domini Iesu, qui sibi toto pectore fidentes nõ destituet. Itaq; nec uitæ me tædet, & alacris supremũ expecto diẽ. Hæc qui me docuit, an non numinis habendus est loco? Officiosus sibi uidetur, qui donauit uxori uestem purpuream, aut anulum magni precij. Imò is dedit maleficiũ. Officiũ præstitit, qui huc prouexit uxoris animum, ut purpuram, aurũ, & gemmas contemnat, ut talium ornamentorum pudeat: ut intelligat se multo preciosius ornari pudicitia, modestia, sobrietate, benignitate in pauperes: ut dulcius iudicet immuscare libris, quàm itare ad choreas, ad licentiosa tumultuosaq; conuiuia: cursitare ad conciliabula loquacium muliercularum, unde nulla quantũuis proba matrona nõ
redit

CHRISTIANI MATRIMONII

redit deterior domū. Hæc nimirum sunt officia quæ perpetuam & immortalem gignunt amicitiam inter maritum & uxorem. Verū hanc mētem ut gignas in uxore, necesse est ut in te ipso prius conceperis, & ita demū iudicabit te ex animo suadere quæ doces, si conspexerit in omni uita tua relucētem admonitionum tuarum imaginem. Efficacissimum docēdi genus est, præstare quod suades. Hac ratione nihil uetat quo minus & uxor doceat maritum. Etenim uitæ probitas, quum supercilium non habeat, tamen uehemens habet ad æmulationem incitamentum.

Hic locus admonebat ut philosophiam œconomicā paucis explicaremus. Id quāquam à ueteribus non indiligenter factū, tamen non abs re fuerit, si eadem Christianus tradat Christianis.

Primum igitur omnium illud persuasum esse debet utrisq; qd' deo uolente matrimonio coniuncti sunt, nec posse coniugium infelix esse si perseuerarint in præceptis dei, & in huius bonitate totam felicitatis fiduciā collocarint. Hic igitur sit mu-
rus

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

rus aheneus, & in hoc primus ac summus
coniugum cōsensus. Iungūtur autē duo,
mas & foemina, non tantum ob id ut natu
rae quod debēt resoluant, quod nec uir si
ne foemina, nec foemina sine uiro praesta
re ualet, sed ad aliud quiddam sublimius.
Nam & bruta animantia cōgregantur, gi
gnunt, & adamant foetus suos. In hoc iun
gitur Christiana Christiano, ut tutior sit
pudicitia, ut ex societate maior sit uirtutū
profectus, ut liberos educant non tam na
turae quàm deo, deniq; ut unam domum
Christo lucrifaciant. Neq; uero rem me
diocrē praestat, quisquis hoc praestiterit.
Est aliquid Spartam, quam tibi deus dele
gauit, ornare. Quemadmodum autem nō
multum laudis illi debetur, qui ciuitatem
condere & augere potuit, gubernare non
potuit: ita nihil magni faciūt, qui liberis, fa
mulis & opibus augent rem familiarē, nisi
quod partum est recte administrant. Iam
ut ex multis ciuitatibus constat regnum,
ex multis domibus ciuitas, ita domus ciui
tas quaedam est ac regnum. Quum regnū
dico, gubernationem dico, alienissimā ab
omni

CHRISTIANI MATRIMONII

omni tyrannide, in qua tamen summa rerum ab uno pendeat. Is est paterfamilias. Ut uero nec regnum nec ciuitas constat absq; concordia, ita res familiaris collabatur oportet, si adsit dissidiū, præsertim inter regni primates, maritum & uxorem. Nec potest esse perpetua concordia, ubi frequentes sunt iniuriæ, neque non potest esse seditio, ubi cōfusus est ordo. Legibus igitur excludetur utrunq;. Harum cōdendarum autoritas sic erit penes uirū, ut nemo tamen sit in familia, quàm ipse, legum obseruantior. Iniuriarum autem grauissima est, si cōiugum alter alteri faciat sui cōpiā. Seditio capitalis, quoties liberi in parentes, aut uxor aduersus maritum conspirat. Legibus igitur & ordine constabit res familiaris. Domus autem summa diuisione secatur in hominem & possessionem. Hæc enim prima domus exordia notauit Hesiodus, iubens parari

οἶκον μὲν πρῶτα, γυναῖκά τε ἕξ μ τ' ἀροτῆρα, id est
 Domum quidem primum, mulieremq; &
 bouem aratorem.

Mulier enim primum est ad propagationem

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

nem liberorum, bos ad parādum uictum
 & substantiam. Ad operas præstandas o/
 pus est famulis ac famulabus: quæ olim
 sic in bonis erant, ut & hæreditate obue/
 nirēt, quemadmodū agri bouesq; & uen/
 dere ius esset dominis. Nunc fere condu/
 ctitijs utimur. Domus igitur cōsummata
 in has partes distribuitur, in maritum &
 uxore, uelut in senatum: in liberos, uelut
 in ordinem equestrem: in familiarium, ue/
 lut in plebem: & in possessiones. In his pa/
 randis primum utilis erit delectus, in tra/
 ctandis ratio. De delectu coniugis iam di/
 ctum est: quantum autem in nobis situm
 est, ut liberi nascantur probi, suo dicetur
 loco. Famulos autem & famulas ascisce/
 re oportet, nō solum utiles præstandis o/
 peris quas requirit familia, uerum etiam
 moribus incorruptis, aut certe qui uideā/
 tur ad probitatem esse dociles. Quemad/
 modum autem parāda est iusta supellex,
 nec ultra quā sat est ad usum; ita non est
 oneranda domus turba famulorum aut
 famularum ociosarum. Nonnullis enim
 hoc hodie magnificum uidetur, alere gre/
 u gem

CHRISTIANI MATRIMONII

gem inutilium ac nihili hominum, haud multo sapiētioribus ijs, qui alendis ad uoluptatem equis aut auibus, properant ad inopiam. Quum autem sint tot membra Christi fame pereuntia, & non est Christiani pectoris, seruare tineis ac furibus reconditum, aut ad nequitiam profundere, unde tot fratrum egestas poterat refrigerari. Iam de possessionibus quaeritur quæ sit firmissima: & talis creditur agrorum, proxima ædificiorum. Et inter artes prima laus debetur agriculturæ. Et hic delectui locus erit. Sed tamen quæcunque obtigerit ars, sine fraude exercenda est: atque illud semper habendum in animo, lucrum fraude partum, damnū esse, non lucrum. Et melius est modicū iusto, super diuitias peccatorū multas. Hoc demū in tuis bonis numerata, quod sine alterius iniuria tuū est. Multi se iactant ut opulentos, è quorum facultatibus si semoueantur quæ debentur alijs, essent admodum tenues. Fit autem duplex iniquitas, quum quod male partum est, peius perditur. Turpiter perit apud Christianos misericordiam professos

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

fessos, quod perit fucis, insolenti cultu, luxu, & alea. Sacrilegium facis ô professor, pauperum est quod prodigis: imò Christi est, qui in suis membris refocillari postulat, Oportet igitur in omnibus adesse frugalem munditiem: quæ sic excludat fordes, ut procul absit luxuries. Si quæstus fallit, magnum uectigal parsimonia est. Si quis casus auferet fortunas, leuior erit calamitas paruo assuetis.

Illud in primis cauendum, ne quid sit in possessionibus nostris, unde nõ aliqua capiatur utilitas. Nam in hoc aluntur & liberi, ut parentibus senio defectis uicissim opitulentur. Xenophon in possessionibus numerat etiã amicos, quos uel ipsis libus anteponeit, eo quod plurimã adferant utilitatem. Cum nemine quidem oportet habere similitatem: uerũ cum quibuslibet habere familiaritatem non expedit. Sat habet amicorum, qui paucos habet synceros. Et Hesiodus notat uicinum, qui si malus est, ait noxam esse: si bonus, magnum adiumentum. Qui cupit bonum

CHRISTIANI MATRIMONII

uicinum, sit ipse bonus uicinus. Frequen-
 ter enim ipsi facim⁹ uicinos malos. Quin-
 et inimicos Xenophon numerat in bonis
 nostris. Vndecunque enim nobis capitur
 utilitas, id in bonis nostris esse uidetur.
 Atqui ex inimicis, si quis norit uti, magna
 capitur utilitas: quæ admodum ex amicis
 frequenter summa nascitur pernicies, si
 quis secus quàm oportet utatur. Quibus
 autem rationibus fiat, ut utilitatem adfer-
 rant inimici, perq̃ eleganti libello docuit
 Plutarchus. Quod ad præsens argumen-
 tum attinet, geminam utilitatem præstat
 inimici: alteram exemplo, alteram nocen-
 di studio. Vides inimicum omnibus inui-
 sum bonis ob linguam effrenem, cogita
 tecum: Ne idem mihi ueniat usu. Vides
 quàm ingenerosa res sit inuidere commo-
 dis aliorum, cogita: Non committam, ut
 hæc lues irrepat in animum. Deinde quo
 magis aduigilat inimicus, ut lædat rem
 aut famam tuam, tãto magis aduigila, ne
 quid committas indignum bono uiro. Si
 cõuicium in te dixit: corrige, ne possit ite-
 rum obijcere. Si præter meritum obiecit,
 cir

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

circūspice, num quam ansam imprudens dederis. Si uerum est quod obiecit, gaude te fuisse admonitum. Pro hoc officio debitorus eras amico: inimico nullam debes gratiam. Sin falsum est, gratulare tuæ innocentiae, uitans occasionem, & augens uirtutem. Vbi te rapit affectus improbus ad calidum aliquod facinus, in primis tibi ueniat in mentem inimicus: propone tibi, quam ille uoluptatem capturus sit, quam peruerse interpretaturus quod feceris, quid diciturus in te, quid factururus. Hæc cōsideratio moderabitur bona ex parte cupiditatem animi tui. Vxor quū paras ob dissidium abitum à marito, & in uulgus efferre domesticā tragœdiam, tum tibi in mentem ueniāt, si quas habes insigniter maleuolas & inuidas. Quid fuerit auditu iucundius illi & illi, si hoc factū cognorint? Aut ubi me libentius uisuri sunt, quam in domo ubi maritus nō est? Quid autem non affingent huic fabulæ? Quanto cōsultius est clam cum marito redire in gratiam, quàm inimicis tantum ex me præbere uoluptatis? Iam quādo uindex dicitur mulierum

CHRISTIANI MATRIMONII

genus, nulla speciosior ultio, quæ ut indies
teipso euadas melior, Sic urendus, sic ene-
candus est, qui nobis male uult. Hæc cogi-
tatio curam tuam acuet in educandis li-
beris, ac moderanda familia, ne sit quod
merito calumnietur maleuolus. Quemad-
modum igitur hominum ingenio noxiæ
bestiæ multam adferunt utilitatem uitæ
mortalium, quod harum pellibus uesti-
mur, uiperarum carnibus ad remedium
utimur: sic tu quoque non mediocrem utili-
tatem feres ex inimicis, si recte noris uti.
Supereft igitur, ut in domo bene constitu-
ta omnia sint in officio: id fiet, si sua cuique
tribuatur functio, ad quam uidetur acco-
modus. Summa autem officiorum diuisio-
ne, dicuntur alia domestica, alia externa.
Quæ foris geruntur, ad uirum pertinent:
quæ domi, foemineæ sunt functionis, præ-
sertim ea quæ ad rem penuariam & culi-
nariam pertinent: Item quæ ad pensa di-
stribuenda familiæ, & ad operam debitam
exigendam. Quin & educatio liberorum
uxoris prouincia est, dum adhuc tenera
est ætas. Vbi iam ad hoc ætatis peruenu-
tum

INSTITVT. PER FRAS. ROT.

tum erit, ut instituendū sint ad aliquod uir-
tutis genus, ad maritū redit officium. Simili-
ter & in puellis elocandis cura quidem am-
borum cōmunis est, sed autoritas erit p̄-
nes maritū. In his autem quæ sunt fœmī-
næ functionis, maritus non temere inter-
ponet autoritatē, nisi uiderit aliquid mo-
menti maiōris, q̄ ut sit dissimulandū. Mul-
to parcius id faciet uxor in mariti parti-
bus. Et si quando res flagitabit ut id fiat,
captandus est locus ac tempus idoneum,
multaq; blanditiæ ac præfatione reueren-
tiæ mitiganda est monitionis asperitas. In
fide coniugij lex eadē pariter astringit ui-
rum uxori, atq; uxorem uiro. Cæterum
autoritas in uirū nulla est uxori, quemad-
modū præscripsit apostolus: Docere autē

1. Timo. 2.

mulieri non permitto, neq; dominari in ui-
rum: sed esse in silentio. In congregatiōe
ne loqui quidē permittit: domi sermo nō
negatur discendi gratia: dominatus in ui-
rum ubiq; negat⁹ est. Iam multū quidē re-
uerentiæ mulier debet uiro, sed & uir uicis-
sim aliquā reuerentiā debet uxori: quēad-
modū & parentes, si uolūt habere liberos

CHRISTIANI MATRIMONII

reuerentes, debent ipsi primum & illos reuereri, neque quiduis apud eos uel dicere uel facere. Et hic igitur mutua lex est, quam non pariter obligat. Itidem quum omnia sint communia marito cum uxore, tamen ad uirum pertinet distribuendi auctoritas, et huius censebunt omnia. Quem admodum si uinum diluas aqua, etiam si plus sit aquae quam uini, tamen uini nomen obtinet: ita tamen si plus attulit uxor quam maritus, omnia tamen mariti dici debent. Absurdum enim sit, alia dici mariti, alia uxoris: absurdius autem, omnia dici uxoris. In reliquam familiam oportet secundum maritum primam esse auctoritatem uxoris, praesertim quum ille degit foris. Quamquam & inter famulos discrimen est. Sunt enim nonnunquam marito peculiari in negocijs uirilibus. In hos non conuenit imperiosam esse mulierem. Quamquam illi tanto maiorem reuerentiam exhibere debent dominae suae, ne caeteris praebant exemplum contumaciae. Operas igitur debent famuli: sed famulis debetur uictus ac uestitus, non ad luxum, sed ad usum. Segnes
exti

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

extimulandi sunt, alacres & industrij col-
 laudandi. Et si perseverēt aliquo præmio
 donādi, quo magis & cæteri ad industriā
 prouocentur. Multum conducet rei fami-
 liari mulier, si quanquam ipsa nō laborat
 tamē segnibus suas iniungat operas, com-
 moneat officij, exigat præscriptū, cōmon-
 stret quomodo quid sit agendum. Cōpro-
 bet quod recte factū est, indicet in quo sit
 erratum: ubi monita non proficiunt, adhi-
 beat obiurgationē, sed quæ salubrem ha-
 beat austeritatem, qualem habent medico-
 rum pharmaca, nō inutilem amarulentia,
 quæ non excitat animos famulorum, sed
 alienat. Olim serui uerberibus castigaban-
 tur, nunc quoniā mercenarijs utimur, præ-
 stiterit à plagis abstinere, nisi sit ætas quæ
 nondum iudicio duci possit. Adultus au-
 tem quum nec pudore nec blandis moni-
 tis, nec seueris obiurgationibus corrigi-
 tur, ne uerberibus quidem reddetur emen-
 datior. Corrigi non potest, sed mutari po-
 test. De filiorum eruditione suo dicitur lo-
 co. Hac igitur sedulitate si materfami-
 lias totam domum subinde lustret, circum-

CHRISTIANI MATRIMONII

spiciens quid desit in thalamis, quid in cœ
 naculis, quid in cōclauis, ubi uersantur libe
 ri, quid in locis ubi operātur famuli famu
 lære, quid in corte, quid in hortulo, ma
 gnum opus præstiterit etiam si nihil ope
 ris fecerit ipsa. Phidias statuarum insignis
 artifex Eliensibus Venerē finxit insisten
 tem testudini. Ac prima quidem fronte
 spectaculum absurdum uidebatur, deam
 tam teneram ac delicatam pro sandalijs,
 ac rosis calcare deformem bestiam, cuius
 aspectum etiam horrent plerique. Atque
 hæc absurditas excitauit omnes ut disqui
 rerent quid sibi uoluisset artifex. Signifi
 cabat autem illud uir prudens, duabus in
 rebus potissimum esse sitam laudem ma
 trisfamiliās, in silentio & cura rei dome
 sticæ. Siquidē testudo uoce caret, nec un
 quam prorepat è domo, unde Græcis φε
 ρεοικος dicta: & si quid metuit, ilico se totā
 intra testam contrahit: itidem & uxorem
 obrepere decet per totā domū, sed ita ut
 domum secum circunferat: & si quid pro
 spicit, ne sit ultra cortem, aream, aut hortu
 lum ædibus iunctū prospectus. Intra hæc
 pomeria

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

pomeria matronæ regnum circumscribit.
 Et si quid metuit mali, sciat se nusq̄ esse tu-
 tiorem quàm domi. Atq̄ hactenus quod
 dixi uidebitur utcunq̄ cōgruere. Cæterū
 qui cōgruit mutā fingi mulierem: Testu-
 dini enim nihilo plus uocis est, quàm co-
 chleæ. Nō uox adimif uxori, sed clamor,
 sed loquacitas: & si qua seria sunt, rectius
 ea præcipiet uxor uoce mariti q̄ sua. Sic
 enim maiore cum autoritate loquet̄: quē
 admodum faciūt, qui per præconem gra-
 uiore sono loquuntur q̄ si loquerent̄ ipsi.
 Non est necesse ut clamet: Sic uolo, sic iu-
 beo, placabilius erit hoc modo loqui: Sic
 placitū est domino. Nolim hæc scire mari-
 tum, scitis quid uobis præscripserit domi-
 nus. Itā ne excidit uobis, quid præcepit
 pater uester: Si quid igitur dissidiū natum
 fuerit uel inter famulos ac liberos, uel fa-
 mulis aduersus matrem familiās, id protu-
 nus utriusq̄ dexteritate facile cōponetur.
 Nō enim cōmittendū est ut offensæ negle-
 ctæ serpāt ac radices agāt: Ἀρχὴν ἰσθμῶν πολε-
 λώτορ. Quod si qd natū fuerit inter uxore
 ac maritū, multo minus oportebit tegere.
 Hoc

CHRISTIANI MATRIMONII

Hoc ibi fit, inquit ille, ubi nō uere uiuitur.
 Filius desperans profugerat in militiam.
 Senex desiderio filij semetipsum inclemē-
 ter excruciat: nō ob aliud nisi quia neu-
 ter alteri aperuerat animum suum. Sit igitur
 uelox sed amica ex postulatio, sitq; re-
 ditus in gratiā, plenus ac benignus. Quic-
 quid autem intra parietes natum est, in-
 tra parietes cōponatur, sic ut offensæ sen-
 sus nec ad famulos nec ad uicinos perue-
 niat. Prima uxoris querimonia sit apud
 maritum: quod si quid erit grauius quā
 ut sine arbitris sedari queat, uxor querelā
 ad mariti cognatos deferat potius quā ad
 suos, ne uideatur diuortium quærere. Xe-
 nophon existimauit hoc multis uerbis in-
 culcandum, ut tota supellex in suū quæcū-
 que locum digesta sit. Sic enim & in promptu
 fuerit, quoties usus postulabit, & facilius
 dispiciet quid desit aut supersit. Nihil au-
 tem refert utrum non habeas, an nescias
 ubi sit quod habes. Nascunt & hinc non
 nunq; offensæ superuacaneæ, dum perisse
 creditur, quod alicubi neglectū iacet. Pri-
 ma igitur cura sit parare quicquid instru-
 mentorum

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

mentorū usus domesticus postulat, dein
 de quod paratum est seruare & in prom-
 ptu reponere. Hæc præceptio uidetur hu-
 milior, sed plurimum adferet commodita-
 tis rei domesticæ, Plutarchus refert in Le-
 pta, quæ Libyæ ciuitas est, patriū esse mo-
 rem ut mulier postridie quàm ad spōsum
 deducta est, mittat ad socrum qui petat ol-
 lam commodato. Socrus autem ex more
 non mittit quod petitur, sed negat se habe-
 re. Huius instituti reddūt causam, ut puel-
 la statim gustatis moribus socrus, tãto ma-
 gis sibi conciliet beneuolentiã mariti, ac
 ueterẽ matris suæ beneuolentiã non negli-
 gat: præterea si quid in posterū durius di-
 cetur fietiue à socru, mitius ferat, quod id
 cõmune sit omnium socrum, male uelle
 nuribus. Mihi uidet̃ et illud significatum,
 eam oportere curam esse bonæ matris fa-
 miliã, ut domi habeat quicquid ad usum
 domesticū spectat, memor illius non insci-
 ti prouerbij: Emere malo quàm rogare.
 Beatius est dare quàm accipere. Diriuent̃, in *Pro. 5.*
 quit, fontes tui foras, & in plateis aquas
 tuas diuide, bibe aquã de cisterna tua, &
 fluent̃

CHRISTIANI MATRIMONII

fluente putei tui. Abūdet potius apud te, quod uicino egenti cōmodes, quā desit quod utendū roges. Ad hunc modū oportet instructā esse domū, cuius ornamentū tale esse uolo, qualis debet esse cultus hominum. Arrideat undiq; mūdities, luxus absit. Absint aurea lacunaria, aulea magno empta, tabulæ fundorum aliquot æquātes preciū, cortinæ Sericæ, quum lino nihil sit mūdus. Si supererit res, quicquid ambitioni periturū erat, fœneret in pauperes. Quemadmodū nō decet in familia audiri sermonē lasciuum, ita nec tabulas haberi cōuenit impudicas. Loquax enim res est tacita pictura, & sensim irrepit in animos hominū. Quid autem turpitudinis est, quod hodie nō repræsentēt pictores & statuarij? Et his delicijs quidam ornant sua conclauiā, quasi iuuentuti desint iritamenta nequitiae. Membra que uerecundiae gratia celas ne uideantur, quur in tabula nudas? Et quæ nō iudicares tutum ad tuēdam filiarū filiorūue pudicitiam intueri, si fierent, quur ea nunquā pateris abesse à conspectu liberorum? Nota est fabula

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

bula de iuvene qui in statua Veneris suæ
 intemperantiæ notas reliquit. Addunt ar
 tifices quidam etiam uerecūdis argumen
 tis de suo nequitiam. Etenim quū pingūt
 aliquid ex Euangelica historia, affingunt
 impias ineptias: uelut quum exprimunt
 dominū apud Martham ac Mariam exce
 ptum conuiuio. Interea dum dominus lo
 quitur cum Maria, fingunt Ioannem ado
 lescentem clam in angulo fabulantē cum
 Martha, Petrum exiccātem cantarū. Rur
 sus in conuiuio Martham à tergo assisten
 tem Ioanni, altera manu iniecta humeris,
 altera uelut iridente Christū, qui nihil ho
 rum sentiat. Item Petro iam uino rubicun
 dum cyathū admouere labris. Et hæc quū
 blasphema sint & impia, tamē faceta mul
 tis uident. De rebus sacris, qualis debet es
 se sermo, talem decet esse & picturā. Si pi
 ctura caperis, quid potius conuenit ad
 bus Christianis q̄ gesta Christi: quam
 exempla sanctorum. Et si: quid ioci pla
 cet admiscere, sunt morales apologi, sunt
 innumerabiles arborū, herbarum, florū &
 animantiū formæ. Nihil igit sit in domo,
 quod

CHRISTIANI MATRIMONII

quod uel corrumpat inhabitantē, uel exte-
 ris ingrediētibus infamet familiæ discipli-
 nam. Verū ubi uiderit hospes, omnia suis
 locis digesta, nihil omnium ociosum, sed
 suo quēq; muneri intentū, nihil neglectū,
 mūditiem absq; luxu, nihil lasciuū nec in-
 gestibus nec in sermonibus, nec in cultu,
 nec in picturis, optimā opinionē cōcipiet
 de ea familia: & si uir bonus est, exemplū
 in suam domū transferet. Vxor igitur ad
 hanc uitæ disciplinam erudita, posteaquā
 intelligit quanta sit felicitas recte iudicare
 de rebus, quanta sit quies, animus sibi be-
 ne conscius, quantum solatiū habere fami-
 liam probe institutam: tum q̄ honestam
 etiā apud homines famā hæ res conciliāt,
 an non maritū talis uitæ magistrum uni-
 ce diliget: præsertim si contempletur in
 quas calamitates & in quod famæ dede-
 cus complures familiæ deuenerint, quod
 similem gubernatorem nactæ nō sint. Et
 maritus qui his omnibus cum uxore fruitur,
 nonne eam singulari charitate profes-
 quetur, quam habuit in omnibus morige-
 ram & adiutricem?

Verum

INSTITVT. PER. ERAS. RO.

Verum hunc de charitate locum non
 absoluam, nisi prius pauca de fide dixerō,
 quemadmodum pollicitus sum. Nam ex
 fide pendet charitas. Ad hanc igitur reuer/
 temur, ubi quæ fidei sunt perstrinxerim?
 Multa uxor debet uiro, multa uir uxori:
 quibus de rebus iam nonnihil attigimus.
 Sed illa fides est mutua, parq; inter uxore
 & maritum, de qua loquitur Paulus 1. Co
 rinth. 7. Vxori uir debitum reddat, simi/
 liter autem & uxor uiro. Mulier sui cor/
 poris potestatem non habet, sed uir. Simi/
 liter & uir sui corporis potestatem nō ha/
 bet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem,
 nisi forte ex consensu, & ad tempus ut ua/
 cetis orationi. Tolerabilis erat sermo, si di/
 ctum esset: Mulier potestatē corporis sui
 non habet, sed uir. Cæterum quum uir a/
 pud nonnullas nationes habere soleat ius
 uitæ ac necis in coniugem, quum Paulo
 quoque dicatur uxoris caput uir, illud di/
 ctum uidetur durum: Vir non habet po/
 testatem corporis sui, sed uxor. Mollius
 autem fiet, si commode accipiatur. Non
 enim simpliciter potestas corporis uirilis
 * est

CHRISTIANI MATRIMONII

est penes uxore, et contra: sed tantum quod
attinet ad usum coniugij. Principalis enim
coniugij finis est gignere prolem, secundarius
est remedium incontinentiae. In his ius est
mutuum alteri in alterum: quia nihilo ma-
gis uir gignere potest absque uxore, quam
uxor absque marito. Deinde quoniam non
minus periclitatur imbecillis sexus foemi-
nae quam uiri, non minus praesto esse debet ob-
sequium uiri quam foeminae. Aliter maritus ius
habet in corpus uxoris, aliter in ancilla.
Ancilla potest uenum producere, uxorem
non potest. Nec quasuis operas oportet
ab uxoribus exigere, si sint famulae quae
idem praestare ualeant. Et tamen si res ita
poscat, uxor non grauabitur praestare, quod
famula non dignaretur. Rursus ab ancilla
non potest exigere corporis obsequium ad
remedium incontinentiae, quod ab uxore
suo iure exigit: quemadmodum nec uxor
a seruo. In ueteri lege non uidetur idem
fuisse ius uxori in uirum, quod uiro in uxo-
rem: alioqui Rachel non redemisset noc-
tem mariti a sorore precio mandragorae,
si potuisset suo iure poscere. Sed dilucidum
est.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

est quod apostolus præscribit, & ratio naturalis apostolicam legem cõfirmat. Sed hic existunt uariæ quæstiones de modo obsequij, de tempore, de numero. Et in his sunt casus quidam, qui uix sermone ueracundo tractari queãt. Proinde ut simul & pudori studeã & breuitati, cum primis oportet Christianos meminisse dicti apostolici: Sit honorabile connubiũ in omnibus, et thorus immaculatus. Quicquid igitur pertinet ad abominãdas libidinũ species, nec marit⁹ ius habet ab uxore petẽdi, nec uxor tenet obsequij lege. Imò ipse ille corporũ cõtactus, qui uitari nõ potest, debet esse castissimus. Iam ad gignendã prolem rarus congressus utilior est q̃ assiduus. Et remedium paratũ est inuincibili naturæ infirmitati, non peruersæ libidini. Quemadmodũ & famulis debet uictus, nõ qualem aut quantũ optaret quorũdã cõcupiscentia, quæ finẽ nescit: sed qualis et quantus idoneus est ad satisfaciendum naturæ necessitati. Naturæ usus certis terminis circũscribitur: luxus & libido fertur in imensum. Quemadmodũ igitur qui pietatẽ

CHRISTIANI MATRIMONII

amant, corpus affuefaciunt, ut corpus nec
 exquisitos flagitet cibos, nec plus appetat,
 quam propullandae fami siti que satis est.
 Itidem oportet consuescere in usu coniu-
 gij, ut matrimonium sit sobrium, uerecun-
 dum, & castum, & quantum licet, uirgini-
 tati simillimum. Domus autem quae per-
 strepit frequentibus ac tumultuosis con-
 uuijs, impudicis fabulis, cantionibus, cho-
 reis, ineptis lusibus, non potest in ceteris
 esse moderata. Luxus & ocij comes est li-
 bido, frugalitatis & laboris comes est pu-
 dicitia. Nunc multi mariti suas uxores do-
 cent intemperantiam, & uicissim uxores
 suos uiros iritant ad lasciuiam: sic agitan-
 tes mutuam inter se consuetudinem, ut stu-
 prum & adulterium dicere possis in con-
 iugio. Talis enim est sermo, talis lusus, ta-
 les gestus, talis nequitia, ut ille imaginetur
 amicam non coniugem, illa amasium non
 maritum: pudet enim meminisse de turpi
 certamine nequitiae. Docent hoc & gen-
 tium literae, si quid est uoluptatis inter u-
 xorem ac maritum, id clam ac semotis ar-
 bitris peragendum esse. T. Flamminius
 à Ca.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

à Catone censore senatu motus est, quod
quum tonaret, uxorem, quo illi metū adi/
meret, amplexus sit præsente filia. Hic
nihil erat nequitia. Mulierculæ timori
subuentum est. Quod igitur crimen ad/
missum, ut uir senatorius magno dedeco
re submoueretur ordine suo? Non est ha
bita reuerētia uirginis oculis. Hoc peccay
tum tam graui pœna dignum uisum est
ei, qui Christum non norat. Nunc pleriq;
quæ non dicunt, quæ non faciunt, uiden/
tibus liberis. Tum in conuiujs parum so
brijs, quid reticetur de thalami mysterijs?
At connubialium uoluptatum solum tha
lamum oportet esse cōscium. Nec desunt
beluæ, quæ nobis porrigunt exempla pur
doris. Elephanti nesciūt adulteria, nec un
quam coeunt nisi in abdito, idq; quinque
duntaxat in anno diebus: nec à coitu re/
deunt ad agmen, nisi perfundantur amne.
Tantus inest mūtæ beluæ sensus uerecun
diæ. Quid igitur decet hominē Christia/
num? Quorsum ista, dixerit aliquis, an in
thalamo non licebit quicquid libet? & ex
tincta lucerna, posita ueste, ponetur & ue

CHRISTIANI MATRIMONII

recundia? Nequaquam. Nam stultissime
scripsit quidam uxori:

Lucretia toto

Sis licet usq; die, Thaida nocte uolo.

Herodotus scripsit mulierē, quā uestem
exiit, simul & pudorē exuere. Et mulier
quædam quā inuita traheret à rege Phi-
lippo: Omitte me, inquit, omnis mulier ex-
tincta lucerna eadem est. Fortassis utraq;
sententia uera est in uulgo fœminarum:
In bene institutis matronis contra res ha-
bet: quæ posteaq; uestem deposuere, tum
maxime sibi sumunt matronalem uerecun-
diam: & sublata lucerna reuerentius agunt
cum maritis, cogitantes se tum maxime in
eorum esse potestate. Nec maritus puta-
re debet thalami locū nequitiae consecra-
tum, sed sobrietatis poti⁹ ac pudicitiae tē-
plum. Idem lectulus conscius sit precū ui-
ro cum uxore cōmuniū, uesperī quā itur
cubitum, & mane quā surgit, qui cōsci⁹
est permissæ castæq; uoluptatis. De gene-
re obsequij, deq; moderatione uoluptatis
hac attigisse satis esto in præsentia. Ope-
ra precijq; autem fuerit excutere, quid
Paulus

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Paulus præscribat de secubando, hoc est, de intermissione iuris cōnubialis: Nolite, inquit, fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus ut uacetis orationi, et iterum reuertimini in idipsum, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Vbi fraudandi uerbū audis, ibi intelligis esse debitū mutuū. Nā fraudare proprie est non præstare rem debitā: quemadmodum frustramur aliquē re sperata. Quāquā igit̄ res præclara est cōtinentia, tamē neutri liberū est eam suscipere, nisi ex cōsensu mutuo. Nō placet deo sacrificium, quod cū iniuria pximi cōiunctū est: neq; quicq; bene sit in coniugio, quod sit absq; cōcordia. Si cōtinētia placet uxori, remittat quidem suū ius marito: cæterū poscēti quod debet, morigerā se præbeat. Permittit aut̄ apostolus secubitū, sed ex utriusq; cōsensu, sed ad tempus, sed orationis causa. Quā parus est Paulus in remittēdo iure cōiugij? Nō recipit quāuis secubandi causam: sed deprecationis duntaxat. Et quasi parū fuisset dixisse ad tempus, repetit et insiḡit: Et iterum reuertimini in idipsum.

CHRISTIANI MATRIMONII

Vnde hæc tam sollicita cautio? Ne tētet, inquit, uos satanas propter incontinentiā uestram. Nouit apostolus quantus sit artifex satanas, qui specie religionis solet plurimis imponere: nouit lubricum humanæ carnis; neque nescit quot sint libidinis insidiæ formæq̃, si natum fuerit incendium. Ideo secubandi tempus uult esse breue propter imminentia pericula. Atq̃ hic locus fortassis peculiarius pertinet ad Corinthios, ad quos scribitur hæc epistola. Græci uidentur cæteris nationibus fuisse libidinis intemperantioris: uerum Corinthus erat omnium luxu libidineq̃ corruptissima. De luxu obiurgat eos: Alius esurit, alius ebrius est. Quanquã autem arbitror esse nationes moderatiores ad libidinem, tamen ubicunq̃ periculum est, ibi tenendum est Pauli consilium. Nec perpetuum continentiae uotum temere suscipiatur, etiam si consensus sit mutuus. Spiritus quidem promptus est, sed caro infirma: nec unquam dormit satanas. Tutius est absq̃ uoto præstare, qd' dominus dederit. Nec episcopi faciles esse debent, ut ex uxore

&

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

& marito fiat monachus & monacha, nisi si senectus spem faciat perpetuæ cōtinentiæ: quanquā ne senectuti quidem tuto creditur. Habet ille corporum cōtractus crassius quiddam parumquē congruens rebus spiritalibus: eoque iuxta legem Mosaicam sacerdotes quandiu sacris operabantur, ne domos quidem, in quibus habebant uxores, ingrediebatur, sed in templo perseverabant. Nec Dauid cum comitibus admittitur ad esum sacrorū panum, nisi præcessisset aliquot dierum puritas. Et quum ferretur ipsa lex, populus iubebatur ab uxoribus temperare. Omnis autem Christianus quodammodo sacerdos est: huius sacrificium est precatio. Hic enim est suffitus, hoc thymiana deo gratissimū. Dum igitur coniugati sacerdotis functionem suscipiunt, ac sacris operari cogitant, intermittunt usum coniugij, quo deo sit acceptius ipsorum sacrificiū. Dixit aliquis: quum Paulus iubeat nos sine intermissione orare, semper erit ab uxoribus temperandum. Id quidē optat Paulus, ut omnes sint ipsius similes: sed quod optat, non au-

CHRISTIANI MATRIMONII

det exigere, ne lubricis det occasionē gra-
 uioris ruinae. Proinde quotidianae preces
 non interrumpunt sobriū usum coniugij.
 Sed diuus Ambrosius existimat hic Pau-
 lum sentire de sumēda Eucharistia. Tum
 enim oportet preces esse purissimas, nec
 absq; ieiunio. Qui sensus an probādus sit,
 nescio. Nam aetate Pauli pleriq; quotidie
 sumebant corpus & sanguinem domini.
 Temporib⁹ Ambrosij singulis ferē domi-
 nicis. Nunc eò refrixit charitas, ut uix se-
 mel in anno fiat, idēq; grauate ac detrectan-
 ter. Cōmodior itaq; sensus uidet, quoties
 uel dies uel animus hortabit ad purius o-
 randū, ut id tēporis ex consensu abstineat
 ab usu matrimonij. Velut in his diebus, in
 quibus Ecclesia uetuit celebrari nuptias,
 uelut à dominica aduētus usq; ad octauā
 Epiphaniae, à septuagesima usq; ad octa-
 uam paschae, à primo die rogationū usq;
 ad octauā pentecostes, & si qui sunt alij fe-
 sti dies, qui ad similem inuitāt puritatem.
 Quanq̄ ne id quidē uidet exigere Paul⁹,
 sed permittere uolentibus. Ius em̄ cōiugij
 perpetuū est: relaxatio iuris non impēra-
 tur;

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tur, sed cōceditur. Porrò qui sunt imbecil-
 les, implorare debēt opē dei, qui solus lar-
 git continentīā, ut illius dono proficiant.
 Quibus tantum obtigit à deo donum, ut
 coniūctionē corporum nō expetant nisi
 prolis gratia, his abunde multū temporis
 supererit ad orandum, ad uisendos ægro-
 tos, ad sacrā lectionē, ad audiendas cōcio-
 nes, ad elargiendas eleemosynas. Posteaq̄
 em̄ erit uxor grauida, quiescet à cōgressu:
 rursus à partu diebus quibus purgat̄. Iam
 in profluuio menstrui liquoris nō religio,
 sed necessitas præscribit ut temperetur à
 cōgressu. Vetuīt id deus Leuit. c. 20. Qui
 coierit cum muliere in fluxu menstruo, et
 reuelauerit turpitudinē eius, illaq̄ aperue-
 rit fontem sanguinis sui, interficientur am-
 bo de medio populi sui. Quāquam hodie
 sublata est pœnæ seueritas: tamen ipsa na-
 turæ ratio lege cōfirmata, tantum habere
 momenti debet apud Christianos, ut eo
 tēpore nec uir molestus sit uxori, & uxor
 excuset marito, si petat quod petere non
 decet. Ergo ubi constiterit fides coniugij,
 ibi nec adulterium erit nec zelotypia.

Quantum

CHRISTIANI MATRIMONII

Adulterium

Quantum aut crimen sit adulteriũ, declarat ipsa pœna per Moſen in adulteris præſcripta. Sic enim legis Leuitici uigeſimo: Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulteriũ perpetrauerit cum coniuge proximi ſui, morte moriatur & mœch⁹ & adultera. At inter Chriſtianos, quoniam ſacramentũ est matrimonium, quiſquis adulteriũ cõmittit, præter perſidiam et intolerabilem iniuriam, etiam ſacrilegio ſeſe contaminat. Erat autem & apud ethnicos capitalis animaduerſio in adulteros. Vnde igitur accidit, ut apud Chriſtianos ludus iocusq; ſit adulteriũ, nec audeat faciem attollere qui ſemel fur- tum admifit: inter primates habeatur, qui multis adulterijs nobilitatus eſt: Adulteram ædibus exigere permittũt leges pontificum: & idem ius eſt uxori, niſi quod hic mares uſurpãt tyrannidem. Maritus adulter non habet ius diuertendi ab adultera, quam docuit impudicitiam. Chriſtiana lenitatis fuerit & hic ignoſcere, præſertim ſi lapſus eſt non malicia, ſi ſpes eſt correctionis. Atqui ſi poſt cognitum adulteriũ

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

rium uxoris misceris illi, perijt tibi ius omne repudiandi. Sic præscribunt humana constitutiones. At non uideo, quur cuius fraudi debeat esse sua clementia. Qui semel atque iterum ignoscit confitenti, & correctionem pollicenti, & redintegrata gratia non abstinet ab uxore, ne præbeat occasionem relabendi, quur is, ueluti fautor alienæ nequitia, spoliatur iure dimittendi, si compererit inemendabilem? At lex, inquit, sic interpretatur. Sed charitas in partem meliorem interpretatur omnia. Sit igitur Christiana moderatio contenta poena repudiij, sic tamē ut deinceps uiuat ueluti cœlebs. Nōdum enim liberatus est ab obligatione matrimonij, quandiu uiuit uxor. Quod si poterit ferre coniugem impudicam, semper interim adhortans ad uitæ correctionem, primum tolerantia præmium referet à deo: deinde nō carebit incontinentia remedio. Nam ius occidendi utrunque corpus in adulterio deprehensum, quod præscæ leges concedebant dolori maritorum, oportet in totum esse sublatum è Christianorū moribus: præsertim

quum

CHRISTIANI MATRIMONII

quum lex Mosaica permittat adulteram
 accusare, priuato dolori occidendam non
 permittit. Iam zelotypia meretriciorum
 amorum comes esse solet. Inter quos igitur
 coaluerit Christiana charitas, haud
 facile pestis hæc orietur. Nam qui synce-
 riter amant inuicem, sedulo cauēt, ne qua
 suspicio suboriatur ueluti nubilum amici-
 tiæ. Quo grauius peccant quidam, qui
 fictos rumores ad uxores deferunt de ma-
 ritis absentibus, ut suspicione muliercula-
 rum animos exasperent. Sed grauissime
 peccant ipsi mariti, qui dedita opera spon-
 sarum suarum suspiciones iritant. Procul
 absint à matrimonio tales facetiæ. Quin
 potius ea sunt adhibenda, quæ mutram
 charitatem alunt augmentq; : hoc est, iuxta
 Pauli doctrinam, quæcunque sunt uera,
 quæcunque pudica, quæcuncq; iusta, quæ-
 cunque sancta, quæcuncq; amabilia, quæ-
 cunque bonæ famæ, si qua uirtus, si qua
 laus disciplinæ, hæc meditanda, hæc agen-
 da. Quid præmij si fiat: Et deus, inquit, pa-
 cis erit uobiscum. Et pax dei, quæ exupe-
 rat omnem sensum, custodiet corda ue-
 stra.

stra & intelligentias uestras in Christo Iesu. Abstinentum est igitur non solum à malis, uerum etiam ab his quæ speciem habent mali: quemadmodum Thessalonicēsis scribens docet apostolus. Sunt enim, quæ licet simplici fiant animo, careantq; culpa: non tamen carent suspitione. Nutus lasciuī, risus nequitiæ quiddam præ se ferentes, responsio petulantior, alacritas insolita, blanda epistolīa, munuscula, clanculariæ confabulationes, etiam si casu aut simpliciter fiant: tamen quoniam speciem habent mali, studiose uitare decet. Medici iudicant formidabiliorem esse febrem quæ sensim adrepat, ex leuibus & occultis causis nascens, quàm quæ ex euidentibus ac grauibus causis orta est: ita nonnunquam minus est medicabilis suspicio, quæ ex huiusmodi minutis collecta, paulatim gliscit in maius. Frequens & auidus ad choreas & comotationes excursus, longinquæ peregrinationes absque marito, parum idoneæ sunt ad excludendam zelotypiā: præsertim si forma et ætas & piculo & obtrectatiōi sit idonea.

Matros

CHRISTIANI MATRIMONII

Matrona quemadmodum nusquā est uel
 tutius uel honesti⁹ quā domi, aut apud
 maritum: ita nusquā debet esse libentius.
 De latere sumpta est, non oportet à latere
 discedere. Iam uere quidē uulgo dicitur,
 familiam non administrari ridendo. Res
 interdum postulat admonitionem, inter/
 dum expostulationem, nonnunquam &
 obiurgationem: uerum ab his oportet o/
 mnem morositatem & amarulentiam ab/
 esse. Quin potius necessaria obiurgatio/
 nis austeritas aliqua laude blanditiēque
 lenienda est hunc in modum: Quum sem/
 per mihi placuerit haecenus tua in dicen/
 do circūspectio, miror quomodo hoc uer/
 bum tibi hodie in conuiuio exciderit, &:
 Erit hoc dignum reliquis tuis factis. Inter
 tot recte factorum tuorum decora, nolim
 conspici nauū istum. Si speculū tibi mon/
 strare quear, quantopere te deceat mode/
 stia, nunquā hanc deponeres. Haec uirtus
 quā reluxit in matre tua muliere lauda/
 tissima & nolim eam in te desiderari. Hu/
 iusmodi monitis plus agitur, q̄ clamoribus
 obiurgationibus. Olim qui Iunoni pro/
 nubæ

Admonitio.

INSTITVT. PER ERAS ROT.

nubæ rem diuinã faciebãt, nõ immolabãt
uictimam cum felle, sed exectum fel post
aram abijciebant. Eam legem qui statuit,
ipsa re monuit contrahentes matrimoni
um, ut simul uicturi deponerent omnem
amarulentiam, quæ non medetur erratis
sed exasperat odia. Clemens ille Samari
tanus uulneribus infudit uinum & oleũ.
Vinum temperatam habet acrimoniam
emordentem pus ac faniem, quod tamen
ipsum lenissimi liquoris accessione miti
gatur. Talem oportet esse obiurgatio
nem eius, qui uicio mederi cupit non ho
minem lædere.

Nũc quoniam uideor absoluisse quod
de fide pollicitus sum, redeamus ad chari
tatem, quam oportet esse summam inter
uxorem ac maritum. Ab Apostolo tamẽ
nominatim uiro præcipit dilectio, mulieri
reuerentia. Quoniã enim autoritas ac po
testas est penes uirũ, ne ius exeat in tyran
nidem, adiungitur autoritati summa cha
ritas. Mulier autem quoniã inferioris est
personæ & sexus imbecillioris, iubetur re
uereri uirum, quo ueluti cancellis coher
ceatur

CHRISTIANI MATRIMONII

ceatur ab affectibus. Hæc plenissime do-
Cap. 5. cet beatus Paulus, scribens Ephesijs: Vi-
ri, inquit, diligite uxores uestras, sicut &
Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum
tradidit pro illa, ut eam sanctificaret, mun-
dans lauacro aquæ in uerbo, ut exhibe-
ret ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non ha-
bentem maculam aut rugam, aut aliquid
huiusmodi, ut sit sancta & immaculata: ita
uirî diligere debent uxores suas. Suum
corpus diligit, qui uxorē suam diligit. Ne-
mo enim unquam carnem suam odit, sed
nutrit ac fouet eam, sicut Christus Eccle-
siam, Quoniam membra sumus corporis
eius de carne ipsius & ossibus eius. Pro-
pter hoc relinquet homo patrem & ma-
trem & adhærebit uxori suæ, & erunt duo
in carnē unam. Mysterium hoc magnum
est, ego autem dico in Christo & in Ecce-
sia. Verūtamen & uos singuli unusquisq;
suam uxorem ut se diligit, mulier autē ut
timeat uirum suum. Quoniam nō uno in
loco beatus Paulus prædicat uirū esse ca-
put & gloriam mulieris, multisq; nomini-
bus præstantiorē, uel quod prior cōditus
sic

INSTITVT, PER ERAS. ROT.

sit uir, quodq; mulier ex uiro, nō cōtrā: uel
 quod mulier decepta dux fuerit prauari/
 cationis, eoq; mulierē uult esse subditam
 uiro, quod hoc ipso in loco paulo superi/
 us repetiuit, Cogitabit aliquis, si penes ui/
 rum est omnis potestas, qui & ferocior est
 & uiribus superior, quid est uxor nisi an/
 cilla in seruitutem data? Protinus igitur
 Apostolus charitatem adiunxit authorita/
 ti. Vbi charitas est, ibi tyrannidi locus nō
 est. Quum audis uiri, autoritatis uocabu/
 lum audis: quum audis diligite, seruitutē
 exclusam intelligis. In hoc ualet autoritas
 uiri diligentis, ut prosit uberius ei quam
 habet in sua potestate. Sic animus impe/
 rat corpori, non ut premat, sed ut seruet.
 Et ne putares uulgarem amorem à maris/
 tis exigi, proponit charitatis exemplum.
 Quod exemplū? non Penelopes, nō Al/
 cestidis, non Portiæ, aut si quas alias exi/
 mia charitas erga coniuges fecit celebres,
 sed sicut Christus, inquit, dilexit Ecclesiā.
 Non potuit absolutius exemplum propo/
 ni. Christus Ecclesiæ sponsus est, Ecclesia
 Christi sponsa. Quicumq; estis in Christo

CHRISTIANI MATRIMONII

& in Ecclesia, sponsi ac sponsæ sequamini propositum archetypum, sequamini pro uiribus, si minus licet assequi. Quomodo Christus dilexit sponsam suam: Semetipsum tradidit pro illa. Tradidit in huius naturæ calamitates, in probra, in flagella, in crucem denique. Habes amoris magnitudinem. Debes eandem charitatem uxori tuæ, ut pro uirtute, pudicitia, famaue uxoris exponas corpus tuum uitæ discrimini. Itaque ne satis est uxoris incolumitatem defendisse: Nequaquam. Qui uere diligit uxorem, hoc agit ut tota sit incolumis. Vix semincolumis est, quum uiuo corpore mortua est uxoris anima, mortua est autem quæ mundum hunc diligit. Vt eam, inquit, sanctificaret, mundans lauacro aquæ in uerbo. Adamauit immundam, ut puram & incotaminatam redderet, abluuit illam suo sanguine: uirtus enim effusi sanguinis in elemento est potestatemque accessit uerbum uiuificum, hoc est uerbum fidei. Si tibi contigit uxor ethnica siue Iudæa, noli illam abhorrere, sed da operam ut per uirum fidelem sanctificetur mulier infidelis. Quod si baptizatam quidem habes,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

bes, sed quæ nondum sapit Christum, spirans mundum, summo studio aduigila, ut semper illius malis aliqd detrahas, uirtutibus apponas, donec et ipse tibi pares spōsam ex animi tui sentētia, gloriosam apud deum, illibati nominis apud homines, nō habentē maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, ut sit sancta & immaculata. Talem Ecclesiam in terris nondum habet Christus, sed quotidie lauat ac purificat eam, ut aliquando habeat omnis expertē nœui, quando iam nulla residebit ad peccandū procliuitas, nullus error, nullus lapsus. Tolerat Christus sponsam suam adhuc infirmitate carnis circumdatā. Tolerat & tu uir coniugem tuā, infirmus infirmā. Si marcescit in uxore forma uigorq; corporis, nihilo tibi sit iniucundior, si mores nesciant rugā, & maculā. Hæc quidē uxori præstare non potes, sed per te præstabit dominus, qui uult sæpenumero sua dona per hominem homini largiri, ut alter salute gaudeat, alter accessione præmij dite-scat. Puta enim in hoc tibi iunctam uxore, ut tua cura seruarietur. Et ne tergiuerferis,

CHRISTIANI MATRIMONII

causans nunc laboris tædium, nunc uxoris ingenium indocile, propius urget te sermo Apostolicus. Quid imaginari duas personas, alteram conferentis, alteram accipientis beneficium? Vnum est maritus & uxor, qui uxori bene facit, sibi bene facit, qui negligit eam, seipsum negligit. Christus Ecclesie suae caput est, Ecclesia corpus. Hinc enim fluit omnis in ecclesiam gratia. Caput et corpus nonne idem sunt? Christus clamat: Saule quid me persequeris? Et in Euangelio sibi uult imputari, quicquid cuiuslibet minimorum membrorum collatum fuerit officij. Similiter & uir caput est mulieris, illa corpus. Quis autem unquam carnem suam odio habuit? Imò potius nutrit egentem, & fouet infirmam. Lenitatis & indulgentiae nomen audis. Et adijcit, sicut Christus Ecclesiam. Considera quae lenitate deus tolerat infirma membra sua, nunc admonens rebus aduersis, nunc inuitans rebus prosperis, nunc alijs atque alijs modis alliciens, nec te pigebit ferre coniugis imbecillitatem donec proficiat: si cogitaris, quicquid in illam confers id in te ipsum

ipsum conferri. Quum deus Euam obtulisset Adæ, agnouit eandem substantiam: hoc, inquit, os ex ossibus meis, & caro de carne mea, ppter hoc relinquet homo patrem & matrē & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnē unam. Secundum deū nulli plus debes pietatis q̄ patri & matri, & tamen superat connubialis charitas arctissimos pietatis affectus. Agnoscit Christus corpus suum, agnosce & tu marite carnem tuam. Christus quodammodo reliquit patrem descēdens in terras, reliquit synagogam matrem, & indiuisus adhæret sponsæ suæ, multa lenitate & indulgentia nutriens ac fouens illam, non ut alienā, sed ut propriū corpus. Quomodo uir & uxor sociētur in unum & corporū & animorū cōiunctione, satis in aperto est. Cæterum quomodo per fidem sibi Christus adglutinarit mysticū corpus Ecclesiæ, ut ipse quoq; unum sit cum mēbris suis, multam habet caliginē, eoq; Paulus uocat magnū mysteriū, qđ in præsentia quidē non aperit, sed inde sumit exemplū, ut cōiugibus cōmendet summā cōcordiā. Proinde

CHRISTIANI MATRIMONII

enim quasi dixisset: Nunc non explico quod
 hic reconditum est mysterium, attamen do-
 cuisse, uirum & uxorem unum esse, quem ad-
 modum Christus & ipsius sponsa Ecclesia
 unum sunt, satis est ad commendandam sum-
 mam charitatem coniugis erga coniugem,
 ut singuli suas uxores non aliter diligant
 quam seipsos. Item ad obedientiam uxori-
 bus commendandam satis est, quod ecclesia
 sponso Christo subiecta est, quem sic amat
 ut reuereatur, cui flectit genua quotidie,
 cui fert acceptum quicquid habet bono-
 rum: Ecclesiam autem subiectam esse spon-
 so, salus est Ecclesiae. Qui enim Christo sub-
 iecti non sunt, non sunt illius membra. Sic
 & uxor debet subesse uiro tanquam capi-
 ti suo, a cuius consortio si se distraxerit, se-
 metipsam conijcit in multas calamitates
 & infamiam. Similiter ad Colossenses scri-
 bens, uult imperium uiri charitate miti-
 gari, ne potestas exeat in amarulentiam.
 Viri, inquit, diligite uxores uestras, & no-
 lite esse amari ad illas. Quid enim est quod
 non aequet, quod non condulcet charitas?
 Ea facit ut qui dominus est, frequenter agat
 ministrum.

ministrū. Quid enim Christo sublimius?
 Vt ministraret uenit ad nos, nō ut ipsi mi-
 nistraretur. Ea facit, ut quod suapte natu-
 ra triste est, fiat dulce. Autoritas itaq; præ-
 scribendī, monendī, castigandi, tradita est
 uiris, sed addita est regula charitatis. Cha-
 ritas autem benigna est, nec inflatur, nec
 agit perperam. Nūc quid uxoribus præ-
 scribat audiamus: Mulieres, inquit, uiris
 suis subditæ sint sicut domino, quoniam
 uir caput est mulieris, sicut & Christus ca-
 put est Ecclesiæ, ipse saluator corporis.
 Sed ecclesia subiecta est Christo, ita & mu-
 lieres uiris suis in omnibus. Prima lex à
 peccato: Paries in dolore filios, & sub po-
 testate uiri eris & ille dominabit tui. Quo-
 niā uxor male præire cœperat uiro, dux
 & illectrix ad mortem, iubetur sequi du-
 cem ad uitæ reparationem. Aequo animo
 ferenda lex quam deus præscripsit omni-
 bus uxoribus. Nec simpliciter dixit, subdi-
 tæ sint, sed adiecit, sicut domino. Id quidā
 interpretantur, quorū est sanctus Hierony-
 mus, hunc in modū: Vt ancilla subdita est
 domino, ita uxor subdita sit uiro. Quod

CHRISTIANI MATRIMONII

si sensisset apostolus, dixisset: subditæ sint uiris ut dominis, nunc dictum est ut domino. Proinde mihi uidetur rectius ad dominum Iesum referri, sicut domino, quod uxor obsecundans marito, non tam homini se submittit, quàm domino, cuius uicè gerit maritus, & cui dominus uult uxore esse subiectam. Sic præcessit: Subiecti inuicè in timore Christi: Et aliquanto post: Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis uestri sicut Christo. Ac mox: Seruientes domino & nõ hominibus. Fortasse maritus indignus est, cui se submitrat uxor: at non indignus dominus, qui præcepit ut subdita sit, non ob aliud nisi quia maritus est. Fortassis ingratus est maritus: At obsequij præmium recipiet ab eo cuius amore seruiuit indigno. Vir est caput mulieris, quod huius origo sit à uiro, sicut et Christus caput est ecclesiæ. A Christo em̄ cepit originẽ ecclesiæ, et ab eo fluit quicquid habet charismatũ. Sed quale caput Christus est sponsæ suæ, tale caput pro suo modulo deberet esse maritus uxori suæ. Corporis nostri

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

stri caput principatū habet in omnia membra, quoniam in edito sitū seruat oēs sensus et animi uires, sed hūc principatū gerit bono corporis. Nō em̄ ibi tātū audit, uidet, olfacit, sapit, intelligit ac meminit caput sed uniuerso corpori. Eoq; addit de Christo, & ipse saluator corporis. Nō debet esse molestus principatus, qui cōfert salutē, nec sibi displicere debet suo bono subiecta cōiugi. Si dixeris, ecclesia merito subiecta est Christo: at mariti mores aliquando uix ancillæ possunt ferre. Habet quidem maritus exemplū, quod imitetur in Christo, à quo si degenerat, nō tamē perit autoritas, ne cōfundatur ordo, quemadmodū Paulus uult obediri præpositis, nō solum cōmodis ac modestis, uerum etiā iniquis ac difficilibus. Si tantū molestū est quod imperat maritus, obtempera, nō illius merita cogitans, sed domini præceptum. Sin imperat, quod aduersat pietati seu bonis moribus, blande recusetur obsequiū, & si urget, scito magis obediendū deo q̄ hominibus. Etenim qui obsequiū impia iubēti, non obsequitur deo in marito, sed satanæ

in

CHRISTIANI MATRIMONII

in membro ipsius. Et tamen Apostolus iubet esse subditas in omnibus. Magna est uirorum autoritas, etiamsi excludas ab hac uersitate turpitudinem. Sicut ego, inquit Paulus, per omnia omnibus placeo. At is nec immolando simulacris, nec comestationibus accommodabat se moribus hominum. Operæ precium autem fuerit considerare, quibus uerbis Petrus Apostolorum princeps instituit simul & maritum & uxorem, ipse non imperitus coniugii. Et institutionem quidem auspicatur à muliere quemadmodum & Paulus. Similiter, inquit, & mulieres subditæ sint uiris suis, ut & si qui non credunt uerbo, per mulierum conuersationem sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conuersationem uestram. Idem erat Pauli consilium, ne mulier ad Christum conuersa discederet à uiro, si modo ille pateretur diuersæ religionis uxorem. Qui scit enim mulier, an uirum lucrifactora sit Christo. Spem enim bonam de se præbet, qui non horret cum ea thalami consortium, quæ se cruce subinde signat, quæ ad Iesu nomen flectit genua.

1. Cap. 3.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

genua, quæ sacrum illum panem adorat. Etenim ubi maritus uiderit uxoris mores in melius commutatos, eamq; factam magis quàm antea pudicã, sobriam, tolerantem, morigeram, reuerentem, nimirum ex uxoris uita incipiet bene sentire de Christo. Non ferret maritus uxorem docentẽ, sed huius uita sermo est efficacior. Considerantes, inquit, in timore bonam conuersationem uestram. Nõ est superciliosa pietas Euangelica, magis reueretur impium maritum honesta mulier, quàm pium improba. Reuerentiam enim Petrus timorẽ uocat. Obseruat nec ubi uel imprudens offendat. Quod uxor præstat ethnico marito, idem præstandum ijs qui nihil habent Christianitatis præter baptismum. Noui ipse tales aliquot uiros, qui professi sunt se salutem animarum suarum debere coniugibus. Et rursus noui, quos uxores nullis obsequijs, nulla tolerantia, nullis lacrymis ab impura uita reuocare potuerunt. Nunc Christianæ matronæ Petrus nobis depingit imaginem: Quarum, inquit, non sit extrinsecus capillatura aut circundatio auri,

CHRISTIANI MATRIMONII

auri, aut indumēti uestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo in itin corruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples. Duobus uitis potissimum obnoxius est sexus muliebri. Appetit placere cultu, is affectus nascitur ex inanis gloriæ siti. Deinde impatiēs est iniuriarum, auidusq; uindictæ. Hoc malum proficiscitur ab imbecillitate rationis & ignorātia ueræ celsitudinis. Nam uere excelsus est animus, qui lacessitus iniuriā negligit, commoueri & ad ultionem currere, humilis est animi. Proinde mulier quoniam affectibus ducitur, rebus externis metitur honestatem suam, et in his uinci nō patitur. Dolent enim quædam mulierculæ, si uicinam conspexerint operosius cultam, aut sumptuosius uestitam quàm ipsæ sint. Neq; contentæ sunt naturali decore, corpus fucis pingunt, capillos medicamentis tingunt, crispant, & cōplicant: auribus gemmas, collo aurum gestant, uestes byssinas & holosericas trahunt, ne quid dicam interim de pellibus quarum precium in immēsum auxit mortalium

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

talium ambitio. Hic est cultus externi ho-
 minis, qui quo splēdidior est, hoc magis
 sordet homo interior. Is uero quo cultior
 est, hoc neglectior est cultus corporis. Po-
 steaquām igitur maritus uidet contra na-
 turam immutatum uxoris ingenium, odit
 se cultum & mundum superbiā, & hinc
 quicquid potest libenter in pauperes ero-
 gare, contentam ornamentis animi, quæ
 preciosa sunt apud deū, cui soli studet pla-
 cuisse, deinde prouocatam iniuriā uiri, ni-
 hil remittere de charitate, nihil de alacri-
 tate obsequendi, sed in morum integrita-
 te perseverare, spiritu leni tranquillōque
 perferentem omnia, nimirum intelligit E-
 uangelium non esse nomen inane, cuius
 uis sic immutētur ingenia. Tandē & æmu-
 lationis aculeis extimulatur, cogitans sibi
 pudendū fore, si quod mulier præstat, ipse
 uir præstare non posset. Ita sine uerbo, ex
 domestico conuictu sanctæ mulieris uir
 lucrifit deo. Et fortasse reperias mulieres,
 quæ cultum corporis sustineant cōtemne-
 re: at quæ, cum neminem lædat, omni-
 bus bene faciat, possit inter cōtumelias &
 conuicia,

CHRISTIANI MATRIMONII

conuicia tueri tranquillitatē modesti spiritus, uere spiritu agitur Christi. Et tales foeminae permissu dei nonnunquam incidunt in maritos temulētos, prodigos, pauperū expilatores, adulteros, aleatores, ut uiros suos deo lucrifaciāt. Quo magis oportet probis ac modestis uiris esse morigeras in omnibus. Ad id quo reddat alacriores, proponit exemplū nobilissimae foeminae. Sic enim aliquādo & sanctae mulieres sperantes in deo ornabant se, subiectae proprijs uiris, sicut Sara obediebat Abraham: dominum eum uocans, cuius estis filiae bene facientes, & non pertimentes ullam perturbationem. Quum iam ageretur de circumcissione & Isaac promitteretur, auctum est nomen uiro, qui pro Abram dictus est Abraham: mulieri contra diminutū, pro Sarai enim dicta est Sara. Quo magis uiget in nobis ratio, hoc minus ualet affectus, et amputatis malis cupiditatibus, bene conuenit carni cum spiritu. Decet aut ut caro spiritus ductum sequatur, nō contrā. Caeterum quod Sara maritum dominū appellarit, legimus Genesis cap. 18. Posteaquā: inquit,

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Inquit, consenui, & dominus meus uetus
 lus est, uoluptati operam dabo: Si coram
 appellasset eum dominum, uideri poterat
 hoc tributum auribus mariti: nunc hæc
 secum loquitur, existimans sermonem à
 nemine audiri. Ex quo perspicuū est, quod
 talem habuerit eum qualem appellat. Sed
 quæret aliquis, ubi proditū sit exemplum
 obediētiae huius mulieris erga maritum.
 Equidem arbitror Genesis cap. 12. & rur-
 sus 20. Ingressurus enim Aegyptum, quū
 ob insignem uxoris formam suæ uitæ me-
 tueret Abraham, obtestatus est uxorem,
 ut dissimularet se esse coniugem, & fateretur
 esse sororem. Hic mulier pudica non
 obmurmurauit dicens: Mihi mea pudici-
 tia non minus chara est, quàm tibi tua ui-
 ta: quære aliam rationem consulendi tuæ
 salutis, ne me prostituas impijs hominibus.
 Sed obtemperauit marito, malens suam
 pudicitiam periclitari, quàm illius incolu-
 mitatem. Peregrinationē Abraham iussu
 diuino susceperat, huius comes non gra-
 uata est esse Sara. Vir paruū deo. Caput
 enim uiri deus. Viro paret uxor. Caput

CHRISTIANI MATRIMONI

enim uxoris uir est. Tutum obsequium est, quoties qui dux est, ipse dei spiritu ducitur. Et ideo supremo numine moderante suorū actiones, & Abrahæ exhibita est non mediocris humanitas, & Saræ mansit incolumis sua pudicitia. Excusatur Abraham, quod mulierem insigni forma per uarias ac Barbaras nationes circumduceret. Obtemperauit in uxore, quem admodum obtemperauit in filio. Sic pariter & effulsit fides patriarchæ, & utriusque tutum fuit cui metuebāt, alteri pudicitia, alteri uita. Sed quis color excusabit maritos, qui coniuges suas ambitiose cultas, & uelut ad illaqueandos hominum oculos instructas, producunt in tumultuosa conuiuia, in mercatus, in publica balnea: quidam etiam Hierosolymā aut Compostellam proficisci patiuntur? Multa cadunt inter calicem supremæque labra:

sed plura cadunt inter Hierosolymam & Hollandiam. Quemadmodū autem hic Sara morigerata est Abrahæ: ita dubitandum non est, quin illi in cæteris omnibus sit ob-

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

sit obsequuta cum omni reuerētia. Iudæi
 gloriabantur quod essent Abrahamæ filij.
 Quorum arrogantiam refellit dominus,
 negans eos esse filios Abrahamæ, qui ab A-
 brahæ moribus degenerarent. Latius e-
 nim patebat Abrahamæ cognatio, nimirum
 ad omnes qui fidem illius æmularentur.
 Sic & Petrus uult omnes mulieres haberi
 pro filiabus Saræ, quæ benefactis Saram
 matrem referrent. Dicitur est Abrahami
 pater multarum gentium. Sic & Sara ma-
 ter est omnium piarum matronarum. Cuius,
 inquit, estis filia bene facientes. In spiri-
 tualibus igitur non propinquitas sangui-
 nis, sed imitatio morum parit cognationem.
 Sed quid hoc sibi uult, quod adijcit bea-
 tus Petrus: Et non pertimentes ullam per-
 turbationem? Muliebri est expauescere.
 At quæ se semel sincera conscientia tradi-
 dit uoluntati diuinæ, dei præsidio freta,
 nihil metuit: quemadmodum Sara intre-
 pido pectore sequuta est maritum, per ef-
 feras ac immanes nationes peregrinan-
 tem. Qui bene facit, non est quod me-
 tuat à malis, Deum habet protectorem,

CHRISTIANI MATRIMONII

aduersus quem nihil ualet hominum aut
dæmonum ulla potestas. Hacenus scemi
nis loquutus est Petrus, nunc ad maritos
uertit orationem: Viri, inquit, similiter co
habitantes, secundum scientiam quasi in
firmiori uasculo muliebri impertiētes ho
norem, tanq̄ cohæredibus gratiæ uitæ, ut
non impediantur orationes uestræ. Quid
hoc est, similiter cohabitantes: Hoc est, cū
integritate, cum contemptu uoluptatum
& ambitionis, cum ornatu interioris ho
minis, cū mansuetudine & modestia tran
quilli sp̄ritus, cum charitate & reuerētia,
gubernantes uxores uestras, non ex impe
rio aut libidine, sed iuxta scientiam, nihil
præscribentes nisi quod expedit, nihil in
dulgentes quod perniciem aut corrupte
lam adferat bonis moribus. Etenim penes
quem est autoritas iubendī, penes eundē
debet esse scientia fugiendorum & expe
tendorum. Tyrannus imperat quod libet
aut quod ipsi cōmodum est: maritus con
sulit id quod optimum est, etiam illi cui
præscribit. Nec ideo despiciat uxorem,
quod in iugo matrimonij personam gerit
inferio

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

inferiorem, & corpore & animo imbecil-
 lior: imò tanto plus honoris illi deferatur,
 ut quod deest naturæ, penset mariti cha-
 ritas. Idem corpus est uir et uxor: sed quæ
 infirmâ sunt membra, his copiosiorẽ ho-
 norem addimus, quemadmodum docet
 Paulus. Quicquid autem honoris impen-
 deris uxori, tibi ipsi impendis. Hono-
 ris autem uerbum non tantum pertinet
 ad saluationis officia, aut accubitus ho-
 norem: uerum ad subministrationem o-
 mnium quæ postulat usus cõiugis. Si de-
 us tantum honoris habuit fœminis, ut in
 hæreditate uitæ cœlestis, quæ credenti-
 bus oblata est, eas æquet uiris: qui conue-
 nit ut ab homine marito fastidiantur? Si
 deus impertit fœminis eundem spiritum
 quem uiris: quur maritus sic grauã pro-
 uidere necessitatibus uxoris, quasi non sit
 facultatum corporalium communiõ? Est
 gratia fallax & uana pulchritudo: sed est
 gratia uitæ, hoc est, dei benignitas per le-
 lum filium, omnibus uitam æternam offe-
 rens, qui fiduciam in eo collocãt. In re tan-
 ta cohæredem & consortem uxorem qui

CHRISTIANI MATRIMONII

potes negligere: Et adijcit: Vt non interrumpantur orationes uestræ. Vult igitur apostolus assiduas esse preces, quas non patitur interrumpi. Interrumpit autem preces discordia. Oblatio Christianorum est precatio: quam deus non acceptat, si quid habet uxor iustæ querelæ aduersus maritum, aut contrà. Et si uxor non meminit iniuriæ, tamen maritus reconciliari debet, priusquam offerat munus suum.

Sunt autem preces deo gratissimæ, quas concordibus animis communiter fundunt uxor & maritus. Quoniam de mulierum ornatu, decem precibus meminit Petrus, libet & Pauli super eadem re proferre doctrinam, ex epistola ad Timotheum priorem:

cap. 2. Volo, inquit, uiros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum uerecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, & auro, aut margaritis, uel ueste preciosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Vterque commendat assiduam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

uitatem orandi. Paulus in littore flexis
 genibus orat, orat Philippis & in carce-
 re. Quiuis locus sacer est orati in spiritu.
 Samaritani adorabant in monte, Iudæi
 Hierosolymæ. Christianus, quoniam scit
 deum nusquam non esse præsentem, orat
 in quouis loco. Locus non reddit pre-
 cationem puram aut impuram, sed animus:
 eoq; dicit: Leuantes puras manus. Qui
 factis impuris inquinati sunt, non habent
 puras manus. Sic apud Esaiam audiunt
 Iudæi: Man⁹ uestræ sanguine plenæ sunt.
 Qui uiuunt rapto, qui fraudant tenues
 mercede, qui spoliant inferiores, qui op-
 primunt innocentem calumnia, quoniam
 manus habent impuras, etiam si orarent
 in cubiculo in quo natus est dominus, in-
 gratum esset deo sacrificium. Attollantur
 man⁹, sed puræ: sed magis attollat cor pu-
 rum. Qui læsit aliū, man⁹ habet impuras:
 qui læsus irascit, nondum habet cor aptū
 precationi. Remitte proximo culpam de
 corde, & purū erit cor. Absq; ira, inquit,
 & disceptatione, ira meditat uindictam.

CHRISTIANI MATRIMONII

Disceptatio leuior est ira: consultat enim an dignus sit cui ignoscatur, sic apud se loquens: Tantum officiorum in illum contuli, & hanc mihi rependit gratiam. Si hanc condonaro noxiam, mox repetet. Noli expendere delicti magnitudinem, et an dignus sit ille cui remittas. Tantum cogita: Proximus est, & dominus iussit ut proximo delinquenti remittamus ex animo. Nimirum hoc est quod scripsit Petrus, ut non interrumpantur orationes uestrae. Inutilis est oratio, quam tales cogitationes interrumpunt. Pactum est inter nos & deum: Remitte, & tibi remitte. Impudens igitur est, qui contra pactum postulât sibi ignoscere deum, quum ipse male cogitet proximo. Similiter uult & mulieres orare: nec addidit, in quouis loco. Non enim quiuis locus decet pudorem foeminae. In habitu ornato cum uerecundia & sobrietate ornantes se. Habet hoc ille sexus, ut quum in publicum prodit, ornari gaudeat. Est ne igitur sollicitus Paulus, ne uxores parum comptae ueniant in templum? Planè est, sed alium praescribit ornatum:

Ornan

Ornantes, inquit, se uerecundia & sobrietate: & has uirtutes ipse cultus præ se ferat. Paulus scribens Corinthiis, præcipit ut uxores in Ecclesia uelent caput suum, ac taceant. Quantum igitur absunt ab apostolica regula, quæ nõ aliter cultæ prodeunt in templũ, quàm heroinam quampiam acturæ in Tragœdiar: adeo non uelato capite, ut capilli gratius luceant per reticulum, & pectus penè pateat usq; ad cingulum. Reliquus item cultus theatricam quandam habet ostentationem. Facies cerussa & purpurisso tincta: oculi stibio picti. Et cultui respondent lasciuus incessus, & pedum, ut ait propheta, iustus, oculi procaces, & uultus nunc huc nunc illuc deflexus. Istud non est ire ad orandum, sed ad spectaculum. O matrona, quæ ista ornamenta non decent tuam professionem. Dices: Quam mihi professionem narras? Non sum Benedictina, aut Franciscana. Imò professa es pietatem. Iste cultus decet mulieres quæ profitentur impietatem. Quæ mundi satanæq; pompas omnes abiurasti, quæ eas circumfers & ostens

CHRISTIANI MATRIMONII

stentias etiam in templis: Quur tibi placet cultus similis, quum religio sit dissimilis? Illa initiata est Veneri, tu Christo. In professione tam dissimili quur placet similis cultus? Et fortasse tu superas ethnicam uestitus insolentia. Profiteris pietatem ore: ostende pietatem per opera bona. Reluceat pietas in uultu, in incessu, in oculis, in toto corpore cultuque. Audio uocem Christianæ, & uideo facta ethnica. Pudor & castitas uera sunt ornamenta matronæ. At hunc ornatum dehonestant intorti crines, aurū, margaritæ, byssus & Serūm uellera. Vertantur illa pudoris inquinamenta in subsidia pauperū: & abunde multum decoris apponent tibi bona opera, quibus decentissime uestitur mulier Christum professa.

Ad hunc igitur modum cultus pudicitiam ac sobrietatem præ se ferat, ut hoc ipso uideat ornatissima, quod ornata non sit. Cui si accesserit silentium, nihil defuturum est muliebribus ornamentis. Mulier, inquit, in silentio discat cum omni subiectione. Id explanatius dixit, scribens. Corinthijs

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

rinthijs: Si quid uolent discere, domi uiros suos interrogent. Si in cœtu uirorum mulieribus prohibetur, ne discendi gratia loquantur: quid censendū erit de his, quæ in templis ineptis fabulis garrere non desinant? Et adiecit: Cum omni subiectione. Quemadmodum uxor ornatur ornamentorum contemptu: ita dum se per omnia submittit, redditur excelsior, dum semet erigit, tum uere fit abiecta & humilis.

Superest extrema huius operis pars de liberis educandis, ad quam ipse sermo Paulinus nos deducit. Locum enim hunc ita concludit: Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide, & in dilectione, & sanctificatione, cum sobrietate. Operosa functio est recte educare liberos: sed ingens præmium: Saluabitur, inquit. Dum liberorum curat salutē, sibi salutem acquirit. An putabas uxor te defunctam officio tuo, si cum dolore qualescunq; liberos parias? Non promittitur salus, nisi perseuerarint in fide & dilectione, et sanctificatione cū sobrietate. Non eris tota mater, nisi hæc p̄stiteris in liberis.

Dices

CHRISTIANI MATRIMONII

Dices: Vt mihi non est in manu formosos an deformes pariam liberos: ita non est in mea potestate præstare ne recedant à fide, charitate, sanctificatione, ac sobrietate. Quur ego pœnas dem alienæ nequitia? Nõ hoc sentit apostolus, matrem daturã esse pœnas ob liberos impios, si modo functa est officio: sed summam educationis curam exigere uoluit à matribus, quarum studio tantum tribuit, ut uix perire possint, qui diligenter educati fuerint ad pietatem: nec ferè sint impij liberi, nisi parentum culpa. Trifariam autem hic peccatur à multis, in concipiendo, in gestando, & in educando. Primum uulgata sententiã obtinuit, ex bonis progigni bonos, ex malis malos: quemadmodum ex formosis formosi, ex deformibus deformes ferè nascuntur. Quod autem raro uidemus nothos esse bonos, nõ unam esse causam arbitror. Primum enim ex impudicis mulieribus nati, ferè referunt aliqua ex parte maternum ingenium, etiam si pater contingat probæ indolis. Certe uterque cum mala conscientia miscetur alteri.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

alteri. Atqui in illo arcano naturæ opificio plurimum interest, quæ sit corporum & animorum affectio. Proximū est, quod indiligentius educantur quàm legitimi. Tertium quod generis uitiū non finit illos animum ad res egregias attollere, eoque ferè degenerant ad technas & fucos seruales. Sic enim Euripides sapientissime scripsit:

Ἄλλοι γὰρ ἄνδρα καὶ θρασυλαγχνός τις ἴσται
ἢ ξωιδῆ ἢ μητρὸς ἢ πατρὸς κακὰ.

Contrà bonis parentibus procreatum esse, præclarus est thesaurus libertatis. Proinde quidā passim ex quauis muliere generantes prolem, indigni sunt qui ament à liberis, ut quos afficiunt contumelia, priusquam in lucem prodeant. Excluduntur ab hæreditate, submouentur à dignitatibus, à sacris, à publicis functionibus: dicuntur probri causa spurij, & iubentur quærere patrē: uix habentur pro liberis. Quid multis? Vix datur ad uirtutem eluctari. Tantum pœnarum luunt innoxij pro parentum incontinentia. Vnum Themistoclem Græci, Iepte Hebræi inter eximios uiros

CHRISTIANI MATRIMONII

uiros referunt. Primum igitur officium er-
 ga liberos sit, ex uxore legitima eos susci-
 pere. De uxore uero deligenda iam dictū
 est. Superest igitur, ut quoties uir & uxor
 gignendæ soboli dare uolūt operam, nec
 uino, nec cibo, nec ira, nec odio sint pertur-
 bati: sed corpora sint sobria, animi tran-
 quilli. Est enim occulta quædam conta-
 gio uitiorum animi in corpora, rursus cor-
 porum in animum. Sic ex morbo senioꝛe
 corporis nascitur iracundia: & ex amore
 compertum est suboriri tabem corporis:
 quemadmodum & ex liuore, ex ira calo-
 rem, ex metu frigus ac tremorem. Quas
 affectiones mutuas si uidemus in corpori-
 bus sanis ac ualentibus, quid fieri censen-
 dum est in liquidis illis rudimentis, unde
 natura fabricatur hominem? Itaque Dio-
 genes quum forte conspiceret adulescen-
 tem uino delirantem, non ipsum inculsa-
 uit, sed patrem: Adulescens, inquit, ebrius
 te seminauit pater. Quod si non o-
 mnino præter rationem est, quod dicunt
 physici, ex his qui sunt teneræ ætatis, na-
 sci

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

sci prolem minus ualidam, quàm ex pro-
uectoribus, quod semē in illis sit liquidū,
minusq; concoctum: consequens est, ut i-
dem efficiat tēporaria corporis affectio.

Quamquam autem Christiana philoso-
phia censet omnes animas esse pares, ta-
men magni refert in qualē corporis mal-
sam immergatur. Quod enim uidemus
quosdam natura propensos ad iram, aut
uindictam, aut inuidiam, plerunque con-
stat à corporis habitu proficisci.

Quare, si naturalium rerum curiosis cre-
dimus, non solum aliquoties parentum
uitio fit, ut cæci, claudi, mutili, aut alioqui
morbidi seu prodigiosi fœtus ædantur:
uerum etiam ut bruti stupidiq; & ad insi-
gnia mala procliues. Ebrij gignūt demen-
tes, cōmoti iracundos, crapula sepulti co-
mitiali morbo obnoxios: scurriliter inepti-
entes, leues & nequam. Simile gignit simi-
le. Proinde Christiani coniuges operā da-
turi gignendæ soboli, in eum corporis a-
nimiq; statū uos componite, ut & optare
possitis uestri similes liberos, & sperare.

Non

CHRISTIANI MATRIMONII

Non descendā ad illa minuta, quæ tamen
nō piguit Aristotelē tradere, non nisi pro
uecta firmatq; ætate dādā operā soboli.
Durat aut̄ uigor corporis usque ad quin/
tam annorum hebdomadem, hoc est an/
num trigessimū sextum; uigor animi us/
que ad septimam hebdomadem, hoc est,
circiter annum quinquagesimū. Ab hoc
tempore censet abstinendum à procrea/
tione liberorum, quod nascātur, ut putat,
& corporibus & animis imbecilliores.
Deinde tempus hybernum iudicat pro se/
minanda prole felicius quàm æstiuum: et
inter uētos Boream iudicat utilissimum,
Australium inutilissimum. Illud certe con/
stat, grauato crudoq; stomacho dare ope/
ram liberis intempestiuum esse: à conco/
ctione peracta commodius. Rideat hæc
ceui friuola, apud quē nihil refert, ualidos
an ualeudinarios, ingeniosos an stupi/
dos gignas. Hæc cura communiter perti/
net & ad maritos & ad uxores. Proxima
peculiaris erit prægnantis. Dum enim fœ/
tus adhuc fingit̄ in officina naturæ, dum
augefcit, ac formatur, omnē materni cor/
poris

INSTITVT. PER. ERAS. R. O.

poris ac mētis affectionē, uelut uida mate-
 ria trahit ad sese: non aliter quā̄m tenera
 plantula terræ, in qua stat naturā ad se tra-
 hit. Prima igit̄ grauidæ cura sit, ut sit pura
 trāquillac̄q; cōscientia. Siquidē ex hoc fon-
 te nascit̄ uera uoluptas animi. Deinde ca-
 ueat ab ira, odio, inuidia, cæterisq; cupidi-
 tatib9, quæ ab animi morbo profectæ, cor-
 pus etiā inficiunt. Fugiat crapulam, ui-
 nolentiam, cachinnos, choreas, & quic-
 quid æquabilem illam ac moderatam cor-
 poris temperaturam perturbat. Non exi-
 gitur à grauidis ieiunium: sed tanto ma-
 gis oportet sobrietatem esse perpetuam.
 Est & hæc educationis pars. Nondum na-
 tus est infans, & tamē iam nunc intra ma-
 terni corporis latebras ad pietatem, quā
 licet, fingitur. Lædit inedia diutina, lædit
 et immodica cibi potusq; copia. Peccatur
 & in genere. Offendūt, supra modum fri-
 gida calidaq; & quæcumq; subitam adfe-
 ctionem adferunt corpori. Præsertim aut̄
 cauendum à subtilibus & acribus, quæq;
 denſciunt aluum aut cient urinam: medici
 diuretica uocant, hæc enim præcipitant
 A aborsus.

CHRISTIANI MATRIMONII I

abortus. Quin & motus uitandus est uel
 immodicus uel incommodus. Neq; uero
 pigebit mulierem in his obseruandis cir-
 cumspectam esse, si cogitet duas animas in
 uno corpore piclitari. Execraris eas quæ
 uenenis procurant abortus, aut foetus re-
 cens æditos interimunt. Merito quidem
 execraris: sed interim cogita, ab hoc crimi-
 ne nō ita procul abesse, quæ crapula, quæ
 tripudijs, reliquaque uitæ intemperantia
 causam dederūt abortus. A partu statim
 excipit lactandi cura. Atque hic quidem
 erat omni machinarum genere pugnan-
 dum aduersus prauam consuetudinē, sed
 mirum q̄ uulgo receptam, qua matres in-
 fantulos suos conductitijs mulieribus tra-
 dunt nutriendos. Verū quoniam ea de re
 copiose differit Phauorinus apud Aulū
 Gellium, nec prætermisit hoc Plutarchus
 in libello de pueris instituēdis, nosq; quū
 aliās, tum in colloquio cui titulu^s est, Puer-
 pera, non pauca diximus, nō hic onerabo
 lectorem, inde petiturū si uolet. Tantum
 illud obiter repetam, nihil tam præter na-
 turam esse, quàm ut mulier quod genuit,
 recu

recuset alere. Nam expositionis genus esse, recens natum infantulum ablegare ad, nescio quas, mercenarias, nec omnino matris nomine dignas, quæ hoc facere sustinent. Deinde, uix aliud æquè facere uel ad bonam corporis temperaturã, uel ad indolem puerorum, uel ad mutuam inter liberos ac parentes pietatem, quàm ut infantes maternis uberibus alantur. Quod si morbus, aut aliud quid obstiterit, quo minus id possint, hoc certe summo studio curandum erit, ut infans committatur nutrici corpore salubri, sobriã, integrisq; moribus: ne tener foetus malam uoletudinem & ingenij corruptelam simul cum lacte imbibat. Qui didicerunt curare mulos aut equos, profitentur artem suam: at nulla est ars difficilior quàm fingere hominem: & hanc artem oportet omnes parentes scire. Quod si fieret, non esset tanta in orbe bonorum paucitas.

Est aliquid bene nasci: uerum educatio superat omnia: de qua merito dixeris, quod de pronuntiatione dixit Demosthenes: Rogatus enim, quid esset in rhetorica præ-

CHRISTIANI MATRIMONII

mum, respondit, pronūciatio : quid secundum, pronūciatio: quid tertium, pronūciatio : uidelicet summam totius eloquentiæ tribuens pronūciationi. Id aptius tribuetur educationi, quæ naturam quamuis alioqui potentem uertit in cōtrarium. Et quum natura facile flectatur, usus per educationem partus flecti non potest. In cæteris quidem disciplinis tria potissimū adhibentur, ut eò peruenias quò destinasti, natura, ratio, & usus siue exercitatio. Naturam uoco aptitudinē quandam ad discendum quod traditur. Ratio præceptis iudicat quid expetendum, quid fugiendum. Usus ducit in habitum id quod præscriptum est. Crassius dicam, quo magis intelligatur quod dico. Finge puerū noualem esse, præcepta uiuendi semen, usum exercitationem in his quæ tradita sunt. A primo igitur conceptu usq; ad annum septimum, tantum noualis præparatur ad sementem. Potest enim natura nostro uitio seu culpa melior aut deterior fieri. Neque uero hic mediocre studium est agricolæ. Exiccat limosa, rigat arenosa, liberat

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

berat opaca, æquat aspera, execat frutices, extirpat radices, inuehit lætamen, materat glebas. Hæc eadem facit mater in infantulo, dum uitat omnia quæ ualitudinem & indolem illius possint corrumpere. Proxima cura est agricolæ, ut semen quod optimum iaciat in noualem. Hæc cura matri incipit ab anno septimo, sed nõ absque patre. Verum uterque labor fuerit inutilis, nisi accedens exercitatio prouehat adolefcentem, ut iam & facile præstet uirtutem, eo quod assueuit: & quoniã uidet honesti tum fructum tum pulchritudinẽ, libens etiã sequatur, quod intelligit esse optimum. Quã uero præclarã messem metent parentes ex liberis suis, posteaque huc profecerint, tum uere fiet illud quod prædixit Solomon: Filius sapiens lætificat patrem: filius uero stultus mœstitia est matri suæ. Et si nihil metant ex filiis, nimirum uita defunctis, priusque ad maturam ætatem peruenissent, à deo tamen metent uitam æternam. Redeamus igitur ad curationẽ naturæ puerilis. Ea ferè sita est in cibo potuque, in somno & motu, in uestitu

A. 3. locoque

Pro. 10.

CHRISTIANI MATRIMONII

locoq; & in conuictu. In alimonia bifariam peccatur, iuxta qualitatem, & iuxta quantitatem. Nonnulli parentes quasi per lusum rem serio noxiam agentes, ingerunt infantibus suis uinum, aromata, fassamenta. Quidam dum metuunt ne nimium graciles euadant, nolentibus etiam plurimum alimontorū infarciunt: quemadmodum solent, qui capos subito uolunt obesos reddere. Ac priore quidem modo formant infantem ad uinolentiam, ad cupedias & Attica bellaria. Posteriore uero, si quid Aristoteli credimus, puerorū ingeniū reddit inuers, stupidū, & hebes: quod idem facit somnus immodicus. Alant igitur infantes cibis lactarijs, & aptis ætati: deinde sic temperato modo, ut nec copia sepeliatur ingenij uigor, nec inopia corpus reddat flaccidum & imbecille. Quæadmodum aut somnus perpetuus ignauiam adfert tum corporibus tum ingenijs: ita motus debet esse moderatus, præsertim in grandioribus. Nam infantibus natura addidit agilitatē quandā, quo calore paulatim aucto grandescat ossa, ac motu confirmentur. Rursus circa uestitū bifariam peccat. Quidam em

puellos admodum teneros seminudos in summo hyemis rigore excludunt ab ædibus, ut aduersus Boreã & gelu durecant: haud multo mitiores illis Germaniæ populis, apud quos, ut ferunt historiæ, pater infantem modo natum, clypeo impositum, exponit in Rhenum, qui si ferat aquæ rigorem, ueluti natate meditando, sustollitur pro gnesio: sin minus, abicit pro notho. Etiam si Aristoteles mediocre frigus putat conducere infantium ualitudini. Et haud scio an magis etiam peccet nunc uulgius parentum, qui tenera infantium corpuscula isdem uestibus onerant, quibus se iactat adultorum ambitio. Et cranio adhuc palpitanti imponitur pileum duplex latis fimbriis, quod pondus ante annos nonaginta non tulisset homo sexagenarius. Addit thorax cum caligis à thorace religatis: thoraci inducitur interula, interulam premit summa uestis, multo panno lumbos & humeros tenellos onerans. Et hoc ornatu pueri iubetur sibi placere. Idem crudelius etiam fit in puellis. Caput oneratur uittis & caliendis, nonnunquam & pileis masculis. Additur epo

CHRISTIANI MATRIMONII

mis, indufio lineo inducitur subucula, nequaquam simplex. Subuculae uestis praeter omnem usum onerosa, primum à brachijs defluens in terram usq; tanta laxitate, ut ea pars quae tantum onerat, satis sit iustae uesti: deinde à cingulo laciniosa, multisq; rugis onerans illa: & uelut hoc parum fit, additur ingens cauda, quae replicata in cingulum à tergo, grauius etiam onus addit tenero corpusculo. Tales sunt & caligae, & calceoli grauibus soleis, & undiq; duplici corio, perinde quasi ad calcium certamen pararentur. Quid tandem his rebus fit: Læduntur onere mollia corpuscula: deinde constringuntur, ne membra libera dilatentur ad iustam magnitudinē. In re nihili prodigitur pecunia. Deniq; tenera aetas paulatim imbibit stultam ambitionem uestium, quam grandiores difficile dediscunt. Si parentes capiuntur talibus delicijs, praestat in puppis aut simijs has ineptias exercere, qm̄ in liberis. Neq; uero non refert, in qualibus locis enutriantur infantes. In situ putridis cōtrahunt male ualitudinis causas, similiter in uehemēter calidis.

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

lidis. Quanq̄ apud Germanos ferè nō aliter alunt in hypocaustorū feruore, q̄ pyraustæ, dicas nonnuncq̄ assos igni. Obest & loc⁹ uentis obnoxius, aut etiā clamoribus ac tumultu. His læditur infantis cerebrū. Balnea et unctiōnes profunt pueris si recte adhibeant̄. Fortasse quod addā, multis non uidebitur ad rem pertinere, quum in primis mea quidem sentētia pertineat, curandum, ut quantum licet, infantes educentur inter bonæ tēperaturæ benignaq̄ indolis pueros. Transit enim arcano quodam cōtagio in collusorem, si quod est uitium uel animi uel corporis. Quod si recte monent etiā adultos medici ut consuetudinem agant cum his qui sunt felici corporis temperatura, moribusq̄ placidis & comibus, quod ex commercio natura hominis reddatur melior aut deterior: quanto probabilius est hoc fieri in udis ac mollibus corpusculis, & ob hoc in quēuis habitum sequacibus. Cæterum ita natura comparatum est, ut citius lædant mala, q̄ profint bona: Item in uitīs oculorum, in hæsitātia linguæ, Ferūt in Aristotele sub

CHRISTIANI MATRIMONII

Galbium quiddam fuisse, in Platone subdi-
ctiōnem scapularum, quorum utrunq; di-
scipuli illorum referebant. In plerisq; mor-
bis uulgo confessum est, quid possit cōta-
gium. Verum quid profit aut lædat tem-
peratura eius quicum agis consuetudinē,
quoniam sensim ac minutis accessionibus
serpit utilitas, ut noxa, non æque sentitur
ab omnibus. Non sentis adrepere malum,
sed ex interuallo sentis adrepisse. Sunt au-
tem quidam infantes plorabundi, morosi,
irritabiles, & nescio quid maliciæ iam tum
in ea ætate præ se ferentes, ab horum con-
uictu quantum potes semoue tuum infan-
tulum. Dixerit aliquis, parū esse Christia-
num tam anxie præcipere de cura ualetu-
dinis. Anxiam curā non approbo, diligen-
tem exigo, non aliò spectans, quàm ut cor-
pore bene composito animus sit ad institu-
tionem habilior. Hic quæsitum est à pri-
scis, ad quotū ætatis annum sit auspican-
da institutio. Plerisq; uisum est usq; ad se-
ptimū annum non esse uexandā eruditio-
nis molestia tenerā ætatem. Aristoteles à
quinto anno putat auspiciandā disciplina-
rum

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

tum traditionem. Alij mox à tertio anno putant infantē esse docilem. Ac mihi quidem omnes uidentur recte sentire. Statim enim instillandū est aliquid tenellæ rudiq; testulæ, sed blande, tum cuius maxime capax est ætas illa: ita nec uexabitur ætas tenera, nec aberit eruditionis fructus. Noscitate literas tum Latinas tum Græcas, & harū elementa pingere, atq; exprimere sonos per lusum discunt pueri. Quæ res diu moraretur adultū in discēdis literis. Sunt enim quædā ad disciplinas præludīa, quæ reddūt nos magis habiles ad discendū. Id nō solū fit in disciplinis, uerum etiā in moribus. Veluti flectere genua ad nomen Iesu, aut ad occursum honorati uiri, in templo cōplosis manibus adorare eucharistiam, exoculari crucifixi signū, astare cōposite quū mensa cōsecratur aut agunt gratiæ, aliqua rudimēta sunt ad religionē. In his tamē annis oportet omnem acerbitatem abesse, quanq; non oportet abesse reuerentiam. Fallendus est aliquando puer, ut discat credens se ludere. Deinde blanditijs, laudibus, promissis ac munusculis allectandus.

CHRISTIANI MATRIMONII

etandus est potius, quàm minis, plagis &
 clamoribus cogendus. Hic uehementer pec-
 catur à nonnullis literatoribus, qui moro-
 sa sœuitia nihil aliud docēt pueros, quàm
 odisse literas. Quin & matres aliquot no-
 ui, quæ quum sibi uiderentur miræ artifi-
 ces formandæ pueritiæ, bene natam in-
 dolem sœuitia corrupiebant. Puer uix
 octo natus annos obstupuerat. Puella uix
 fari incipiēs summo studio fingebatur ad
 mores aulicos. Quorum hoc erat caput,
 ut ad singula uerba, quibus cum matre lo-
 quebatur, repeteret madame mameſe: &
 si quid negaret, pro nany responderet, sal-
 ue uostre grace madame. Ob hæc puel-
 la, nondum quintum egressa annum, cæ-
 debatur usque ad syncopin. Id quum cre-
 bro fieret in die, restabat alia disciplina, ut
 puella cæsa nec lacrymas, nec singultum,
 nec ploratū emitteret, sed absorberet hæc
 omnia, quod si non faceret, mox rapie-
 batur ad carnificinam. Et erat alioqui pu-
 ella bonæ indolis. Vidimus illam inter-
 dum penè præfocatā, dum matre minitan-
 te cogeret. absorbere singultus ac sistere
 lacrymas.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

lacrymas. Quod ne fieret, etiã legibus præ
 sci uetandum iudicarunt: quanquam Ari
 stoteles à legibus dissentiens, putat eam spi
 rituum cohibitionem ac repressiõẽ face
 re ad robur infantilis corpusculi. Sit hoc
 sanè uerum in moderata repressiõẽ. Hæc
 uiolentiã naturæ iam tum relucebat in i
 psi s puellæ oculis, in quibus uidißes con
 cretas lacrymas, & attonitum quiddam,
 quale solet in his qui spectro territi fuere.
 Mater ipsa non maior erat uigintisex an
 nis, sed uidua, adeo suæ fidens prudenz
 tiæ, ut nec fratres, nec cognatos ullos ad
 monentes audiret. Nec cædebat nisi serio
 commota. Ego iudicabam illam matrem
 digniorem uerberibus quàm filiam. Neq;
 enim simpliciter ibi peccabat. Primum si
 quid serium magnicq; momenti docuisset,
 tamen ob ætatis teneritudinem oportet
 abesse sæuitiam & acerbicatem, nunc
 ob aulicam ineptiam excruciat infan
 tem. Ita quidam parêtes sæuiunt in filios,
 si læuã manũ porrexerint, ubi dextra fue
 rat porrigenda, dormitantes in his quæ
 magis ad rem pertinet. Quod si quid erit,
 quæ

CHRISTIANI MATRIMONII

quur expediat interdum uti uirga in pue-
 rum, absit tamen amarulentia, sed dolori
 succedat aliquid quod puerilem animum
 consoletur. Iam sub annum septimum na-
 tura præbet indicia quædam indolis. Ap-
 paret enim alius iracundior, alius lenior, ali-
 us præfractior, alius benignior, alius tena-
 cior, alius simplicior, alius fucator & cal-
 lidior. Hic igitur statim aduigilandum, ut
 quod est uirtutis prouehatur, quod uitij
 corrigatur. Habes teneram ac quouis flex-
 xilem uirgulam, habes ceram mollissimã,
 habes udam argillam, tu tantum age bo-
 num plâsten. Iam mihi de parando nouali-
 satis dixisse uideor, quæ prima pars est in-
 stitutionis, eam naturam uocare placuit,
 nunc de semente loquendum, quam appel-
 lauimus rationem. Plurimũ autem refert
 quid teneris animis infuderis. Nihil enim
 magis hæret in omnem uitã, quàm quod
 illis annis imbibit. Plurimis in ore est, pau-
 cis in animo dictum Horatiij:
 Quo semel est imbuta recēs, seruabit odo-
 rem Testa diu.
 Ac ferè uidetur optimum cui primum as-
 sueueris

Institutio.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

sueueris. Aristoteles in Politicis refert de
 Theodoro quodā histrione, qui nulli uo-
 lebat concedere, ut ante ipsum ageret, quod
 existimaret eam actionem semper magis
 probari quæ prior occupasset oculos. Est
 autē duplex institutionis cura, altera quæ
 pertinet ad disciplinarum cognitionem,
 altera quæ pertinet ad pietatem ac bonos
 mores. Nihil uetat utrunque simul agi, ni-
 si quod pietatis potior debet esse ratio.
 De disciplinis in superioribus nonnihil at-
 tigemus, & in alijs lucubrationibus non
 pauca nobis dicta sunt, præsertim in libel-
 lo de institutione puerorum, item in prin-
 cipe Christiano, tum in colloquijs fami-
 liaribus. Si quis quid præterea desidera-
 bit, ex libris Platonis de repub. ac de legi-
 bus: ex Aristotelis de rep. libris, præsertim
 septimo & octauo petere licebit. Illi publi-
 cam institutionē magis probant quæ priua-
 tam. Nunc omnis institutio publica redijt
 ad ludorum literariorū magistros, in qui-
 bus asciscendis quum oporteret esse sum-
 mam curā, huc allegatur ferè sordidi abie-
 ctis homines, interdum & cerebri parum
 sani.

CHRISTIANI MATRIMONII

sani, Locus datur sordidus, & salariū datur exiguum, diceret illuc porcos educari non institui ciuū ingenuos liberos. At qui hic periclitatur seminariū totius reip. Sed peius etiā agitur cum illis pueris, qui in antris tenebrionum quorūdam sanè & illiberaliter educantur. Nam hunc quæstum ad se trahunt monasteria quædam, & genus hominum medium inter monachos & prophanos. Quicquid enim est malarum rerum, serè prætextu religionis irrepit in mundum. Verum hæc missa faciemus, ea potissimum persequentes quæ faciunt ad pietatis institutionem. Sint igitur prima religionis semina, Deum esse super omnia metuendum & amandum, qui condidit, qui restituit ac gubernat uniuersa, nusquam nō præsens, nihil nesciens, nihil nō uidens: hunc per filium suum Iesum sibi fidentibus, & ipsius præcepta seruantibus detulisse uitam æternam, & utrumque per spiritum sanctum habitare in cordibus piorū: Deum autem, ut est remunerator omnium bonorum, ita & malorum omnium ultorem esse: Itaque nulli perire præmium

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

præmiū recte factorum, etiā si apud ho-
 mines pro bene factis reddant mala: nemi-
 nem rursus, quantumuis occulte peccet,
 dei uindictā posse effugere, nisi resipiscens
 semet illi reconciliet. Sic autem inseratur
 nomen Iesu mētibus puerorum, ut quā-
 maxime fiat amabilis illorum affectibus.
 Deinde persuadeatur & hoc, semper ad ef-
 se pueris angelos testes ac spectatores o-
 mnium quæ geruntur, aut etiam cogitan-
 tur, hos delectari pudicitia, modestia, so-
 brietate, charitate, concordia, diuersis of-
 fendi: In quibus uero uiderint has uirtutes,
 ijs multa bona referunt à deo, quo magis
 proficiant. His proximum est, ut de sacris
 scripturis quā reuerentissime sentiant.
 In his enim deum uelut ex oraculo perpe-
 tuo loqui mortalibus. Hęc reuerentiā ma-
 gis imbibet puer, si uiderit sacris codici-
 bus haberi honorem, si consuescat exoscu-
 lari codicem Euangelicū, si de diuinis lité-
 ris nūquam fiat sermo per iocum aut per
 contentionem, sed sobrie ac reuerenter.
 Discat cōtemplari cœlorum ornatum, ter-
 ra diuitem prouētum, fontium scatebras,

B annuum

CHRISTIANI MATRIMONII.

amniū lapsus, maria uasta, animātiū in-
 numeras species, & hæc omnia in hoc cō-
 dita, ut seruiāt usibus hominum, tantū ut
 homo seruiat suo conditori deo. Discat &
 illa beneficia, quæ deus peculiariter largi-
 tus est electis suis per filium suum unicū,
 & quotidie largitur per spiritum sanctū.
 Postremo quæ p̄mia maneant pios, quæ
 supplicia impios. Admoneat quid sit pro-
 fessus in baptismo, ne desciscat ab impera-
 tore Iesu cui nomē dedit: ut uestem quam
 accepit candidam, seruet immaculatam.
 Admoneatur autē, inter omnes Christia-
 nos esse cognationem arctissimam, qua-
 lis est inter eiusdem corporis mēbra, quo-
 uidelicet cōsuescat omnem Christianum
 fraterna quadam charitate uenerari, ob
 hoc ipsum qd' Christiani sunt, sciātq; Chri-
 stum & lædi in suis membris, & refocilla-
 ri. Discat neminem esse miserum aut esse
 posse, qui manet in Christo, siue contin-
 gant aduersa siue prospera, siue mors, siue
 uita: In rebus tristibus agēdas esse gratias
 deo, qui nostræ salutis causa flagellat nos:
 in lætis non insolescendum, sed adorandā
 dei

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

dei benignitatem. Admoneatur qualiter se gerere debeat erga parētes, erga seniores, erga æquales, erga inferiores. Assueſcat nō fastidire pauperes, comis erga pares, reuerens erga seniores, pius erga parentes. In horum quemuis quicquid officij præſtiterit, ſciat ſe deo ſœnerari, cuius præceptis hæc faciens obtēperat. Exempla uirtutum potiffimum illi proponantur ex uita Chriſti, deinde ex alijs, potiffimum ijs, quorum factimonia ſacrarum litterarum teſtimonio commēdata eſt. Admoneatur quàm turpe ſit inuidere cuiq̃ aut irasci aut odiſſe: quàm honeſta res ſit habere linguam parcā, ſobriam ac circumſpectam, nō temere loquentem niſi res poſtulet, nec reſpondētem ad quicquā quod non intelligat: Nihil autem turpius eſſe quàm falſa loqui, uel obtrectare famæ alienæ, præſertim abſentiū. Hæc aliaq̃ huius generis ſi inſtillētur teneris puerorum animis, erumpent aliquando in morum egregiam frugem. Vbi iam ad annū peruenerint decimū quartū, ſcias optimā eſſe materiam, et omniū quæ digna ſunt cognituri

CHRISTIANI MATRIMONII

maxime capacem, quæ si negligatur, non
 continget altera similis. Hic igitur toto pe-
 ctore incumbendū, ut & optimis opinio-
 nibus confirmetur & optimis disciplinis
 expoliatur. Plurimū autem contulerit ad
 hoc, ut talis euadat filius qualē uolumus,
 si primū ipsi nos tales præbuerimus. Imi-
 tandi uis peculiariter inest pueris. Si nihil
 uiderint in moribus parentum nisi pium,
 pudicum, sobrium ac modestum, uel usu
 referent quod assidue uident, quemadmo-
 dum balbo cōuiuens discit & ipse balbuti-
 re. Monita uero non multum adiuuabūt,
 si puer uiderit aliud in uita parentū quàm
 præscripserant: nec sibi persuadere pote-
 rūt illos hoc serio monuisse, quod ipsi nō
 præstant. Altera cura fuerit de præcepto-
 re siue pædagogo deligendo. Qua quidē
 in re mira parētum cessatio. Deligunt cui
 committant curandum equum, & filium
 cuius committunt. Et matres nōnullæ di-
 ligentius curant catellā Melitæam, quàm
 filium: & pluris conducitur equiso, aut cu-
 rator accipitrū, quàm præceptor libero-
 rum. Nec alia in re infelicius est principū
 uulgus.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

uulgus, quàm quod statim nō traduntur
 præceptoribus sanctis & cordatis. Nec
 tantum in præceptore spectanda est erudi
 tio, sed multo magis morū integritas. Hic
 igitur oportet liberum ac serium esse iudi
 cium, nec accersendus ille qui semet inge
 rit, qui blandiēs ambit, qui obtruditur ab
 amicis. Num ægrotus aut nauigatione pe
 riclitās audias amicos ita loquentes: Hūc
 adhibe medicum in meam gratiā: est enim
 mihi cognatus & amicus, aut, hunc admo
 ue clauo, uehementer enim cupit: an poti
 us responsurus es: Alibi seruiā uestris affe
 ctibus, hic periclitor, mihi commēdatissi
 mus erit medicus, quisquis sanādi peritissi
 mus fuerit: nauclerus asciscetur, quisquis
 erit gubernandæ nauis peritissimus. Idem
 facere conueniet in deligendo cui filij tui
 primam ætatem formandam concredere
 destinas. Quod si contingit idoneus, ne ta
 men ita curam in illum transferas, ut ipse
 sollicitudinem omnem abijcias, Episcopū
 age, ex interuallo uide quid profecerit fi
 lius. Quanquam probus tibi contigit co
 lonus, tamē subinde uisis fundū, & si quid

CHRISTIANI MATRIMONII

offendit, requiris officium. Si quid deest, exoptulas quur hoc sit prætermissum quod non oportuit. Et si uideris colonum non respondere tuæ spei, submoues cessatorem, & allegas alium magis idoneum. Id si facis in agello, non idem facies in eo quem omnium tuorum bonorum destinasti hæredem: Irane uilior est filius quam agellus: Nihil non facis uti quam plurimum relinquant filio, nec curæ est ut filius is euadat qui norit uti relictus. Quod quidem nihilominus absurdum est, quam si illi compares quam pulcherrimas citharas, nec ullam interim curam adhibeas ut ille musicam discat. Non mediocris artis est instituere primam ætatem, ac præcipuam uirtutis est instituere adolescentiam. Ex talibus enim potissimum pendet omnis uita mortalium, ex ijs qui formant pueritiam, ex his qui concionibus docent populum, & ex principibus. Diogenes quum in auctione uenderetur, rogatus à præcone, quo titulo deberet prædicari: Dic, inquit, esse hominem qui sciat imperare liberis. Audiuit hoc præconiū diues quidam qui teneros filios habebat domi, mercatus

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

catus est Diogenē, eumq; suis præcepto-
rem dedit. Qui uir malus est aut forman-
dæ pueritiæ imperitus, etiãsi drachma cõ-
ducitur, magno conducit̃. Neq; enim quis
quis uir doctus ac bonus est, statim accõ-
modus est erudiendæ pueritiæ. Multis de-
est lenitas, alijs laborũ patiētia. Caterum
qui cõpositus est ad tantã prouinciam sa-
tis magno cõduci nõ potest. Quanti æsti-
mas salutē filij tui, tãto præmio dignũ exi-
stima bonum præceptorem. Aristippus
quo uix alijs fuit philosophus in respon-
sis dexterior, quũ prædiues quidã ageret
de filio cõmittēdo, rogaretq; philosophũ
quantum mercedis posceret, poposcit mil-
le drachmas. Quũ diues admiratus postu-
lationis impudentiã, exclamaret: Hui ista
summa seruũ emere licebit. At nunc, inqt
Aristippus, duos tibi seruos parabis, filiũ
& eum quem filio conduxeris. Nõ impro-
banda uidetur illorum sentētia, qui domi
pædagogum alũt, donec tenerior est libe-
rorũ ætas. Sic enim & melius consultũ est
pueritiæ, & formatoris ingenium propi-
us inspicere licet. Quæri solet à nonnullis,

CHRISTIANI MATRIMONII

utrum conducibilius sit, liberos ab uno priuatim institui, an in frequentissimo puerorum numero educari, uelut in pædagogijs, quæ alibi collegia, alibi bursæ uocantur. Ad hæc est hominum genus medium inter monachos & laicos, de quibus antea diximus, qui ducentos nonnunquam adolefcetes alunt in iisdem ædibus. Ut uero negari nõ potest, solitudinem esse pueris inutilem, & ex frequenti conuictu multum esse comoditatis: ita fatendum est, in turba semper esse admixtos malos, quorum contagio plurimi corrumpuntur: deinde fieri nõ potest, ut cura in tam multos distracta, in singulos intenta sit. Postremo tales eruditores non licet deligere, sed aliorum arbitrio dantur ac mutantur. In collegijs autem illud est peculiare incommodum, indiligenter instituunt in Grammatica, quod oportebat omnium diligentissime fieri. In causa sunt duo. Primum quod ilico rapiuntur ad eas disciplinas, in quibus dantur tituli baccalariorum & magistrorum. Nam & ad honorem ac libertatem est ætas ea propensior, & ea res magis conducit ad questum

INSTITVT. PER ERAS ROT.

stum magistrorū. Quo minoris aūt parēt
 qui Grammaticā doceant, præficiūt pue-
 rum pueris aliqūē, q̄ nudius tertius hono-
 re magistri donatus est, uix annos natus
 sedecim. Atqui Grammaticā nemo recte
 docet, nisi qui uersatus sit in omni genere
 scriptorū ac disciplinarum, qui stilum ex-
 ercuerit. Ita q̄ plerisq̄ placet media quæ-
 dam ratio, ut apud unū præceptorē quin-
 que sexue pueri instituantur. Ita nec sōda-
 litas deerit ætati, cui cōuenit alacritas, ne-
 que non sufficiet singulis cura præcepto-
 ris, & facile uitabitur corruptela quā ad-
 fert multitudo. Huic proximū est, ut qui
 in collegio uiuunt audiuntue, peculiare
 tamen habeant institutores, qui priuatim
 illos exerceant. Dixerit hic aliquis: Recte
 consulis diuitibus, sed quid interim fiet te-
 nūibus? Vt inā liceret omnibus cōsulere.
 Certe moneri diuites possunt, ut si quos
 uiderint pueros è pauperibus quidē, sed
 generosa indole natos, eos suis impendijs
 curēt educādos, aut suis liberis adiūgant,
 ut sub eodē pædagogo parī cura institu-
 antur. Multa quidem sunt eleemosynarū

CHRISTIANI MATRIMONII

genera, quibus opulenti cōmercantur re-
 gnum dei, uerum sciant hoc esse præcipu-
 um deoꝝ gratissimū eleemosynæ genus.
 Quæcunq; uita ratio deliget, illud cōmu-
 niter om̄ibus pueris inserendū, ut articula-
 te explanateq; cōsuescant pronūciare, de-
 inde ut expedite legāt ac scribāt. Ex libris
 plurimū est tum solatiij tum utilitatis. At
 lectione delectari non potest, qui improm-
 pte legit. Expediet & eos quibus res am-
 pla est, artem aliquā ex mechanicis sed ho-
 nestiorem discere, qualis est ars pingendi,
 statuaria, plastice, aut architectonica. Et
 am̄si uideo genus hoc artium nō probari
 philosophis, nobis sordere non potest, qui
 Christū adoramus fabrū, fabri dictum si-
 lium. Dum hæc discūt uitant ocium, & si
 deuolet fortuna, habēt uiaticū: sin minus,
 uerū est quod uulgo dicūt, neminem arte
 grauari. Sunt qui puellarū absolutam edu-
 cationem existimant, si usq; ad nuptias sic
 inclusæ teneātur, ut nec aspiciant, nec aspi-
 ciantur à uiris, quum interim uiuant inter
 stultas & ineptas mulierculas, unde plus
 hauriunt corruptelæ, quàm si cū uiris age-
 rent.

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

rent. Magnā fateor rem præstitit, qui uir/
ginis suæ pudicitiam seruauit illibatam. Ve/
rum ea demū pudica est, quæ didicit quid
sit pudicitia, quibusq; modis seruari possit.
Sanctis opinionibus imbuendus est puel/
laris animus, ut quod facit, iudicio faciat
& ex animo. Vulgus ineptum existimant
puellas institui literis, at qui sapiunt, com/
periunt nihil esse uel conducibilius ad bo/
nam mentem, uel tutius ad pudoris custo/
diam. Verum hac in re pro suo quisq; iu/
dicio faciet, quod uel conditio præsens,
uel rerum suadebit necessitas. Certe uigi/
lantio rem custodiam requirit ætas puel/
læ iam grandescens quàm pueri: utrius/
que uehemēter est lubrica, sed puellæ plu/
res tenduntur insidiæ, & animus est imbe/
cillior, & si quis lapsus acciderit, foediôr
est famæ buccina. Rosa lactea facili con/
tactu aut afflatu marcōrem contrahit. Po/
stremo preciosissimus ille uirginitatis the/
saurus est irrecuperabilis. Hic, uti dixi, pri/
ma cura erit, ut animus puellæ sanctissi/
mis opinionibus imbuatur, discatq; nosse
primum quid sit honestum, deinde etiam
amare,

CHRISTIANI MATRIMONII

amare. Proxima erit, ut ab omni cōtagio
 turpitudinis seruetur immunis. Diu uitia
 nesciat, amet nunquam. Tertia, ut ab ocio
 tanq̄ à peste nocētissima bonorum morū
 arceatur. Ad innocētis ingenij corruptelā
 plurimū ualet cōuictus impudicus. Hic in
 primis requiram patris ac matris officiū,
 ne quid nequiter dicant, faciāntue præsē
 te filia, quantūuis puella. Ad discendā ne
 quitia, nescio quo pacto, præcoces sumus
 omnes. Et si nondū sentiant, quod audiūt
 uidentq̄, tamen hæret animis malū semē,
 aliquādo in noxiam herbā erupturū. Max
 ima debetur puero reuerentiā, sed maior
 teneræ uirgini. Proinde pater aut mater, si
 quid paras parū pudicum, ne tu uirguncu
 læ cōtempseris annos. Vbi uitabūt liberi
 cōuictū improbū, si à parentibus discunt
 nequitiam. Apud nōnullas nationes hæc
 est aulica puellarū educatio: Mane seruet
 opera cōptricum ac fucorū, hinc ad sacrū
 quo spectēt ac uicissim spectent, mox ien
 taculū, deinde fabulæ. Post hæc prandiū.
 A prædio stationes, nugæ, facetiæq̄. Spar
 sim procumbūt puellæ, in harum gremiū
 se

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

se cōiūciunt uiri, Quæ neminē repellit, ma-
xime laudat à ciuilitate. Deinde lusus ine-
pti, nonnunquā parum pudici. Sic trans-
igitur interuallum pomeridianū, donec re-
deat cœnandi tēpus. A cœna rursus eadē
ciuilitas, quæ fuit à prandio. Inter hæc ex-
empla nutriunt principū pueri, teneraq̃
puellæ. Nec multo sanctius educantur in
agris. Filij filiaq̃ nobiliū totos dies agunt
inter saturos & ociosos ministros, plerūq̃
sordidos & moribus impuris. Alioq̃ quo
pacto fallerent tempus? At quāto rectius
tempus hoc fallerent texendis auleis? Ari-
stoteles non uult liberos cum seruorū gre-
ge misceri, ob mores ac fabulas illibera-
les. Et habebant ueteres andronitides in
quibus uiri uersabātur, habebant gynæco-
nitides in quibus mulieres, habebant par-
thenones in quibus uirgines solent uersa-
ri. Vis autē audire, quā anxia custodia
debetur pudicitiaē uirginis, docet hoc nos
sapiēs ille Sirach: Filij, inquit, tibi sunt, eru-
di illos, & curua illos à pueritia illorū. Fi-
liae tibi sunt, serua corpus illarum, & non
ostendas hilarem faciē tuā ad illas. Quod
tandem

CHRISTIANI MATRIMONII

tandem præceptū audio: Qui fieri potest ut pater nō amet filias, præsertim morigeras piaseq; & si amat, quo modo potest illas tetrico uultu obtueri: Imò quoniā uere diligis filias tuas, ob hoc ipsum dissimulabis hilaritatē uultus erga illas. Quid periculi? Expediit eum sexū et ætatem perpetua reuerentiā contineri. Ab hac nonnihil remittit paterni uultus hilaritas. Si quid indecore fit à puellis, paterni uultus seueritate castigandæ sunt: si nihil peccant, tamen ne peccent, serius sit patris uultus nō amarulentus. Quid diceret Sirach, si conspiceret quosdam horum temporum patres, q; præsentibus filiabus iam pubescentibus aut etiam puberibus, uino hilares iactant suas pristinas nequitias, & totam inuentutis scenam aperiunt: Imò thalami mysteria effutiunt: Et tales patres in peccato filiorum parant abdicationem: & si quid acciderit filiæ, cœlum terræ miscent. Quid sæuis in liberos impie pater: De te ipso potius pœnas sumito. Ad hæc illos instituisti. Miraris si faciunt adolefcētes, quod abs te factū toties audiere gloriantem?

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

rem? Quo ore, inquit illa, obiurgabis fili-
um? Turpius est iactare turpiter facta, q̄
facere turpia. Sed turpissimum est id face-
re apud liberos. Et miraris si tui parum re-
uerētes habes liberos, quum tu nullam er-
ga illos habeas reuerentiam? Aut ubi fut-
tura est tuta sobolis tuæ pudicitia, si apud
te periclitatur, quem oportebat esse custo-
dem incorruptissimum? Nonnulli sic as-
sueuerunt uerbis obscœnis, ut frequenter
& imprudentibus excidant. Huius rei ut
dimus exemplum memorabile Bruxellis
in æde, diuæ Gudulæ sacra. Quū esset il-
lic densissima hominum frequētia, ingres-
sa est matrona quædam cum primis hone-
sta, claricq; nominis. Cum subito collapsa
esset in pauimentū, ex inuecta pedibus ni-
ue lubricum, territa magna uoce exclama-
uit, nominans, qd̄ pleræq; faciūt ex assue-
tudine, pudendū uiri membrū. Ingens o-
mnium risus obortus. Illa misere erubuit. La-
psus erat, sed qd̄ opus est talibus assuesce-
re? Nonne eadē opera possint assuescere,
ut si quid subito fuerit obiectum qd̄ metui-
ant, Iesum aut Mariā nominēt? Similis est

CHRISTIANI MATRIMONII

in quibusdam assuetudo male precandi, si quid accidit molesti: aut deierandi, si quid narrant. Eadem opera qua dicunt, ceterum diaboli, dicere possent: Deus sit mihi propitius. Sunt qui non possint quatuor uerba dicere, quin admisceant iusiurandum. Hac à teneris imbibunt pueri. Vehementer insciunt teneros animos amatoriae fabellae, quibus aetas ea facile capitur. Harum bona pars non uacat obscenitate. Procul arceantur à uirgine tales confabulatrices, quae malis colloquijs corrumpunt mores bonos. Venenum est quod insibilant teneris auribus. Iam apud quasdam nationes etiam solenne est quotannis aedere nouas cationes, quas ediscunt puellae. Quarum argumentum ferè tale est: Delusus ab uxore maritus, aut puella frustra seruata à parentibus, aut furtiuus cum amatore concubitus. Atque haec ita referuntur quasi bene gesta, applauditurque felici nequitiae. Pestilentibus argumentis addit tanta sermonis obscenitas, per metaphoras & allegorias, ut ipsa turpitudine non possit loqui turpius. Et hic quaestus alit multos, praesertim apud Flãdros.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

Si leges uigilarēt, talium nāniarum artifice
 ces deberēt cæsi flagris sub carnifice, pro
 lasciuis lugubres canere cantilenas. Et hi
 qui publice corrumpunt iuuentutem, ex
 scelere uiuunt. Et inueniuntur parentes,
 qui putent esse ciuilitatis partē, filiam nō
 ignorare talia carmina. Prisci iudicarunt
 Musicam ad liberales disciplinas pertine
 re. Sed quoniā numerosi illi soni magnā
 uim habent ad afficiendos hominum ani
 mos, intātum ut quidam hinc collegerint,
 ipsam animam esse harmoniam, aut certe
 habere harmoniam, nam simile simili dele
 ctari, studiose distinxerūt Musicę genus,
 Doricū cæteris præferentes. Et hanc rem
 tanti momenti iudicant, ut censeant oport
 ere legibus caueri, ne recipiatur in ciuita
 tem Musica, quæ corrūpat animos ciuū.
 In nostra uero musica, ut omittamus uer
 borum & argumētorum obscœnitatem,
 quantum est leuitatis, quantum etiam in
 fania: Erat olim actionis genus, qua sine
 uerbis sola corporis gesticulatione, repræ
 sentabant quicquid uolebant. Itidē in hu
 iusmodi cantilenis, etiam si uerba sileant,
 C tamen

CHRISTIANI MATRIMONII

tamen ex ipsa musices ratione deprehen-
das argumētī spurcitiem. Adde hic tibias
Corybanticas, ac tympanorum strepitus,
in rabiēm agentiū. Ad hanc musicam sal-
tant uirgines, huic assuescūt, nec putam⁹
ullum esse periculū moribus. Quid quod
hoc musices genus à choreis & comessa-
tionibus inueximus in templa? Et quod
est absurdū, magno conducuntur, qui sa-
crorum maiestātē ineptis garrītib⁹ con-
taminent. Nō excludo Musicam à sacris,
sed harmonias regro sacris dignas. Nunc
sonis nequissimis aptantur uerba sacra, ni-
hilo magis decore, quàm si Thaidis orna-
tum addās Catoni. Interdum nec uerba si-
lentur impudica cantorum licentiā. Hæc
si leges negligunt, tamen oportebat adui-
gilare sacerdotes & episcopos. Qui assite-
uerit turpiloquio, non abhorrebit à turpi-
bus factis, inquit Aristoteles. Rogarit ali-
quis: Quid est turpiloquium? Nam sunt
turpia factu, quæ tamen citra obscœnita-
tem referuntur, quod genus est furtum &
homicidium. Sunt rursus quæ suapte na-
tura turpitudinem non habent: at tamen
si nu-

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

si nudis uerbis proferas, habent obscœnitatem: uelut habere rem cum uxore, exonerare uentrem, reddere lotium. Nulla est corporis pars inhonestâ. Deus em̄ omnia creauit & bona & pulchra: & tamen quibusdam hoc reuerentiæ debetur ut tegantur: nec hoc solum debetur, uerum etiã ne nudis uerbis nominentur, sed uerecunda circumuisione significantur. Vulua uerecundum est uocabulum, æque atq; matrix: & tamen apud imperitos infamatur. Naturam mulieris uerecunde dixeris, pudendum illius membrum indicans. Itẽ pudenda uiri uerecunde dixeris. Eadem reuerentiã seruanda in nominandis horum membrorum actionibus, de quibus modo diximus. Primũ igitur obscœnus est, qui nude nominat ea quæ uerecundiæ causa tecte debent significari: Deinde qui turpiter facta, quamuis non obscœna dicuntur, sic narrant, ut laudent faueantq; turpitudini. Veluti qui nominat adulterium, nõ est obscœnus: cæterum qui cum uoluptate depingit, quibus artibus uxor deliso marito receperit adulterum, turpiloquus est.

CHRISTIANI MATRIMONII

est. Si res poscet ut turpia facta narrētur, cum detestatione narrentur: quemadmodum & benefacta cum approbatione referenda sunt. Quanquam aliena malefacta nunquam referenda sunt, nisi suadeat utilitas. Qui res honestas uituperādo narrat, turpiloquus est. Sed plus quā turpiloquus est, qui castos sermones ad res obscenas accommodat: qualis est cento nuptialis Ausonij, simpliciter indign⁹ homine Christiano. Rursum ut non est obscenum dicere furtū, aut homicidiū: ita sunt prodigiōsæ quædā criminū, præcipue libidinū, species, quas non expedit audire pueros ac uirgines, nisi compellat necessitas, atque id tum quoq; multo cum pudore, multaq; cum detestatione faciendum est. De hoc genere loquitur Paulus Ephesij^s quinto: Quæ autem occulte fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. Interdum usus habet obscenitatē, quæ nec in rebus est nec in uerbis: itaq; fit, ut eadem uox alio tempore locoque sit uerecunda, alio non. Veluti binī apud latinos uerecunda uox est, apud Græcos obscœna. Ita patrare quondam

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

quondam fuit inuerecunda uox, hodie caret obscœnitate. Et apud nostrates, amandi uox, quæ olim pudoris gratia fuit ascitata, quo cōgressum uiri cum muliere significarent: nunc sic infamata est, ut ne in pudico quidem sensu possis uti uerecunde, adeo ut obscœnitas offendat aures, si quis dicat amare matrē. Ostendi species omnes turpiloquij, quo facilius uitetur omnis obscœnitas. De picturarū obscœnitate iam antea nō nihil attigimus. Aristoteles adeo putat picturas statuasue lasciuas ad morum corruptelam facere, ut hoc uelit per magistratū publicis legibus caueri, ne quid imaginum sit in ciuitate, quod admoneat turpitudinis. Lingua loquitur auribus, pictura loquitur oculis: multoq; loquacior est pictura q̄ oratio, & frequenter altius descendit in pectus hominis. Et pœnam atrocē præscribit Aristoteles, si quis quid turpiter dixit. Quam inquires: Si liber fuerit, nec adhuc ad honorē comessatorum admissus, ab honore repellatur: si maior, quoniā seruile facinus admisit, seruili ignominia afficiat, hoc est, cædatur loris.

CHRISTIANI MATRIMONII

Seruile crimen est linguæ petulantia, quod ab ingenuis oportet procul abesse: sed multo longius ab ijs quos Christus suo sanguine redemit à seruitute peccatorum in libertatem filiorum dei. Hæc erat ethnici philosophi sententia: & non pudet Christianos, homines spurcissimæ petulantia, profestiuis ac lepidis amplecti. Quid mentorem quanta sit in signis ac picturis licentia. Pingitur, & oculis repræsentatur, quod uel nominare sit turpissimum. Hæc argumenta prostant publicitus in tabernis ac foro, & uolentium nolentium oculis ingeruntur, quibus incendi iam frigidius æuo Laomedontiades & Nestoris hernia poscit. O legum ac magistratuum oscitantiam. Philosophus undiquaque profligat imaginum obscœnitatem, nisi si qui dii sunt, quibus leges attribuunt turpitudinem. Sentit opinor de Venere et Cupidinibus nudis, de custode hortorum, de Satyris & Phallicis Bacchi: in quorum festis solenniter turpia quædam agitabantur. O nouam philosophi religionem. In dijs permittit turpitudinem, ubi maxime conueniebat abesse
turpiter

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

turpitudinem. Decet enim numina à puris pure, à castis caste coli. Tantundem & Seneca tribuit receptis legibus, ut populus ineptis ritibus colat deos: non quod pium sit, sed quod præcipiat lex. Quanc̄ Aristoteles ab huiusmodi sacris uult arce ri teneram ætatem. Agamus gratias deo, quod nostra religio nihil habet non castum & pudicum. At tanto grauius peccant, qui rebus natura castis inuehunt impudicitiam. Primum, quid est necesse quasuis fabulas in templis depingere? Iuuenem ac puellam eodem in lecto cubantem? Dauid contemplantem è fenestra Bethsabeam, & ad stuprum euocantem: aut amplectentem ad se delatam Sunamitam, Herodiadis filiam saltantem? Argumeta sumpta sunt è diuinis libris: sed in exprimendis sceminis quantum admiscent artifices nequitiae? Hæc in altaribus ubi peragitur Eucharistia, quæ ne in ædes quidem pudicas sunt recipienda. Procul igitur absint ab ædibus tuis lasciuui iuuenes, ociosi, saturique, nonnunquam & ebrii famuli, gastrulæ mulierculæ, saltatriculæ, & Atellanarium histriones

CHRISTIANI MATRIMONII

nes, mimi, ludia, turpiloquæ picturæ: breuiter quicquid per oculos, per aureis, aut quocunque pacto teneræ pubis animos possit inficere. Quæ tantum abest ut sint aliunde in ædes accersenda, ut etiã si quis forte talis irreperit in familiam, protinus sit exigendus cum pessima gratia. Obsecro, quæ nam est ista Christianarum legum patientia? Quidam hoc quæstu nunc uiuunt, nanciscuntur alicunde puellam elegante forma: eam adhuc teneram flectunt ad saltus & lasciuas gestulationes: ingerunt sese conuiujs magnatum, atq; etiam episcoporum. Vbi iam grandior est facta prostituunt. Itaque unius miseræ uirgunculæ perniciæ alit tres ualentes iuuenes cum muliere quæ se prædicat esse matrē. Et talibus ganeonibus datur unus aut alter aureus pro re bene gesta. Si qua curamorum esset magistratibus, hic deberet adesse: Rogaret illos errone, unde puellam sint nacti: comperirent forte plagio sublatam ex ædibus boni uiri: Deinde, quum ualeant corpore, quur hoc turpe genus ocij sibi delegerint. Ut commodissime

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

sine respondeant, saltem hoc honoris pro-
 meretur, ut publice caesi uirgis, pellantur
 e ciuitate. Suppetit quidem hoc loco co-
 piosissima iurgandi materia: sed rixae mo-
 dus esto, quo tandem finiamus quod in-
 stituimus. Otium uero quum nulli non
 sit pestilens, tamen aetati lubricae longe pe-
 stilentissimum est. Semper igitur prouid-
 endum est, ut aliquo negotio teneantur,
 uel lusu, si uideat, modo liberali. Periculo-
 sius est otium, si accesserit luxus & solitu-
 do. Nec omnino uanum est, quod habet
 Mimus celebris: Mulier quum sola cogi-
 tat, male cogitat. Nam paucae sunt foemi-
 nae, quae ad masculum illud animi robur
 profecerunt, ut res egregias secum possint
 animo uersare, nec unquam minus solae
 sint, quam quum solae sunt. Certe pueris
 ac puellis inutilis est solitudo. Metuit ado-
 lescenti philosophus, quem quum uide-
 ret solum inambulatem & cogitabundum,
 rogauit quid ageret: Mecum, inquit ille,
 loquor. Tum philosophus: Vide ne cum
 improbo homine loquaris. Caeterum puel-
 la quae uel precibus uel lectioni intenta est,

D nec

CHRISTIANI MATRIMONII

nec ociosa est, nec sola. Si precatur, cum deo loquitur. Si legit sacros libros, audit deum sibi loquentem. Sed præceptionum nullus est finis, de quibus multa tradidere ueteres, multa recentiores. Ad compendium res cõferetur, si parentes norint quid debeant præcipere, liberique parētibus obtemperant. Aetas enim illa nondum patitur, ut in primū ordinem referri possint, in quo sunt qui & per se sapiūt, & obtemperant recta consulenti. Huic contrarium genus prorsum est inutile, uidelicet eorū qui nec domi habent cõsiliū, nec alienis consilijs duci possunt. Satis est si fuerint in medio genere, nimirum eorum, qui per se quidem nondum perspiciunt quid sit optimum factu, tamen libenter obtemperant bene monentibus. Proinde Paulus apostolus nihil aliud præscribit filijs, quæ obedientiam: Filijs, inquit, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est domino. Quod dixit, per omnia, non complectitur impia iussa: sed per hyperbolen indicat summam obedientiam. Sunt aliquoties morosi parentes, qui præcipiunt quæ

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

quæ nihil ad rem pertinent: cædunt ubi nihil admissum est. In his obedient per omnia filij, donec uentum fuerit ad impietatem. Ibi pietas debita parentibus cedere debet meliori pietati quæ debetur deo. Responsantibus, & parètum iniquitatem allegantibus, compendio respondet apostolus: Hoc enim placitum est domino. Sit hoc unū satis aduersus omnes responsationes: Sic placitum est domino. Par est obediendi ratio seruis ac liberis. Optimū fuerit si utrique suo fungantur officio: si qui præditus est autoritate uergit ad tyrannidem, præstat ut inferiores obsecundent maioribus. Nihil enim seditione perniciosius. Fortasse non meretur pater temulentus aut stupidus obsequiū filij, sed ita placitū est domino. Domino præstas istud obsequiū, & ille reponet obedientiæ præmium. Idem præcipit scribens Ephesijs: Filij obedite parentibus uestris in domino; hoc enim iustum est. Honora patrē tuum & matrem tuam, quod est mandatum primum in repromissione: ut bene sit tibi, ut sis longæuus super terram.

CHRISTIANI MATRIMONII

Quir obedientiæ præcepto subiecit, in domino: In domino, id est amore domini, qui referet gratiã, & in his quæ nõ aduersantur pietati, quã docuit dominus. Prima tabula continet ea quæ pertinent ad deũ: secunda, quæ ad homines. Quoniam autem secundum deum primus honos debetur parentibus, unde sumpsimus uitæ primordia, iure primũ appellat præceptum, quod in suo genere cæteris antefertur. Adiecit autem, in promissione. Siquidem huic uni præcepto adiectum est præmiũ etiam temporale, quo forẽt ad parendum alacriores: quandoquidem ætas illa non perinde mouetur spiritalibus. Sic enim legis Exodi uigesimo: Vt sis longæuus super terram, quam deus dominus tuus dabit tibi. Non semper longæui sunt super terram, qui morigeri fuerunt parentibus, propterea quod interdum felicius est celerius hinc emigrare. Certe nõ fallet immortalitas promissa in terra uiuentium. Longum enim dici non potest, quod aliquando finem habiturum est. Mouere poterit aliquem, quid sequutus Ambrosius, hæc uerba.

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

uerba promissionis, Vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram, referat non ad filios, sed ad parentes. Verba ipsius sic habent: Promissio hæc in Exodo cōtinetur, ut honorifici sint parentes, & bene essent, & prouectioris fierent ætatis. Illud sentit opinor: Qualem te præbueris erga parentes, tales erunt in te filij tui. Sunt enim filij, qui suis moribus excruciat animos parentum suorum: interdum & ante diem cogunt è uita decedere: quod sanè parricidij genus est. Rursus filij morigeri floridam ac longæuam reddunt parentum senectam. Nulla enim in re suauius acquiescit progenitorum senectus, quàm in liberis bene moratis. Sic em̄ ait beatus ille senior, plurimorum filiorum pater: Abundantius gaudium non habeo, quàm ut uideam filios meos in ueritate ambulare. Quod igitur officij præstiteris parentibus tuis, à liberis tuis uicissim expecta. Summam quidem auctoritatem tribuit parentibus: sed hanc refrenat apostolus, iubens ut auctoritas careat fauitia: Et uos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios uestros:

CHRISTIANI MATRIMONII

sed educate illos in disciplina et correptione domini. Quidam sic reprehendunt uitia, quasi nolint homines correctos, sed exanimatos, & peiores etiam quam sunt. At qui paterna correptione sic admoueri debet, quemadmodum medicus aegrotum phar-macum adhibet. Porrigit catapotia suba-mara, sed interim consolatur spe sanitatis. Quod Latinus uertit educate, Græce dixit Paulus ἐκτρέφετε. Sunt enim patres, qui nihil indulgentes ætati, uolunt ilico filios suos nasci senes. At fouenda est imbecillis ætas, ut paulatim subolescat: hoc enim sonat ἐκτρέφω. In disciplina, ἢ παιδεία, quæ proprie est institutio pueritiæ. παιδεύω enim Græce à puero deductum est, quod ætas illa sit ad eruditionem compositissima. Vnde & indocti dicuntur ἀπαιδευτοί, quod ferè quibus ætas puerilis per otium ac lusum effluxit, non perueniant ad ueram eruditionem, παιδεύω nō tam est docere, quod Græci dicunt διδάσκειν, quam cum castigatione docere: ne dum proficiunt in literis, degenerent in moribus. Cæterum quod addit ὑποδείξις, hoc est admo

INSTITVT. PER FRAS. ROT.

monitione siue correptione domini, scitabitur aliquis: Quæ tandem est domini correptio? Paulus Hebræis scribens expedit: Quem diligit dominus corripit, flagellat autem omnem filiū quem recipit.

Talis sit ergo patris correptio, charitate temperata, & ex charitate profecta. Apparet hic Paulum de filijs natu grandioribus loqui. Vnde id potest conijci: Primū quod totam autoritatem hic defert patribus, matrum non meminit: Deinde quod omnem parentum castigationem circumscribit correptionis cancellis: de cædendo nulla mentio, quum Solomon dicat: Qui parcit uirgæ, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit.

Est igitur ætas cui uirgæ sunt utiles: est, cui pro uirgis sufficit obiurgatio. Phryx, ut aiunt, plagis emendatur. At ingenuus, quem nec metus dei, nec parentum reuerentia, nec pudor, nec conscientia mouet, ne uerberibus quidem fiet melior. Illud autem cauendum patribus, ne commoti uel cædant uel obiurgent. Mulier autem, quoniam impotentius commouetur, tem

CHRISTIANI MATRIMONII

perabit à uerberibus, præsertim sexus masculini: marito potius hoc negotium delectet. Similiter & Colossensibus scribens Apostolus, patrum autoritatem mitigat: Patres, inquit, nolite ad iracundiam prouocare filios uestros, ne pusillo animo fiant. Quod Latinus uertit, ne pusillo fiant animo, significantius dixit Paulus, μη̄ ἀδυσμῶσι, id est, ne despondeant animum, siue ne deſciant animum. Sunt enim patres quidam in obiurgando supra modum sæui, nec ullum faciunt obtundendi finem, donec uictus huiusmodi cōuicijs adolescens clam aliquò subducatur sese, uel in militiã, uel in monasterium, uel in aliud aliquod præcipitium, suo malo parentis sæuitiam ulciscens. Patris imperiũ cum persuasionem coniunctum esse debet. Adolescentes autem plerumq; delinquunt, uel inscitia uel incogitantia. Inscitiã medetur παδεία, incogitantiā νοουθεσία, cui repugnat ἀθυμία. Eruuditio rationibus & exẽplis propositis, demonstrat quid expetendũ, quid fugiendũ: causasq; reddit, quare sic expediat ei qui format. Νοουθεσία uox inde dicta est, quod reuo

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

reuocat in animum, quod per incogitantiam exciderat, ac mētem quæ iam elapsa fuerat, reponit. Nihil ꝑficiēbat Demea uociferans: O cœlū, ô terra, ô maria Nepturini. Quanto dexterius lenis ille pater, ubi ruborē & lacrymas excussisset adolescenti, adhibet paternam obiurgationē: In qua ciuitate tandem te arbitrare uiuere? uirginem uitiaſti, quam tibi ius non erat tangere. Nolim cæterarum rerum te ſocordem eodē modo. Hac lenitate traxit adolescentis animum ad quoduis obſequiū. Eſt tamen uitioſa quædā lenitas ac facilitas praua, cuius exemplum habes Helii ſacerdotem, uirum pium, ſed qui filios haberet inſigniter impios, quos nihil mouebat ſenilis admonitio: Quia dominus, inquit, decreuerat occidere illos. In humanis erratis dandū eſt aliquid humanæ fragilitati, cæterum ubi profecit eò malicia, ut nec à diuis nec ab hominibus abſtineāt iniuriā, qui peccat ſi corrigi non poteſt, tollendus e medio eſt, ne plus noceat. Brutum qui filios ſecuri ꝑcuſſit, quod Tarquinij dominimonē expulſam reducerent, miratur

1. Reg. 2.

CHRISTIANI MATRIMONII

pleriq; laudant pauci. In pueris pluribus
 de causis maior celeriorq; docilitas est. Pri-
 mum quod uacuum habent pectus, uelut
 tabula complanata, in qua possis quod
 uelis exarare. Deinde quoniam mirantur
 omnia tenacissime retinent, quod impres-
 sum est. Postremo adest etiam infantibus
 imitandi dexteritas, prima ingenij signifi-
 catio. Occupanda est igitur aetas tenerior,
 priusquam amoribus alijsq; cupiditatibus
 inficiatur, & utendum illius dotibus, quas
 in hoc addidit deus, quo facilius ad uirtu-
 tem fingeretur. Quoniam autem semper
 tenent, quod primum fuerit infusum, instil-
 landa sunt optima. De praecipuis igitur uir-
 tutibus colligenda sunt pauca, sed exquisi-
 ta sententia. Eas potissimum e sacris uo-
 luminibus oportet decerpere, quanquam
 & in Ethnicorum libris permulta sunt, ho-
 mine Christiano non indigna. Rursus quo-
 niam facile quod uident imitantur, prou-
 dendum est ne quid uideant quod imitari
 turpe sit. Vbi iam uentum erit ad illud non
 Pythagorae biuium, nam ab ipsa statim in-
 fantia uia uirtutis amplectenda est, sed ad
 compi

INSTITVT. PER. ERAS. ROT.

compitum, in quo de deligēdo uitæ dege-
 nere deliberatur, cauendum est ne paren-
 tes filios filiāsue suas ad aliquod uitæ ge-
 nus, ad quod propensi non sunt, compell-
 ant: præsertim si tale sit, ut semel ingresso
 nō sit reditus, quale est inītiatorum sacris
 ac monachorum. Hic uarie peccatur à pa-
 rētibus. Quidam onerati numerosa sobo-
 le, destināt aliquot sacerdotum & mona-
 chorū instituto, quoq; facilius illaqueent
 eos, curant ut adhuc impuberes inītiētur
 sacris, aut in monasteriū abdantur. Hypo-
 diaconus resiliere non potest: uinctus ille
 est, & sæpe nō cogitat se esse uinctum, qui
 tenetur. Quod si metuūt ne ætas adferēs
 iudiciū, mutet illorum sentētiam, procu-
 rant à Romano pontifice bullam, ut liceat
 ante tēpus inītiari sacerdotio. Hi sic cogi-
 tant: Si facultates diuidantē inter tam mul-
 tos, peribit decus nostræ familiæ: nunc fi-
 lius fortassis fiet Præpositus aut Abbas,
 tum nos cum illo bibemus, nobis non erit
 grauis, Alij nō tam utilitatem sequuntur,
 quam tutū. Cōsiderantes enim effrenem
 uitam adolescentis, metuūt ne turpiter oc-
 cidā

CHRISTIANI MATRIMONII

cidatur, aut ne quādo pœnas det legibus.
Ab hoc metu liberāt illos rasura & cucul
la. Alij religionis titulū prætexunt: Volo,
inquiunt, ex liberis meis aliquot esse dica
tos deo, ut sint qui orent pro me uita de
functo. Itāne cæteri dedicati sunt diabolo,
aut soli sacerdotes ac monachi possunt
orare? Tolerabilius hoc quoq̃, si persua
derent, nunc cogunt, negant se æquo ani
mo morituros nisi impetrent quod im
perant. Illud consultius, ut si uiderint fili
um aut filiam propensam ad simile insti
tutum, non statim parentes applaudant,
sed explorent unde conceperint eum affe
ctum, ex sese, an ex instinctu alieno. Si sen
serint esse Pharisæos, qui sui cōmodi gra
tia uenantur profelytum, edicant illis ut
abstineāt ab alienis liberis. Sin ex sese con
ceperunt eum affectū, primū obseruēt an
reliqua illorum uita uoto respondeat. Si
cōpererint mores undiq̃ luxu, uoluptati
busq̃ corruptos, sciant eum affectum ex
deo nō proficisci. Hic quidam conuient
etiam ad filiorum nequitiam, dicētes: Ex
pleat se semel, quo postea magis oderit uo
lupta

INSTITVT. PER ERAS. ROT.

luptates. O stultas uoces, sit homo pessimus ut subito fiat optimus. Quod si uita respōdet proposito, ne tamē ilico mos geratur illorū animo, sed, quēadmodum ad certamē Olympicū iuuenili calore prope rantibus ponunt ob oculos, quę multa sūt tum faciēda tum ferenda, qui uelint uincere: ita conueniet his occinere difficultates & incōmoda eius uitæ, ac ueri sacerdotis uerique monachi proponēda imago. Deinde corporis & animi habitus cōferendus est cum eo uitæ genere quod ambiūt. Quod si filius ad singula sobrie saneque respondeat, diuque in eo p̄stiterit affectu, bona spes est illū bono duci spiritu, nec parētes perpetuo debent reluctari, ne forte pugnent cum deo. Nunc complures sūt, tum uiri tum foeminæ, qui simul atque per ætatem intellexerint se parentum artibus ac uoluntia detrusos in uitæ genus, ad quod nō erant natura compositi, Diris deuouent illos, tantum abest ut pro eis orent. Sic educandi sūt liberi, ut siue flectant animum ad sacros ordines, siue ad statum coniugalem, puri ad pura ueniant. Si iuuenis non
amore

MATRIMONII INSTITVTIO.

amore religionis, sed ut licētius scortetur:
abhorret à matrimonio, persuasione indu-
cēdus est, ut cōsulat animæ: sin uel natura
uel certo iudicio abhorret, non est repu-
gnandū. Idē sentiendū de genere studio-
rum, deq̄ cæteris uisæ institutis, quæ sunt
innumerabilia. Felicius enim ferè suce-
dit, ad quod natura cōpositus es. Video
circulū huius disputationis ad caput esse
reuolutum. Ab ea cœpimus ætate, quæ
paratur fingiturq̄ matrimonio, & eōdem
deduxit nos disputationis periodus. Ha-
ctenus igit̄ huius uoluminis modus esto.

Christiani matrimonij institutionis per
Des. Erasmum Roterodamum, finis.

BASILEAE APVD IOANNEM

Frobenium. Mense Augusto.

An. M. D. XXVI.

ERRATVLA QVAE FE-

fellerunt in hac aditione.

Pagina. c. 8. uersu. 13. lege, matrissfamiliâs.

Pag. f. 7. facie posteriore. uersu. 11. lege: di-
stat à Caio quarto gradu, iuxta supputa-
tionē iuris canonici. Idem prohibet &c.

Pag. g. prima. facie posteriore, uersu à fi-
ne sexto, dele: illa.

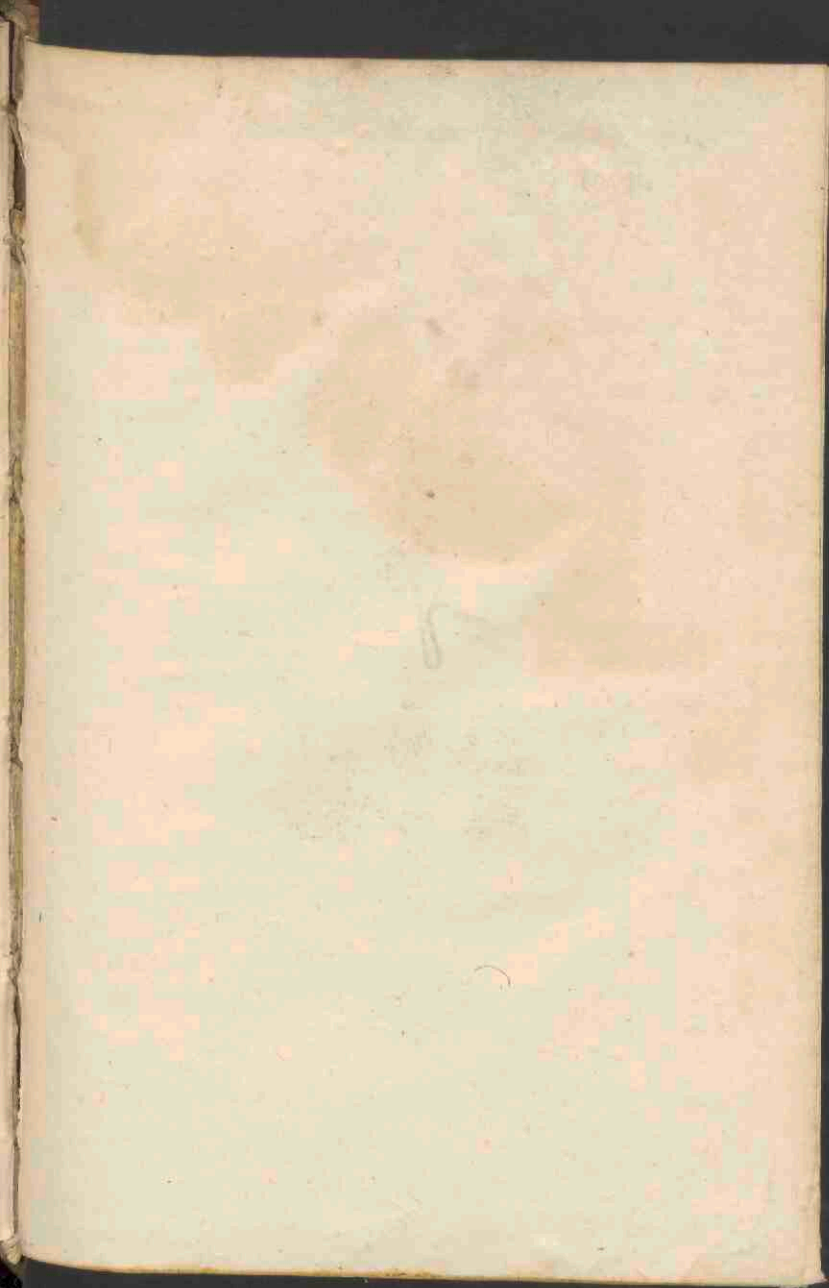
Pag. h. 4. facie priore, inter dispūcta ac re-
posita fefellerāt aliquot uersus indiscussi:
uersu igitur octauo lege: inter adoptatum
& adoptantem: ac proximum uersum no-
num dele totum. Item uersu. 14. pro in re-
cta linea, lege: in prima & ultima specie.

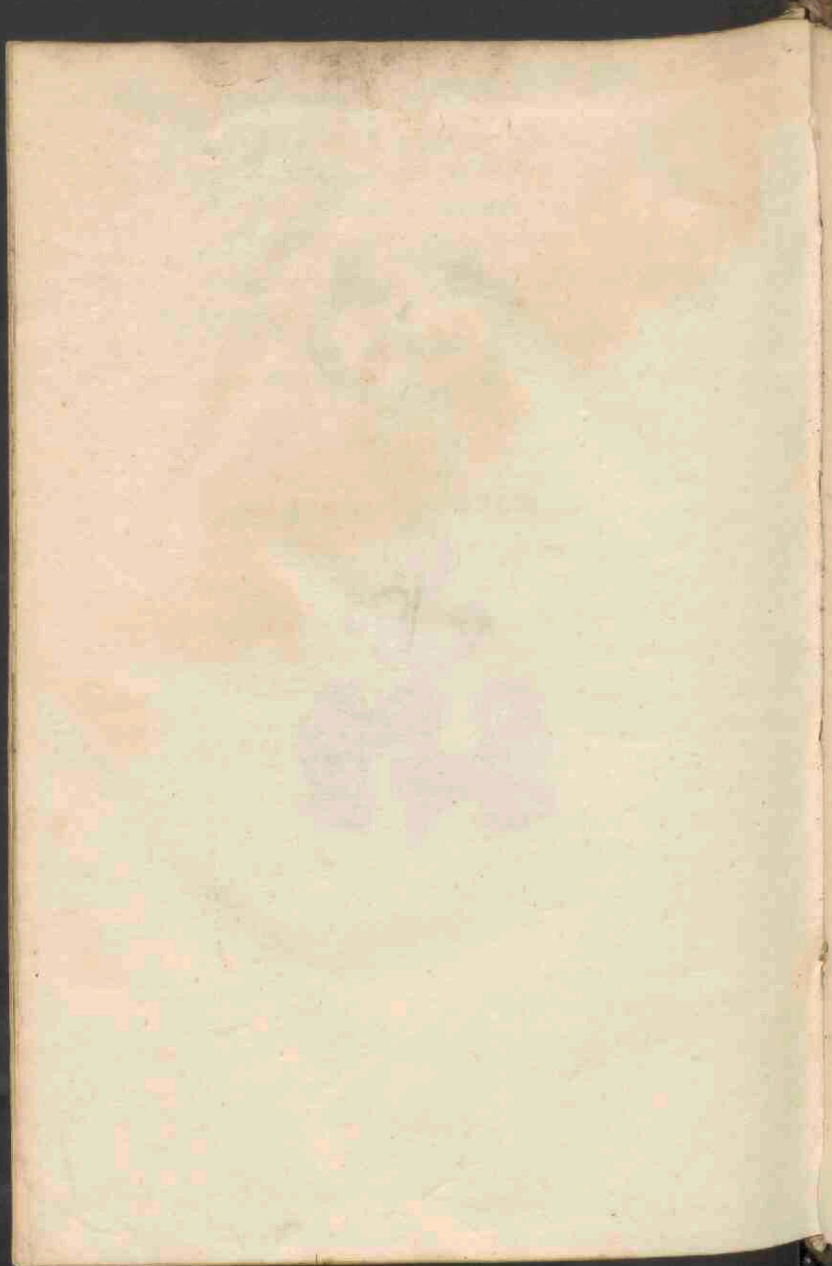
Rursus uersu decimosextimo, quod est à
cæterum ubi, &c. usq; ad. In fictione, dele
totum.

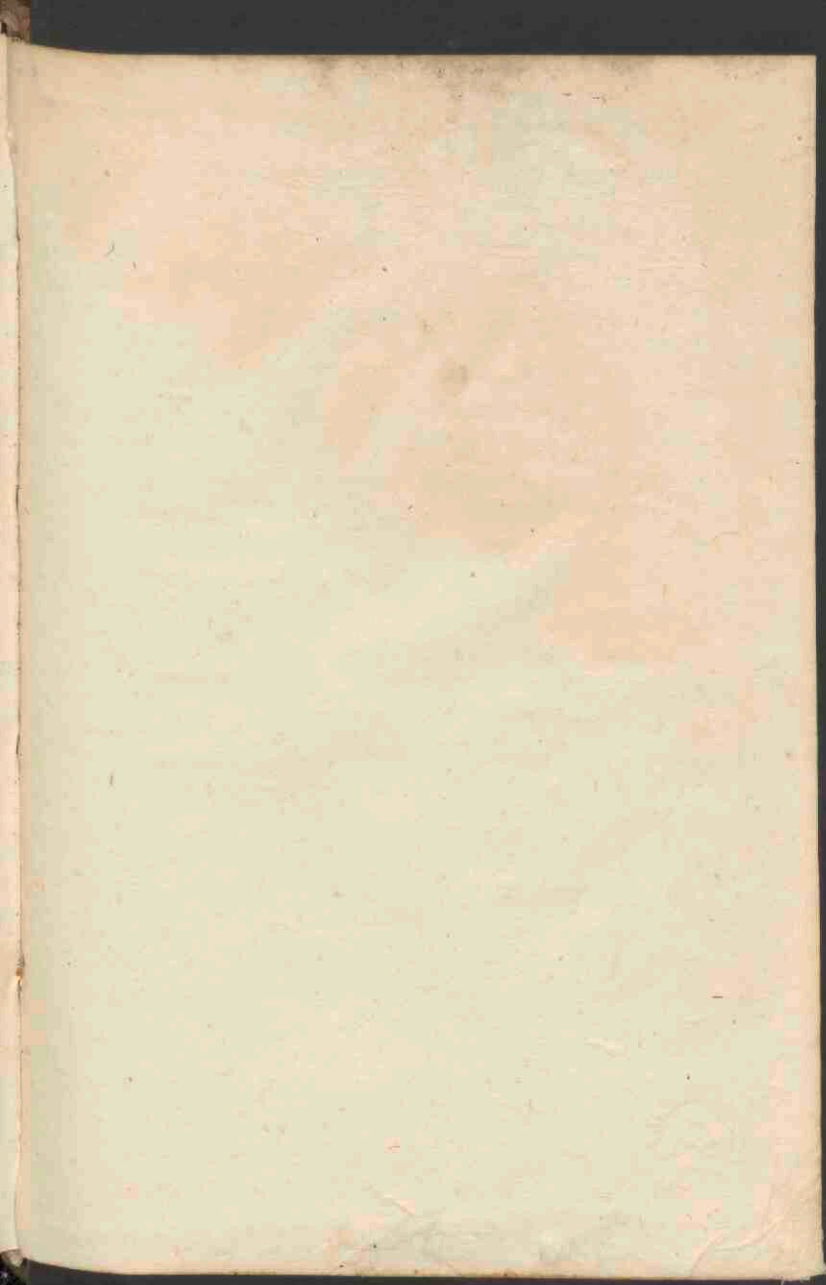
Pag. s. 3. uersu ultimo lege suspicandum.

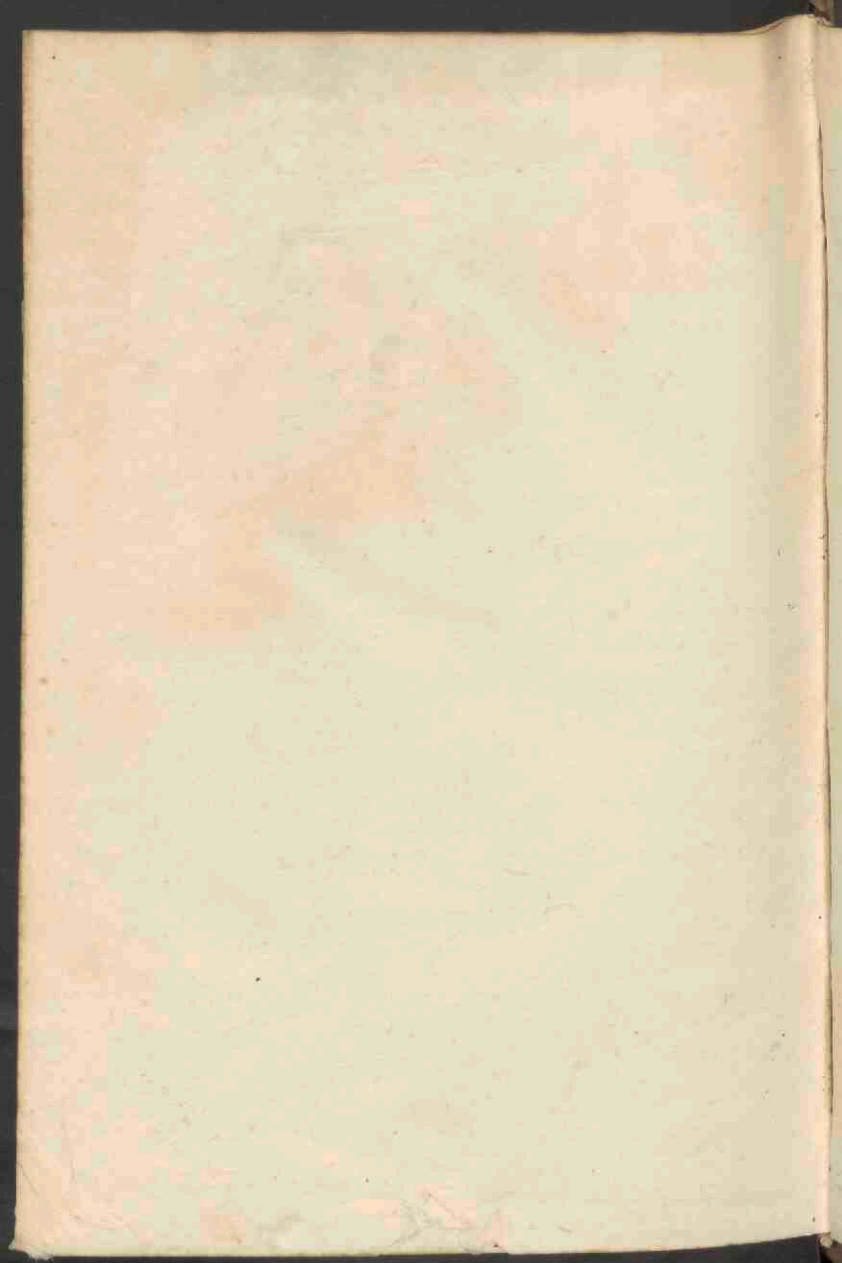
151935-4

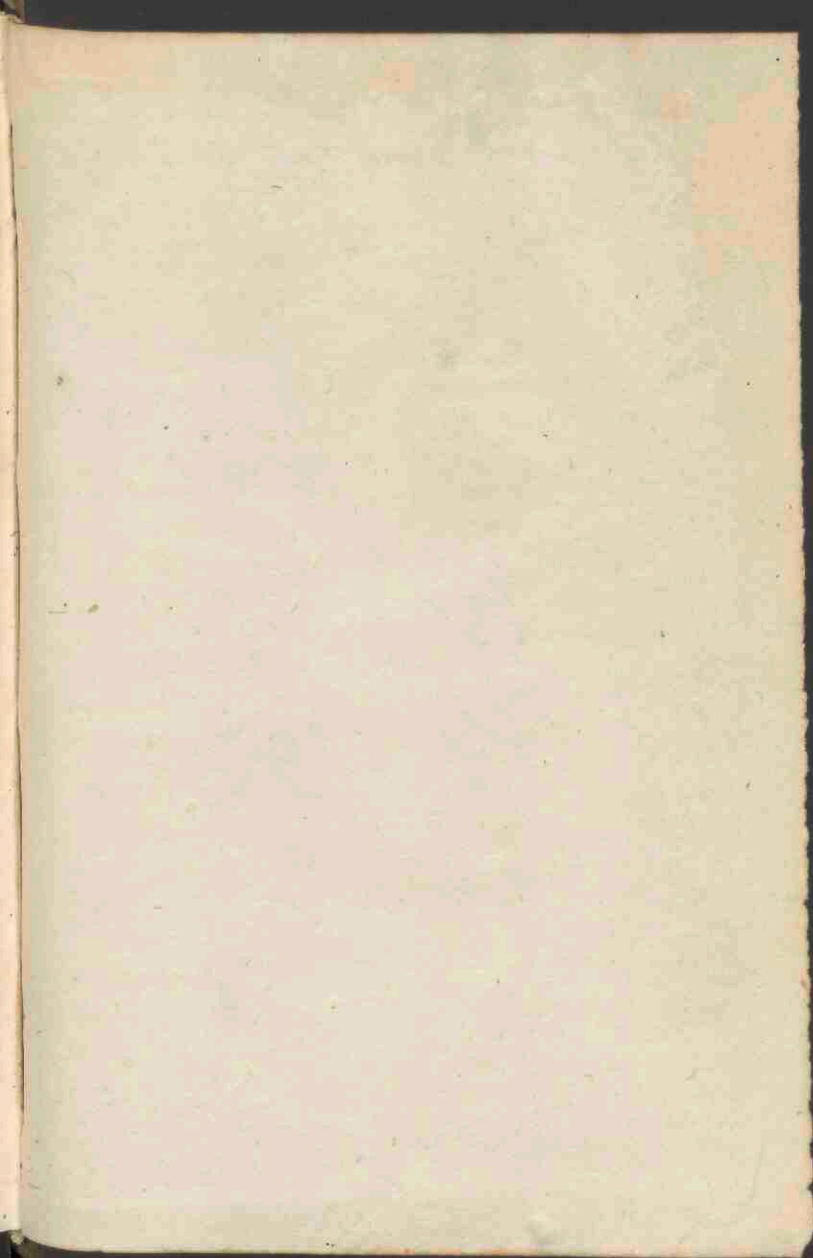

Signature 6 with mark = 8

1969

